

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ
ΕΛΛΑΔΟΣ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
1032

ΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1973

ΣΥΝ ΙΣΤΟΡΙΑ / Γ

ΤΗΣ
ΕΣΤΙΟΝΟΝΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΣΤ

89

ΣΧΒ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΔΑΦΝΗ

Δαφνής, Γρηγόριος

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

1914 - 1968

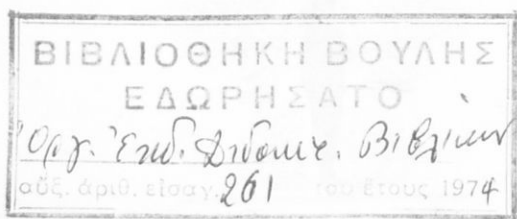

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1973

002
ΕΛΣ
ΣΤ28
1032

Ο χρονικός προσδιορισμός τῶν γεγονότων δι' ὁλόκληρον τὴν ἱστορουμένην περίοδον γίνεται βάσει τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, τὸ ὁποῖον ἰσχύει εἰς τὴν χώραν μας ἀπὸ 16 Φεβρουαρίου / 1η Μαρτίου 1923. Ἐκρίθη, ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ παράθεσις δύο ἡμερομηνιῶν, διὰ τὴν περίοδον Αὐγούστου 1914 - Φεβρουάριος 1923, θὰ προεκάλε σύγχισιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας.

Η ΕΛΛΑΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ὁ Θουκυδίδης, εἰς τὸ προοίμιον τῶν ἱστοριῶν του, ἐτόνιζεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, «εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐκρήξεώς του, διότι προεῖδεν ὅτι θ' ἀπέβαινε μέγας καὶ περισσότερον ἀξιομνημόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον πόλεμον, καὶ ἐσυμπέρανε τοῦτο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀμφοτέρω τὰ Κράτη κατήρχοντο εἰς αὐτόν, ἐνῶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς παντὸς εἶδους στρατιωτικῆς δυνάμεώς των, καὶ ὅτι ἔβλεπε τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας, εἴτε τασσομένους ἀμέσως, εἴτε διανοουμένους τοῦλάχιστον νὰ ταχθοῦν πρὸς τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ κίνησις αὕτη ἐτάραξε τῶ ὄντι βαθυτάτα τὴν Ἑλλάδα καὶ μέρος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ σχεδὸν τὸν κόσμον ὅλον» (Θουκυδίδου Ἱστοριῶν, Α, Ι, 1 - 9, μετ. Ἑλευθ. Βενιζέλου).

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θουκυδίδου ἀπεδείχθη ὀρθή. Διότι ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἰσορροπίας εἰς τὸν χῶρον τῆς Μεσογείου. Ὅπως ὀρθὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρόβλεψις τὴν ὁποίαν διέτύπωσε, τὸ μεσονύκτιον τῆς 4ης Αὐγούστου 1914, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρεταννίας σὲρ Ἐντουαρντ Γκρέϋ ὅτι «τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης σβήνουν ἀπόψε καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει πότε θὰ ἀνάψουν ἐκ νέου». Πράγματι δέ, ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ὑπῆρξε μέγας καὶ περισσότερον ἀξιομνημόνευτος ἀπὸ κάθε προηγούμενον, διότι ἀνέτρεψε τὴν ὑπάρχουσαν ἰσορροπίαν δυνάμεων καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπιβολὴν τῆς κομμουνιστικῆς δικτατορίας εἰς τὴν Ρωσίαν.

Μέχρι τοῦ 1914, ἡ Εὐρώπη ἐκυριάρχει τοῦ κόσμου καὶ ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀπετέλει μοναδικὸν ὁδηγὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπρεπε νὰ σβήσουν τὰ φῶτα, διὰ νὰ ἡμπορέσῃ μία ἀσπὴ-

μαντος μειονοψηφία νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ἑκατομύρια ἀνθρώπων ἓνα σύστημα ἀρνήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ συνεχίζῃ ἐπιδιώκουσα τὴν ἐπέκτασίν του ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πλανήτου. Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος δὲν ἐτάραξεν, ἀπλῶς, τοὺς βαρβάρους. Τοὺς προήγαγεν εἰς δεσπότης μεγάλου τμήματος τοῦ πλανήτου.

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀντιπάλους ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν Τριπλὴν Συνεννόησιν — ENTENTE — δηλαδὴ, Μ. Βρεταννίαν, Γαλλίαν, Ρωσίαν καὶ τὰς δύο μικρὰς χώρας αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὴν πρώτην ἐπίθεσιν, Σερβίαν καὶ Βέλγιον, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Γερμανίαν καὶ Αὐστρουγγαρίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΚΡΗΞΙΣ

Τὴν 28ην Ἰουνίου 1914, ὁ σερβικῆς καταγωγῆς φοιτητὴς Γαβριήλ Πρίντσιπ, ἐνεργῶν διὰ λογαριασμόν ἀπελευθερωτικῆς ὁργανώσεως, ἐφόνησε, διὰ πυροβόλου ὄπλου, τὸν διάδοχον τοῦ αὐστρουγγρικοῦ θρόνου Ἀρχιδούκα Φερδινάνδον καὶ τὴν μοργανατικὴν σύζυγόν του Σοφίαν Σότεκ, δούκισσαν τοῦ Χόχενμπουργκ, καθ' ἣν στιγμὴν τὸ ζεῦγος διέσχιζεν, ἐπ' αὐτοκινήτου, τὴν κεντρικὴν ὁδὸν τοῦ Σεράγεβου, πρωτεύουσας τῆς Βοσνίας. Ὁ φόνος των, κατὰ τὴν 14ην ἐπέτειον τοῦ γάμου των, ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφορμὴν τῆς πρώτης παγκοσμίου συρράξεως.

Ἡ Αὐστρουγγαρία, θεωρήσασα τὴν Σερβίαν ὡς ὑπεύθυνον τοῦ φόνου, ἐζήτησε, διὰ τοῦ ἀπὸ 23ης Ἰουλίου 1914 τελεσιγράφου, ὠρισμένας ἱκανοποιήσεις. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικόλαον Πάσιτς ἐδέχθη οὐσιαστικῶς τὸ τελεσίγραφον, ἡ αὐστρουγγρικὴ δὲν ἔκρινεν ὡς ἱκανοποιητικὴν τὴν σερβικὴν ἀπάντησιν καί, ἀφοῦ τὴν 25ην Ἰουλίου διέκοψε τὰς διπλωματικὰς σχέσεις, τὴν 28ην Ἰουλίου ἐκήρυξεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἡ Ρωσία, θέλουσα νὰ βοηθήσῃ τὴν τελευταίαν, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πολιτικῆς τῆς προστασίας τῶν Σλάβων, διέταξε τὴν 30ὴν Ἰουλίου γενικὴν

ἐπιστράτευσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πρὸς τὰ Αὐστρουγγρικά σύνορα στρατιωτικῶν μονάδων τῆς. Ἡ Γερμανία, σύμμαχος τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἐτέθη εἰς «κατάστασιν κινδύνου πολέμου», προκαταρκτικὴν φάσιν γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, ὅπως, ἐντὸς 12 ὥρῶν, ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν περὶ ἐπιστρατεύσεως. Συγχρόνως, ἤξιωσεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, σύμμαχον τῆς Ῥωσίας, ὅπως παραμείνῃ οὐδετέρα. Ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ ἀξιώσεις τῆς ἀπερρίφθησαν ἐκήρυξε τὴν 1ην Αὐγούστου τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν 3ην Αὐγούστου κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία εἶχε καλέσει γενικὴν ἐπιστράτευσιν τὴν προηγούμενην. Ἀποβλέπουσα δὲ εἰς ἄμεσον ἐξουδετέρωσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον εἰς δύο μέτωπα, παρεβίασε τὴν 3ην Αὐγούστου τὴν διὰ τῶν συνθηκῶν 1831 καὶ 1839 ἡγγυημένην οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου, ὥστε ὁ γερμανικὸς στρατὸς νὰ ὑπερκεράσῃ τὰς εἰς τὰ γαλλογερμανικὰ σύνορα γαλλικὰς ὀχυρώσεις. Ἡ παραβίασις τῆς βελγικῆς οὐδετερότητος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸν πόλεμον καὶ τῆς Μεγ. Βρεταννίας, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς 4ης Αὐγούστου. Ἐλλείψει συμμαχικῆς δεσμεύσεως, ἐναντι τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Ῥωσίας, ἡ παραβίασις αὕτῃ ὑπῆρξεν ἡ εὐλογος αἰτία τῆς βρεταννικῆς ἐπεμβάσεως.

Ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐβάρυνεν ἀναμφισβητήτως τὴν Αὐστρουγγαρίαν, ἡ ὁποία ἐπίστευσεν ὅτι τῆς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ καταφέρῃ ἀποφασιστικὸν κτύπημα εἰς τὸ ἐθνικιστικὸν κίνημα τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἐπικίνδυνον ἀνάπτυξιν διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸν διπλασιασμὸν τῆς Σερβίας κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους. Ἡ ἐπέκτασις, ὅμως, τῶν ἐχθροπραξιῶν προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, χωρὶς νὰ ἀναμετρήσουν τοὺς κινδύνους μιᾶς γενικωτέρας ἐμπλοκῆς, ἐπέδειξαν ἀσύγγνωστον σπουδὴν εἰς τὴν λήψιν στρατιωτικῶν μέτρων. Ἦλπιζεν ἐκάστῃ ἐξ αὐτῶν, ὅτι αἱ ἄλλαι θὰ ἦσαν πλέον σώφρονες καὶ ὅτι θὰ συγκατένευον εἰς ἠθικὴν μείωσίν των, προκειμένου ν' ἀποφύγουν τὸν πόλεμον. Οὕτω, ἡ Ῥωσία ἔσπευσε νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τὴν γερμανικὴν ἀντίδρασιν, ἡ Γερμανία νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Ῥωσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Μ. Βρεταννία θὰ παρέμενεν ἀπαθὴς θεατὴς. Οἱ κακοί,

ἐν τούτοις, χειρισμοὶ τῆς ἐβδομάδος 28 Ἰουλίου - 4 Αὐγούστου 1914, δὲν θὰ ἦσαν, ἴσως, ἀρκετοὶ διὰ νὰ ὀδηγήσουν εἰς παγκόσμιον ἐμπλοκὴν, ἐὰν κλίμα καχυποψίας δὲν ἐσκίαζε τὰς σχέσεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἡ Γερμανία ἐφοβεῖτο τὴν ἀπὸ εἰκοσαετίας ὑφισταμένην γαλλορωσικὴν συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τρίτος ἀνεπίσημος, ἐταῖρος ἐνεφανίζετο ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἐπεθύμει νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἡ Μ. Βρεταννία ἐφοβεῖτο τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία, ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐπρογραμματίσκει τὴν ναυπήγησιν στόλου ἰσοδυνάμου πρὸς τὸν βρεταννικόν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν τελευταῖον τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν, τὴν ὁποίαν διετήρει ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Τραφάλγκαρ, ἐπὶ ἑνα αἰῶνα καὶ πλέον. Ἡ Γαλλία ἐφοβεῖτο ὅτι ἐὰν ἐγκατέλειπε τὴν Ρωσίαν θὰ παρέμενεν ἔκθετος εἰς τὴν βουλιμίαν τῆς Γερμανίας, διαθετούσης σχεδὸν διπλασίαν τῆς ἰδικῆς της στρατιωτικῆς δύναμιν. Ἐξ ἄλλου, ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην, τὰς δύο γαλλικὰς ἐπαρχίας τὰς προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 - 71, (συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης, 10 Μαΐου 1871). Ἡ Ρωσία ἐφοβεῖτο ὅτι, ἐὰν ἄφηνε τὴν Σερβίαν νὰ ἡττηθῇ, θὰ ἔχανε τὰς συμπαθείας τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ τὸ σχέδιόν της, διὰ μίαν ἑνωσιν ὅλων τῶν Σλάβων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν της, θὰ κατέρρεεν.

Ἀλλὰ, πέραν ὅλων αὐτῶν, ἡ βεβαιότης τῶν κυβερνήσεων τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἐτελείωνεν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἢ, τὸ ἀργότερον, τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1914, ἐπαίξεν ἀποφασιστικὸν ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς στάσεώς των. Καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσε τέσσαρα ἔτη, τρεῖς μῆνας καὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Ἀνέτρεψε δὲ τὰ πάντα. Ἀκόμη καὶ τὰς μεθόδους τοῦ πολέμου.

Η ΑΝΑΜΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι συνεδέετο διὰ τῆς ἀπὸ 1ης Ἰουνίου 1913 συνθήκης συμμαχίας μετὰ τὴν Σερβίαν, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ παρέμενεν οὐδετέρα. Διότι ἔκρινεν, ὀρθῶς, ὅτι ὁ συμμαχικὸς ὅρος τὴν ἐδέσμευεν διὰ περίπτωσιν βαλκανικοῦ καὶ ὄχι ἐξωβαλκανικοῦ πολέμου. Οὐδετέρα παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον — 28 Ὀκτωβρίου 1914 — τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸν πόλεμον.

Ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1915, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν θαλασσίαν, μέσῳ Εὐξείνου Πόντου, ὁδὸν ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Ρωσίας. Ἡ τελευταία εὕρισκετο, οὐσιαστικῶς, ἀποκεκλεισμένη, διότι ἡ μὲν εἴσοδος τῆς Βαλτικῆς ἐτέλει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Γερμανῶν, οἱ δὲ λιμένες τοῦ Βορρᾶ ἦσαν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους, παγωμένοι. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἐκπορθήσεως τῶν Στενῶν ἐκλήθη νὰ μετάσχη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τῆς ἐδίδετο δὲ ὑπόσχεσις περὶ παραχωρήσεως τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς ἐνδοχώρας τῆς. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, ἄλλωστε, εἶχε προετοιμάσει σχέδιον αἰφνιδιαστικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐν ᾧ φει ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῶν Τούρκων ὅπως ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἑλληνικὴν κυριαρχίαν. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἀπεφάσισεν, ὅπως ἡ χώρα μας ἐγκαταλείψῃ τὴν οὐδετερότητα καὶ μετάσχη τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἔχαρ᾽ ἀκτῆρισε τὴν ὅλην ὑπόθεσιν ἀσύμφορον. Κατόπιν τούτου, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του, ὅποτε ἡ κυβέρνησις παρητήθη. Ἡ ὑπὸ τὸν Δημ. Γούναρην διάδοχος τῆς προεκήρυξεν ἐκλογάς. Διεξήχθησαν τὴν 13ην Ἰουνίου 1915 καὶ ἔδωσαν εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ ἐκλογικὴ νίκη ὠδήγησεν εἰς τὸν σχηματισμὸν, τὴν 23ην Αὐγούστου 1915, νέας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Φιλελευθέρων Ἑλ. Βενιζέλον κυβερνήσεως. Ἡ καθυστέρησις εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως ὠφείλετο εἰς ἀσθένειαν τοῦ Βασιλέως, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ τετράμηνον.

Νέα διαφωνία ἀνέκυψε μετὰξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅταν, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ, ἐν τῷ μετὰξὺ, ἡ Ἑλλάς εἶχε κηρύξει γενικὴν ἐπιστράτευσιν, εἰς ἀπάντησιν ἀναλόγου μέτρου

τῆς Βουλγαρίας, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι ἡ χώρα μας θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς Σερβίας, ἐὰν ἡ τελευταία ὑφίστατο βουλγαρικὴν ἐπίθεσιν, ὡς εἶχεν ὑποχρέωσιν ἐκ τῆς ἑλληνο-σερβικῆς συμμαχίας.

Ἡ Σερβία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, εἶχεν ἀποκρούσει ἐπιτυχῶς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Αὐστρουγγρικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἠνώχλησε τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἀπεφάσισε καὶ ἰδικάς της δυνάμεις νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ σερβικὸν μέτωπον καὶ τὴν Βουλγαρίαν νὰ παρασύρῃ πρὸς τὸ μέρος της, ἐκμεταλλευσμένη τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βουλγαρίας νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἀπολεσθέντα κατὰ τὸν δεύτερον βαλκανικὸν πόλεμον ἐδάφη. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις, παρ' ὅλον ὅτι ἡ Ἀντάντ τῆς προσέφερεν ἐδαφικὰ ἀνταλλάγματα εἰς βάρος τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τελικῶς ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Αἱ προσφοραὶ τῆς Ἀντάντ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς Σερβίας νὰ ἐκπληρώσῃ ὑποχρεώσεις της ἐκ τῆς συνθήκης συμμαχίας, ὅπως παρατάξῃ δύναμιν 150.000 ἀνδρῶν ἐναντι τῆς Βουλγαρίας, κατέστησαν ἐπιφυλακτικούς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν εἰς τὴν υἱοθέτησιν τῆς κυβερνητικῆς εἰσηγήσεως περὶ ἐμπλοκῆς μας εἰς τὸν πόλεμον ἐὰν ἡ Βουλγαρία ἐπετίθετο κατὰ τῆς συμμάχου μας. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει, ὅπως οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἀποστέλλουν εἰς Μακεδονίαν τὰς 150.000 ἀνδρῶν, τὰς ὁποίας δὲν ἤμποροῦσε νὰ παρατάξῃ ἡ Σερβία. Ἡ ἀπορίβασις δὲ τῶν πρώτων ἀγγλογαλλικῶν μονάδων εἰς Θεσσαλονίκην εἶχε συντελεσθῇ, ὅταν προέβη εἰς τὴν ἀνωτέρω πρὸς τὴν Βουλὴν δήλωσίς του. Παρὰ ταῦτα, ὁ Βασιλεὺς ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι ἔξοδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος θὰ ἦτο δικαιολογημένη μόνον εἰς περίπτωσιν βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς χώρας μας. Κατόπιν τούτου, ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλεξ. Ζαΐμην, μὲ συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν τῶν πρώην πρωθυπουργῶν Γ. Θεοτόκη, Δημ. Ράλλη, Στέφ. Δραγούμη, Δημ. Γούναρη καὶ τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη. Ἡ νέα κυβέρνησις ὁμως ἀνετράπη μετὰ ἓνα μῆνα, διότι ἡ φιλελευθέρη εἰς τὴν Βουλὴν πλειονοψηφία ἐθεώρησεν ὅτι ἐθίγη ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ὑποστρατήγου Ι. Γιαννακίτσα, κατὰ τὴν διάρκειαν σημειωθέντος ἐν τῇ Βουλῇ ἐπεισοδίου.

Ὁ Βασιλεὺς, ἐπειδὴ ὁ Ἄλ. Ζαΐμης ἡρνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωθυπουργίαν, ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν Στέφ. Σκουλούδη, ὁ ὁποῖος ὁμῶς διετήρησε τοὺς αὐτοὺς ὑπουργούς. Ὁ νέος πρωθυπουργὸς εἰσηγήθη τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προέβλεπεν ὅτι θ' ἀντρέπετο ἐφ' ὅσον διετήρησε τὴν σύνθεσιν τῆς παλαιᾶς κυβερνήσεως, καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπεδέχθη τὴν εἰσήγησιν καὶ αἱ ἐκλογαὶ ὠρίσθησαν διὰ τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1915. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἡρνήθη νὰ μετάσχη, διότι ἐφρόνει ὅτι δὲν θὰ ἀπέδιδον τὸ πραγματικὸν λαϊκὸν φρόνημα, ἐπειδὴ μεγάλη μερὶς τῶν ψηφοφόρων εὕρισκετο ἐπιστρατευμένη. Ὡς ἐπρεπε νὰ ἀναμένεται, ἡ ἀποχὴ τῶν Φιλελευθέρων ἐκ τῶν ἐκλογῶν ἔφερε μεγαλυτέραν ἔντασιν εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κεκηρυγμένων ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος καὶ τῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἐξοδὸν εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλεῖρον τῆς Ἀντάντ.

Ἡ ἐπίσημος στάσις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἡμπρόδισε τὴν περαιτέρω ἐνίσχυσιν τῶν εἰς Θεσσαλονίκην ἀγγλογαλλικῶν μονάδων, οὔτε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων χρησιμοποίησιν ἑλληνικῶν λιμένων διὰ τὸν στόλον των. Τὰς ἀρχάς, μάλιστα, Ἰανουαρίου 1916 κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, διὰ νὰ τὴν χρησιμοποίησουν πρὸς φιλοξενίαν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα, μέσῳ Ἀλβανίας, εἶχον διαφύγει μετὰ τὴν σερβικὴν κατάρρευσιν. Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐγκατεστάθησαν, ἐπίσης, ἡ σερβικὴ κυβέρνησις καὶ ἡ σερβικὴ Βουλὴ.

Ἡ παρουσία τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀντάντ εἰς Μακεδονίαν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ προκαλέσῃ, ἀργὰ ἡ γρήγορα, ἀντίδρασιν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πράγματι, τὰ τέλη Μαΐου 1916, οἱ Γερμανοὶ ἐζήτησαν τὴν παράδοσιν τοῦ ὄχυροῦ Ροῦπελ, προστατεύοντος τὴν ὁμώνυμον στενωπὸν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἐντόνως διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ δι' αὐτὸ συνεφώνησεν εἰς τὴν παράδοσιν. Τὴν ἐν προκειμένῳ ἑλληνικὴν στάσιν ἡ Ἀντάντ ἐθεώρησεν ὡς μὴ φιλικὴν καὶ δι' αὐτὸ τὴν 21ην Ἰουνίου ἐζήτησε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Στ. Σκουλούδη, τὴν ἀποστράτευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Τὰ αἰτήματα ἐγίναν δεκτά.

Ἑλληνοκρατικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀλεξ. Ζαΐμην ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἀποστράτευσις διετάχθη. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ χώρα ἐβάδιζε πρὸς ἐκλογάς, γερμανοβουλγαρικαὶ δυνάμεις εἰσῆλθον τὴν 17ην Αὐγούστου εἰς Ἀνατ. Μακεδονίαν. Αἱ ἐκεῖ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἀνεπαρκέσταται δι' ἄμυναν, ἠναγκάσθησαν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ κατέστη ἀδύνατος ἡ μεταφορά τῶν εἰς Παλαιάν Ἑλλάδα, νὰ συνθηκολογήσουν. Μετεφέρθησαν δέ, (περὶ τοὺς 6.000 ἀξιωματικοὶ κι' ὀπλίται) ὡς φιλοξενούμενοι τῶν Γερμανῶν, εἰς Γκέρλιτς τῆς Σαξωνίας, ὅπου παρέμειναν μέχρι τοῦ 1919.

Ὡρισμένος ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν (περὶ τοὺς 2.000) κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, ἐν συνεργασίᾳ μὲ ὑπηρετοῦντας εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν συναδέλφους τῶν, συνέστησαν Ἐπιτροπὴν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ συγκρότησις, ἐξ ἐθελοντῶν, στρατιωτικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλεῖρον τῆς Ἀντάντ.

Τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ματαίωσιν τῶν ἐκλογῶν, κατόπιν ἀξιώσεως τῶν Γάλλων, φοβηθέντων ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς φιλικόν, δὲν θὰ ἐκέρδιζε τὴν πλειονοψηφίαν. Ἡ ματαίωσις τῶν ἐκλογῶν ἔφερε καὶ τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη. Ἐσχηματίσθη πολιτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Νικ. Καλογερόπουλον, μὲ πρόγραμμα τὴν ἐναρξιν διαπραγματεύσεων πρὸς ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος παρὰ τὸ πλεῖρον τῆς Ἀντάντ.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας εἶχον ὡς ἀπρόβλεπτον ἐπακόλουθον τὴν μετάβασιν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, μέσῳ Κρήτης καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου, μετὰ τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη καὶ τοῦ στρατηγοῦ Παναγιώτου Δαγκλῆ, ἐσχημάτισε τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 1916 προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Ἡ ἄρνησις τῆς Ἀντάντ νὰ διαπραγματευθῇ, ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν Καλογεροπούλου εἰς παραίτησιν. Νέα ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις, ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σπυρίδωνα Λάμπρον, ἐσχηματίσθη τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ἡ ὁποία εὐρέθῃ ἐνώπιον σειρᾶς ἀξιώσεων τῶν Γάλλων, ἐνεργούντων ὡς ἐντολοδόχων καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις πιστεύουσα

τι ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου, περὶ ἃ ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μωρίς Σαρράϊγ, ἐπέφερε τὸ σύνολον, σχεδόν, τοῦ στόλου τῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα. ἐπὶ κεφαλῇ τῶν γαλλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἦτο ὁ ναύαρχος Ιουδοβίκος Νταρτιζ ντὶ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἡξίωσε καὶ ἐπέτυχεν ἡν παράδοσιν τοῦ στόλου τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν πολεμικῶν καφῶν, προέβη, ἐν συνεχείᾳ εἰς πράξεις καταλυτικὰς τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Ἔθεσεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸν Ναύσταθμον, ἐξεδίωξεν ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς πρεσβευτὰς Γερμανίας, Ὑστρουγγαρίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας, καί, τέλος, ἐζήτησεν τὸν ἐπιορισμὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς Πελοπόννησον καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν ἐλαφρῶν ὄπλων. Ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις Λάμπρου δίσταζε νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, τὴν ἀξίωσιν περὶ παραδόσεως τοῦ ὀπλισμοῦ, ὁ Γάλλος ναύαρχος ἀπεβίβασε τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1916 (18ην Νοεμβρίου κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἐξ οὗ καὶ τὰ γεγονότα ἀπεκλήθησαν Νοεμβριανὰ), ἀγγλο-γαλλικὰ ναυτικά ἀγήματα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως ἐπικαίρων σημείων τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης. Αἱ στρατιωτικά, ὁμως, δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν ἀντέταξαν ἄμυναν καὶ καθήλωσαν τὰ ἀγήματα, ἐὰ ὅποια ὑπέστησαν ἀρκετὰς ἀπώλειας.¹ Κατόπιν τούτου, ὁ Γάλλος ναύαρχος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Ζάππειον Μέγαρον, διέταξε τὰ πολεμικὰ σκάφη του νὰ βομβαρδίσουν τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσιν. Ἀρκεταὶ βολαὶ ἔπεσαν εἰς τὴν πέριξ τοῦ Ἀρδηττοῦ περιοχὴν καὶ ἄλλαι ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου. Ἐπὶ ἤλθε, τότε, συμφωνία μετὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν πρεσβευτῶν Γαλλίας, Μ. Ἑρεταννίας καὶ Ρωσίας, ὅπως παραδοθῶν εἰς τὸν ναύαρχον ἐξ πυροβολαρχίας (24 πυροβόλα) καὶ διακοποῦν αἱ ἐχθροπραξίαι, ὑποσυρομένων τῶν ἀγημάτων.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ὠδήγησαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Φουρνέ, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς κακῶς χειρισθὴς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ εἰς ἐπιβολὴν ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, μὲ συνέπειαν νὰ ὑποστῇ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς σοβαρὰς ἐπισιτιστικὰς στερήσεις. Ὁ ἀποκλεισμός

(1) Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἀγγλογάλλων ἀνῆλθον εἰς 60 νεκρούς, ἐξ ὧν 6 ἀξιωματικοί, καὶ 134 τραυματίας ἐξ ὧν 2 ἀξιωματικοί, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε 30 νεκρούς 4 ἀξιωματικούς καὶ 26 ὀπλίτας καὶ τραυματίας 3 ἀξιωματικούς καὶ 49 ὀπλίτας.

διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν νέων ἀξιώσεων τῆς Ἀντάντ, αἱ ὁποῖαι διευτρώθησαν εἰς διακοίνωσιν τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1916. Ἦτο φανερόν πλέον ὅτι αἱ πιθανότητες συνεννοήσεως μεταξύ Ἀντάντ καὶ κυβερνήσεως Ἀθηνῶν εἶχον μηδενισθῇ καὶ ὅτι ἀκόμη μεγαλύτερας ἐκτάσεως ἐπέμβρασις ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μαρτίου 1917, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ τσαρικό καθεστὼς εἰς Ρωσίαν, καὶ ἡ εἴσοδος τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν, τὴν 6ην Ἀπριλίου 1917, εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, ἔδωσαν νέαν μορφήν εἰς τὴν σύρραξιν. Ἐξ ἄλλου, αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Γαλλίαν κυβερνητικαὶ μεταβολαὶ ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβερνήσεις ἀποφασισμένας νὰ ἐντείνουν τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν. Ἡ ἐκκαθάρισις τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκρίθη, κυρίως ὑπὸ τῶν Γάλλων, ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου. Κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ ἀπεφασίσθη ἡ ἄσκησις πιέσεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου, ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1917, εὕρισκετο εἰς τὴν ἐξουσίαν κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν, ἐκ νέου, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Ἡ μορφή τῆς πιέσεως δὲν ἦτο προσδιωρισμένη, ἐλλείψει ὁμοφωνίας. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἀνέλαβε πρωτοβουλίαν καὶ ἔφερε τοὺς συμμάχους τῆς πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν καταλήψεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηνάγκασε τὴν 12ην Ἰουνίου 1917 τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ, μετὰ τοῦ διαδόχου Γεωργίου καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, τὴν Ἑλλάδα. Βασίλεὺς ἀνεκρύχθη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀλέξανδρος. Καὶ μετ' ὀλίγον, τὴν 27ην Ἰουνίου 1917 ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν εἰς Ἀθήνας. Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τοὺς ἀπομένοντας εἰς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας Ἑλληνας διπλωματικούς ἀντιπροσώπους καὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐθεώρει τὴν Ἑλλάδα εὕρισκομένην εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων τῆς ἀπὸ 23ης καὶ 24ης Νοεμβρίου 1916, ἀφ' ἧς, δηλαδή, ἡ κυβέρνησις Θεσσαλονίκης εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν. Πρὸς νομιμοποίησίν τῆς, ἡ κυβέρνησις Ἑλ. Βενιζέλου ἐπανεφέρεν εἰς τὴν ζωὴν τὴν Βουλὴν τῆς 13ης Ἰουνίου 1915, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησεν ὡς παρατύπως διαλυθεῖσαν.

Ἡ Βουλὴ αὐτὴ, ἡ ὁποία ἐζήσεν ἐπὶ τρία καὶ πλέον ἔτη, ἀπεκλήθη «Βουλὴ τῶν Λαζάρων». Ἀπουσίαζον δὲ ἐξ αὐτῆς ὁ Δημ. Γούναρης, διότι εἶχεν ἐκτοπισθῆ ὑπὸ τῶν Γάλλων εἰς Κορσικὴν καὶ ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει τὸν Ἰανουάριον 1916.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, πρὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας της, ἐπέδωξε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς χώρας, 1) διὰ τῆς καταργήσεως ὅλων τῶν ἐπιβληθέντων ἐπὶ τῶν σιδηροδρόμων, Τ.Τ.Τ., τελωνείων καὶ ἄλλων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ἐλέγχων τῆς Ἀντάντ, 2) διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν καταληφθεισῶν νήσων, τοῦ Ναυστάθμου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ στόλου, 3) διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, 4) διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἐξ Ἠπείρου τῶν ἐκεῖ εἰσελθόντων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα προστασίας τοῦ εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικοῦ μετώπου, ἰταλικῶν στρατευμάτων. Δεδομένου ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο πλέον σύμμαχος τῆς Ἀντάντ χώρα, δὲν συνήντησε δυσκολίας εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώξεων. Μόνον οἱ Ἴταλοι καθυστέρησαν ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα τὴν ἀποχώρησίν των, ἀλλὰ τὸν Αὐγούστον 1917 καὶ αὐτοὶ παρέδωσαν τὴν Ἠπειρον εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Δευτέρα ἐπιδιώξις της ἦτο ἡ συγκρότησις ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ. Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας ὡς προσωρινὴ κυβέρνησις εἶχε συγκεντρώσει, ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐκ στρατολογηθέντων εἰς φιλικὰς πρὸς αὐτὴν περιοχὰς (Κρήτη, Λέσβος, Χίος), ἦσαν 1865 ἀξιωματικοὶ καὶ 59.678 ὁπλιταί. Ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη τὸ Σῶμα Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐμπολέμου συνθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου ἀνέλαβε ἔναντι τῶν συμμάχων τὴν ὑποχρέωσιν, ἐφ' ὅσον τῆς ἐδίδετο οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις καὶ τὸ ἀπαιτούμενον πολεμικὸν ὕλικόν, νὰ συγκροτήσῃ ἄλλας ἐξ μεραρχίας ἐμπολέμου συνθέσεως. Τελικῶς,

τὸ θέρος τοῦ 1918, κατάρθρωσε νὰ παρατάξῃ εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον 10 μεραρχίας.

Αἱ ἑπτὰ νέαι ἑλληνικαὶ μεραρχίαι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Συμμάχους νὰ ἀποκτήσουν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν καὶ νὰ παρασκευάσουν τὴν μεγάλην ἐπίθεσιν τοῦ Σεπτεμβρίου 1918, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου, εἰς τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Βουλγαρίας (29 Σεπτεμβρίου), εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σερβίας, τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις διασπάσεως μετέσχευ ἐνεργῶς ὁ ἑλληνικὸς στρατός. Μία ἐκ τῶν μεραρχιῶν του, ἡ 3η, (ὑποστράτηγος Τρικούπης Νικ.) ἔφθασε μέχρι τοῦ Πιρότ τῆς Σερβίας. Θὰ ἦτο δὲ δυνατόν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, μετὰ τῶν ἄλλων συμμαχικῶν, νὰ εἰσέλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἡ Μ. Βρεταννία δὲν ἤρχιζε μυστικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ὄθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ δὲν ἔφερε τοὺς Συμμάχους τῆς πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος τῆς ὑπογραφῆς μονομεροῦς ἀνακωχῆς, εἰς Μοῦδρον τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1918. Ὁπωσδήποτε, τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος διῆλθε τὰ Δαρδανέλλια καὶ κατέπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον, μετεῖχε καὶ τὸ θρυλικὸν καταδρομικὸν μας «Γ. Ἀβέρωφ». Ὅταν δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐτέθη ὑπὸ διεθνῆ ἔλεγχον, (Μάρτιος 1920) Ἕλλην Ὑπάτος Ἀρμοστής μετεῖχε τῆς διεθνοῦς διοικήσεως.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἔνοπλοι δυνάμεις, πρὸ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶχον διακριθῇ εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκρᾶ - ντὶ - Λέγκεν (30ὴν Μαΐου 1918). Ἐντὸς διαστήματος ὀλίγων ὥρων ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν καὶ νὰ διατηρήσουν ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὰν Βουλγαρικὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν. Ἡ νίκη τοῦ Σκρᾶ προεκάλεσε μεγάλον ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς συμμάχους χώρας, διότι ἡ θέσις ἔθεωρεῖτο σχεδὸν ἀπώρητος. Προηγούμεναι ἀπόπειραι καταλήψεως τῆς εἶχον ἀποτύχει.

Μετὰ τὸν τερματισμόν τοῦ πολέμου εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Μέσην Ἀνατολήν, αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις ἐπρόκειτο νὰ εἰσβάλουν εἰς Αὐστρουγγαρίαν, ὅπου εἶχον ἤδη εἰσέλθει σερβικὰ στρατεύματα. Ἀλλὰ τὴν 4ην Νοεμβρίου καὶ ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη ἔσπευδε νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐνῶ μετὰ μίαν, ἀκριβῶς, ἑβδομάδα ἐξηναγκάζετο καὶ ἡ Γερμανία νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ὑπογράψῃ ἀνακωχὴν.

Ἀποσύνθεσις τῶν ἡττηθέντων .

Ἡ ἥττα εἶχε βαρυτάτας συνεπείας ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν καὶ τῶν Συμμάχων των. Ἦδη, πρὸ τῆς ἀνακωχῆς, ἐπαναστατικά ἐκδηλώσεις καὶ ἀποσυνθετικά φαινόμενα ἐσημειώθησαν. Βούλγαροι στρατιῶται ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου. Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐξηνγκάσθη εἰς παραίτησιν, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Βόριδος, καὶ εἰς ἐγκατάλειψιν τῆς χώρας του.

Εἰς τὴν Αὐστρουγγαρίαν ἡ διάλυσις ὑπῆρξε πλήρης. Τὸ μοναρχικὸν καθεστῶς ἀντεράπη. Αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν δυαδικὴν μοναρχίαν ἔθνοτῆτες ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων. Οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος, τὴν Τσεχοσλοβακίαν. Οἱ Κροάται, Σλοβένοι, Δαλματοὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων, τὸ ὁποῖον, μετ' ὀλίγα ἔτη, μετωνομάσθη εἰς Νοτιοσλαβίαν. Εἰς τὸ νέον βασίλειον περιελήφθησαν καὶ αἱ ἐπαρχίαι Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης καὶ τὸ μέχρι τότε ἀνεξάρτητον Μαυροβούνιον, τοῦ ὁποῖου ὁ βασιλεὺς παρητήθη. Ἡ Οὐγγαρία ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, ἡ ὁποία περικυρλώθη εἰς τὰς ἐπαρχίας μὲ καθαρῶς γερμανικὸν πληθυσμόν. Τὸ αὐστριακὸν τμήμα τῆς Πολωνίας συνηνώθη μετὰ τοῦ γερμανικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ καὶ οὕτω, 123 ἔτη ἀπὸ τοῦ τελευταίου διαμελισμοῦ ἀνασυνεστήθη τὸ πολωνικὸν κράτος. Τέλος, ἡ Τρανσυλβανία κατελήφθη ὑπὸ τῆς Ρουμανίας, τὸ Νότιον Τυρόλον καὶ ἡ Τεργέστη ὑπὸ τῆς Ἰταλίας. Ἐκ τῆς παλαιᾶς Αὐστρουγγρικῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἡ ἱστορία της.

Μετὰ τὴν διάλυσιν, δὲν εὔρον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία τὴν ἡσυχίαν των. Εἰς τὴν Βιέννην ἐγένινεν ἀπόπειρα καταλήψεως τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Εὐτυχῶς, ἀπέτυχεν. Εἰς τὴν Βουδαπέστην, ὅμως, ἀνάλογος ἀπόπειρα ἐπέτυχεν. Ἡ Οὐγγαρία ἐπὶ ὠρισμένους μῆνας τοῦ 1919 ἐγνώρισε τὰ δεινὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Μπέλα Κούν κομμουνιστικοῦ καθεστώτος.

Ἐπαναστατικά ἐκδηλώσεις ἐσημειώθησαν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἦρχισαν μὲ τὴν ἐξέγερσιν τῶν πληρωμάτων τοῦ γερμανικοῦ στόλου εἰς Κίελον, τὴν 3ην Νοεμβρίου 1918, καὶ ὠλοκληρώθησαν μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βερολίνου, τὴν 9ην Νοεμβρίου. Ἡ μοναρχία

ἀνετράπη καὶ ἀνεκηρύχθη δημοκρατία. Ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Β' κατέφυγεν εἰς Ὑλλανδίαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1941). Ἀπόπειρα ὅμως τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν συνετρίβη.

Τὸ ὁθωμανικὸν αὐτοκρατορικὸν καθεστῶς δὲν ἀνετράπη πρὸ ἢ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακωχήν. Ἐπέζησεν ἐπὶ τετραετίαν, μέχρι δηλαδὴ τῆς ὀριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κεμαλικοῦ ἐθνικιστικοῦ κινήματος. Ἄλλ' ὅλα τὰ ἐδάφη τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Ἀράβων, Μεσοποταμία, Ἀραβικὴ Χερσόνησος, Συρία, Λίβανος, Παλαιστίνη, ἀπεσπάρσθησαν τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπίσης, ἀπεσπάρσθη ἡ Ἀρμενία καὶ τὸ Κουρδιστάν.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς Ῥωσίαν.

Ἄλλ' ὅ,τι, κυρίως, προεκάλει βαθυτάτας ἀνησυχίας διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐξελίξεις τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἡ ἐπελθοῦσα εἰς Ῥωσίαν μεταβολή. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς μοναρχίας ἐγκαθιδρύθη προσωρινὸν δημοκρατικὸν καθεστῶς, μὲ κυριαρχοῦσαν μορφήν τὸν Ἀλέξανδρον Κερένσκυ, τὸ ὁποῖον συνέχισε τὴν μετὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων συνεργασίαν. Ἀλλὰ, τὴν 7ην Νοεμβρίου 1917, (25 Ὀκτωβρίου, κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν εἰς Ῥωσίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ νέα ἐπανάστασις ὠνομάσθη Ὀκτωβριανή), κομμουνιστικὸν πραξικόπημα κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐγκαθίδρυσε τὴν κομμουνιστικὴν δικτατορίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται καὶ σήμερον ἡ Ῥωσία. Ἡ κομμουνιστικὴ κυβέρνησις, ἀποβλέπουσα εἰς ἐδραίωσιν τῆς θέσεώς της, δεδομένου ὅτι εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν ἐξεδηλώθησαν ἀντικομμουνιστικὰ κινήματα, ὑπέγραψε συνθήκην εἰρήνης (τοῦ Μπρέστλιτόφσκ) μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρουγγαρίας τὴν 3ην Μαρτίου 1918. Ἀπερίσπαστος, ἐν συνεχείᾳ, ἐπέδόθη εἰς τὴν καταστολὴν τῶν ἀντικομμουνιστικῶν κινήματων. Ἡ Ἀντάντ καὶ οἱ σύμμαχοί της ἀπεφάσισαν, μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν ἀντικομμουνιστικῶν δυνάμεων. Ἡ Ἑλλὰς ἐκλήθη νὰ μετάσχη τῆς ἐκστρατείας. Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1919, σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ (ὑποστράτηγος Νίδερ Κων.) ἐκ δύο μεραρχιῶν ἀπεστάλη, μετὰ γαλλικῶν δυνάμεων, εἰς Οὐκρανίαν. Δυστυχῶς, ἡ κόπωσις τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλων, (οἱ τελευταῖοι εἶχον ἀποβιβασθῇ εἰς Ἀρχάγγελον), ἐξηνάγκασε τὰς κυβερνήσεις των

νὰ ἀποσύρουν τὰ στρατεύματά των, μετὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Μετὰ τῶν γαλλικῶν ἀπεσύρθησαν, τὸν Ἀπρίλιον 1919, καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις. Ὁ ἄγων κατὰ τῶν κομμουνιστῶν συνεχίσθη. Ἡ ἔλλειψις ὁμως ἐπαρκοῦς βοηθείας ὠδήγησε, τελικῶς, εἰς ἦτταν τῶν ἀντικομμουνιστῶν. Αἱ συνέπειαι τῆς κομμουνιστικῆς ἐπικρατήσεως εἰς Ρωσίαν ἐγιναν εὐθὺς ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διὰ τῆς δράσεως τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, τῆς ὁργανώσεως ἐξεγέρσεων καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν πρὸς διάβρωσιν τῶν ἀστικῶν καθεστώτων, κατέστη παχία πολιτικὴ τῆς Ἐνώσεως Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν, ὡς ἔκτοτε ἀπεκλήθη τὸ ρωσικὸν κράτος.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ νικητοῦ.

Οἱ νικηταὶ εὐρέθησαν ἐνώπιον δυσχερεστάτων προβλημάτων. Τὰ σπουδαιότερα, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ ἐπηρεάσουν τὴν μεταγενεστέρα ἐξέλιξιν τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρεταννίας, ἦσαν τὰ προκύψαντα ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἐξαντλήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπεζήτησε νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ τῶν ἡττημένων, ὅπως πληρώσουν ὅλα τὰ βάρη τοῦ πολέμου. Αἱ ἐπανορθώσεις, τὰς ὁποίας ὑπεχρέωθησαν νὰ καταβάλλουν, θὰ ἀποτελέσῃ μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Σοβαρά, ἐπίσης, ἦσαν τὰ ἀνακύψαντα προβλήματα ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν νικητῶν διαφωνίας, ὡς πρὸς τὸν τρόπον διακανονισμοῦ τῆς ὅλης μεταπολεμικῆς καταστάσεως. Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Γούντροου Οὐίλσον, ὁ ὁποῖος, τὸν Ἰανουάριον 1918, εἶχε διακηρύξει, διὰ προγράμματος δεκατεσσάρων σημείων, (εἰς τὰ ὁποῖα, ἀργότερα, προσέθεσεν ἄλλα ἐννέα), τὰς γενικὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ θεμελιωθῇ ἡ εἰρήνη, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἴδρυσις ἐνὸς συλλογικοῦ ὀργάνου, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἐπιφορτισμένου μὲ τὸν διακανονισμόν ὅλων τῶν διεθνῶν διαφορῶν, θὰ ἐξησφάλιζε διαρκῇ εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἄλλαι νικητρίαι δυνάμεις ἤθελον πλέον ἀπτὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη. Ὁ Οὐίλσον, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἴδρυσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἠναγκάσθη νὰ προέλθῃ εἰς συμβιβασμούς. Τὸ ἀποτέλεσμα

ήτο νὰ προκύψουν ἐκ τῆς συνελθούσης τὸν Ἰανουάριον 1919 εἰς Παρισίους διασκέψεως, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχε προσωπικῶς, συν-
 θῆκαι εἰρήνης, τὰς ὁποίας, τελικῶς, δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε οἱ ἡττη-
 μένοι, οὔτε αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι. Τὸ ἀμερικανικὸν κογκρέσσον
 καί, ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἀμερικανικὸς λαός, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Νοεμ-
 βρίου 1920, ἀπεδοκίμασαν τὴν πολιτικὴν τοῦ Οὐίλσον. Ὑπὸ τοιού-
 τους ὅρους δὲν εἶναι περίεργον ὅτι ἡ Ἑλλάς, παρ' ὅλον ὅτι διὰ τῶν
 συνθηκῶν τοῦ Νεϊγύ (27η Νοεμβρίου 1919) μετὰ τὴν Βουλγαρίαν καὶ
 Σεβρῶν (10ης Αὐγούστου 1920) μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἔλαβεν ὅλα σχε-
 δὸν ὅσα ἐζήτησεν, δὲν κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ παρὰ τὴν Δυτικὴν
 Θράκην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Τὴν 15ην Μαΐου 1919, ἡ 1η ἑλληνικὴ μεραρχία, ὑπὸ τὸν συν-
 ταγματάρχην Νικ. Ζαφειρίου, ἀπεβιβάσθη εἰς Σμύρνην διὰ νὰ ἀπε-
 λευθερώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐνδοχώραν της. Ἡ ἀποβίβασις ἐγίνε-
 κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀνωτάτου Συμμαχικοῦ Συμβουλίου. (Ἀπε-
 τελεῖτο ἐκ τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. Οὐίλσον, τοῦ πρωθυπουργοῦ
 τῆς Μ. Βρεταννίας Δαυίδ Λόυδ Τζώρτζ, τοῦ πρωθυπουργοῦ Γαλλίας
 Γεωργίου Κλεμανσώ, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ Πρόεδρος, τοῦ πρωθυπουργοῦ
 τῆς Ἰταλίας Βίκτορος Ὀρλάντο). Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη (6 Μαΐου 1919)
 ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ὀρλάντο, ὁ ὁποῖος εἶχε χολωθῇ διότι δὲν ἐγίνοντο
 δεκταὶ αἱ ἐπὶ τοῦ Φιοῦμε ἰταλικαὶ ἀξιώσεις, καὶ εὐθύς ὡς ἐγνώσθη
 ὅτι ἰταλικά στρατεύματα εἶχον ἀποβιβάσθῃ τὴν 29ην Ἀπριλίου
 εἰς Ἀττάλειαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταλάβουν τὴν νοτιοδυτικὴν
 Μ. Ἀσίαν. Τὴν περιοχὴν αὐτὴν εἶχον ὑποσχεθῇ οἱ Βρεταννοὶ καὶ
 οἱ Γάλλοι εἰς τοὺς Ἰταλοὺς, διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου
 τῆς Μωριέννης τοῦ 1917. Ἀλλὰ τὴν συνθήκην αὐτὴν δὲν τὴν ἀνε-
 γνώριζον αἱ ΗΠΑ, διότι ἦτο μυστικὴ, ἐνῶ ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ
 Γαλλία τὴν θεώρουν ἄκυρον, διότι ἐτέλει ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς
 ρωσικῆς συμφωνίας. Ἀπὸ τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1917 ὅμως ἡ κομμουν-

νιστική κυβέρνησις τῆς Ρωσίας εἶχε κηρύξει ἀκύρους ὅλας τὰς μυστικὰς συνθήκας, τὰς ὑπογραφείσας ὑπὸ τῶν προγενεστέρων καθεστώτων. Οἱ Ἱταλοί, παρὰ ταῦτα, ὑπεστήριζον, ὅτι ἡ συνθήκη ἦτο ἰσχυρά, ἀφοῦ οἱ Ἀγγλοὶ εἶχον καταλάβει ἤδη τὰς δι' αὐτοὺς προοριζομένας περιοχὰς εἰς Μ. Ἀνατολήν, οἱ δὲ Γάλλοι, ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1919, εὐρίσκοντο εἰς Κίλικίαν. Ἀπεφάσισαν, λοιπόν, νὰ ἐνεργήσουν αὐτοβούλως καὶ νὰ καταλάβουν τὴν ὑποσχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς περιοχὴν, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὴν Σμύρνην καὶ τὸ Ἰκόνιον.

Διὰ νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ ἱταλικὴ ἀπειλὴ καὶ διὰ νὰ τηρηθῇ ὑπόσχεσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποσπᾶσει ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἀρχηγὸς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης, Οὐίλσων, Λούδ Τζῳρτζ καὶ Κλεμανσώ, ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν καταλήψεως τῆς Σμύρνης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ κατάληψις, δυστυχῶς, δὲν ὑπῆρξεν ἁμοιρος ἐπεισοδίων. Λόγῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μέ τὸν ὁποῖον ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Σμύρνης ὑπέδεχθη τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπέδιδαν τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἐλήφθησαν τὰ ἀπαραίτητα στρατιωτικὰ μέτρα προστασίας τῶν ἀποβιβαζομένων μονάδων. Οὕτω, ἡ μικρὰ τουρκικὴ στρατιωτικὴ φρουρά, ἐνισχυμένη ὑπὸ ἀτάκτων, προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς τὸ 2ον τάγμα τοῦ 1/38 Συντάγματος Εὐζώνων. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις ἐξουδετερώθη. Ἀλλὰ ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς τάξεως ἐπραγματοποιήθη τὴν ἐπομένην, διότι ἄτακτα στοιχεῖα ἐπυροβόλουν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 15ης Μαΐου. Αἱ ἀπώλειαί μας ἀνῆλθον εἰς δύο νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας ὁπλίτας. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἰς πέντε νεκροὺς καὶ 16 τραυματίας ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας. Θύματα ὑπῆρξαν καὶ μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐννέα Ἕλληνες ἐτραυματίσθησαν, ἐνῶ ἐμετρήθησαν 47 νεκροὶ καὶ τραυματαῖοι διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Τὰ ἐπείσοδια ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίπαλοι τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Ἀνώτατον Συμμαχικὸν Συμβούλιον ἀπέστειλεν ἀνακριτικὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία, διὰ τοῦ πορίσματος τῆς, κατελόγισε μεγαλύτερον ποσοστὸν εὐθύνης εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ὅταν ὑπεβλήθη τὸ πόρισμα (Ὀκτώβριος 1919), ἡ ἑλληνικὴ κατοχὴ εἶχεν ἐμπεδωθῇ εἰς περιοχὴν ἐξικνουμένην μέχρι Κυδωνιῶν πρὸς βορρᾶν, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου πρὸς Νότον, μέχρι Ἀχμετλή

καὶ Ὀδεμησίου πρὸς ἀνατολάς. Αἱ μεταφερθεῖσαι στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει τὰς πέντε μεραρχίας καὶ συνεχῶς ἐνισχύοντο, δημιουργηθείσης (22 Δεκεμβρίου 1919) τῆς Στρατιάς Μ. Ἀσίας, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν 15ην Φεβρουαρίου 1920, ὁ ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος. Ἐξ ἄλλου εἶχεν ὁργανωθῇ ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ διοίκησις ὑπὸ τὸν Ἀρμοστήν Ἀριστείδην Στεργιάδην, ἀφικθέντα εἰς Σμύρνην τὴν 23ην Μαΐου.

Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Βενιζέλος εἶχεν ἐπιτύχει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἰταλικὴν ἀντίδρασιν, διὰ τῆς συμφωνίας τὴν ὁποίαν ὑπέγραψε, τὴν 29ην Ἰουλίου 1919 μετὰ τὸν Ἰταλὸν ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν Τομμάζο Τιττόνι. Δι' αὐτῆς ἡ Ἰταλία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς διεκδικήσεις ἐπὶ τῆς Σμύρνης, Β. Ἠπείρου καὶ Δωδεκανήσου, καὶ ἡ Ἑλλὰς τὰς ἰταλικὰς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀπὸ τοῦ τέλους, ὅμως, Ἰουνίου ἐφάνη ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Σμύρνης καὶ τῆς περιοχῆς της, ὅπου ἐπλεόναζε τὸ ἑλληνικὸν στοιχείον, ⁽¹⁾ θὰ προσέκρουεν εἰς ἐνεργὸν τουρκικὴν ἀντίστασιν. Τὴν 28ην Ἰουνίου Τοῦρκοι ἄτακτοι ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς Περγάμου καὶ τὴν 11ην Ἰουλίου ἐναντίον τοῦ Ἀϊδινίου. Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 21ην Ἰουνίου, ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Κεμάλ Πασᾶς, διακριθεὶς τόσον εἰς τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων ὅσον καὶ εἰς τὰς ἐπιχει-

(1) Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, διὰ τοῦ ἀπὸ 30ῆς Δεκεμβρίου 1918 ὑπομνήματός του πρὸς τὴν διάσκεψιν τῆς Εἰρήνης, ἐζήτησεν ὅπως ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σαντζάκιον τοῦ Μπαλικεσίρ μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος πόλεως Πανόρμου καὶ τὸ βιλαέτιον Ἀϊδινίου ἢ Σμύρνης ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου τοῦ Ντενιζλί. (Ἡ τουρκικὴ διοίκησις προέβλεπε τὸ βιλαέτιον ὡς τὴν μεγαλυτέραν διοικητικὴν μονάδα. Ἐκαστον βιλαέτιον ὑποδιαιρεῖτο εἰς σαντζάκια καὶ ἕκαστον σαντζάκιον εἰς καζάδες). Ἐκ τῶν διεκδικουμένων περιοχῶν, τὸ μὲν βιλαέτιον Σμύρνης (ἀπὸ τοῦ 1871 πρωτεύουσα τοῦ βιλαετίου ἢ τοῦ Ἰσχυρὸς καὶ ὄχι τὸ Ἀϊδινίου), ἐξαιρουμένου τοῦ σαντζακίου Ντενιζλί, εἶχε πληθυσμὸν κατὰ πλειονοψηφίαν ἑλληνικόν. Εἰδικῶς, εἰς τὸ σαντζάκιον Σμύρνης ὑπῆρχον 449.044 Ἕλληνες καὶ 219.494 Τοῦρκοι, ἐνῶ εἰς τὸν καζάν τῆς Σμύρνης, δηλαδὴ εἰς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης μετὰ τῶν περιχώρων της, ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο εἰς 243.879, τῶν Τοῦρκων εἰς 96.250 καὶ τῶν ἄλλων ἐθνότητων, χριστιανῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς 76.365.

Τὸ σύνολον τῶν Ἑλλήνων εἰς ὁλόκληρον τὴν διεκδικουμένην περιοχὴν ἀνῆρχετο εἰς 818.221. Ὡς προσετέθη ὅτι εἰς τὴν ὑπόλοιπον Μ. Ἀσίαν ὑπῆρχον ἀκόμη 875.779 Ἕλληνες, ἐκ τῶν ὁποίων 353.533 εἰς τὸ βιλαέτιον Τραπεζοῦντος, οἱ ὅποιοι προεβλέπετο ὅτι θὰ ἐνσωματοῦντο εἰς τὸ ὑπὸ ἴδρυσιν Κράτος τῆς Ἀρμενίας. Τέλος εἰς τὴν Θράκην, δυτικὴν καὶ ἀνατολικήν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐρίσκοντο 730.822 Ἕλληνες. Σύνολον, δηλαδὴ, τοῦ ὑποδοῦλου εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὸ 1919, 2.424.822.

ρήσεις τῆς Παλαιστίνης, ἐξέδωσε προκήρυξιν διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει τὸν τουρκικὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν ἐναντίον τῶν «ἐπιδρομέων». Τὸ κεμαλικὸν ἐθνικιστικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο, ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ δημιουργήσῃ τὴν σημερινὴν Τουρκίαν εἶχεν ἀρχίσει.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα ἀντιστάσεως καὶ ἀπεστράτευσεν τὸν Κεμάλ καὶ τοὺς συνεργάτας του, τοὺς ὁποίους, ἀργότερον, κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἀλλὰ δὲν ἔμποροῦσε νὰ λάβῃ δραστικὰ ἐναντίον των μέτρα. Διότι κατῳρῆσαν νὰ εὔρουν ἀρκετὰ ὄπλα εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μεγάλην ἀπήχησιν εἰς σημαντικὸν τμήμα τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ. Ἀκόμη καὶ ἡ Βουλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως υἱοθέτησε, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1920, τὴν κεμαλικὴν γραμμὴν. Κατόπιν τούτου, οἱ σύμμαχοι κατέλαβον στρατιωτικῶς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Κεμάλ εἶχεν ἐγκαταστήσει τὸ στρατηγεῖον του εἰς Ἀγκυραν, ὡς καὶ προσωρινὴν κυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν. Ἐπέτυχεν δὲ νὰ αὐξήσῃ τὸ γόητρόν του, ἐπιτιθέμενος κατὰ προκεχωρημένων θέσεων τῶν Γάλλων εἰς Κιλικίαν, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβε. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις πῦξανον, χάρις εἰς ἐκτεταμένον λαθρεμπόριον ὀπλων διενεργούμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, καὶ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσην, ἡ ὁποία ὑπέγραψε καὶ συνθήκην συμμαχίας μὲ τὸν Κεμάλ (16 Μαρτίου 1921). Φυσικά, οἱ κομμουνισταὶ τῆς Ἑλλάδος, πιστοὶ ἐκτελεσταὶ τῶν σοβιετικῶν ἐντολῶν, ἀνέλαβον νὰ ὑπονομεύσουν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ.

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν.

Ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσου εἰς τὴν συνθήκην τῶν Βερσαλλιῶν (συνθήκη εἰρήνης μὲ τὴν Γερμανίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἰδρύθη καὶ ἡ Κ.Τ.Ε. 28 Ἰουνίου 1919) καὶ ἡ ἀσθένεια ὑπὸ τῆς ὁποίας προσεβλήθη, τὸ φθινόπωρον 1919, ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον, ὠδήγησαν εἰς τὴν καθυστέρησιν ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης εἰρήνης μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, δεδομένου ὅτι αἱ ΗΠΑ ἐπρόκειτο νὰ λάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου περὶ διαμελισμοῦ τῆς ἀναλαμβάνουσαι τὴν προστασίαν τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τῆς

Ἀρμενίας καὶ ἐντολὴν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Λόγω τῆς καθυστερήσεως, ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς ἐνήργει ὡς ἐντολοδόχος τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δὲν ἔμποροῦσε νὰ δράσῃ ἐλευθέρως, ὥστε νὰ καταστείλῃ τὴν κεμαλικὴν ἀνταρσίαν, πρὶν αὕτη ἀνδρωθῇ. Μόνον κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1920 τοῦ ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ προελάσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, κατέλαβε τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ τὴν Προῦσαν. Ὀλίγον δὲ ἄργότερον, ἔφθασεν εἰς Οὐσάκ. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (Ἰούλιος 1920) ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, ὅπου ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ἐπίσης, τουρκικὸν κίνημα ἀντιστάσεως ὑπὸ τὸν Τζαφέρ Ταγιάρ πασᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Τὴν 10ην Αὐγούστου 1920, ἐπιτέλους, ὑπεγράφη εἰς τὸ προάστιον τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης Σέβραι, γνωστὸν διὰ τὰς περιφήμους πορσελάνας του, ἡ συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ συνησπισμένων δυνάμεων ἅφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐκπροσωπούμενης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἅφ' ἑτέρου. Διὰ τῆς συνθήκης αὐτῆς ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη, μέχρι ἀποστάσεως 30 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς πρωτευούσης, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, περιήρχετο, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐξ ἄλλου, ἡ Σμύρνη καὶ ἡ περιοχὴ τῆς, ἐτίθετο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καίτοι διετῆρει τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν, μετεβίβαζε τὴν ἀσκήσιν, ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς. Προεβλέπετο ἡ ἴδρυσις τοπικοῦ κοινοβουλίου, δι' ἀναλογικῆς ἀντιπροσωπεύσεως ὅλων τῶν ἐθνικῶν, γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Τὸ κοινοβούλιον, μετὰ τὴν ἀároδον πενταετίας ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς συνθήκης, θὰ ἔμποροῦσε, διὰ κατὰ πλειονοψηφίαν ψήφισματος νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ, ὅπως προηγηθῇ δημοψήφισμα, ὑπὸ ὅρους τοὺς ὁποίους θὰ καθώριζεν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὀριστικῆς ἐνσωματώσεως, ἡ Τουρκία παρηγεῖτο ὅλων τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς. Τέλος, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἀνεγνώριζε τὰ ἐπὶ τῶν νήσων Λήμνου, Μυ-

τιλήνης, Χίου και Σάμου κυριαρχικά δικαιώματα της 'Ελλάδος, τὰ ὅποια, μέχρι τότε, ἤρνεϊτο νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐξεχώρει ἐπίσης τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον.

Δι' εἰδικοῦ ἄρθρου προεβλέπετο ὅτι ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία θὰ ἔχανε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἡ κυβέρνησίς της δὲν ἐπέβαλλε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀνεγνώριζε τὴν ἀπόσπασιν ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Κουρδιστάν, τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης καὶ ἀραβικῆς χερσονήσου. Παρητεῖτο παντὸς τίτλου ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σουδάν, τῆς Κύπρου, τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Λιβύης καὶ ἀνεγνώριζε τὴν ἐπὶ τοῦ Μαρόκου καὶ Τυνησίας γαλλικὴν προστασίαν. Ἐκ τῶν παραιτήσεων καὶ ἀναγνωρίσεων γίνεται καταληπτὸν ποίαν θέσιν διεξεδίκει εἰς τὸν κόσμον ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ πλήγματα τοῦ Α' Βαλκανικοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἦσαν προσηρτημέναι δύο ἀκόμη συνθήκαι. Διὰ τῆς πρώτης ἐξ αὐτῶν, αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις μετεβίβαζον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρὸς αὐτοὺς ἐκχωρηθέντα ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ (27 Νοεμβρίου 1919) κυριαρχικά δικαιώματα ἐπὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης. Διὰ τῆς δευτέρας, ἡ Ἰταλία ἐξεχώρει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους τῆς Δωδεκανήσου, πλὴν Ρόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παραχωρήσῃ πλήρη αὐτονομίαν. Δεκαπέντε, ὅμως, ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς κατοίκους τῆς νήσου νὰ ἀποφανθοῦν περὶ ἐνώσεώς των μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν ἐν τῷ μεταξύ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχε παραχωρήσει τὴν Κύπρον.

Δυστυχῶς διὰ τὴν χώραν μας, ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἱκανοποιοῦντο ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, οὐδέποτε ἐπρόκειτο νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἐπὶ πλέον, δὲν κατῴρθησε νὰ σιγάσῃ τὰ πάθη τὰ ὅποια ἡ διαμάχη ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξόδου εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε δημιουργήσει. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν της, δύο Ἑλληνες ἀξιωματικοὶ ἀπεπειράθησαν νὰ φονεύσουν τὸν Ἐλ. Βενιζέλον, καθ' ἣν στιγμήν ἦτο ἑτοιμος νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Λυῶν τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, ἐπὶ τοῦ σιδηροδρομικοῦ συρμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν μετέφερεν εἰς Ἑλλάδα. Αἱ σφαῖραί των τὸν ἐτραυμάτισαν ἀπλῶς. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα εἶχεν ὡς συνέπειαν ἀντεκ-

δικήσεις εις Ἀθήνας, θῦμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Δραγούμης, διακεκριμένος διπλωμάτης, πολιτικός καὶ λογοτέχνης. Οἱ οἰωνοὶ δὲν ἐφαίνοντο καλοί, ἐν ὧσι τῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης. Ἐνα φοβερὸν ἀτύχημα ἦλθε νὰ πληρώσῃ τὴν δυσοίωνα ἀτμόσφαιραν. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1920, ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἀπέθνησεν εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, κατόπιν λοιμώξεως, προκληθείσης ἐκ δῆγματος πιθήκου, τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰς τὸν βασιλικὸν κήπον καὶ συνεπάθει ἰδιαιτέρως. Θέμα διαδοχῆς ἀνέκυψε. Ἡ πλειονοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία παρέμενε πιστὴ εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀποβλέψῃ πρὸς αὐτόν. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 14ης Νοεμβρίου 1920, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπέστη συντριπτικὴν ἥτταν. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος δὲν ἐξελέγη καὶ βουλευτής. Προέβη εἰς δήλωσιν ὅτι παραιτεῖται τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνεχώρησεν ἁμέσως ἐς Ἑλλάδα.

Ἡ προελθοῦσα ἐκ τῶν ἐκλογῶν κυβέρνησις τοῦ Δημ. Ράλλη, προέβη εἰς τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος, τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1920, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ ἀπεφαίνετο ὑπὲρ ἢ ἐναντίον τῆς ἐπανόδου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸν θρόνον. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος ἐνεφάνιζε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὡς ὁμοφώνως ταχθέντα ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου. Τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1920, ὁ Βασιλεὺς, μετὰ τῶν μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκ νέου ἄσκησιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Γαλλία εἶχον εἰδοποιήσῃ τὴν κυβέρνησιν Ράλλη ὅτι, ἐὰν ἐπανήρchet ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, θὰ ἔπανον νὰ θεωροῦν τὴν Ἑλλάδα ὡς σύμμαχον χώραν. Ἡ δὲ λωσις, ἴσως, ἐστερεῖτο ἀξίας, ἀπὸ ἀπόψεως παρεχομένης ἢ παρεσχεθισμένης οικονομικῆς βοηθείας. Ἀπετέλει, ὁμως, βαρὺ διπλωματικὸν πλῆγμα. Ἐνεφανίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς στερουμένη συμμάχων. Θὰ ἦτο, ὡς ἐκ τούτου, σκόπιμον, ἡ νέα κυβέρνησις νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου πολιτικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, ἡ στηριζούσα αὐτὴν πλειονοψηφία δὲν ἐπίστευεν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ μετανοεμβριαναὶ κυβερνήσεις (Δημ. Ράλλη, Νικ. Καλογεροπούλου, Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου καὶ Π. Πρωτοπαπαδάκη) ἐνέμειναν εἰς τὴν ἐν λόγῳ πολιτικὴν καὶ ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὁρων τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν

δι' εὐρυτάτης ἐκτάσεως στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντικατεστάθησαν ὁ Λ. Παρασκευόπουλος, διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀναστ. Παπούλα, ὡς καὶ οἱ πλείστοι τῶν διοικητῶν μεγάλων μονάδων.

Νέαι ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ τὸν Ἀπρίλιον 1921 ἀνελήφθη προσπάθεια καταλήψεως τῶν σιδηροδρομικῶν κόμβων τοῦ Ἑσκῆ - Σεχῆρ (Δορύλαιον) καὶ Ἀφιὸν - Καραχισάρ. Ἐπετεύχθη ὁ δεῦτερος στόχος, ὅχι καὶ ὁ πρῶτος. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνεδιπλώθησαν εἰς τὰς θέσεις ἐξορμήσεώς των. Ἀργότερον, (Ἰούλιος 1921) καὶ ἀφοῦ ἐνισχύθησαν δι' ἐπιστρατευθεισῶν κλάσεων ἐφέδρων, ἐπέτυχον τὴν κατάληψιν τῶν δύο μνημονευθέντων κόμβων καὶ τῆς Κιουτάχειας. Ἐν συνεχείᾳ δέ, (Αὐγουστος - Σεπτέμβριος 1921) ἀνέλαβον ἐπιθετικὸν ἐγχείρημα κατὰ τῆς Ἀγκύρας. Παρ' ὅλον ὅτι ὑπερέβησαν τὸν ποταμὸν Σαγγάριον καὶ ἔφθασαν μέχρι, σχεδόν, τῶν παρυφῶν τῆς κεμαλικῆς πρωτεύουσας, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Αἱ δυσχέρειαι ἀνεφοδιασμοῦ, λόγῳ ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν βάσεων, ἦσαν σχεδόν ἀνυπέρβλητοι. (Ἡ μεταξὺ Ἑσκῆ - Σεχῆρ καὶ Ἀγκύρας ἀπόστασις ἦτο περὶ τὰ 270 χιλιόμετρα, ἡ δὲ μοναδικὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἦτο κατεστραμμένη). Ἡ κόπωσις τοῦ στρατοῦ μεγάλῃ. Ἦτο ἐν πορείᾳ μαχόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Τέλος, τὰ ἐκ τῶν ἀπωλειῶν κενά, ἀρκετὰ σημαντικά, δὲν συνεπληροῦντο. Ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους καὶ ἐν ὄψει ἐπερχομένων δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἀπεφασίσθη, τὴν 13ην Σεπτεμβρίου 1921, ἡ ἐπάνοδος τῶν στρατευμάτων εἰς τὴν γραμμὴν Ἑσκῆ - Σεχῆρ καὶ Ἀφιὸν - Καραχισάρ. Ἐκρίθη, ἄλλωστε ὅτι αἱ κεμαλικαὶ δυνάμεις μετὰ τὰ πλήγματα τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν, θὰ εὕρισκοντο διὰ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐν ἀδυναμίᾳ ἀναλήψεως οἰασδήποτε πρωτοβουλίας.

Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀποτυχία καταλήψεως τῆς Ἀγκύρας ἐπέδρασε δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἐμείωσε δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς πιθανότητας κάμψεως τῆς κεμαλικῆς ἀντιστάσεως καί, κατ' ἀκολουθίαν, τὴν διαπραγματευτικὴν ἱκανότητα τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἐπιβολὴν τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Παρουσιάζετο οὕτω ἐκ νέου ἡ εὐκαιρία ἀναθεωρήσεως τῆς ὅλης μικρασιατικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιτεύξεως συμφέροντος συμβιβασμοῦ. Τὸ

γεγονός ότι ο έλληνικός στρατός είχε προελάσει πέραν του Σαγγαρίου, εις σημείον δηλαδή τὸ ὁποῖον μόνον ἡ στρατιὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχεν ὑπερβῆ, ἐκάλυπτε μὲ μεγάλην δόξαν τὰς ἑλληνικὰς σημαίας. Ἀλλ' ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ γεγονότος, ἀπὸ ἀπόψεως διπλωματικῆς καὶ προπαγανδιστικῆς, δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐνδεδειγμένη. Ἀντιθέτως, ἐπετράπη εἰς μερίδα τοῦ διεθνοῦς τύπου νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν δόξαν τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, μὲ τὴν συνεργασίαν, ἀτυχῶς, καὶ ὠρισμένης μερίδος ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι ἀρνηθέντες νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον κατέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν ἐξαπέλυσαν δημοσιογραφικὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ὁ Κεμάλ καὶ ὅσοι δὲν ἐπεθύμουν τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν παρουσίαν, δὲν παρέλειψαν νὰ ἀξιοποιήσουν.

Ἀναζητήσεις συμβιβασμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Δημ. Γούναρη ἐπεζήτησεν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 νὰ ἐπιτύχῃ εὐνοϊκὸν διακανονισμόν. Ἐξησφάλισε δὲ καὶ τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξιν τῆς Μ. Βρεταννίας, τῆς ὁποίας ὁ πρωθυπουργὸς Λόυδ Τζώρτζ θεωρεῖ ἑαυτὸν προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν μικρασιατικὴν ἀπελευθερωτικὴν ἐπιχείρησιν. Ἡ Γαλλία ὅμως ἡρνήθη τὴν συμπαράστασιν τῆς. Ἐπροχώρησεν ἀκόμη περισσότερο. Ἐξεκένωσε τὴν Κιλικίαν καὶ προῆλθεν εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν Κεμάλ, ἀναγνωρίσασα τὸ καθεστῶς του. Συγκεκριμένως ἡ συμφωνία αὕτη, ἡ ὁποία ὑπεγράφη εἰς Ἀγκυρὰν τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1921 καὶ ἔμεινε γνωστὴ ὡς ἡ «συμφωνία τοῦ Φραγκλὲν Μπουγιόν», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑπογράφαντος εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, προέβλεπε τὸν τερματισμὸν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ τὴν ἐκ τῆς Κιλικίας ἀποχώρησιν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων. Δι' αὐτῆς ἐξ ἄλλου ὁ Κεμάλ ἀνεγνώριζε τὴν γαλλικὴν ἐπὶ τῆς Συρίας προστασίαν. Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς καὶ στρατιωτικῆς θέσεως τοῦ κεμαλικοῦ καθεστώτος ἦτο σημαντικός. Αἱ εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κιλικίας κεμαλικαὶ δυνάμεις καθίσταντο διαθέσιμοι διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ λιμένες τῆς Κιλικίας ἠνοίγοντο διὰ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀνεφοδιασμὸν τοῦ Κεμάλ. Εἰς τὴν διεθνῇ σκηνῇ τέλος, ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγκύρας ἐνεφανίζετο ὡς ἡ πραγματικὴ ἐκπρόσωπος τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν, ὥς προελέχθη, λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου 1921, νὰ ἀρχίσῃ συνεννοήσεις μετὰ τὰς συμμάχους κυβερνήσεις διὰ τὸν καθορισμὸν κοινῆς ἐπὶ τοῦ μικρασιατικοῦ θέματος πολιτικῆς. Παρ' ὅλον ὅτι αἱ συνομιλίας διήρκεσαν ἐπὶ τετράμηνον, οὐδὲν ἀπέδωσαν. Κυβερνητικαὶ κρίσεις σημειωθεῖσαι εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, κατὰ τὸ πρῶτον δίμηνον τοῦ 1922, συνετέλεσαν εἰς τὸ δυσμενὲς ἀποτέλεσμα.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1922 συνῆλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις τῶν ὑπουργῶν ἐξωτερικῶν Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀναλήψεως μεσολαβητικῆς προσπαθείας ἐκ μέρους τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ μεσολάβησις θὰ ἐστηρίζετο εἰς πρότασιν συνάψεως τριμήνου ἀνακωχῆς, αὐτομάτως ἀνανευμένης ἐφ' ὅσον δὲν θὰ κατηγγέλλετο. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνακωχῆς θὰ προητοιμάζετο ἡ ἐκκένωσις τῆς Μ. Ἀσίας ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Νέα συνθήκη εἰρήνης θὰ ὑπεγράφετο, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς θὰ ἐγκατέλειπε τὴν Σμύρνην καὶ μέρος τῆς Ἀνατ. Θράκης.

Ὁ Κεμάλ ἀπέρριψε τὴν μεσολάβησιν, διότι ἤξιωσε τὴν ἄμεσον ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ ἀδιάλλακτος στάσις του ἐδημιούργησεν εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τῆς χώρας μας κλίμα, ἰδιαίτερος εἰς Μ. Βρεταννίαν. Τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ σχηματισθεῖσα, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς κυβερνητικὰς κρίσεις (Μάρτιος - Μάϊος 1922), τὴν 22αν Μαΐου κυβέρνησις συνασπισμοῦ ὑπὸ τὸν Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην. Ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν ἐπὶ τοῦ Κεμάλ, διὰ καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ νέος Ἀρχιστράτηγος Γεωργ. Χατζανέστης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 5ην Ἰουνίου, ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα μῆνα προηγουμένως διετέλεσε διοικητῆς τῆς Στρατιᾶς Θράκης, ἐθεώρει τὸ ἐγχείρημα καὶ ἐφικτὸν καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Δι' αὐτὸ καὶ ἐζήτησεν, ὅπως ὑπαχθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Θράκης. Ἐκρινεν ὅτι ὁ πόλεμος ἐστρέφετο κατὰ τοῦ συνόλου τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ἐξ ἴσου ἐχθρική, ὅσον καὶ ἡ τῆς Ἀγκύρας.

Ἡ κατάληψις τῆς ἐπισήμου τουρκικῆς πρωτεύουσας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ κατέφερε βαρύτατον πλήγμα ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ κεμαλικοῦ στρατοῦ καὶ θ' ἀνεπτέρωνε τὸ ἠθικὸν τοῦ ἰδικοῦ μας, θὰ εἶχεν ὥς

ἄμεσον συνέπειαν νὰ στερήσῃ τὸν Κεμάλ καὶ τῆς σπουδαιοτέρας βάσεως ἀνεφοδιασμοῦ του. Διότι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν συμμάχων, ἔφθανον εἰς αὐτὸν καὶ ἐφόδια πάσης φύσεως καὶ στελέχη, τῶν ὁποίων εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην. Τὴν κατάληψιν ἄλλωστε τῆς Κωνσταντινουπόλεως προέβλεπε καὶ τὸ ἄρθρον 36 τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ὡς μέσον πειθαναγκασμοῦ τῆς Τουρκίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1921 ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Μ. Βραταννίας Λόυδ Τζώρτζ εἶχε τονίσει δημοσίᾳ, ὅτι «ἡ ὑπὸ τῶν συμμάχων κατοχὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιφέρει σοβαρὸν καὶ ἄδικον μειονέκτημα», καὶ ὅτι οὗτοι «δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθοῦν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἐχθροῦ».

Τὸ ἐγχείρημα παρουσιάζετο διπλωματικῶς θεμελιωμένον καὶ στρατιωτικῶς ἐπιβεβλημένον. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἔδωσαν τὴν ἔγκρισίν των. Ἠπέλησαν μάλιστα καὶ χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προήλανεν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐγκαταλείφθη, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε πραγματοποιηθῇ ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ εἶχεν ὀρισθῇ ὡς ἡμερομηνία ἐξορμήσεως ἡ 29ῃ Ἰουλίου 1922.

Ἡ ἀποτυχοῦσα προσπάθεια συνεκίνησε τὴν ἀγγλικὴν κοινὴν γνώμην, ἡ ὁποία δὲν ἤμποροῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν προσγενεμένην ἀδικίαν εἰς τὴν χώραν μας. Ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργός, ὁμιλῶν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων τὴν 5ην Αὐγούστου, ἀφοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἤσκησεν ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, προσέθεσεν ὅτι «ἡ εὐθύνη διὰ τὴν ἥτταν τῆς Τουρκίας εἶναι ἰδική μας, ἐπομένως καὶ ἡ ἀνωτάτη εὐθύνη διὰ τὴν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν πρέπει νὰ εἶναι ἰδική μας. Ἐχομεν τὸ δικαίωμα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν θὰ συνάψωμεν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀτυχῶν, ἀπροστατευτῶν ὑπάρξεων, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν προστασίαν των, θὰ παραδῶσῃ ἄνευ ἐγγυήσεων εἰς τὸ ἔλεος ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διέπραξαν τοὺς ἐκτοπισμοὺς καὶ τὰς ἀτιμώσεις τοῦ Πόντου». Προσδιδώριζε δὲ ὅτι ὡς ἐγγυήσεις δὲν ἡννόει τὴν παροχὴν ὑποσχέσεως τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ κατοχύρωσιν θετικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἀκολούθως, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰπὼν : «Δὲν γνωρίζω ἄλλον στρατὸν, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ

τόσον πολύ, ὅσον ἐπροχώρησαν οἱ Ἕλληνες. Ἦτο τόλμημα καὶ ὑπεράνω παντὸς ὑπολογισμοῦ στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις (ἡ πρὸς Ἀγκυραν). Διὰ ταύτης ἐπέβαλον τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ὑπεροχὴν κατὰ πᾶσαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας. Παρὰ ταῦτα, διετήρησε γραμμὰς συγκοινωνιῶν, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἄλλος εὐρωπαϊκὸς στρατὸς ὠνειρεύθη ποτὲ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ κατέκρινε τὴν στάσιν τῶν συμμάχων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν διενέργειαν νηοψιῶν, καὶ οὕτω ἐλευθέρως ἀνεφοδιάζετο ὁ Κεμάλ ἐξ Εὐρώπης, εἶπεν ὅτι «ἐὰν ἀφήναμεν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς των, θὰ κατελάμβανον τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσιν ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἦτο ἀποφασιστικόν», ὑπεγράμμιζε. Καὶ κατέληγε: «Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεχθῶμεν, ὅπως ἡ κατάστασις αὕτη ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἀπείρον, διότι οἱ κεμαλικοὶ ἐλπίζουν ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ ἐξαντλήσουν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν, τῆς ὁποίας οἱ ἄνδρες παραμένουν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἐπὶ δέκα ἢ δώδεκα ἔτη. Τὰ γεγονότα, τὰ ἐπελθόντα κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, ἀπέδειξαν σαφῶς ὅτι ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν συμβῇ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ προστασία τῶν μειονοτήτων εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μ. Ἀσίας (τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ)».

Ἡ ἀνωτέρω ἀγόρευσις ὑπῆρξε τὸ κύκνειον ᾄσμα τοῦ Λούδ Τζώρτζ, ὡς πρωθυπουργοῦ. Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου 1922 ἐξηναγκάζετο εἰς παραίτησιν, διότι ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐπιδείξῃ ἀδιάλλακτον στάσιν ἔναντι τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΕΚ Μ. ΑΣΙΑΣ

Οὐδεμία ἀξιόλογος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις ἐσημειώθη εἰς τὸ μέτωπον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1921 μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1922. Μόνον κατ' Ἀπρίλιον 1922 μικρὰ ἑλληνικὴ

δύναμις κατέλαβε τὴν νοτίως τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου περιοχὴν (Νέα Ἐφεσος - Σώκια), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεχώρησαν οἱ Ἱταλοί, κατόπιν συμφωνίας μὲ τὴν κυβέρνησιν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀτταλείας εἶχον ἀποχωρήσει οἱ Ἱταλοὶ τὸ προηγούμενον ἔτος, κατόπιν συμφωνίας μὲ τὸν Κεμάλ.

Τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον, μήκους 713 χιλιομέτρων, ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πόλεως Κίου ἐπὶ τῆς Προποντίδος καὶ διὰ Ἑσκή-Σεχέρ, Ἀφιὸν - Καραχισάρ, περιοχῆς νοτίως τοῦ Οὐσάκ, ποταμοῦ Μαιάνδρου, ἔφθανεν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου Νοτίαν Ἐφεσον. Ἐκάλυπτεν ἑκαστὸν 70 χιλιάδων καὶ πλέον τ. χιλ., δηλαδὴ μεγαλυτέραν τῆς πρὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἐκτάσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ στρατοῦ μας ἤγγιζε τὰς 240.000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἡ παρατακτὴ μόλις ὑπερέβαινε τὰς 100.000.

Τρία σώματα Στρατοῦ, ἐκ τεσσάρων μεραρχιῶν ἑκαστον, καὶ μία μεραρχία ἱππικοῦ, ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ὀργανικὰς μονάδας τὰς ὑπαγομένας εἰς τὴν Διοίκησιν Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας. Ἐξ αὐτῶν τὸ Γ' (διοικητὴς ὑποστράτηγος Σουμίλας Πέτρος), ἀποτελούμενον ἐκ τῶν μεραρχιῶν 3ης (συνταγματάρχης Γκορτζῆς Γεώργιος), 10ης (συνταγματάρχης Παπανικολάου Δημήτριος), 11ης (ὑποστράτηγος Κλαδᾶς Νικόλαος), Ἀνεξαρτήτου (συνταγματάρχης Θεοτόκης Δημήτριος) καὶ δυὸ μὴ μεραρχιακῶν συνταγμάτων, κατεῖχε τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μετώπου μὲ συνολικὸν ἀνάπτυγμα 195 χιλιομέτρων. Ἡ γραμμὴ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς Προποντίδος (Κίος) καὶ διὰ τῶν Κιοκλοῦ Χισάρ, Μπιλετζίκ, Μπὸζ Ντάγ, Σεϊντή Γαζή ἔφθανε μέχρι τοῦ Ἀκ Ἰν. Ἐδρα τοῦ Σώματος, τοῦ ὁποίου ἡ μάχιμος δύναμις ἀνῆρχετο εἰς 38 τάγματα πεζικοῦ, 124 πυροβόλα καὶ δύο ἱλας ἱππικοῦ, ἦτο τὸ Ἑσκή Σεχέρ.

Τὸ Β' Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Διγενῆς Κίμων) ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 2ας (συνταγματάρχης Γονατᾶς Στυλιανός), 7ης (συνταγματάρχης Κουρουσόπουλος Βασίλειος), 9ης (συνταγματάρχης Γαρδίκας Παναγιώτης), 13ης (συνταγματάρχης Καϊμπαλῆς Μιλτιάδης), τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ (ὑποστράτηγος Καλλίνσκης Ἀνδρέας) καὶ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως Κιουταχείας (32ον Σύνταγμα). Τὸ Σῶμά αὐτὸ διὰ δύο μεραρχιῶν, 9ης καὶ 13ης, ἐκάλυπτε γραμμὴν μετώπου 42 χιλιομέτρων, ὥστε νὰ τηρηθῇ ὁ σύνδεσμος μεταξὺ νοτίου ὁρίου Γ' Σ.Σ. καὶ βορείου ὁρίου Α' Σ.Σ., διὰ δὲ τῆς

2ας μεραρχίας, ένισχυμένης συνθέσεως, καί τῆς μεραρχίας ἱππικοῦ, ἐξησφάλιζε τὴν ζώνην τοῦ Οὐσάκ, δηλαδὴ τὸ δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως. Τὴν 7ην μεραρχίαν ἐκράτει ὡς ἐφεδρείαν. Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Σώματος εὐρίσκετο εἰς Καζλί Γκιὸλ Χαμάμ. Ἡ συνολικὴ δύναμις του ἀνῆρχετο εἰς 41 τάγματα πεζικοῦ, 104 πυροβόλα καὶ 16 Ἴλας ἱππικοῦ.

Τέλος, τὸ Α' Σ.Σ. (ὑποστράτηγος Τρικοῦπης Νικόλαος) μὲ τὸ στρατηγεῖον του εἰς Ἀφιὸν Καραχισάρ, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεραρχιῶν 1ης (ὑποστράτηγος Φράγκος Ἀθανάσιος), 4ης (ὑποστράτηγος Δημαρᾶς Δημήτριος), 5ης (συνταγματάρχης Ρόκας Νικόλαος) καὶ 12ης (συνταγματάρχης Καλλιδόπουλος Περικλῆς). Ἐκ τῶν μεραρχιῶν αὐτῶν ἡ 5η κατεῖχε τὸν τομέα Μπορντί, εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν, μήκους 50 χιλιομέτρων, ἡ 12η τὸν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ τομέα Ἰντζέ Καρά Χισάρ, μήκους 30 χιλιομέτρων, ἡ 4η τὸν τομέα Καμελάρ, εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως, μήκους 20 χιλιομέτρων καὶ ἡ 1η τὸν τομέα Ἀκάρ Ντάγ ἀναπτύγματος 50 περίπου χιλιομέτρων. Εἰς τὸ δεξιὸν τῆς ἡ μεραρχία αὐτὴ εἶχε τὴν 2αν Μεραρχίαν, ἐνῶ εἰς τὸ ἀριστερόν τῆς ὑπῆρχε μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τῆς 4ης Μεραρχίας κενὸν ἕξ χιλιομέτρων. Ἡ συνολικὴ δύναμις τοῦ Σώματος, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐνισχυθῇ διὰ τοῦ 43ου Συντάγματος πεζικοῦ, διατεθέντος εἰς τὴν 1ην Μεραρχίαν, καὶ τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ συνταγματάρχου Νικ. Πλαστήρα (5/42 Σύνταγμα Εὐζώνων καὶ 8 ὀρειβατικὰ πυροβόλα), κρατηθέντος ὡς ἐφεδρεία, ἀνῆρχετο εἰς 42 τάγματα πεζικοῦ, 158 πυροβόλα καὶ δύο Ἴλας ἱππικοῦ.

Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζώνης τῶν μετόπισθεν, τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τῆς γραμμῆς τοῦ ποταμοῦ Μαιάνδρου εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Διοίκησιν Ὀδεμησίου, ἡ ὁποία διέθετε δύναμιν μικρότεραν τῆς μεραρχίας.

Αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας συνεκέντρωσαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ διασπᾶσουν τὸ ἑλληνικὸν μέτωπον ἀνῆρχοντο εἰς 19 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ 5 μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ αἱ 4 ἱππικοῦ εὐρίσκοντο εἰς τὸν ἔναντι τοῦ Ἀφιὸν Καραχισάρ τομέα, αἱ δὲ ὑπόλοιποι εἶχον ἐντολὴν νὰ καθηλώσουν τὸ Γ' Σ.Σ. Ἡ κυρία δύναμις ἐπιθέσεως ὑπεστηρίζετο ὑπὸ 200 ἐλαφρῶν καὶ 62 βαρέων πυροβόλων. Ἐκάστη τουρκικὴ μεραρχία πεζικοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ 4.500 ἐνόπλων καὶ 3.000 ἀόπλων. Οἱ τελευταῖοι ἀνεπλή-

ρουν τούς ἐκτὸς μάχης τιθεμένους ἐνόπλους. Εἰς τὸν τομέα ὅπου ἐξαπελύθη ἡ ἐπίθεσις, οἱ Τοῦρκοι συνεκέντρωσαν 12 μεραρχίας πεζικοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ὀκτὼ εἰς πρώτην γραμμὴν, καὶ τρεῖς μεραρχίας ἵππικοῦ. Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις αἱ ὑποστάσαι τὴν ἐπίθεσιν, ἡ 1η καὶ 4η μεραρχία, διέθετον 21 τάγματα καὶ 78 πυροβόλα.

Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις ἐξαπελύθη τὴν 5ην πρωϊνὴν τῆς 26ης Αὐγούστου 1922, ἐναντίον τῶν κατεχομένων δυτικῶς τοῦ Ἀφίον Καραχισὰρ θέσεων ὑπὸ τῶν μεραρχιῶν 1ης καὶ 4ης. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιθέσεως διετέθη, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 1ης μεραρχίας, ἡ 7η καί, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς 4ης, τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας ὅμως τῆς 27ης ἡ 4η μεραρχία ἐκάμφθη. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Ἀφίον Καραχισὰρ καὶ τὴν σύμπτυξιν τῶν δυνάμεων εἰς νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἔφθασεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν 4ης καὶ 12ης Μεραρχίας, ὅχι καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς 1ης, λόγῳ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ἐπίπτων συνδέσμων διὰ τῶν ὁποίων ἀπεστάλη εἰς τὴν ἐν λόγῳ μεραρχίαν. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὸ μέτωπον τῶν 1ης καὶ 7ης μεραρχίας εἶχε καταρρεῦσει μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς ὑποχωρήσεως τῆς 4ης μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ὁ τηλεφωνικὸς σύνδεσμος μεταξύ τῶν στρατηγῶν Φράγκου καὶ Τρικούπη εἶχε διακοπῇ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Α' Σώματος, ὑπεχρέωσε καὶ τὸ Β' εἰς ἀναδίπλωσιν. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἑπτὰ μεραρχιῶν τῶν δύο σωμάτων, διότι ἡ 2α παρέμενεν εἰς τὴν θέσιν της, μόνον αἱ πέντε, 4η, 5η, 9η, 12η καὶ 13η κατέλαβον τὰς θέσεις των εἰς τὴν νέαν γραμμὴν ἀμύνης. Αἱ ὑπόλοιποι δύο 1η καὶ 7η, ὡς καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα, εἴτε διότι δὲν ἔλαβον τὴν διαταγὴν ὑποχωρήσεως, εἴτε λόγῳ κοπώσεως, ἐστάθμευσαν εἰς ἄλλας τοποθεσίας.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Αὐγούστου ἡ Στρατιὰ ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ καὶ τὴν Ἀνεξάρτητον Μεραρχίαν ἐκ τοῦ Γ' Σώματος. Διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν Τρικούπην νὰ καλύψῃ τὰς πρὸς Σμύρνην συγκοινωνίας, ἀναλαμβάνων ἀντεπίθεσιν, εὐθύς ὡς θὰ ἠδύνατο, τὸ δὲ Γ' Σ.Σ. νὰ κρατήσῃ τὸ Ἑσκῆ Σεχέρ, καλύπτον τὰς πρὸς Προῦσαν συγκοινωνίας. Ὁ στρατηγὸς Τρικούπης, ἐν τῷ μεταξύ, εἶχεν ἀποφασίσαι νέαν

σύμπτυξιν, ἡ ὁποία καὶ ἤρχισε πραγματοποιουμένη ἀπὸ τῶν πρώτων πρωϊνῶν ὥρῶν τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συμπτύξεως, ἡ 9η Μεραρχία ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ τῆς 2ας τουρκικῆς μεραρχίας ἱππικοῦ. Ἐπέτυχε νὰ τὴν διαλύσῃ. Ἐπίσης ἐπίθεσιν ὑπέστη καὶ ἡ 4η Μεραρχία, μὲ συνέπειαν νὰ διχοτομηθῇ. Τὰ πέντε ἐκ τῶν 9 ταγμάτων της, μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἠκολούθησαν ἄλλην γραμμὴν ὑποχωρήσεως, ἐνῶ ὁ Διοικητὴς μετὰ τεσσάρων ταγμάτων συνέχισε τὴν πορείαν πρὸς τὴν γραμμὴν συμπτύξεως, τὴν ὀρισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τρικούπη.

Ἐν τῷ μεταξύ, αἱ Μεραρχίαι 1η καὶ 7η καὶ τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα ἤρχισαν νὰ συμπτύσσωνται πρὸς τὴν παλαιάν ὠχυρωμένην γραμμὴν Τουμλοῦ Μπουνάρ, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν τὴν πρωΐαν τῆς 29ης Αὐγούστου. Ἡ σύμπτυξις αὕτῃ ἐπέφερε τὸν ὀριστικὸν χωρισμὸν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων εἰς δύο ομάδας, δεδομένου ὅτι ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέταξε τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις νὰ παραμείνουν εἰς τὴν περιοχὴν Οὐλουτζάκ - Ἐϋρετ τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς 29ην Αὐγούστου πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἄς προστεθῇ, ὅτι εἰς Τουμπλοῦ Μπουνάρ εἶχον φθάσει καὶ τὰ 5 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὡς καὶ 2 τάγματα τῆς 12ης Μεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, ἐκεῖ ἦτο ἡ 2α Μεραρχία, ὡς καὶ ἡ Μεραρχία Ἱππικοῦ. Οὕτω, ὁ στρατηγὸς Τρικούπης διέθετε τὴν 5ην καὶ 9ην Μεραρχίαν, σχεδὸν ἀνεπάφους, τὴν 12ην μείον 2 τάγματα, τὴν 13ην μείον τὸ ἀπόσπασμα Πλαστήρα καὶ τὰ 4 τάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 29ης Αὐγούστου αἱ ἐν λόγῳ μονάδες ἤρχισαν νὰ κινοῦνται πρὸς Τουμλοῦ Μπουνάρ. Ἄλλ' ἦτο ἡδη ἄργά. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις εἶχον φθάσει καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν ομάδα νὰ δώσῃ σκληρὰν μάχην καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 29ης Αὐγούστου.

Ἡ μάχη τοῦ Ἀλῆ Βεράν.

Μὲ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους ἡ μάχη διεκόπη. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπέλθει ἡ κύκλωσις τῆς ομάδος Τρικούπη, διότι αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις τὴν περιέβαλλον ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν, κατόπιν τῆς σημαντικῆς πρὸς Δυσμὰς προελάσεως τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Περὶ τὴν 11ην νυκτερινήν, ἐν τούτοις, αἱ ἑλληνικαὶ μονάδες συνέχισαν τὴν πορείαν των, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Τουμλοῦ Μπουνάρ, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸ βαρὺ πυροβολικὸν καὶ τὸν ἀσύρματον

τοῦ Β' Σ.Σ., μόνον μέσον ἐπικοινωνίας μὲ τὴν Στρατιάν, λόγῳ ἀδυναμίας μεταφορᾶς. Τὰς πρωῒνὰς ὥρας αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, ἐκτὸς τῆς 5ης μεραρχίας ἡ ὁποία ἠκολούθησεν ἄλλο δρομολόγιον, ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον Σάλκιοι, ὅπου ἐβλήθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ. Ἡ μάχῃμος δύναμις των ἀνῆρχετο εἰς 7.000 πεζοὺς, 80 ἵππεις καὶ 116 πυροβόλα. Ἀλλὰ καὶ ἀριθμὸς ἀνδρῶν διαφόρων μονάδων, 10 - 15.000, εἶχε συρρεῦσει εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἐστεροῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ὀπλισμοῦ, τὸ δὲ ἠθικὸν των ἦτο λίαν χαμηλόν. Περί τὴν μεσημβρίαν ἡ φάλαγξ ἐπανέλαβε τὴν πορείαν της. Ὅταν ὁμως ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ἀλῆ Βερὰν προσέκρουσεν εἰς ἰσχυρὰν δύναμιν τουρκικοῦ ἵππικοῦ.

Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ δώσουν νέαν μάχην, ἡ ὁποία καὶ ἀπέβη μοιραία δι' αὐτάς, διότι ἦσαν ἀπὸ παντοῦ κυκλωμέναι. Ἐξ τουρκικαὶ μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ μία ἵππικοῦ ἐσχημάτισαν τὸν περὶ αὐτάς κλοιόν. Παρὰ τὴν συντριπτικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθροῦ, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἐπολέμησαν μὲ ἡρωϊσμόν καὶ ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις. Ὅπως γράφει ἡ ἐπίσημος στρατιωτικὴ ἱστορία: «Αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἵτινες ἐπολέμησαν εἰς Ἀλῆ Βερὰν ἐτίμησαν τὰ ὅπλα των μέχρι τέλους. Ἀλλ' οἱ ἥρωες τοῦ σκληροῦ τούτου ἀγῶνος παρέμειναν ἀφανεῖς, λόγῳ τῆς ὀλεθρίας ἐκβάσεως αὐτοῦ». Οἱ περισσότεροι τῶν ἀξιωματικῶν ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης. Δύο διοικηταὶ συνταγμάτων, ὁ συνταγματάρχης Τσάκαλος τοῦ 2ου καὶ ὁ ταγματάρχης Παπαγιαννίδης τοῦ 26ου, ἐφονεύθησαν. Τὸ πυροβολικόν, παρ' ὅλον ὅτι ἦτο ἀκάλυπτον, δὲν ἐσταμάτησε τὴν βολήν, παρὰ ὅταν τὰ πυροβόλα του κατεστρέφοντο ἢ τὰ βλητοφόρα του ἀνετινάσσοντο. Τρεῖς μόνον πυροβολαρχίαι, ἐκ τῶν 28, ἠδυνήθησαν νὰ βάλλουν μέχρι τέλους τῆς μάχης.

Ὅταν ἐνύκτωσε καὶ τὸ τουρκικόν πυροβολικόν ἐσίγησεν, ἡ ὁμὰς Τρικούπη ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ. Ἐσχηματίσθησαν τρεῖς φάλαγγες, ἡ μία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημαρᾶν, ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν μεραρχιῶν 4ης καὶ 12ης, ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γαρδίκαν, ἐκ τῆς 9ης μεραρχίας, ἡ τρίτη ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Τρικούπην καὶ Διγενῆν, ἐκ τῆς 13ης μεραρχίας. Ἡ φάλαγξ Γαρδίκας, ἐκ 5.000 περίπου ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπίθεσιν τουρκικοῦ ἵππικοῦ, κατῴρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν τμημάτων τῆς ὁμάδος Φράγκου. Ἐπίσης, διέφυγον καὶ

τὰ ὑπολείμματα τῆς 4ης Μεραρχίας, ὑπὸ τὸν ἐπιτελάρχην αὐτῆς ταγματάρχην Γ. Τσολάκογλου. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς φάλαγγος Δημαρᾶ, ἐξ 84 ἀξιωματικῶν καὶ 1.600 ὁπλιτῶν, ῥιχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἑσπέραν τῆς 1ης Σεπτεμβρίου.

Ἡ φάλαγξ Τρικούπη ἐκινήθη μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Οὐσάκ. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, θὰ συνέχιζε τὴν πορείαν τῆς πρὸς Δυσμάς. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 2ας Σεπτεμβρίου ἡ φάλαγξ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Καρατζᾶ Χισάρ, ὅπου ἐπληροφόρηθη ὅτι εἰς τὸ Οὐσάκ εὐρίσκοντο τουρκικὰ τμήματα ἀπὸ τῆς προηγουμένης. Ὁ στρατηγὸς διέταξε νὰ καλυφθῇ ἡ φάλαγξ μέχρι τῆς νυκτός, ὁπότε θὰ ἐπανελάμβανε τὴν πορείαν τῆς διὰ νὰ παρακάμψῃ τὸ Οὐσάκ ἀπὸ νότου. Ἄλλ' ἐνῶ ἐλαμβάνοντο τὰ μέτρα καταλήψεως τουρκικῆ δύναμις ἐκ τριῶν μεραρχιῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς φάλαγγος. Ὁ στρατηγὸς διέταξεν ἄμυναν μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ τὰ τμήματα, λόγῳ κοπώσεως καὶ διότι ἔβλεπον τὸ μάταιον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως, ἔδειξαν ἀπροθυμίαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν διαταγὴν. Κατόπιν τούτου, ὁ Τρικούπης ἀπέστειλε κήρυκα καὶ ἐζήτησε συνθηκολόγησιν. Αἱ παραδοθεῖσαι δυνάμεις ἀνῆρχοντο εἰς 190 ἀξιωματικούς, 4.400 ὁπλίτας καὶ 6 ὀρειβατικὰ πυροβόλα. Συνελήφθησαν ἐπίσης αἰχμάλωτοι οἱ στρατηγοὶ Τρικούπης καὶ Διγενῆς καὶ ὁ διοικητὴς τῆς 13ης Μεραρχίας.

Ἡ 5η Μεραρχία, ἡ ὁποία τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Αὐγούστου ἠκολούθησε διάφορον τῆς ὁμάδος Τρικούπη δρομολόγιον, ἐπέτυχε νὰ διαφύγῃ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ νὰ διασώσῃ τμήματα ἐξ ἄλλων Μεραρχιῶν καὶ μὴ μεραρχικῶν μονάδων. Ἡ συνολικὴ δύναμις τῆς, ὅταν ἐξῆλθε τοῦ τουρκικοῦ κλοιοῦ, ἀνῆρχετο εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, ἦτο, δηλαδή, διπλασία τῆς ὀργανικῆς τῆς.

Ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 30ῆς Αὐγούστου ἡ διοίκησις τῆς Στρατιᾶς ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Φράγκου τὰς δυνάμεις τῆς 1ης, 2ας, 4ης, 7ης, 12ης (δύο τάγματα) καὶ 13ης (ἀπόσπασμα Πλαστήρα) μεραρχιῶν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ὅταν μετὰ τῆς ὁμάδος συνηνώθησαν αἱ 5η καὶ 9η Μεραρχίαι, ἐγίνε προσπάθεια ἀνασυντάξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Ὁ στρατηγὸς Φράγκου ἐτοποθετήθη

διοικητῆς τοῦ ἀνασυσταθέντος Νοτίου Συγκροτήματος, οἱ δὲ συνταγματάρχαι Γονατᾶς διοικητῆς τοῦ Α΄ Σ.Σ. καὶ Ρόκας τοῦ Β΄ Σ.Σ., διατηροῦντες καὶ τὴν διοίκησιν τῶν μεραρχιῶν των. Ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἀπέδωσε τοὺς ἐπιδιωχθέντας καρπούς. Ὅπως δὲν ἀπέδωσε καὶ ἡ διαταγὴ τῆς Στρατιᾶς ὅπως ἐκτελοῦνται οἱ λιποτάκται, οἱ ὅποιοι θὰ ἤρνοῦντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς τάξεις των. Ἐπεκράτησεν ἀνεξήγητον πνεῦμα ἐπικεικίας, τὸ ὅποιον βεβαίως ἐπηρέασεν ἀποφασιστικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὅπως δὴποτε τὸ συγκρότημα Φράγκου κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ σύμπτυξιν τῶν δυνάμεων του ἀρκετὰ κανονικῇ, παρὰ τὴν τουρκικὴν πίεσιν καὶ τὰς μάχας τὰς ὁποίας συνεχῶς ἐδίδεν. Ὅλαι αἱ τουρκικαὶ ἀποπείραι, διὰ τὴν ἀποκοιτὴν τῆς ὁδοῦ συμπτύξεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχον. Ἡ ἀδυναμία, ὁμως, ἀνασχέσεως τῆς τουρκικῆς προελάσεως, ὑπεχρέωσε τὴν κυβέρνησιν νὰ λάβῃ ὠρισμένας ἀποφάσεις. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ἀντικατέστησεν τὸν Διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς διὰ τοῦ ὑποστρατήγου Τρικούπη. Ὅταν ἐπληροφορήθῃ ὅτι οὗτος εἶχε συλληφθῇ αἰχμάλωτος ἐτοποθέτησεν, εἰς τὴν θέσιν τοῦ Χατζανέστη, τὸν ἀντιστράτηγον Γεώργιον Πολυμενάκον, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 6ην Σεπτεμβρίου. Οὗτος διέταξεν ἀμέσως τὸ συγκρότημα Φράγκου ὅπως καλύψῃ τὴν Σμύρνην, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ ἐπαρκὴς χρόνος πρὸς ἐκκένωσίν της. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξέδωσε τὴν διαταγὴν περὶ ἐκκένώσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ τμήματα τοῦ συγκροτήματος Φράγκου θὰ ἐπεβιβάζοντο πλοίων εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἐρυθραίας. Ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν πρωΐαν τῆς 13ης καὶ συνεπληρώθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 16ης Σεπτεμβρίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πολεμικοῦ μας στόλου. Ἀμα τῇ ἐπιβίβάσει καὶ τοῦ τελευταίου τμήματος, ὁ σαλπικτῆς τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ ἐσήμανεν ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Τσεσμέ τὸ σάλπισμα τῆς ἀποχωρήσεως.

Αἱ εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μετώπου μονάδες τῆς Στρατιᾶς, ὑποστᾶσαι μικροτέραν δοκιμασίαν, κατῴρθωσαν νὰ συμπτυχθοῦν κανονικῶς. Ἡ ἀνεξάρτητος μεραρχία, ἡ ὁποία διετέθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Β΄ Σ.Σ., ἀλλὰ δὲν κατῴρθωσε νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τουρκικὴν ἐπίθεσιν εἰς Κιουτάχειαν, ἐκινήθη ἀπὸ 29ης Αὐγούστου διὰ μέσου δυσβάτων καὶ ὄρεινῶν

περιοχῶν πρὸς δυσμὰς καὶ ἔφθασε τὴν 12ην Σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου λιμένα Ντικελί, πλήρως συγκεκοτημένη, μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὑλικοῦ τῆς, μὲ ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας τῆς καὶ μὲ ἀκμαῖον τὸ ἠθικόν. Ἀποβιβασθεῖσα εἰς Μυτιλήνην τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν εἶχον διαταράξει ἄτακτα στοιχεῖα. Ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη εἰς Θράκην διὰ νὰ μετάρχη τῆς ἀμύνης τῆς ἐν λόγῳ περιοχῇ. Αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς μεραρχίαι ἤρχισαν τὴν ἐκκένωσιν τῆς κατεχομένης παρ' αὐτῶν περιοχῆς τὴν νύκτα τῆς 31ης Αὐγούστου πρὸς 1ην Σεπτεμβρίου, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἀποσταλῇ εἰς τὰ μετόπισθεν τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τὸ Γ' Σ.Σ. ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἐπιβιβασθῇ πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς Προποντίδος Κίον καὶ Μουδανιά, διὰ νὰ μεταφερθῇ εἰς Ραιδεστόν. Ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ λιμένες ἦσαν ἀπρόσφοροι διὰ τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ ὑλικοῦ, ἀπεφασίσθη τελικῶς ὅπως ἡ ἐπιβίβασις γίνῃ εἰς τοὺς λιμένας Πανόρμου καὶ Ἀρτάκη. Ἡ σύμπτυξις τῶν μονάδων τοῦ Σώματος, πλὴν τῆς 11ης Μεραρχίας, πρὸς τοὺς λιμένας ἐπιβιβάσεως ἐπραγματοποιήθη κανονικῶς καὶ ἡ ἐπιβίβασις ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς 14ην Σεπτεμβρίου, περατωθεῖσα τὴν 18ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἐξήκοντα χιλιάδες ἄνδρες καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ὑλικοῦ τοῦ σώματος συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πέριξ τῆς Ραιδεστοῦ περιοχὴν.

Δὲν διεσώθη ἐκ τοῦ Γ' Σ.Σ. ἡ 11η Μεραρχία, ἐκ τῆς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἓνα σύνταγμα πεζικοῦ. Αὕτη κινηθεῖσα βραδέως, κατὰ τὴν σύμπτυξιν ἀπεκόπη τῶν ὑπολοίπων δυνάμεων τοῦ Σώματος καὶ ἠναγκάσθη μόνη νὰ δώσῃ μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὰ Μουδανιά. Ἡ μάχη ἀπέληξεν εἰς κύκλωσιν τῆς Μεραρχίας, ἡ ὁποία καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ τὸ ἀπόγευμα τῆς 11ῆς Σεπτεμβρίου. Παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους 4.500 ἄνδρες καὶ 36 πυροβόλα.

Ἡ ἐπιχείρησις ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας ὑπέβαλεν εἰς σοβαρὰν δοκιμασίαν τὰς ἑλληνικὰς ἐνόπλους δυνάμεις ἐπὶ τεσσαράκοντα μῆνας. Ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ μνεῖα τῶν ἀπωλειῶν διὰ νὰ καταστῇ φανερά ἡ ἔκτασις τῆς δοκιμασίας. Ἐφονεύθησαν 812 ἀξιωματικοὶ καὶ 18.550 ὁπλίται, ἀπεβίωσαν ἐκ κακουχιῶν καὶ ἀσθενειῶν 131 ἀξιωματικοὶ καὶ 4.747 ὁπλίται, ἐτραυματίσθησαν 1.696 ἀξιωματικοὶ καὶ 47.184 ὁπλίται. Ἐπὶ πλέον 465 ἀξιωματικοὶ

καί 17.680 όπλίται ένεγράφησαν είς τούς πίνακας τών έξαφανισθέντων. Σύνολον 91.215. Είς ούδένα άλλον πόλεμον ύπέστη τοιαύτην αίμορραγίαν ό έλληνικός στρατός.

‘Η καταστροφή τής Σμύρνης.

Αί κεμαλικαί δυνάμεις είσήλθον τήν 9ην Σεπτεμβρίου είς Σμύρνην. Τρεΐς ήμέρας άργότερον, τās πρώτας μεταμεσημβρινάς ώρας τής 12ης Σεπτεμβρίου, ένεφανίσθη έστία πυρός είς τήν Λέσχην τών ‘Αρμενίων. Έντός μιās ώρας έσημειώθησαν καί άλλαι έστιαί πυρός είς τήν συνοικίαν τών ‘Αρμενίων, όπου εύρίσκετο καί ή λέσχη των. Έπειδή έπνεε σφοδρός άνεμος, τó μέγιστον μέρος τής πόλεως ήρχισε νά φλέγεται. Ούδεμία προσπάθεια κατεβλήθη κατασβέσεως του πυρός, τó όποιον έμαίνετο μέχρι τής 16ης Σεπτεμβρίου. Όλόκληρος ή πόλις, πλην τής τουρκικής συνοικίας, άπετεφρώθη. Οί Κεμαλικοί έχαρακτήρισαν τήν πυρκαϊάν ως τυχαϊον συμβάν. Παρά ταύτα δέν απέκρυψαν τήν ίκανοποίησίν των διότι άπετεφρώθησαν όλα τά άνήκοντα είς Χριστιανούς κτίρια. Διότι έπεθύμουν ν’ άνοικοδομήσουν μίαν νέαν πόλιν άπηλλαγμένην τελείως του έλληνικού χρώματος. Δέν άντελήφθησαν ότι ή πρωτεύουσα τής ‘Ιωνίας χωρίς τόν έλληνικόν πληθυσμόν θά έπαυεν, όπως κι’ έπαυσε, νά είναι πολιτιστικόν, οικονομικόν καί έμπορικόν κέντρον. Τά πολεμικά καί άλλα σκάφη τών συμμάχων, τά εύρισκόμενα είς τόν λιμένα τής Σμύρνης, έβόηθησαν είς τήν διαφυγήν πολλών Έλλήνων, οί όποιοι άλλως θά ένεκλείοντο είς τά «στρατόπεδα τών ταγματών έργασίας», τά προοριζόμενα διά τήν συγκέντρωσιν Χριστιανών, ή θά έξετελοΰντο.

‘Η πλέον βάρβαρος πράξις τών Κεμαλικών ύπήρξεν ή σφαγή του Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου Καλαφάτη. Ποιμενάρχης τής περιοχής από του 1910, έπρωτοστάτησε τó 1914 είς τήν περίθαλψιν τών Έλλήνων προσφύγων, οί όποιοι συνέρρευσαν είς Σμύρνην φεύγοντες τήν δίωξιν τών ‘Οθωμανών. ‘Η δρᾶσις του προεκάλεσε τόν γενικόν θαυμασμόν, αλλά καί τήν μνην του διοικητου Σμύρνης, ό όποιος καί τόν άπήλασεν ως επικίνδυνον διά τήν δημοσίαν τάξιν. Έπανήλθεν είς τήν έδραν του μετά τήν άνακωχήν του 1918. ‘Ηρνήθη νά ακολουθήση τās ελληνικάς άρχάς, όταν άνεχώρησαν εκ Σμύρνης. Τήν 10ην Σεπτεμβρίου 1922 εκλήθη είς τó διοικητήριον μετά τών δημογερόντων τής πόλεως. ‘Ο στρατιωτικός

διοικητής Νουρεντίν Πασᾶς, ἀφοῦ τὸν ἐξύβρισε καὶ τὸν ἐρράπισε, τὸν παρέδωσε μετὰ τῶν δημογερόντων εἰς τὸν ὄχλον. Οἱ μαινόμενοι Ὅθωμανοὶ τὸν ἐβασάνισαν, τὸν ἔσυραν ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὴν γενειάδα διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς συνοικίας καὶ τέλος τὸν διέμελισαν. Τὴν ἰδίαν τύχην ὑπέστησαν οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν δημογέροντες. Ὑπολογίζεται ὅτι συνολικῶς ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν κεμαλικῶν περὶ τοὺς 200.000 Ἕλληνες. Ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ὑπέκυψαν εἰς τὰ βασανιστήρια εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβλήθησαν κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν εἰς τὰ συγκροτηθέντα «τάγματα ἐργασίας».

Τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, ἡμποροῦν νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως : 1) Τὸ μειωμένον ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ. Ἡ μακρὰ ἀδράνεια, ὁ ἐλλιπὴς ἐφοδιασμός, ὁφειλόμενος εἰς τὰς δυσχερεῖς οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς χώρας μας, ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη παραμονὴ ἐν ἐπιστρατεύσει τῶν παλαιότερων κλάσεων, ἡ κομμουνιστικὴ ὑπονόμευσις καὶ ἡ προπαγάνδα τῶν εἰς Κωνσταντινουπόλιν συγκεντρωθέντων ἀξιωματικῶν τῆς «Ἀμύνης», ἐπηρέασαν δυσμενῶς τὴν μαχητικὴν διάθεσιν τῶν πολεμιστῶν. Εἰς ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἀψυχολόγητος κίνησις, ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1922, περὶ αὐτονομήσεως τμήματος τῆς κατεχομένης περιοχῆς. Ἐδημιουργήθη οὕτω ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ περαιτέρω συνέχισις τοῦ πολέμου ἐστερεῖτο νοήματος.

2) Ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις τοῦ μετώπου. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ εἰς βάθος ὀργάνωσις ἀμύνης, ἔλλείπει ἐπαρκῶν δυνάμεων. Ἐπὶ πλεόν δὲν ἐπέτρεψε τὴν ταχεῖαν μεταφορὰν μονάδων ἐκ τοῦ μὴ ἀπειλουμένου εἰς ἀπειλούμενον σημεῖον τοῦ μετώπου, οὔτε τὴν δημιουργίαν στρατηγικῆς ἐφεδρείας ἱκανῆς νὰ ἐπέμβῃ πρὸς συγκράτησιν τῆς γραμμῆς, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξεδηλώθη ἡ ἐχθρικὴ ἐνέργεια. Δι' αὐτό, ἐκ τῶν 12 μεραρχιῶν μόνον 3 ἀντιμετώπισαν τὴν κεμαλικὴν ἐπίθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ δυσάρεστος ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Π. Πρωτοπαπαδάκη, τὴν 8ην

Σεπτεμβρίου 1922, καὶ τὸν σχηματισμόν, μετὰ διήμερον, νέας κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Νικ. Τριανταφυλλάκον, πρῶην ὑπουργὸν καὶ πρῶην Ὑπατον Ἀρμοστήν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπηρεσιακοῦ περισσότερον, παρὰ πολιτικοῦ, χαρακτηῖρος. Κυρία μέριμνά της θὰ ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, πρὸς προστασίαν τῆς Θράκης, καὶ ἡ περίθαλψις τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων ἐκ Μ. Ἀσίας. Διῶρισεν ὡς διοικήτην τῆς Στρατιᾶς, ἡ ὁποία μετωνομάσθη εἰς Στρατιὰν Θράκης, τὸν ἀντιστράτηγον Γεωργ. Πολυμενάκον. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβεν οὔτε ἡ νέα κυβέρνησις, οὔτε ὁ νέος ἀρχιστράτηγος νὰ ἀσκήσουν τὰ καθήκοντά των. Τὴν νύκτα τῆς 23ης πρὸς 24ην Σεπτεμβρίου, τὰ εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην συγκεντρωθέντα στρατιωτικὰ τμήματα, ὡς καὶ τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῶν δύο νήσων ναυλοχοῦντα πολεμικὰ σκάφη ἐπανεστάτησαν. Ἦσαν τὰ ὑπολείμματα ἐννέα μεραρχιῶν, τῶν ὁποίων ἡ δύναμις μετὰ τὴν διαταχθεῖσαν ἀποστράτευσιν τῶν μέχρι καὶ 1918 κλάσεων, δὲν ὑπερέβαινε τὰς 20.000 ἀνδρῶν. Τὰ ἐπαναστατήσαντα σκάφη ἦσαν τὸ θωρηκτὸν «Λῆμνος», δύο ἀντιτορπιλλικά, 4 τορπιλλοβόλα καὶ δύο ἐξωπλισμένα ἐπιβατηγά.

Οἱ ἐπαναστάται ἐπεβίβάσθησαν τῶν εἰς Χίον καὶ Μυτιλήνην εὔρεθέντων 14 ἐμπορικῶν σκαφῶν καί, πλαισιούμενοι ὑπὸ τῶν πολεμικῶν, ἔπλευσαν πρὸς Λαύριον. Ἐν πλῶ συνεκρότησαν δωδεκαμελῆ ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ πέντε συνταγματαρχῶν, πέντε ἀντισυνταγματαρχῶν καὶ δύο ἀντιπλοιάρχων. Ἐκ τῆς δωδεκαμελοῦς ἐπετέλεθι τριμελὴς ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν συνταγματαρχῶν Γονατᾶ Στυλ. (διοικητὴς 2ας Μεραρχίας), Πλαστήρα Νικ. καὶ τοῦ ἀντιπλοιάρχου Δημ. Φωκᾶ. Τὰς ἑσπερινὰς ὥρας τῆς 26ης Σεπτεμβρίου, οἱ ἐπαναστάται κατέπλευσαν εἰς Λαύριον. Τὴν πρωίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας φιλικὰ των ἀεροπλάνα εἶχον ρίψει προκηρύξεις εἰς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκην, Λαμίαν καὶ Λάρισσαν διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ παραίτησις τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου, ἡ διάλυσις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὁ σχηματισμὸς ἀχρόου κυβερνήσεως καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ μετώπου τῆς Θράκης.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξιν των εἰς Λαύριον, οἱ Ἐπαναστάται εἰδοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχε παραιτηθῇ. Ἠξίωσαν καὶ τὴν ἄμεσον παραίτησιν τοῦ Βασιλέως. Οὗτος εἶχεν ἤδη λάβει τὴν ἀπόφασίν του. Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 27ης

Σεπτεμβρίου υπέβαλε τήν παραίτησίν του, άμέσως δέ ώρκίσθη ό νέος βασιλεύς Γεώργιος Β΄, ύπό τοῦ ιερέως τῶν Ἀνακτόρων Ἀντωνίου Κοκκίνου, παρουσία τοῦ ὑπό παραίτησιν πρωθυπουργοῦ, τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Νικ. Καλογεροπούλου, τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου Νίκ. Βάφα καί τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κων. Λούρου. Τήν ἰδίαν ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς τήν πρωτεύουσαν τά πρῶτα ἐπαναστατικά τμήματα. Τήν ἐπαύριον δέ ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ νέα κυβέρνησις, ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ, κατὰ τήν περίοδον 1917 - 20, Γεν. Διοικητοῦ Κρήτης Σωτηρίου Κροκιδᾶ, ώρκίσθη τὸ ἀπόγευμα τῆς 29ης Σεπτεμβρίου, πλὴν τοῦ Προέδρου τῆς, ὁ ὁποῖος ώρκίσθη τήν ἐπομένην. Πρόθεσις τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς ἦτο νά ἀναθέσῃ τήν πρωθυπουργίαν εἰς τὸν Ἀλεξ. Ζαΐμην. Ἀλλ' οὗτος ἀπουσίαζεν εἰς Βιέννην, ὅταν δέ ἐπανῆλθεν ἠρνήθη νά δεχθῇ.

Ἡ ἀνακωχὴ τῶν Μουδιανῶν.

Τήν 23ην Σεπτεμβρίου 1922, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ἰταλίας ἀπηύθυναν, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ἑλλάδος, διακοίνωσιν πρὸς τήν κυβέρνησιν τοῦ Κεμάλ διὰ τῆς ὁποίας τήν παρεκάλουν νά τοὺς γνωρίσῃ, ἐὰν ἦτο διατεθειμένη νά ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους τῆς εἰς διάσκεψιν ἢ ὁποία θὰ συνεκαλεῖτο εἰς Βενετίαν ἢ ἄλλαχοῦ, διὰ τήν σύναψιν ὁριστικῆς συνθήκης εἰρήνης. Διὰ τῆς διακοινώσεως ἀνεκοινοῦτο εἰς τήν Ἀγκυραν ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη θὰ ἀπεδίδετο εἰς τήν Τουρκίαν. Οἱ κεμαλικοὶ ἠξίωσαν ὅπως ἡ διάσκεψις συνέλθῃ εἰς Μουδιανά, λιμένα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ θέμα τῆς διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν. Οἱ σύμμαχοι ἀποδεχθέντες τήν κεμαλικὴν ἀξίωσιν, ἐκάλεσαν καὶ τήν Ἑλλάδα ν' ἀποστείλῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς. Ἡ διάσκεψις ἤρχισε τήν 3ην Ὀκτωβρίου, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἔφθασε τήν ἐπομένην τὸ ἀπόγευμα. Τήν μεσημβρίαν τῆς 5ης Ὀκτωβρίου ἐτίθετο ὑπ' ὄψιν αὐτῆς τὸ σχέδιον ἀνακωχῆς, τὸ ὁποῖον κατήρτισαν οἱ σύμμαχοι. Τοῦτο προέβλεπεν : ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἀπεσύρετο ὀπισθεν τοῦ Ἐβρου ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς ἀνακωχῆς. Αἱ ἐκκενούμεναι περιοχαὶ θὰ κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν συμμάχων, οἱ ὅποιοι θὰ τὰς παρέδιδον ἀμέσως εἰς τοὺς Τούρκους. Ἑπτὰ συμμαχικά τάγματα θὰ ἐξησφάλιζον τήν τάξιν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἡρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὸ σχέδιον καὶ ὑπέβαλεν ἀντιπροτάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔγιναν δεκταί. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἡ ἀντιπροσωπεία, κληθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἀνακωχὴν, ἐδήλωσεν ὅτι ἐφ' ὅσον οὐδεμία τῶν ὑποδείξεων τῆς ἔγινε δεκτὴ, δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν ἐξουσιοδοτημένην νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀνεχώρησε δὲ διὰ Ἀθήνας.

Οἱ σύμμαχοι δὲν ἐπηρεάσθησαν ἐκ τῆς στάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπέγραψαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν Ἡ Ἑλλάς, τεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ ἀντιδράσῃ, ἠναγκάσθη μετὰ δύο ἡμέρας, νὰ δεχθῇ τὴν ἀνακωχὴν. Καὶ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου ἤρχιζεν ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ἄμα τῇ συμπληρώσει τῆς, τὴν 1ην Νοεμβρίου, ὁ Κεμάλ ἐκήρυσσε τὴν δημοκρατίαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἀνέτρεφε τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἦτο ἡ τετάρτη μετὰ τὴν γερμανικὴν, αὐστρουγγρικὴν καὶ ρωσικὴν, ἡ ὁποία ἔπαυε νὰ ὑπάρχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

Ἀμέσως, μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν, οἱ Σύμμαχοι ἐκινήθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν διασκέψεως πρὸς ὑπογραφήν τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ διάσκεψις αὕτη συνῆλθε εἰς τὴν ἐλβετικὴν πόλιν Λωζάννην. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἤρχισαν τὴν 21ην Νοεμβρίου 1922. Διεκόπησαν τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, λόγῳ τῆς τουρκικῆς ἀδιαλλαξίας, ἐπανελήφθησαν τὴν 23ην Ἀπριλίου καὶ ἐτερματίσθησαν τὴν 24ην Ἰουλίου διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης.

Εἰς τὴν διάσκεψιν, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ἀναθεώρησις τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, δὲν ὑπῆρχον ἀντιπρόσωποι τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ὑπογράψῃ τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην, ἀλλὰ μόνον παρατηρηταί. Ἀντιθέτως, παρέστησαν ἀντιπρόσωποι τῆς Σοβ. Ἐνώσεως καὶ τῆς Βουλγαρίας, κληθέντες διὰ νὰ μετᾶσχουν εἰς τὰς περὶ καθορισμοῦ τοῦ καθεστώτος τῶν στενῶν τῶν Δαρδαν-

νελλίων συζητήσεις. Ἡ παρουσία τῆς ὑπὸ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἑξωτερικῶν Τσιτσερίν σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας δὲν διηκούλυε τὸ ἔργον τῆς διασκέψεως, δεδομένων τῶν δεσμῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως μὲ τὴν Τουρκίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, δεχθέντος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του, κατόπιν παρακλήσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὴν περὶ ἀποχῆς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀπόφασίν του, καὶ περιλαμβάνουσα τοὺς πρεσβευτὰς Ἀθων Ρωμάνον, Δημ. Κακλαμάνον καὶ τὸν πρῶν ὑπουργὸν Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλον, εἶχε νὰ ἐπιτελέσῃ δυσχερέστατον ἔργον. Ἡ Τουρκία, καίτοι ἡττημένη τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, ἐνεφανίσθη, εἰς Λωζάννην, ὡς νικήτρια καὶ ἤθελε νὰ ὑπαγορεύσῃ τοὺς ὅρους της. Οἱ τρεῖς σύμμαχοι δὲν παρουσίαζον παρὰ ἐπιφανεϊακῶς κοινὸν μέτωπον. Μόνον χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν λόρδου Κῶρζον ἐδέχθησαν ὅπως ἡ Τουρκία κληθῇ νὰ συζητήσῃ ἐπὶ σχεδίου συνθήκης εἰρήνης, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ θὰ κατήρτιζον. Ἐδέχθησαν, δηλαδή, νὰ συνεχίσουν τὸν ρόλον τοῦ νικητοῦ.

Αἱ ἀξιώσεις τῶν Τούρκων ἦσαν ὑπερφίαλοι. Περιελάμβανον ἀπαίτησιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ὕψους 4 δισ. χρυσῶν φράγκων, παροπλισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἐπανόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1913 (παραχώρησιν, δηλαδή, τῆς Δυτ. Θράκης), ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἀπέμενον εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τὴν ὑπόλοιπον Τουρκίαν, ἀποδόσεως τῆς περιοχῆς τῆς Μοσούλης ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, τῆς Ἀλεξανδρέττας ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν οἰκονομικῶν δεσμεύσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, κατάργησιν ὅλων τῶν δασμολογήσεων.

Ἡ τουρκικὴ ἀδιαλλαξία ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ δι' ἡμᾶς. Ἐχρειάζετο ὁμως διὰ νὰ ἐπωφεληθῶμεν, ἡ ἀνασύνταξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἐπραγματοποιήθη ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ἕξ μηνῶν. Ὄταν ὁ λόρδος Κῶρζον ἀπεχώρησε, τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1923, ἐκ Λωζάννης ἀρνούμενος νὰ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις, ὁ στρατὸς τοῦ Ἑβρου, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συγκεντρωθεῖσα εἰς Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατ. Μακεδονίαν ἑλληνικὴ στρατιά, ἀπετελεῖτο ἐξ 9 ἀξιομάχων μεραρχιῶν καὶ μιᾶς ταξιαρχίας ἵππικοῦ, παρατακτῆς

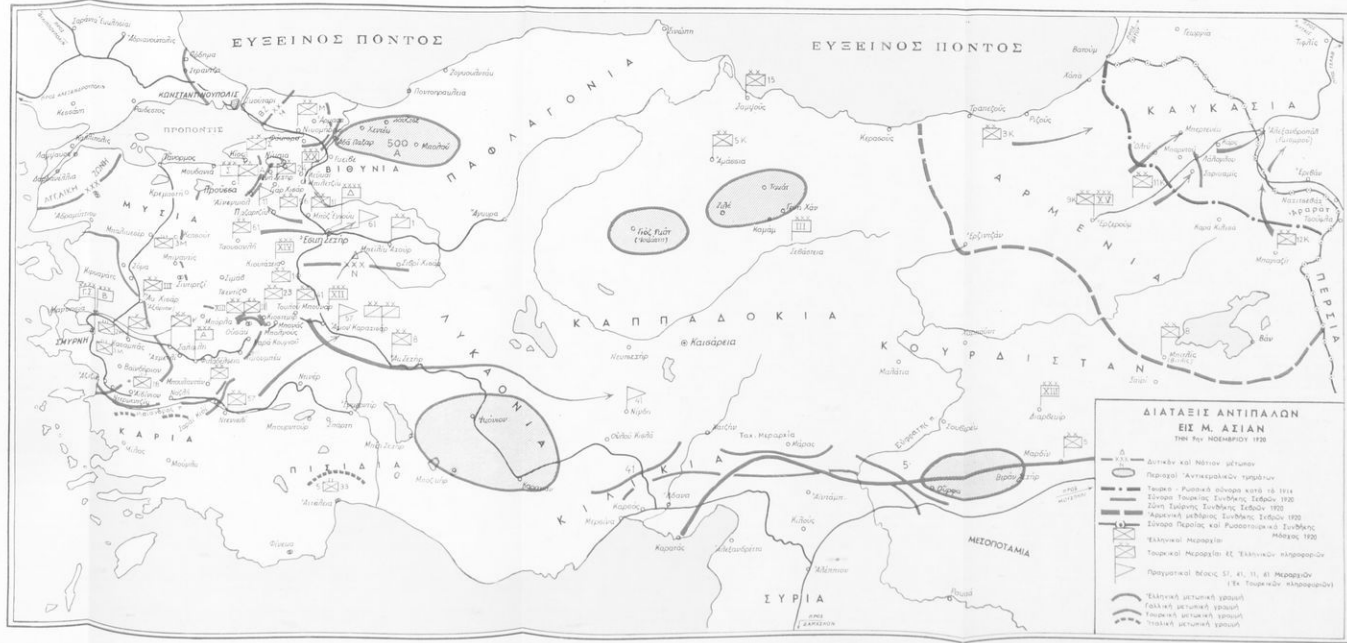
δυνάμεως πλέον τῶν 100.000 ἀνδρῶν. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις κατέληξεν εἰς ἀπόφασιν ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, πεπεισμένη ὅτι διέθετε τὰ μέσα ἀνακαταλήψεως τῆς Ἀνατ. Θράκης, εὐθύς ὡς κατέστη φανερόν τὰς ἀρχὰς Μαΐου ὅτι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς διασκέψεως ἡ Τουρκία ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἀπεστάλη εἰς Λωζάννην μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ καταγγείλῃ τὴν ἀνακωχὴν τῶν Μουδανιῶν.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἔστω καὶ ἂν ἀπέδιδεν εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτέλεσμα, θὰ διέθετε δυσμενῶς τὴν διεθνῇ κοινὴν γνώμην καὶ τὰς συμμαχικὰς κυβερνήσεις. Ἐξ ἄλλου ἐφοβεῖτο παρέμβασιν τῶν συμμάχων πρὸς ἀνάσχεσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιθέσεως. Δι' αὐτό, ὅταν ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Ἰσμέτ πασᾶς, ὁ γνωστὸς σήμερον ὡς Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, ἀρχηγὸς τῆς τουρκικῆς ἀντιπροσωπείας, εἶχεν εἰδοποιήσῃ τὸν Κεμάλ, ὅτι θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραιτηθῇ, ἂν οἱ ἀδιάλλακτοὶ τῆς Ἀγκύρας ἐπέμενον εἰς τὴν ἀξίωσιν περὶ ἀποζημιώσεως, ἐπεζήτησε καὶ εἶχε δύο κατ' ἰδίαν μετὰ τοῦ Τούρκου ἡγέτου συναντήσεις. Μετὰ τὰς συναντήσεις αὐτάς, αἱ δύο ἀντιπροσωπείαι ἐζήτησαν, ὅπως συνέλθῃ εἰς συνεδρίασιν ἢ διάσκεψιν, τὴν 26ην Μαΐου. Κατ' αὐτὴν, εὐρέθη τρόπος διευθετήσεως τῆς διαφορᾶς. Ἡ Ἑλλὰς ἀνεγνώριζε τὴν ὑποχρέωσιν της ὅπως ἐπανορθώσῃ τὰς προξενθεύσας ἐν Ἀνατολίᾳ (Μ. Ἀσίᾳ) ζημίας ἐκ πράξεων τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἢ τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως ἀντιθέτων πρὸς τοὺς νόμους τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Τουρκία, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, παρητεῖτο ὀριστικῶς πάσης ἀπαιτήσεως περὶ ἐπανορθώσεων. Οὕτω διευτυπώθη καὶ τὸ ἄρθρον 59 τῆς συνθήκης. Ἡ λύσις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ εἶχε διατυπώσει ὅτι 180.000 Μωαμεθανοὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐπλήγησαν ἐξ ἀδικαιολογητῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία ἐγένεν ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Τὴν ἀπεδοκίμασεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐβρου, ὑποστράτηγος Θεοδ. Πάγκαλος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, πλοίαρχος Ἀλεξ. Χατζηκυριάκος, διὰ κρυπτογραφικοῦ

τηλεγραφήματος πρὸς τοὺς Ἑλ. Βενιζέλον καὶ Ἀπ. Ἀλεξανδρῆν. Ἡπείλησαν, μάλιστα, αὐτόβουλον δρᾶσιν. Πλέον ὥριμοι σκέψεις τοὺς ἐπανέφερον εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἡ Ἐπανάστασις ὁμως, φοβούμενη πραξικοπηματικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θ. Παγκάλου τοῦ ἀφῆρσε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐβρου τὴν 23ην Ἰουνίου 1923.

Ἀρνησις τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ τὴν γαλλικὴν ἄποψιν, περὶ ἐξοφλήσεως τοῦ παλαιοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους εἰς χρυσόν, ὠδήγησεν εἰς νέαν τελμάτωσιν τῆς διασκέψεως. Ἡ Ἑλλάς, ἐπροχώρησε, τότε εἰς συνεννοήσεις διὰ τὴν σύναψιν χωριστῆς εἰρήνης: Ὅταν, τὴν 7ην Ἰουλίου, ἐπῆλθε πλήρης ἑλληνοτουρκικὴ συμφωνία, ἡ Γαλλία ἐδέχθη ὅπως τὸ θέμα τοῦ ὀθωμανικοῦ χρέους ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας συμφωνίας. Κατόπιν τούτου, τὴν 24ην Ἰουλίου 1923, ὑπεγράφη, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λωζάννης, ἡ μεταξὺ Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰαπωνίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας, τοῦ βασιλείου τῶν Σέρβων - Κροατῶν - Σλοβένων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Τουρκίας ἀφ' ἑτέρου συνθήκη εἰρήνης, ἐξ ἄρθρων 143. Εἰς τὴν συνθήκην ἦσαν προσηρητέμεναι, ἀποτελοῦσαι ἀναπόσπαστον αὐτῆς μέρος, 17 συμβάσεις, δηλώσεις καὶ πρωτόκολλα. Ἐξ αὐτῶν αἱ 15 εἶχον ὑπογραφῇ τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ἐνῷ αἱ περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ περὶ ἀποδόσεως τῶν ὁμήρων καὶ πολιτικῶν αἰχμαλώτων εἶχον ὑπογραφῇ τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1923, ἀλλὰ θὰ ἤρχιζαν ἰσχύουσai μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰρήνης.

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης, ἡ Τουρκία ἐπανέκτησεν ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἀνατ. Θράκην, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὅλα τὰ ἄλλα ἐδάφη, τὰ ὅποια εἶχον ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῆς διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν, τὰ ἐγκατέλειπε, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπ' αὐτῶν κυριαρχικοῦ δικαιώματος. Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 15 παρηγεῖτο ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας παντὸς δικαιώματος καὶ τίτλου ἐπὶ τῆς Δωδεκανήσου καὶ διὰ τοῦ ἀρθροῦ 20 ἀνεγνώριζε τὴν προσάρτησιν τῆς Κύπρου εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Δεδομένου ὅτι ἡ ἑλληνοϊταλικὴ συμφωνία τῆς 10ης Αὐγούστου 1920 διετῆρει τὴν ἰσχύν της, ἡ Ἰταλία ὤφειλε νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν Δωδεκάνησον, πλὴν τῆς Ρόδου. Δὲν τὸ ἐπραξεν.

Ἐκ τῶν προσηρητημένων συμβάσεων ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ περὶ ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν. Προέβλεπεν ὅτι ἀπὸ 1ης Μαΐου 1923 θὰ ἀντηλλάσσοντο ὑποχρεωτικῶς οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τουρκικὰ ἐδάφη Ἕλληνες μὲ τοὺς ἐγκατεστημένους εἰς ἑλληνικὰ ἐδάφη Τούρκους. Ἐξηροῦντο τῆς ἀνταλλαγῆς οἱ Ἕλληνες κάτοικοι Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς αὐτὴν πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918 (125.046) καὶ οἱ Μουσουλμάνοι κάτοικοι τῆς Δυτικῆς Θράκης (118.903).

Κατὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ἀνατ. Θράκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν περιοχῶν αὐτῶν περὶ τοὺς 950.000 Ἕλληνες. Ἀντηλλάγησαν, ἀπὸ 1ης Μαΐου 1924, ὅταν, μὲ καθυστέρησιν ἔτους, ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συμβάσεως 188.000 Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, μὲ 355.000 Τούρκους, εὑρεθέντας εἰς τὰ ἐκτὸς τῆς Δυτ. Θράκης ἑλληνικὰ ἐδάφη. Τελικῶς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὅποιοι ἀντηλλάγησαν μὲ τοὺς Βουλγάρους τῆς Μακεδονίας, τὸ σύνολον τῶν ἐγκατασταθέντων καὶ ἀφομοιωθέντων προσφύγων ἀνῆλθεν εἰς 1.221.849. Ἐξ αὐτῶν, 746.000 ἐγκατεστάθησαν εἰς Β. Ἑλλάδα, 377.000 εἰς Παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ οἱ ὑπόλοιποι εἰς Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης, κυρωθεῖσα διὰ τοῦ Ν.Δ. τῆς 25ης Αὐγούστου 1923, ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ τὴν 6ην Αὐγούστου 1924, ὅταν εἶχε συντελεσθῇ ἡ κατάθεσις τῶν ἐπικυρώσεων εἰς τὸ γαλλικὸν ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν. Οἱ ἑδαφικοὶ ὅροι, οἱ ἐνδιαφέροντες τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ ἡ συνθήκη ἀνταλλαγῆς ἐτέθησαν ἐν ἰσχύϊ εὐθὺς ὡς αἱ δύο χῶραι κατέθεσαν τὰς ἐπικυρώσεις των, δηλαδὴ ἀπὸ 31ης Μαρτίου 1924. Ἡ ἐκκένωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἐπερατώθη τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1923.

Δὲν ἀπετέλεσε θρίαμβον ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης. Ἀπέδιδεν, ἀπλῶς, τὴν δημιουργηθεῖσαν πραγματικὴν κατάστασιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἐκ τῶν συνθηκῶν ποὺ ὑπεγράφησαν μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ὁποία ἀντέσχεν εἰς πᾶσαν δοκιμασίαν. Ἐπέτρεψε δὲ ἡ ὑπογραφή της τὴν ἑλληνοτουρκικὴν προσέγγισιν.

Ο ΤΥΦΕΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Οἱ πρεσβευταὶ Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας, εἰδοποιηθέντες ὅτι ἡ Ἐπανάστασις θὰ ἐτυφέκιζε, κατόπιν συνοπτικῆς διαδικασίας, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει ὑπευθύνους διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Μ. Ἀσίας, προέβησαν, ἀπὸ συμφώνου μετ' ἄλλων συναδέλφων των, εἰς ἔντονα διαβήματα πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἐπαναστάσεως Στ. Γονατᾶν καὶ Ν. Πλαστήραν, ζητήσαντες ὅπως οἱ κρινόμενοι ὡς ἔνοχοι δικασθοῦν ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν δικαστῶν. Κατόπιν τούτου, διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς ἀπὸ 28ης Σεπτεμβρίου 1922 ἀποφάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως καθωρίζετο ὅτι «οἱ μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως συλληφθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπελθουσῶν συμφορῶν θὰ παρέμενον ἐν προφυλακίσει μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχυτέρας δίκης των».

Μερὶς ὁμῶς ἀξιωματικῶν διεφώνησε πρὸς τὴν ἀποψιν αὐτὴν καὶ ἤρχισεν ἀσκοῦσα πίεσιν ἐπὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι καμφθέντες ἐξέδωσαν, τὴν 18ην Ὀκτωβρίου, νέαν ἀπόφασιν. Δι' αὐτῆς συνιστᾶτο ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, διότι «ἐκρίνετο ἀναγκαία καὶ ἐπείγουσα ἡ διακρίβωσις τῶν ὑπευθύνων τῆς τελευταίας ἐθνικῆς συμφορᾶς στρατιωτικῶν καὶ μὴ καὶ ἡ ταχίστη τιμωρία αὐτῶν». Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἀπεφασίζετο ἡ συγκρότησις Ἐκτάκτου Στρατοδικείου, ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἔνδικον μέσον ἐπετρέπετο.

Ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ ὑποστρατήγου Θ. Παγκάλου, ὡς προέδρου, καὶ τῶν συνταγματαρχῶν Ι. Καλογερά καὶ Χ. Λούφα παρέπεμψε, τὴν 6ην Νοεμβρίου, ἵνα δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ Ἐκτάκτου Στρατοδικείου ὡς ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, τοὺς πρῶν πρωθυπουργοὺς Δῆμ. Γούναρην, Νικ. Στράτον, Π. Πρωτοπαπαδάκην, τοὺς πρῶν ὑπουργοὺς Ν. Θεοτόκην, Γεωρ. Μπαλτατζῆν, Ξεν. Στρατηγόν, Μιχ. Γούδαν καὶ τὸν τελευταῖον διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς Μ. Ἀσίας ἀντιστράτηγον Γεωρ. Χατζανέστην. Ἡ

δίκη ἤρχισε τὴν 13ην Νοεμβρίου καὶ ἐτερματίσθη τὰς πρωῒνὰς ὥρας τῆς 28ης τοῦ ἰδίου μηνὸς διὰ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης τοῦ Δημ. Γούναρη, Νικ. Στράτου, Π. Πρωτοπαπαδάκη, Νικ. Θεοτόκη, Γ. Μπαλτατζῆ καὶ Γ. Χατζανέστη. Οἱ ὑπόλοιποι δύο κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς εἰς θάνατον καταδίκης ἐγίνε τὴν 11.30 π.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας διὰ τυφεκισμοῦ εἰς Γουδί, ὅπου ἀργότερον ἀνηγέρθη μικρὸς ναὸς εἰς μνήμην τῶν Ἑξ. Ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποῖαν ἐξετελέσθη ἡ ἀπόφασις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ματαίωσιν πάσης ἐπεμβάσεως, ἰδίως ἀγγλικῆς. Ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ ὁποία ἠγωνίσθη νὰ ἀποτρέψῃ τὴν καταδίκην, ἀνεκάλεσεν ἀμέσως τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν της.

Ἡ καταδίκη καὶ ἐκτέλεσις τῶν πέντε πολιτικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀπετέλεσε βαρύντατον σφάλμα τῆς Ἑπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἀγγλικὴν Βουλὴν, ἡ πρᾶξις ἐχαρακτήρισθη ὡς «βάρβαρος». Τὸν ἴδιον χαρακτηρισμὸν ἐπεφύλαξεν ὁ διεθνὴς τύπος. Ὁ ἑλληνικὸς λαός, κατὰ τὴν μεγίστην πλειονοψηφίαν, τὴν ἀπεδοκίμασε. Οὐδεὶς, οὔτε ἡ Ἑπανάστασις, ἐπίστευεν ὅτι ἦσαν ἔνοχοι. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος δημοσίᾳ θὰ παραδεχθῇ, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1929, ὅτι εἰς οὐδὲν ἔπταισαν καὶ ὅτι τὴν τρομερὰν τιμωρίαν των οὐδὲν ὁμαλὸν καθεστὼς θὰ ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ. Ὁ Θ. Πάγκαλος ὠμολόγησε, τὸ 1949, ὅτι ὑπῆρξαν «ἀναγκαῖα θύματα».

Αἱ συνέπειαι τῆς πράξεως ἐκείνης ὑπῆρξαν ἐπώδυνοι διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ διχασμὸς τοῦ ἔθνους διετηρήθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἐνῶ, χωρὶς τὸν τυφεκισμὸν τῶν Ἑξ, τὸν ὁποῖον ἡ ἀπόστασις τοῦ χρόνου παρουσιάζει ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενον οὔτε εἰς ἄμεσον σκοπιμότητα, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ὁμαλότης εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν.

Τεσσαράκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1923, ἀπέθνησκει εἰς Παλέρμον τῆς Σικελίας, ἐκ συγκοπῆς καρδίας, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἐπειδὴ ἡ Ἑπανάστασις δὲν ἐπέτρεψε νὰ γίνῃ ἐπίσημος κηδεία, ἡ σορὸς του ἐτάφη εἰς Φλωρεντίαν, ὁπότεν μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς Δεκέλειαν, μὲ ὅλας τὰς τιμὰς, τὸν Νοέμβριον 1936.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ μεγάλη ἐξόρμησις, ἡ ὁποία ἤρχισε τὸν Ὀκτώβριον 1912 μετὰ τὸν Α' Βαλκανικὸν Πόλεμον καὶ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ἐδαφῶν ὅπου ἐκυριάρχει τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἐτελείωσε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Οἱ ἔθνικοι πόθοι δὲν ἱκανοποιήθησαν πλήρως, ἀλλὰ κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀνερχομένη, τὸ 1912, εἰς 63.211 τ. χιλ., ἔφθασε, τὸ 1923, τὰ 129.281 καὶ ὁ πληθυσμὸς ὑπολογιζόμενος εἰς 2.700.000 τὸ 1912, ὑπερέβη τὸ 1923 τὰ 6.000.000. (Σύγκρισις, βάσει ἀσφαλῶν στατιστικῶν στοιχείων, εἶναι δυνατὴ μεταξὺ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1907, ἡ ὁποία ἔδωσε πληθυσμὸν 2.631.952 καὶ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1928, ἡ ὁποία ἔδωσε πληθυσμὸν 6.204.684. Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1920 δὲν ἀποτελεῖ μέτρον συγκρίσεως, διότι περιελάμβανε καὶ τοὺς πληθυσμοὺς Ἀν. Θράκης, Ἰμβρου, Τενέδου, ὡς καὶ τοὺς ἀνταλλαγέντας Τούρκους). Ἐπραγματοποιήθη, δηλαδὴ, αὐξησης τῆς ἐπιφανείας κατὰ 104% καὶ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ 135%. Οὐδὲν εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἐξαιρέσει τῆς Νοτιοσλαβίας, ἐπέτυχε τοιαύτην ἐδαφικὴν καὶ πληθυσμικὴν αὐξησιν εἰς διάστημα δέκα ἐτῶν.

Ἡ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ ὠφείλετο, κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν, εἰς τὴν εἰσροὴν τῶν προσφύγων, ἡ ὁποία ἐσήμανεν τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τῆς Ἰωνίας. Ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἑλλὰς δὲν κατῴρθωνε νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς δύο περιοχάς, ὅπως, τελικῶς, δὲν τὸ κατῴρθωσεν, ἡ ἐκρίζωσις θὰ ἐπραγματοποιεῖτο, οὕτως ἢ ἄλλως. Ἀπὸ τοῦ 1914 - 1918 ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ ἐδάφους της περὶ τοὺς 275.000 Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας τῶν μετὰ τὴν ἄφισιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θράκην καὶ Σμύρνην. Ἡ ἐκρίζωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπετέλει πρόγραμμα καὶ τῶν Νεοτούρκων καὶ τῶν Κεμαλικῶν. Αἱ σφαγαὶ τῶν Ἀρμενίων ἔδειξαν μέχρι ποίου σημείου ἠμποροῦσαν νὰ φθάσουν οἱ Τούρκοι ἐθνικισταί, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐξ ὅλων τῶν μὴ Μωαμεθανῶν. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ παραμονὴ τοῦ Ἑλληνι-

σμοῦ τῶν δύο περιοχῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν γῆν τῶν προγόνων των ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἀσκήσεως ἐπιτυχοῦς ἀπελευθερωτικῆς πολιτικῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἐπετεύχθη, ἡ συγκέντρωσις καὶ τῶν Ἑλλήνων Ἰωνίας καὶ Θράκης εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἐξαφάνισις, σχεδόν, τῆς ἑλληνικῆς εἰς Αἴγυπτον παροικίας, ἡ ἐκδίωξις ὑπὸ τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων ὁμοεθνῶν μας, κατέστησαν σαφές ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκίμησῃ εἰς τὰς ἐν λόγω χώρας, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων εἰς τὴν Ἑλλάδα συνέβαλεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν δημιουργίαν ὁμοιογενοῦς ἐθνικῆς κοινότητος. Ἐπὶ πλεόν, οἱ πρόσφυγες συνετέλεσαν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς γεωργικῆς, βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητος. Τὰ δαπανηθέντα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν των ποσά — καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγα — ἀπέφερον καρπούς. Τέλος, ἡ δι' αὐτῶν ἐπελθοῦσα ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν πληθυσμικὴν μεγέθυνσιν τῶν ὁμόρων κρατῶν.

Ὑπεστηρίχθη, ὅτι οἱ πρόσφυγες, μηδέποτε πλήρως ἀφομοιωθέντες ἀπετέλεσαν στοιχεῖον ἀσταθείας τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς. Δὲν στερεῖται ἀκριβείας ἡ ἄποψις. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς τῆς μὴ πλήρους ἀφομοιώσεως ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν καθυστέρησιν, ἐλλείψει ἐπαρκῶν οἰκονομικῶν μέσων, τῆς ἀποκαταστάσεώς των καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν, διὰ πολιτικούς λόγους, προσφυγικῶν συνοικισμῶν περίξ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. Ἡ ὕπαρξις τῶν συνοικισμῶν καὶ ἡ ἐπὶ μακρὸν διατηρηθεῖσα διάκρισις μεταξὺ γηγενῶν καὶ προσφύγων δὲν συνέτειναν εἰς τὸ νὰ καταστοῦν οἱ τελευταῖοι στοιχεῖον σταθερότητος.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Μόλις ἓνα μῆνα μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἀπροσδόκητον γεγονὸς προεκάλεσε νέαν ἐμπλοκὴν μὲ δυσαρέστους διὰ τὴν χώραν μας συνεπειάς. Τὴν 27ην Αὐγούστου 1923, εἰς θέσιν Ζέπι, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, ἄγνωστοι ἐφό-
νευσαν τὸν στρατηγὸν Τελλίني, ἀρχηγὸν τῆς ἰταλικῆς ἀντιπρο-
σωπείας εἰς τὴν ἐπιτροπὴν διαχαράξεως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν
συνόρων, καὶ τὰ τέσσαρα μέλη τῆς ἀκολουθείας του.

Ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις (ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1922 εἶχεν ἐγκαθιδρυθῆ εἰς Ἰταλίαν τὸ φασιστικὸν καθεστῶς τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι) δὲν ἱκανοποιήθη οὔτε ἐκ τῆς λύπης τὴν ὁποίαν ἐξε-
φρασεν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, οὔτε ἐκ τῆς δοθείσης διαβεβαίωσης ὅτι γίνεται πᾶν τὸ δυνατόν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἐνόχων. Τὴν ἐπομένην ἐπέδωσε τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτει, ὅπως, ἐντὸς 24 ὥρων,
1) Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ζητήσῃ συγγνώμην, κατὰ τὴν πλέον ἐπίσημον καὶ εὐρεῖαν μορφήν, 2) Τελεσθῇ εἰς τὸν καθολικὸν ναὸν Ἀθηνῶν μνημόσυνον τῶν θυμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ παρίσταντο ὅλα τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, 3) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς ἰταλικὴν μοῖραν καταπλέουσας εἰς τὸ Φάληρον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, 4) Συμμετάσχη εἰς τὰς ἀνακρίσεις ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος, 5) Οἱ ἔνοχοι καταδικασθοῦν εἰς θάνατον, 6) Καταβληθῇ ἀποζημίωσις 50 ἑκατ. λιρεττῶν (500.000 χρυσῶν λιρῶν) εἰς τὰς οἰκογενεάς τῶν θυμάτων, 7) Ἀποδοθοῦν τιμαὶ εἰς τὰς σοροὺς τῶν θυμάτων κατὰ τὴν μεταφορὰν των ἐπὶ ἰταλικοῦ ἀτμοπλοίου.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, διὰ τῆς ἀπαντήσεώς της, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτόνιζεν ὅτι οὐδεμία εὐθύνην ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸ ἐγκλημα, ἀπεδέχετο τοὺς ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ 7 ὅρους, ἀλλ' ὄχι τοὺς ὑπ' ἀριθ. 4, 5, 6, διότι ἔθιγον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς χώρας. Ὁ Μουσσολίνι δὲν ἱκανοποιήθη. Τὴν 31ην Αὐγούστου, ἰταλικὸς στόλος, ἐκ τριῶν θωρηκτῶν, τεσσάρων καταδρομικῶν, πολλῶν ἐλαφρῶν

σκαφῶν καὶ τριῶν μεταγωγικῶν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ὄρμον τῆς Κερκύρας. Ὁ διοικητὴς ἀντιναύαρχος Σολάρι ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Νομάρχην Π. Εὐριπαῖον τὴν παράδοσιν τῆς νήσου. Οὗτος ἡρνήθη. Εἰδοποίησεν, ὅμως, τὸν Ναύαρχον ὅτι ἡ νῆσος ἦτο ἀνοχύρωτος καὶ ὅτι εἰς τὰ δύο ἐνετικὰ φρούρια εὐρίσκοντο 6 - 7.000 πρόσφυγες, 300 ὀρφανὰ καὶ πολλοὶ ἀσθενεῖς. Ὁ Σολάρι, παρὰ ταῦτα, ἤρχισε νὰ βομβαρδίζῃ τὰ φρούρια, διὰ τηλεβόλων μεσαίου διαμετρήματος. Μετὰ βομβαρδισμόν διαρκείας 25 λεπτῶν τῆς ὥρας, ὁ Νομάρχης ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ὑψωθῇ λευκὴ σημαία. Τὰ θύματα τῶν ἰταλικῶν ὀβίδων ἀνῆλθον εἰς 16 νεκροὺς καὶ 34 τραυματίας. Μόλις ὑψώθη ἡ λευκὴ σημαία, ἐσταμάτησεν ὁ βομβαρδισμός. Ἰταλικὴ δύναμις ἀπεβιβάσθη καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο εἰς θέσιν, τὴν στιγμὴν ἐκείνην, νὰ ἀναλάβῃ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξ ἄλλου, ἡ πρεσβευτικὴ διάσκεψις, ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρίσει τὴν διασυμμαχικὴν ἐπιτροπὴν χαράξεως τῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων, διὰ διακοινώσεώς της, αὐστηροῦ ὕφους, ἐζήτησε, τὴν 31ην Αὐγούστου, ὅπως ἡ Ἑλλὰς ἐνεργήσῃ, χωρὶς καθυστέρησιν, ἀνακρίσεις διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Ἡ διάσκεψις θὰ εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ θέματος, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβει ἡ κατὰ τῆς Κερκύρας ἰταλικὴ ἐνέργεια. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ διαφορὰ ὑπήγετο εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καίτοι προσέφυγεν εἰς τὸν διεθνῆ ὀργανισμόν, ἐδέχθη παραλλήλως καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τῆς διασκέψεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι διὰ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ Ἰταλοὶ τὴν Κέρκυραν τὸ ταχύτερον — ἡ ἐκκένωσις τῆς νήσου ὠλοκληρώθη τὴν 27ην Σεπτεμβρίου — ἠναγκάσθημεν νὰ πληρώσωμεν τὰ ζητηθέντα 50 ἑκατ. λιρετῶν. Ἡ Κ.Τ.Ε. περιωρίσθη εἰς ἠθικὴν καταδίκην τῆς ἐναντίον τῆς Κερκύρας ἰταλικῆς ἐνεργείας. Ὡς προστεθῇ, ὅτι εἰδικὴ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ, συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τῆς Πρεσβευτικῆς Διασκέψεως, μετὰ ἐμπεριστατωμένην ἔρευναν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία εὐθύνη ἐβάρυνε τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν φόνον τοῦ Τελλίνι καὶ τῆς ἀκολουθίας του.

Ἡ μετέπειτα δρᾶσις τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος ἔπεισεν ὅτι ὁ Μουσσολίνι ἀπέβλεπεν εἰς δημιουργίαν τετελεσμένων γεγονότων,

ἐπωφελούμενος τῆς ἀσυνεννοησίας μεταξύ Μ. Βραταννίας καὶ Γαλλίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας των ὅπως ἀποφύγουν πολεμικὰς περιπετείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΚΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1923 ἡ Ἐπανάστασις προεκήρυξεν ἐκλογὰς Συντακτικῆς Συνελεύσεως διὰ τὴν 2αν Δεκεμβρίου ἰδίου ἔτους. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον, τὴν νύκτα τῆς 21ης πρὸς 22αν Ὀκτωβρίου, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ὑποστρατῆγων Γ. Λεοναρδοιγούλου, Π. Γαργαλίδη καὶ τοῦ συνταγματάρχου Γ. Ζήρα. Αἶτημα τῶν στασιαστῶν ἦτο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως, ἐγγυωμένης ὅτι θὰ διενήργη ἐκλογὰς ἀνεπηρέαστους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἰσχυόντων ἐκλογικῶν νόμων, καὶ ἡ διάλυσις τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν στάσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη Ἀντεπανάστασις τοῦ 1923, εἶχον προσχωρήσει ὅλοι αἱ μονάδες, πλὴν ἐκείνων τῶν Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Λαρίσης. Δύο στρατιωτικὰ συγκροτήματα ἐδημιουργήθησαν. Ἐν εἰς Μακεδονίαν, διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἕτερον εἰς Πελοπόννησον, διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀντεπανάστασις ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς. Ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, αἱ κυβερνητικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν εἰς Βόρειον Ἑλλάδα. Ὁ ἐκεῖ ἡγέτης τῆς Ἀντεπαναστάσεως συνταγματάρχης Ζήρας διέφυγεν εἰς Σερβίαν. Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου παρεδίδοντο καὶ οἱ στασιασταὶ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἡγέται τῆς στάσεως κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλὰ μετὰ πεντάμηνον ἡμνηστεύθησαν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἑξ, ἱδρυσε τὸ Κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων καὶ ἡγεῖτο τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, εὔρεθεις εἰς Κόρινθον τὴν στιγμὴν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Ἀντεπαναστάσεως διέφυγε, διὰ νορβηγικοῦ πλοίου, μέσῳ Πατρῶν, εἰς Ἰταλίαν.

Ἡ Ἀντεπανάστασις ἑστερεῖτο νοήματος, ἐφ' ὅσον εἶχον προ-

κηρυχθῇ ἐκλογαί. Διὰ τῆς πραγματοποιηθείσης ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μεταβολῆς τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀλλοιωθῇ τὸ φρόνημα τῶν ἐκλογέων. Λαϊκαὶ πλειονοψηφίαι ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν. Δὲν δημιουργοῦνται διὰ τῆς ἐκλογικῆς νομοθεσίας. Ἡ ἔλλειψις περιεχομένου δὲν ἐσήμαινε καὶ ἀνυπαρξίαν συνεπειῶν. Ἀντιθέτως, ἡ Ἀντεπανástασις κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀδιαλλάκτου μερίδος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὁποίας εὕρισκοντο οἱ στρατηγοὶ Θ. Πάγκαλος, Ἀλεξ. Ὅθωναῖος καὶ Γεώργ. Κονδύλης, ὁ ναύαρχος Ἀλεξ. Χατζηκυριάκος καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀλεξ. Παπαναστασίου ὁμάς τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ἀποκληθεῖσα «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις». Ὁ τελευταῖος, ὑπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας, κατὰ τὴν περίοδον 1917 - 20, εἶχεν ἐκδηλωθῇ, ἀπὸ τοῦ 1921, ὑπὲρ τῆς πολιτειακῆς ἀλλαγῆς. Ἐξέδωσε, μάλιστα, καὶ προκήρυξιν, ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1922, ὑπογραφεῖσαν καὶ ἀπὸ ἄλλους ἔξ ὁμοϊδεάτας του, τὸ Δημοκρατικὸν Μανιφέστον, ὡς ὠνομάσθη. Οἱ ὑπογράψαντες τὴν προκήρυξιν κατεδικάσθησαν, ὑπὸ τοῦ κακουργιοδικείου Λαμίας, εἰς τριετὴ φυλάκισιν, ἀπελευθερωθέντες μόλις ἐπεκράτησεν ἡ Ἐπανástασις.

Οἱ ἀδιάλλακτοι, ἀμέσως μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς Ἀντεπαναστάσεως, ἐπέδιωξαν τὴν πραξικοπηματικὴν κατάργησιν τῆς βασιλευομένης καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας. Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τῶν Φιλελευθέρων καὶ ὁ Ἐλ. Βενιζέλος ἀντετάχθησαν, ἐπιμείναντες εἰς τὴν ἀποψιν ὅτι πολιτειακὴ ἀλλαγὴ, χωρὶς λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν, ἀπεκλείετο. Οἱ ἀδιάλλακτοι ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Καὶ οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1923 (λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων γεγονότων ἡ διενέργειά των ἀνεβλήθη ἐπὶ δύο ἐβδομάδας), εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀντιβενιζελικὴ πἀράταξις δὲν μετέσχεν. Ἡ ἀποχὴ αὐτὴ καθίστα τὴν νέαν Συνέλευσιν μονόπλευρον καὶ ἀσύδοτον.

Τὴν ἐπαύριον τῶν ἐκλογῶν καὶ ἐνῶ τὰ ἀποτελέσματα ἔφερον ὡς σημαντικῶς πλειονοψηφοῦσαν τὴν μετριοπαθεῖ πτέρυγα τῶν Φιλελευθέρων, οἱ διοικηταὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ὑπέβαλον πρὸς τὴν ἡγεσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ψηφίσματα ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, διὰ τῶν ὁποίων ἐζητεῖτο ἡ ἄμεσος ἐκθρόνισις τοῦ Βασιλέως. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἡγεσία ἐπέτυχεν νὰ ματαιώσῃ

ἐκ νέου τὴν πραξικοπηματικὴν κατάλυσιν τοῦ πολιτεύματος καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὸν Βασιλέα νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ μορφὴν ἀδείας. Ἡ ὑπόδειξις ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ τὴν 19ην Δεκεμβρίου τὸ βασιλικὸν ζεύγος ἀνεχώρησε διὰ Ρουμανίαν, ὀρισθέντος ὡς Ἀντιβασιλέως τοῦ ναυάρχου Π. Κουντουριώτη.

Συγχρόνως ἡ Ἐπανάστασις ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ τὸ σύνολον τῶν φιλελευθέρων μελῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπευθύνουν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὅπως ἐπανέλθῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ, προσωρινῶς, καὶ ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1924. Δύο ἡμέρας προηγουμένως ἡ Ἐπανάστασις παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Συνέλευσιν (Δ' Συντακτικὴν).

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν μετὰ μίαν ἐβδομάδα. Σκοπὸς του ἦτο νὰ διενεργήσῃ δημοψήφισμα, ἀπολύτως γνήσιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔφερε εἰς τὴν διατήρησιν τῆς βασιλευομένης δημοκρατίας. Ὁ ἴδιος ἐδήλωσεν ὅτι, καίτοι θὰ ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, δὲν θὰ ἀνελάμβανεν ἀγῶνα πρὸς ἐπιβολὴν τῆς γνώμης του. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ ἄφηνε τοὺς μετριοπαθεῖς Φιλελευθέρους νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς βασιλευομένης. Ἡ γραμμὴ του προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀδιαλλάκτων, οἱ ὅποιοι ἐξαπέλυσαν βιαίως ἐναντίον του ἐπιθέσεις. Κατόπιν τούτου, προφασισθεὶς ἀσθένειαν, παρητήθη τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου. Τὸν διεδέχθη ὁ Γεωρ. Καφαντάρης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Καὶ ὁ νέος πρωθυπουργός, βαδίσας ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Βενιζέλου, συνήντησε τὴν αὐτὴν ἀντίδρασιν. Τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἠναγκάσθη, μετὰ τὴν σειρὰν του, νὰ παραιτηθῇ. Ἡ κατάστασις περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἀδιαλλάκτων. Τὴν 12ην Μαρτίου ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, μετὰ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Γεωργ. Κονδύλην καὶ Ναυτικῶν τὸν Ἀλεξ. Χατζηκυριάκον, καὶ τὴν 25ην Μαρτίου ἡ Συνέλευσις, διὰ ψηφίσματός της, κατήργησε τὴν βασιλευομένην δημοκρατίαν, ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὴν δυναστείαν, ἀνεκήρυξε τὴν ἀβασίλευτον καὶ ἐξέλεξε προσωρινὸν Πρόεδρον Δημοκρατίας τὸν ναύαρχον Π. Κουντουριώτην. Ἐκατὸν δεκατέσσαρα μέλη τῆς Συνελεύσεως, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος εἶχε, πρὸ 15 ἡμερῶν, ἀναχωρήσει διὰ τὸ ἐξωτερικόν, καὶ ὁ Γ. Καφαντάρης

ρης, απέσχον τῆς συνεδριάσεως. Τὰ υπόλοιπα 283 μέλη ὁμοφώνως ἐνέκρινον τὴν μεταβολήν.

Δημοψήφισμα, ἐπικυρωτικὸν τῆς ἀνωτέρω πράξεως, διενηργήθη τὴν 13ην Ἀπριλίου 1924. Ἐπὶ συνόλου ψηφισάντων 1.084.065 ἡ ἀβασίλευτος ἔλαβε 758.472 (69,95%) ψήφους καὶ ἡ βασιλευομένη 325.332 (30,05%). Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἔγκυρον ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν ὁπαδῶν τῆς βασιλευομένης. Μόνον τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐδέχθη ὅτι ἐξέφραζε τὴν γνησίαν θέλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ κόμμα αὐτό, ὡς προελέχθη, εἶχεν ἰδρύσει ὁ ὑποστράτηγος ἑ.ἄ. Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εὐρεθεὶς εἰς πλήρη διάστασιν ἀπόψεων μετὰ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1921, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἡγηθῇ ἰδίας πολιτικῆς κινήσεως. Ἀφ' ἧς τὰ δύο κόμματα, Λαϊκὸν καὶ Μεταρρυθμιστικόν, εὐρέθησαν, μετὰ τὸν τυφεκισμόν τῶν ἀρχηγῶν των Δημ. Γούναρη καὶ Νικ. Στράτου, ἄνευ ἡγεσίας, τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ ἀντιβενιζελικοῦ κόσμου ἠκολούθει τὸν Μεταξᾶν. Ἡ ἀτυχὴς ἀνάμιξις του εἰς τὴν Ἀντεπανάστασιν, παρ' ὅλον ὅτι διεφώνει πρὸς τὴν ὁργάνωσιν καὶ ἐκτέλεσιν της, καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀποδημία του εἰς τὸ ἐξωτερικόν, κατέστησαν ἐφικτὴν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Παναγῆ Τσαλδάρη. Καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἀβασιλεύτου Δημοκρατίας. Οὕτω ηὔξησε τὴν ἐπιρροήν του ἐπὶ τῶν βασιλοφρόνων, ἐνῶ ἀντιστοίχως ἐμειώθη ἡ τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἔδειξεν ὅτι κατεῖχετο ὑπὸ ἀμφιβολιῶν, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς λαϊκῆς βάσεως τοῦ νέου πολιτεύματος. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὸ δημοψήφισμα ἐξέδωσε Νομοθετικὸν Διάταγμα «περὶ κατοχυρώσεως τοῦ Δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος», τὸ ὁποῖον καθώριζε τὰ κατὰ τοῦ Πολιτεύματος ἀδικήματα καὶ προέβλεπεν εἰδικὴν διαδικασίαν ἐκδικάσεώς των. Ἐπὶ πλέον, ἰδρυσεν ὑπουργεῖον Ἐννόμου Τάξεως (καταργηθὲν ἅμα τῇ ἀνατροπῇ της), τοῦ ὁποῖου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ὁ Θ. Πάγκαλος. Οὗτος συνεκρότησεν τρεῖς εἰδικὰς μονάδας, ἐκάστην δυνάμει Τάγματος ἐμπολέμου συνθέσεως καὶ ἐφωδιασμένην μετ' ἐκτετακισμένα αὐτοκίνητα, τὰ ἀποκληθέντα «Δημοκρατικὰ Τάγματα», διὰ τὴν προστασίαν τοῦ Πολιτεύματος.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος προέτρεψε, μετὰ τὸ δημοψήφισμα, τοὺς πρωτεργάτας τῆς πολιτειακῆς μεταβολῆς, νὰ θεωρήσουν τὴν ἀβασίλευτον ὡς «Κοινὸν Νάον», ὅχι ὡς ἴδιον «κτῆμα». Αἱ πρῶται, ἀλλὰ καὶ μεταγενέστεραι πράξεις των, ἔδειξαν ὅτι τὴν ἐβλεπον ὡς «ἴδιον κτῆμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἀβασιλεύτου δημοκρατίας, καθ' ὃν τρόπον ἔγινεν, ἡ διατήρησις τῆς μονοπλεύρου Ἐθνουσυνελεύσεως, ἡ ὁποία παρημποδίζε μίαν μεγάλην πολιτικὴν παράταξιν νὰ μετάσχη τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, ἡ σωρεία τῶν ἀνακυψάντων προβλημάτων ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν προσφύγων καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συμβάσεως περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ὡς καὶ αἱ προσωπικαὶ φιλοδοξίαι ὠρισμένων παραγόντων, προεκάλεσαν κλίμα πολιτικῆς ἀσταθείας. Ἡ κυβέρνησις Παπαναστασίου ἀνετράπη τὰ τέλη Ἰουλίου 1924. Τὴν διεδέχθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, ἡ ὁποία, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, παρεχώρησε τὴν θέσιν τῆς εἰς κυβέρνησιν προεδρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μιχαλακοπούλου.

Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.

Ἡ πέμπτη αὕτη, εἰς διάστημα ἑννέα μηνῶν, κυβέρνησις, ποῦ ἔδωσεν ἡ Δ' Ἐθνουσυνέλευσις, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς 25ης Ἰουνίου 1925, ὅτε ἀνετράπη ὑπὸ στρατιωτικοῦ κινήματος, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Θεοδ. Πάγκαλος. Ὑπῆρξεν ἡ πλέον μακρόβιος καὶ ἡ περισσότερον ἀποδεκτὴ. Κατὰ τοὺς ὀκτῶ μῆνας καὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας τῆς ζωῆς τῆς προσέφερεν ἀξιόλογον ἔργον. Πρῶτον, ἐπέτυχε τὴν ἀκύρωσιν τοῦ πρωτοκόλλου Ν. Πολίτη - Καλφῶφ, ὑπογραφέντος τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1924, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ μόνιμοι ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας παρὰ τῇ Κ.Τ.Ε. ἀνεγνώριζον εἰς τὸν διεθνῇ ὀργανισμόν δικαίωμα ἀπ' εὐθείας παρεμ-

βάσεώς του πρὸς προστασίαν τῶν ἐν Ἑλλάδι «βουλγαρικῶν» μειονοτήτων. Τοιαῦται μειονότητες, μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, δὲν ὑφίσταντο. Ἀλλὰ, καὶ ἐὰν ὑφίσταντο, ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῶν περὶ μειονοτήτων διατάξεων τῶν συνθηκῶν εἰρήνης. Ἡ εἰδικὴ προστασία των ἦτο περιττή. Ἐξ ἄλλου, τὸ πρωτόκολλον ἐδημιούργει προηγούμενον, τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἐκμεταλλευθῶν ἄλλαι χῶραι. Ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος εἶχε προχωρήσει πέραν τῶν ὁδηγίων αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐδόθησαν, δι' ὃ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ὁμοφώνως, τὸ ἀπέρριψε τὴν 2αν Φεβρουαρίου 1925. Ἐπίσης καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. ἐδέχθη, τὴν 14ην Μαρτίου, αἴτησιν τῆς Ἑλλάδος περὶ ἀκυρώσεώς του. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, ἡ Νοτιοσλαβία, φοβουμένη ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἤξιού ἀνάλογον καθεστῶς διὰ τὰς εἰς Σερβίαν ὑπαρκτὰς βουλγαρικὰς μειονότητας, κατήγγειλε τὴν ἑλληνοσερβικὴν συνθήκην συμμαχίας τοῦ 1913.

Δεύτερον, προέβη εἰς τὴν σύναψιν δύο δανείων, ἑνὸς, ὕψους 12.300.000 χρυσῶν λιρῶν, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων καί, δευτέρου, ὕψους 10 ἑκατ. χρυσῶν δολλαρίων, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φράγματος τῆς τεχνητῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν συναφῶν ἔργων, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος τῆς ὑδρεύσεως τῆς πρωτευούσης.

Τρίτον, ἀντιμετώπισε μὲ ψυχραιμίαν τὴν ἀπέλασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου βου. Οἱ Τοῦρκοι βαρέως ἔφερον τὴν ἀποτυχίαν των νὰ ἐκδιώξουν τὸ Πατριαρχεῖον. Ἡ παρουσία του τοὺς ἠνώχλει, ιδίως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κεμάλ κατάργησιν, Μάρτιον 1924, τοῦ Χαλιφάτου, τῆς ἀνωτέρας θρησκευτικῆς ἀρχῆς τῶν μωαμεθανῶν. Μετὰ τὴν ματαιάν προσπάθειάν των νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν ἀρχηγὸν τῆς παρ' αὐτῶν δημιουργηθείσης «τουρκοορθόδοξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς» Παπα - Εὐθύμ (Εὐθύμιον Καραχισαρίδην, πρώην ἱερέα, προσχωρήσαντα εἰς τὸ κεμαλικὸν κίνημα), εἰς τὸ Φανάρι, ἐξεδίωξαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1925, τὸν Πατριάρχην Κωνσταντίνον βον, μόλις διαδεχθέντα τὸν θανόντα Γρηγόριον 7ον, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἦτο ἀνταλλάξιμος. Ὑπεστήριξαν, δηλαδή, ὅτι ὁ ἐκλεγόμενος ὡς Πατριάρχης ἔπρεπε νὰ ἦτο μόνιμος κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1918. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία παρέσχεν ἀμέσως φιλοξενίαν εἰς τὸν Πατριάρχην (θανόντα

ἐν Ἀθήναις τὸ 1930), δὲν ἀνεγνώρισεν τὴν ὀρθότητα τῆς τουρκικῆς ἀπόψεως καὶ προσέφυγεν εἰς τὴν Κ.Τ.Ε. καὶ τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης. Τελικῶς, ὁ Κωνσταντῖνος παρητήθη καὶ ἐξελέγη, τὸν Ἰούλιον 1925, Πατριάρχης ὁ Μητροπολίτης Νικαίας Βασίλειος, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀνταλλάξιμος. Παρὰ ταῦτα, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐξηκολούθησε νὰ φέρεται ἐχθρικῶς καὶ πρὸς τὸν Βασίλειον Γ' καὶ τὸν διάδοχόν του (1929) Φώτιον Β'. Μόνον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν συμφωνιῶν τοῦ 1930 ἡ ἐπίσημος Τουρκία θὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου στάσιν της.

Ἡ δικτατορία Θ. Παγκάλου.

Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματός του, ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἡ ὁποία, παρουσιασθεῖσα εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Ἀκολούθως, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διέκοψε τὰς ἐργασίας της, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέθεσεν εἰς τριακονταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ πληρεξουσίων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν σύνταξιν τοῦ νέου Συντάγματος. Συγχρόνως ἐλήφθη ἀπόφασις ὅπως, πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, διενεργηθοῦν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ καὶ συγκροτηθῇ ἡ Γερουσία, περὶ τῆς ὁποίας θὰ προέβλεπε τὸ νέον Σύνταγμα. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1926 θὰ διενεργοῦντο καὶ βουλευτικαὶ ἐκλογαί.

Ἡ τριακονταμελής ἐπιτροπὴ ὑπέβαλε τὸ σχέδιον τοῦ νέου Συντάγματος εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Τριμελὴς ἐξ ὑπουργῶν ἐπιτροπὴ τὸ ἐπεξεργάσθη ἐπὶ δεκαπενθήμερον, ἀπαλείψασα ἢ τροποποιήσασα διατάξεις του, καὶ τὴν 29ην Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Αὐθημερὸν ὁμως ἐδημοσιεύετο καὶ διάταγμα διαλύσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διενεργείας νέων ἐκλογῶν. Ἐχρειάζετο νὰ συμφωνήσουν καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς εὕρισκόμενα κόμματα ἐπὶ τῶν προϋποθέσεων διεξαγωγῆς των, ὥστε νὰ ἀποτραπῇ νέα ἀποχὴ των. Προεκκλήθησαν ὁμως καὶ διενεργήθησαν δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαί, αἱ πρῶται ἀπὸ τοῦ 1914, τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Οὐδεμία κυβερνητικὴ παρέμβασις ἐσημειώθη. Ὀλίγον ἄργότερον, ὠρίσθη ἡ 10η Ἰανουαρίου 1926, ὡς ἡμέρα διεξαγωγῆς ἐκλογῶν

πρὸς συγκρότησιν τῆς Γερουσίας. Ἀλλά, τὴν 3ην Ἰανουαρίου 1926, ὁ Πάγκαλος ἐκήρυξε δικτατορίαν, συγκεντρῶσας ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Ἀργότερον, καὶ ὅταν ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης παρητήθη τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας, εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ δικτάτορος, οὗτος προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνάδειξιν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Τὰ κόμματα, ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων, λόγῳ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν, ἡρνήθησαν νὰ μετάσχουν, καίτοι εἶχον συμφωνήσει εἰς τὴν ὑπόδειξιν ὡς κοινοῦ ὑποψηφίου τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Κ. Δεμερτζή. Οὕτω ἀπέμεινε μοναδικὸς ὑποψήφιος ὁ Θ. Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος καὶ ὠρκίσθη Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τὴν 18ην Ἀπριλίου. Μὴ ἐπιτυχὼν νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ ἀμερικανικὸν προεδρικὸν σύστημα, ἀνεζήτησε πρωθυπουργόν. Μετὰ τρίμηνον ἐσχηματίζετο κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀθαν. Εὐταξίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον βενιζελικοὶ καὶ ἀντιβενιζελικοὶ. Τὴν 22αν Αὐγούστου, ὁμως, τὸ καθεστῶς Παγκάλου ἀνετράπη διὰ στρατιωτικοῦ κινήματος, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ὁ Γεωρ. Κονδύλης.

Ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν τὸ κίνημα ἐστέφη ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἐνῶ τέσσαρα προηγουμένως ὀργανωθέντα ἀπέτυχον, ὑπῆρξεν ἡ ὑπογραφή, τὴν 17ην Αὐγούστου 1926, ἑξ συμβάσεων μετὰ τῆς Νοτιοσλαβίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεχωροῦντο, οὐσιαστικῶς, ἑλληνικὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα εἰς τὸ ὅμορον κράτος. Ἡ ἐλευθέρα σερβικὴ ζώνη Θεσσαλονίκης καθίστατο νοτιοσλαβικὸς λιμὴν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Εἰδομένης καθίστατο ἑλληνονοτιοσλαβικὴ, μὲ κανονισμοὺς προσηρμοσμένους εἰς τοὺς νοτιοσλαβικοὺς. Ὅλοι ὅσοι εἶχον χρισθῇ ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι νοτιοσλαβικῶν προξενείων ὡς Σέρβοι, ἀνεγνωρίζοντο ὡς Σέρβοι καὶ ὡς τοιοῦτοι θὰ ἐτύγχανον προστασίας εὐρυτέρας τῆς ὑπὸ τῶν συνθηκῶν εἰρήνης προβλεφθείσης. Ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνησις θὰ εἶχε δικαίωμα ἐλέγχου ἐπὶ τῆς εἰς Ἁγιον Ὅρος μονῆς Χιλιανδαρίου. Τὰ νοτιοσλαβικὰ ἐπιβατηγὰ σκάφη θὰ ἠδύναντο νὰ ἀσκοῦν ἀκτοπλοΐαν καὶ εἰδικαί συμφωνίαι τοῦ Βελιγραδίου μὲ ἄλλας κυβερνήσεις θὰ ἐπέτρεπον τὴν ρύθμισιν τῆς διὰ μέσου τῆς ἐλευτέρας ζώνης Θεσσαλονίκης κινήσεως. Ὁ Πάγκαλος ἰσχυρίσθη ὅτι συνήψεν εἰς ἀντάλλαγμα μυστικὴν συμφωνίαν μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν. Οὐδέποτε ἀπέκάλυψε τὸ περιεχόμενόν της. Ἐλέχθη ὅτι ἡ νοτιοσλαβικὴ κυβέρνη-

σις ανέλαμβανε τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως συγκρατήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Τουρκίας. Τοιαύτη ἐπίθεσις, ἔστω καὶ ἐπιτυχής, δὲν θὰ ἐπανέφερε τὴν Ἄνατ. Θράκην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐκ προοιμίου βέβαιον ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἀντέδρων. Οὐδέν, κατ' ἀκολουθίαν, νόημα εἶχεν ἡ μυστικὴ συμφωνία, ἐὰν ὑπῆρχε, καὶ αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἐστεροῦντο ἀντικρύσματος.

Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου, αἱ συμφωνίαι δὲν ἐκυρώθησαν. Ἡ Νοτιοσλαβία ἀργότερον συνεφώνησεν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν δι' ἄλλων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Παγκάλου, παρ' ὀλίγον νὰ προκληθῇ ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος ὡς συνέπεια συνοριακοῦ ἐπεισοδίου. Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1925, οἱ Βούλγαροι ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69 ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου εἰς τὸν τομέα Πορροῖων. Δύο Ἕλληνες στρατιῶται ἐφονεύθησαν. Τὸ ἑλληνικὸν φυλάκιον ἀπήντησεν εἰς τὰ βουλγαρικὰ πυρὰ. Ὁ διοικητὴς ὅμως τοῦ συνοριακοῦ τομέος λοχαγὸς Χαρ. Βασιλειάδης διέταξε διακοπὴν τοῦ πυρός. Ὑψωσε λευκὴν σημαίαν καὶ κατηθύνθη πρὸς τὰς βουλγαρικὰς γραμμὰς διὰ συνεννόησιν μὲ τὸν διοικητὴν τοῦ ἀντιστοίχου βουλγαρικοῦ τομέως. Οἱ Βούλγαροι τὸν ἐφόνευσαν καὶ ἀκολούθως ἐπετέθησαν καὶ κατέλαβον τὸ φυλάκιον.

Εὐθὺς ὡς τὰ ἀνωτέρω ἔγιναν γνωστὰ εἰς Ἀθήνας, ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸ ἐδρεῦον ἐν Θεσσαλονίκῃ Γ' Σῶμα Στρατοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Βουλγαρίαν. Πράγματι, ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρῶν, τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὸ Πετρίτσι. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε., τὸ ὁποῖον ἐζήτησε τὴν ἄμεσον κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Ἀνέθεσε δὲ εἰς ἐπιτροπὴν νὰ ἐξετάσῃ πῶς ἔγιναν τὰ ἐπεισόδια, ποῖον ἐβάρυνεν ἡ εὐθύνη δι' αὐτὰ καὶ ποῖαι ζημίαι ἐσημειώθησαν.

Ἡ ἐπιτροπὴ κατελόγισεν εὐθύνas εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας. Βάσει τῆς ἐκθέσεώς της τὸ Συμβούλιον ὑπεχρέωσε τὴν μὲν Ἑλλάδα νὰ καταβάλλῃ ἀποζημιώσιν διὰ τὰς προξενηθείσας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ζημίας εἰς Πετρίτσι, τὴν δὲ Βουλγαρίαν νὰ ἀποζημιώσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος Ἑλλήνος ἀξιωματικοῦ. Ἐπίσης,

τὸ Συμβούλιον ὑπέδειξεν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐκατέρωθεν τῶν συνόρων φρουρῶν καὶ τὴν τοποθέτησιν δύο οὐδετέρων ἀξιωματικῶν (Σουηδῶν), τοῦ ἐνὸς πλησίον τοῦ Ἑλλήνος διοικητοῦ τῶν συνοριακῶν φρουρῶν καὶ τοῦ ἄλλου πλησίον τοῦ Βουλγάρου συναδέλφου του, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαταράκτου τῆς συνοριακῆς ζώνης. Ἡ παρουσία τῶν οὐδετέρων ἀξιωματικῶν, μετὰ τὸ σκληρὸν μάθημα ποὺ ἔλαβον ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ Βούλγαροι, εἶχεν ὥς συνέπειαν νὰ σταματήσῃ ἡ δραστηριότης τῶν ἀνθρώπων τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου, τοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας, τῶν γνωστῶν ὡς «κομιτατζήδων», εἰς βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ Παγκάλου πρέπει νὰ ἐγγραφῇ ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου διὰ τὸν στρατόν, ἡ παραγγελία ἐξ ὑποβρυχιῶν, ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν πολεμικῶν σκαφῶν καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΕΩΣ

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δικτατορίας, ἐκλήθη ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης νὰ ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Οὗτος ἐδέχθη καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κονδύλην τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἀπέτυχε προσπάθεια διὰ τὴν συγκρότησιν οἰκουμενικῆς. Μοναδικὸς στόχος τῆς κυβερνήσεως θὰ ἦτο ἡ διενέργεια ἐλευθέρων καὶ γνησίων ἐκλογῶν ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου. Προηγουμένως ὁμως ἔπρεπε νὰ διαλυθοῦν τὰ Δημοκρατικὰ Τάγματα. Διότι, ἂν καὶ ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Παγκάλου, δὲν ἐνέπνεον ἐμπιστοσύνην. Ἡ διάλυσίς των ἐπραγματοποιήθη βιαίως τὴν 9ην Σεπτεμβρίου. Δυστυχῶς δὲν ἀπεφεύχθη ἡ αἵματοχυσία, μὲ θύματα στρατιωτικούς καὶ πολίτας. Οἱ τελευταῖοι παρεσύρθησαν εἰς ἀναρχικὰς ἐκδηλώσεις, εὐθύς ὡς ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ καὶ κανονιοβολισμοί. Ἐχρειάσθη νὰ χρησιμοποιηθῇ βία καὶ διὰ τὴν καταστολὴν τῶν ἐν

λόγω έκδηλώσεων. Ὁ θλιβερός ἀπολογισμός τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἦτο 23 νεκροὶ καὶ 175 τραυματίαι. Ἀλλ' ἡ τάξις ἀποκατεστάθη πλήρως. Οἱ διοικηταὶ τῶν ταγμάτων ἀντισυνταγματάρχαι Ναπ. Ζέρβας καὶ Βασ. Ντερτιλῆς κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔτυχον, ἐν συνεχείᾳ, ἀμνηστίας.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν Ταγμάτων, ἡ κυβέρνησις ἐδημοσίευσε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς Σύνταγμα ἀφοῦ ἀπήλειψε τὰς τροποποιήσεις τοῦ Παγκάλου. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς ἐκλεγισομένης Βουλῆς. Ἐπίσης ἐδημοσίευσε διάταγμα προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. Ὡς ἐκλογικὸν σύστημα εἰς τὰς ἐκλογὰς θὰ ἴσχυε τὸ τῆς ἀναλογικῆς ἐκπροσωπήσεως. Τὸ σύστημα ἐφηρόζετο διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν χώραν μας. Συγχρόνως ὁ Κονδύλης προέβη εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι δὲν θὰ ἐπολιτεύετο καὶ ὅτι τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, τὰ ὅποια θὰ ἐξέθετον ὑποψηφιότητα, θὰ ἀπεχώρουν ἐξ αὐτῆς. Ἐπειδὴ τὸ διάστημα τοῦ ἐνὸς μηνὸς δὲν ἐκρίθη ἐπαρκὲς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ὅλων τῶν προϋποθέσεων ἀμέμεπτου διεξαγωγῆς των, αἱ ἐκλογαί, τελικῶς, διενηργήθησαν τὴν 7ην Νοεμβρίου 1926.

Οὐδὲν κόμμα, ἀλλ' οὔτε παράταξις ἐπέτυχεν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν. Τὰ τρία μεγάλα κόμματα ἔλαβον : Φιλελευθέρων 102 ἔδρας, Λαϊκὸν 60, Ἐλευθεροφρόνων 51. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 73 ἔδρων, τὰ ἐκ τοῦ βενιζελισμοῦ προελθόντα μικρὰ κόμματα καὶ ἀνεξάρτητοι ἔλαβον 41, τὰ ἐκ τοῦ ἀντιβενιζελισμοῦ 26, τὸ Κ.Κ.Ε. 10, τὸ Ἀγροτικὸν 4 καὶ ὁ ἐβραϊκὸς συνδυασμὸς Θεσσαλονίκης 2. Κατ' ἀκολουθίαν, δὲν ἀπέμενεν ὡς λύσις παρὰ ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας δύο ἢ περισσοτέρων κομμάτων. Μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ὠρίσθη τὴν 4ην Δεκεμβρίου κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων καὶ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως. Μετῆχον εἰς αὐτὴν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τῶν τεσσάρων κομμάτων. Ἐκ τῶν ἑνδεκα ὑπουργείων, 4 ἐδόθησαν εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, τρία εἰς τοὺς Λαϊκοὺς, δύο εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονas, ἓν εἰς τὴν Δημοκρατικὴν Ἐνωσιν. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Μαζαράκην. Πρόγραμμα τῆς συμμαχικῆς κυβερνήσεως ἦτο : 1) Ἡ ἐπικύρωσις καὶ τροποποιήσις τοῦ καταρτι-

σθέντος ὑπὸ τῆς τριακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Κονδύλη Συντάγματος. 2) Ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μετέπειτα κυβερνήσεων ἀξιωματικῶν. 3) Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. 4) Ἡ ἐξυγίανσις τῆς οἰκονομίας.

Τὸ Σύνταγμα ἐψηφίσθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὴν 3ην Ἰουνίου 1927. Εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ψηφίσεως τοῦ ἐβοήθησεν ἡ ἀπειλὴ τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτη, ὅτι θὰ παρῇτετο. Τὸ θέμα τῶν ἀπομακρυνθέντων ἀξιωματικῶν ἐρρυθμίσθη, διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν 341 ἐξ αὐτῶν, κριθέντων, ὑπὸ εἰδικῶς συγκροτηθέντος συμβουλίου ἐξ ἑννέα ἀντιστρατήγων, ὡς ἱκανῶν. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐπραγματοποιήθη διὰ τῆς καλῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ παραμερισμοῦ τῶν ἐξωκοινοβουλευτικῶν παραγόντων. Τέλος, ἐπετεύχθη, ἡ ἐξυγίανσις τῶν οἰκονομικῶν, διὰ τῆς συνάψεως δανείου, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κ.Τ.Ε., ἐξ 9 ἑκατ. χρυσῶν λιρῶν, ἐξ ὧν 3 θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κάλυψιν τῶν παλαιῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ, 3 διὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος καὶ 3 διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Πρὸ τῆς συνάψεως τοῦ δανείου ἐπετεύχθη ὁ ἀπόλυτος ἰσοσκελισμὸς τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ὅμως διεφώνησεν εἰς τὸν τρόπον ἰδρύσεως τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἀποζημιωθῇ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία μέχρι τότε ἦσκε τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον, διὰ τὴν παράδοσιν εἰς τὴν νέαν Τράπεζαν τοῦ εἰς χρυσὸν καλύμματος τῶν κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων. Ἐφ' ὅσον μετεβίβαζε μέρος τοῦ παθητικοῦ της, ὑπεστήριξε τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ἔπρεπε νὰ μεταβιβάσῃ, ἄνευ ἀνταλλάγματος καὶ τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς αὐτὸ μέρος τοῦ ἐνεργητικοῦ της. Ἐπειδὴ ἡ ἀποφίς του δὲν ἐγίνε δεκτὴ ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως τὰ μέσα Αὐγούστου. Ἐκ τῶν τριῶν ὑπουργείων του, τὰ δύο ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἐλευθερόφρονas. Τοῦ τρίτου ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν ὁ Πρωθυπουργός.

Ἡ κυβέρνησις συνέχισε τὴν προσπάθειάν της πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς οἰκονομίας, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1928 ἀποχώρησιν τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, ἡ ὁποία διεφώνησεν

ἐπὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως τῶν ἔργων ὁδοποιίας. Τὴν 14ην Μαΐου 1928 ἤρχιζεν ἡ λειτουργία τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος μὲ πρῶτον διοικητὴν τὸν Ἀλεξ. Διομήδην, πρῶην ὑπουργὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 1923 διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἀπὸ τῆς ἰδίας ἡμέρας καθιερώθη νέα ἰσοτιμία τῆς δραχμῆς πρὸς τὸν χρυσόν, ὡς καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ εἰς συνάλλαγμα μετατρεψιμότης της. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο 375 δραχμαὶ διὰ μίαν χρυσὴν λίραν καὶ 75 δι' ἓν χρυσοῦν δολλάριον. Ἡ δραχμή, δηλαδή, ἐντὸς 8 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1920, ὅταν ἐχρειάζοντο 25 δραχμαὶ διὰ μίαν χρυσὴν λίραν καὶ 5 δι' ἓνα χρυσοῦν δολλάριον, εἶχε χάσει τὰ 14/15 τῆς ἀξίας της. Ἡ ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος ὑπεγράμμιζε τὰς οἰκονομικὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ ἑλληνικὸς λαός, διὰ νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1926 εἶχεν ἐμφανισθῇ ὡς «Ἐνωσις Φιλελευθέρων», ὡς συνασπισμὸς τῶν κομμάτων «Προοδευτικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Γ. Καφαντάρην καὶ «Συντηρητικῶν Φιλελευθέρων», ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιχαλακόπουλον. Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων βουλευτῶν ἐλάχιστοι ἠκολούθουν τὸν δεύτερον. Οἱ περισσότεροι ἐδέχοντο ὡς ἡγέτην τὸν πρῶτον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς τοποτηρητὴν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου. Ἐφ' ᾧ καὶ ὅταν ὁ τελευταῖος ἀπεφάσισε, τὰ τέλη Μαΐου 1928, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐνεργὸν πολιτικὴν, ἐστράφησαν πρὸς αὐτόν. Ἐπίσης, καὶ ἄλλοι πολιτικοὶ παράγοντες, ποὺ ἐτήρουν ἀνεξάρτητον γραμμὴν, συνεσπειρώθησαν περίξ τοῦ παλαιοῦ ἡγέτου. Ἄλλωστε, ἡ κοινὴ γνώμη ἐφαίνετο ὅτι ἀντέδρα εὐμενῶς εἰς τὴν ἐπανεμφάνισίν του ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν συνασπισμοῦ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα, διότι ἤθελε νὰ διακριβώσῃ

τὰς ἑναντί του διαθέσεις τοῦ λαοῦ. Τὴν ἀνέτρεψε ὁμως τὰ τέλη Ἰουνίου καὶ ἐδέχθη νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν, ἀφοῦ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας υἱοθέτησεν εἰσήγησίν του περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς. Ἐκ τῶν 13 μελῶν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ὠρκίσθη τὴν 4ην Ἰουλίου, ὁ πρωθυπουργὸς καὶ πέντε ὑπουργοὶ δὲν ἦσαν βουλευταί. Πέντε ἡμέρας βραδύτερον ἐδημοσιεύετο τὸ διάταγμα διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ προκηρύξεως ἐκλογῶν διὰ τὴν 19ην Αὐγούστου. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διάλυσιν ἐπανεφέρετο ὡς ἐκλογικὸν σύστημα τὸ πλειονοψηφικόν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ὑπῆρξε θριαμβευτικόν διὰ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἰς τοὺς συνδυασμοὺς του περιέλαβεν ὅλους τοὺς βενιζελογενεῖς ἡγέτας, πλὴν τοῦ Γ. Καφαντάρη, ὁ ὁποῖος ἠρνήθη. Ἐκ τῶν 250 ἐδρῶν ἐκέρδισε τὰς 223. Τὸ ποσοστὸν τῶν ψήφων ἀνῆλθεν εἰς 61%. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα ἔλαβε τὰ 24% τῶν ψήφων καὶ 19 ἔδρας. Τὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων ἐξηφανίσθη, ἐκλέξαν ἓνα μόνον βουλευτήν. Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἀπέτυχεν. Ὁ Γ. Καφαντάρης διεσώθη μὲ δύο φίλους του. Τέλος, οἱ ἀνεξάρτητοι βασιλόφρονες ἐκέρδισαν τέσσαρας ἔδρας.

Ἡ κυβέρνησις Ἑλ. Βενιζέλου παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς 4ης Νοεμβρίου 1932, ἐπὶ πεντήκοντα δύο, δηλαδή, μῆνας. Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν της ἤμπορουν νὰ ἐγγραφοῦν τὰ ἀκόλουθα: 1) Ἡ ὁλοκλήρωσις τοῦ πολιτεύματος, διὰ τῆς συγκροτήσεως τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, περὶ τῶν ὁποίων προέβλεπε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, καὶ ἡ ἐκλογή ὀριστικοῦ Προέδρου Δημοκρατίας. Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Γερουσίας διενεργήθησαν τὴν 21ην Ἀπριλίου 1929. Τὴν 3ην Ἰουνίου ἐξελέγετο, εἰς κοινὴν συνεδρίασιν Βουλῆς καὶ Γερουσίας, ὡς ὠριζε τὸ Σύνταγμα, ὁ Ναύαρχος Κουντουριώτης ὡς ὀριστικὸς Πρόεδρος Δημοκρατίας. Οὗτος, ὁμως, παρητήθη τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου καὶ τὴν 14ην ἰδίου μηνὸς ἐξελέγετο ὡς διάδοχός του ὁ Ἀλεξ. Ζαΐμης. Τὸ Συμβούλιον Ἐπικρατείας, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὡς ἔργον τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως, ὥστε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὸ ἀνεξέλεγκτον καὶ παντοδύναμον αὐτῆς, συνεστήθη τὸν Μάϊον 1929, μὲ πρῶτον Πρόεδρόν του τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ Κ. Ρακτιβάν.

2) Ἡ ἀποκατάστασις τῆς διεθνoῦς θέσεως τῆς χώρας. Τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928 ὑπεγράφετο εἰς Ρώμην, ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου

καὶ Μπενίτο Μουσσολίνι, ἑλληνοϊταλικὸν σύμφωνον «φιλίας, συν-
διαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ». Ἡ προσέγγιςις πρὸς
τὴν Ἰταλίαν ἔθεωρήθη ἀπαραίτητος, διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μετὰ
τῆς Νοτιοσλαβίας ἑκκρεμοτήτων, ἐφ' ὅσον ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ
Γαλλία ὑπεστήριζον τὰς ἀξιώσεις τοῦ Βελιγραδίου, περὶ ἐφαρμογῆς
τῶν ὑπὸ τοῦ Παγκάλου ὑπογραφεισῶν συμφωνιῶν, παρ' ὅλον
ὅτι εἶχον ἀκυρωθῆ, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1927, ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς
Βουλῆς. Ὁ ἐλιγμὸς τοῦ Ἑλλήνος πολιτικοῦ εἶχεν ἀποφασιστικὴν
ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς στάσεως τῆς Νοτιοσλαβίας. Ἐγκατέλειπε τὰς
ἀξιώσεις τῆς καὶ ἐδέχετο τὴν ὑπογραφὴν νέων συμφωνιῶν τὸν
Μάρτιον τοῦ 1929, διὰ τῶν ὁποίων τῆς παρείχοντο διευκολύνσεις
διὰ τὴν μέσῳ Θεσσαλονίκης διακίνησιν τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξα-
γωγῶν τῆς, χωρὶς νὰ τῆς ἀναγνωρίζεται οὐδὲν ἐκ τῶν παραχω-
ρουμένων ὑπὸ τῶν ἀκυρωθεισῶν συμβάσεων δικαιωμάτων. Ἐπίσης,
ἐδέχθη τὴν ὑπογραφὴν, 27 Μαρτίου 1929, ἑλληνονοτιοσλαβικοῦ
συμφώνου φιλίας καὶ εἰρηνικῆς διευθετήσεως τῶν διαφορῶν.

Ἐν συνεχείᾳ, ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ρύθμιςις τῶν μετὰ
τῆς Τουρκίας ἑκκρεμοτήτων. Διὰ συμφωνίας τῆς 10ης Ἰουνίου 1930
ἐτακτοποιεῖτο ὀριστικῶς τὸ θέμα τῶν περιουσιῶν τῶν ἀνταλλαξι-
μων. Συνεψηφίζετο ἡ ἀξία των. Ἐπίσης συνεψηφίζοντο αἱ ἐκατέ-
ρωθεν ἀπαιτήσεις διὰ τὰ κτήματα μὴ ἀνταλλαξίμων, τὰ καταλη-
φθέντα ὑπὸ τῶν δύο κυβερνήσεων, πρὸς ἐγκατάστασιν προσφύγων.
Ἡ Τουρκία, ἐπὶ πλέον, θὰ ἀπέδιδε τὰ παρ' αὐτῆς καταληφθέντα
κτήματα τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Κων-
σταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλὰς εἶχε καταλάβει μεγαλυτέρας
ἀξίας κτήματα, θὰ ἐπλήρωνε ποσὸν συνολικῶς 425.000 λιρῶν
Ἀγγλίας, διὰ τὴν ὀριστικὴν τακτοποίησιν. Τέλος, διεκανονίσθη
τὸ θέμα τῶν μὴ ἀνταλλαξίμων. Συνεφωνήθη ὅπως ὅλοι ὅσοι
θὰ ἦσαν παρόντες τὴν ἡμερομηνίαν ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας
εἰς τὴν περιφέρειαν Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν
Τοῦρκοι ὑπήκοοι καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην Μουσουλμᾶνοι Ἕλλη-
νες ὑπήκοοι χαρακτηρισθῶν ὡς μὴ ἀνταλλάξιμοι. Ἐδικαιοῦντο
δὲ τοῦ χαρακτηρισμοῦ καὶ ἐπιστροφῆς καὶ ὅσοι εἶχον ἀναχωρήσει
μὲ διαβατήρια τουρκικὰ ἢ ἑλληνικά. Οὕτω, ἐτερματίσθησαν αἱ
περὶ τὴν ἀξίαν τῶν περιουσιῶν ἢ τὴν ἰδιότητα τῶν ἀνταλλαξίμων
ἀντεγκλήσεις.

Μετά τὸ πρῶτον βῆμα, ἔγινε τὸ δεύτερον καὶ πλέον σημαντικόν. Ἀποδεχθεῖς πρόσκλησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως μετέβη ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἑξωτερικῶν Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου, εἰς Ἀγκυραν. Ἐκεῖ ὑπέγραψε, τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1930, τρεῖς συμφωνίας. Ἡ πρώτη ἦτο «σύμφωνον φιλίας, οὐδετερότητος καὶ διαιτησίας». Δι' αὐτοῦ ἀνελάμβανον τὰ δύο κράτη ἀμοιβαίως τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ μετὰσχουν οἰασδήποτε οἰκονομικῆς ἢ πολιτικῆς συνεννοήσεως, στρεφόμενης ἐναντίον τοῦ ἑτέρου ἐξ αὐτῶν. Ἡ δευτέρα, ἦτο τὸ πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐτερματίζετο ὁ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ναυτικός ἀνταγωνισμός. Ἡ τρίτη, σύμβασις ἐμπορικῆ, ἐγκαταστάσεως καὶ προξενικῆ. Ἀπέβλεπεν εἰς τόνωσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ κατοχύρωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων ὑπηκόων. Διὰ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συνεργασίας καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ὁ Τοῦρκος πρωθυπουργὸς Ἰσμέτ Ἰνονοῦ ἀνταπέδωσε τὴν ἐπίσκεψιν, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτερικῶν Τεφὴκ Ρουσδεῆ. Κατὰ τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν παραμονὴν των ἔγινε καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν κυρώσεων τῶν ἀνωτέρω συμφωνιῶν.

Τέλος, ἐπετεύχθη διακανονισμός ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὸς διὰ τὴν χώραν μας τοῦ θέματος τῶν ὑπὸ τῆς Γερμανίας, Βουλγαρίας, Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πληρωτέων πολεμικῶν ἐπανορθώσεων, τῶν ὁποίων ἡ καταβολὴ εἶχε σημειώσει καθυστέρησιν. Διὰ τοῦ διακανονισμοῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐλάμβανεν, ἐπὶ 37 ἔτη, περὶ τὰς 600.000 χρυσᾶς λίρας κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίως, περισσότερας τῶν ὅσων ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ πληρῶνῃ διὰ τὰ συναφθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου δάνεια.

3) Τὰ ἐκτελεσθέντα ἀποστραγγιστικά καὶ ἀντιπλημμυρικά ἔργα εἰς τὰς πεδιάδας Θεσσαλονίκης, Σερρῶν καὶ Δράμας διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν περὶ τὰ 3 ἑκατομύρια στρέμματα γῆς. Ἡ κατασκευὴ νέων ὁδῶν μήκους 1.650 χιλιομέτρων, ἡ ἀνέγερσις 3.000 νέων σχολικῶν κτηρίων, ἡ χρηματοδότησις πολλῶν μικρῶν παραγωγικῶν ἔργων. Ἡ ἰδρυσις τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τόνωσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ χάραξις

πολιτικῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀεροπορίας, τόσον τῆς πολιτικῆς, ὅσον καὶ τῆς πολεμικῆς, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπογραμμίσεως ὑπὸ τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, εἰς ἀγόρευσιν ἐν τῇ Βουλῇ, τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1930, τῆς ἀνάγκης ἐνισχύσεως τοῦ ἀεροπορικοῦ ὅπλου διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Ἡ αὔξησις τῆς δυνάμεως τοῦ πολεμικοῦ στόλου διὰ τῆς ναυπηγήσεως τεσσάρων συγχρόνων ἀντιτορπιλικῶν.

Εἰς τὸ παθητικὸν τῆς κυβερνήσεως ὀφείλομεν νὰ καταλογίσωμεν : 1) Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου νὰ τηρήσῃ τὴν δοθεῖσαν παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ἐπράττε πᾶν τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξάλειψιν τῶν καταλοίπων τοῦ διχασμοῦ. Καὶ τοῦτο εἶτε διότι, μετὰ τὴν ἐκλογικὴν νίκην, ἐπίστευσεν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν διетήρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ διχασμοῦ, εἶτε διότι δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῇ τῶν ὑπηρεσιῶν στελεχῶν τοῦ κόμματός του, τῶν ὁποίων ἡ θυσία ἀπετέλει προϋπόθεσιν κατευνασμοῦ τοῦ ἀντιπάλου πρὸς αὐτὸν πολιτικοῦ κόσμου. Οἰαδῆποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ αἰτία, γεγονὸς παραμένει ὅτι, ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν ἐξουσίαν, τὰ πάθη ἦσαν περὶ σσότερον ἐξημμένα παρὰ ποτέ.

2) Ἡ ἔλλειψις προνοητικότητος εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐπιπτώσεων τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τοῦ 1929 ἢ ὅποια διетηρήθη ἐπὶ μίαν σχεδὸν πενταετίαν. Ἦρχισε μὲ τὴν ἀπότομον πτώσιν, κατὰ 40 - 60%, ὅλων τῶν ἀξιῶν εἰς τὸ Χρηματιστήριον τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἐπεξετάσθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἐθεωρήθη ὅτι αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς χώρας μας θὰ περιωρίζοντο εἰς μείωσιν τοῦ μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος καὶ τῶν κερδῶν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας. Ἴσως, νὰ συνέβαινεν αὐτό, ἔάν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1931, ἡ Μ. Βρεταννία δὲν ἐγκατέλειπε τὸν χρυσοῦν κανόνα καὶ δὲν καθιέρωνε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας τὸ νόμισμα ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὸν χρυσόν, μέσῳ τῆς ἀγγλικῆς λίρας, ἤσθάνθη ἀμέσως τὸν ἀντίκτυπον. Ἀντὶ ὅμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ ἀγγλικὸν παράδειγμα καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, διетήρησε, μὲ ὠρισμένους περιορισμούς, τὸ καθεστῶς τῆς μετατρεψιμότητος, ἀφοῦ συνέδεσε τὴν δραχμὴν μὲ τὸ χρυσοῦν δολλάριον. Ἀπέβλεψε δὲ εἰς σύναψιν ἐξωτερικοῦ δανείου, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ

τὸ εἰς συνάλλαγμα ἀπόθεμα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὄταν ἀπέτυχε εἰς τὴν προσπάθειαν συνάψεως τοῦ δανείου, ἐπανεφέρε τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ἀνέστειλε τὴν πληρωμὴν τοῦ τοκοχρεωλυσίου τῶν ἐξωτερικῶν δανείων, ἐμείωσε τὸν τόκον τῶν δανείων τοῦ ἐσωτερικοῦ κατὰ 25%, μετέτρεπεν ἀναγκαστικῶς εἰς δραχμὰς ὅλας τὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς τραπέζας εἰς ξένον νόμισμα καταθέσεις καὶ περιέκοψε τοὺς μισθοὺς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Παρὰ ταῦτα ἡ δραχμὴ ἔχασε τὰ 75% τῆς ἀξίας τοῦ 1928 καὶ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ ἠϋξανε συνεχῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ

Ἡ περίοδος 1932 - 36 ὑπῆρξεν, ἐξ ἴσου, τετραγαμένη ὅσον καὶ ἡ περίοδος 1922 - 1926. Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἐμείωσε τὴν δημοτικότητα τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ ἠϋξησε τὰς πιθανότητας ἐπανόδου τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὕστερα ἀπὸ δεκαετὴ παραμονὴν του εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, στερούμενον τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν συνεργασθέντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1928, Παπαναστασίου, Κονδύλη, Ζαβιτζιάνου, ἀπεφάσισε νὰ ἀμυνθῇ. Διὰ νόμου ἐπανεφέρε ὡς ἐκλογικὸν σύστημα τὴν ἀναλογικὴν. Ἐξ ἄλλου, ὑπεβοήθησε τὴν συγκρότησιν στρατιωτικοῦ συνδέσμου, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποίου ἐτέθη ἡ ἡγεσία τοῦ στρατεύματος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἄνοδον τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως ὡς νόμιμον πολίτευμα τῆς χώρας τὴν ἀβασίλευτον δημοκρατίαν.

Ὑπὸ αὐτὰς τὰς συνθήκας διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932. Τὸ ἀποτέλεσμά των ἦτο σαφῶς εἰς βάρος τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐξέλεξεν 100 μόνον βουλευτὰς ἐπὶ συνόλου 250. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, 95 ἦσαν λαϊκοί, ἐνῶ 45 ἔδρας ἐλάμβανον οἱ Καφαντάρης, Παπαναστασίου, Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ τὸ Ἀγρο-

τικόν Κόμμα καί 10 οί κομμουνισταί. Κυβέρνησις ἐξ ἑνὸς κόμματος δέν ἤμποροῦσε νά σχηματισθῇ. Ἦτο ἀπαραίτητος ὁ συνασπισμός. Ἐπρεπε νά προηγηθῇ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ἀναγνώρισις τοῦ πολιτεύματος, ὥστε νά ἐξουδετερωθῇ ἡ ἀπειλή τοῦ στρατιωτικοῦ συνδέσμου. Τήν 3ην Ὀκτωβρίου, ὁ ἀρχηγός τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Π. Τσαλδάρης ἀπέστειλεν ἐπιστολήν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνώριζεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν ἀβασίλευτον καὶ ἐδήλου σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑφιστάμενον πολίτευμα. Ἡ ἐπιστολή, μετὰ διαγγέλματος τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος ὡς «Φύλαξ τοῦ Πολιτεύματος» παρεῖχε τὴν βεβαίωσιν ὅτι οὐδεὶς φόβος ἀνακινήσεως καθεστωτικοῦ ζητήματος ὑφίστατο, ἐδημοσιεύθη, αὐθημερόν, εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν μεθεπομένην οἱ ἀντιστρατηγοὶ Α. Ὁθωναῖος καὶ Κ. Μανέττας ἀνεκοίνωσαν τὴν διάλυσιν τοῦ Συνδέσμου.

Κατόπιν τούτου καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχεν προσπάθεια σχηματισμοῦ οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως, ὠρκίσθη, τὴν 4ην Νοεμβρίου, κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη με συνεργασίαν τῶν Ι. Μεταξᾶ, Γ. Κονδύλη καὶ Ἀλ. Χατζηκυριάκου. Οἱ φιλελεύθεροι, ὁ Καφαντάρης καὶ ὁ Παπαναστασίου ἔδωσαν ψῆφον ἀνοχῆς. Μετὰ δέμηνον ὁμως τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1933, τὰ ἐν λόγῳ κόμματα ἀπέσυραν τὴν ὑποστήριξίν των καὶ ὁ Τσαλδάρης ἠναγκάσθη νά παραιτηθῇ, ὡς στερούμενος ἰδίας πλειοψηφίας. Ἀνέλαβεν ἐκ νέου τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἐν συνεργασίᾳ με τοὺς Καφαντάρην, Παπαναστασίου καὶ μερίδα τῶν ἀγροτικῶν. Παρ' ὅλον ὅτι διέθετε πλειονοψηφίαν εἰς τὴν Βουλὴν, ἀπεφάσισε νά προκηρύξῃ νέας ἐκλογάς, με τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπέτυχανεν ἀποτέλεσμα ἀνάλογον τοῦ 1928, ἀφοῦ θὰ ἴσχυε τὸ πλειονοψηφικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχὺς μόνον διὰ τὰς ἐκλογάς τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἀνασταλῇ. Διενηργήθησαν τὴν 5ην Μαρτίου καὶ τὸ ἀποτέλεσμά των ὑπῆρξεν εὐνοϊκὸν διὰ τὸν συνασπισμὸν Λαϊκῶν - Μεταξᾶ - Κονδύλη, ὁ ὁποῖος ἐκέρδισεν 136 ἔδρας ἐπὶ συνόλου 248. Θὰ ἔπρεπε νά σχηματίσῃ κυβέρνησιν ὁ Π. Τσαλδάρης. Δυστυχῶς, πρὶν γίνῃ αὐτό, παρενεβλήθη ἓνα δυσάρεστον ἐπεισόδιον.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 6ης Μαρτίου, ὁ Ν. Πλαστήρας ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ ἤρχισε νά δίδῃ διαταγὰς πρὸς διαφόρους στρατιωτικὰς μονάδας, ὅπως κηρύξουν τὸν

στρατιωτικὸν νόμον. Ἐν συνεχείᾳ, ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκοίνωσεν ἀπόφασίν του, ὅπως κυβερνήσῃ τὴν χώραν δικτατορικῶς. Ὄταν δὲ ἐσημειώθησαν λαϊκαὶ ἐναντίον του ἐκδηλώσεις εἰς Ἀθήνας, ἐκίνησε στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς βιαίαν διάλυσιν τῶν διαδηλωτῶν. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη, ἀλλὰ μὲ ἀρκετὰ θύματα.

Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ἔχων ἀκόμη τὰς κυβερνητικὰς εὐθύνas, δὲν ἠθέλησε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸν Πλαστήραν. Ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐξεύρεσιν συμβιβαστικῆς λύσεως. Τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου ἐσχηματίσθη στρατιωτικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀλεξ. Ὁθωναίου, ἡ ὁποία τὴν 10ην Μαρτίου, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Π. Τσαλδάρην, σχηματίσαντα κυβέρνησιν μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν Γ. Κονδύλη, ὡς ὑπουργοῦ Στρατιωτικῶν καὶ Ἀλεξ. Χατζηκυριάκου, ὡς ὑπουργοῦ Ναυτικῶν. Ὁ Ι. Μεταξᾶς δὲν μετεῖχε προσωπικῶς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ διὰ φίλων του.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς 6ης Μαρτίου ἐπηρέασε δυσμενῶς τὰς μετέπειτα πολιτικὰς ἐξελίξεις. Ἦρχισε δίωξις κατὰ τοῦ Πλαστήρα, ὁ ὁποῖος διέφυγεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ ἐξετέλεσαν τὰς διαταγὰς του. Ἐν συνεχείᾳ, κατηγορήθη ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ὑπὸ τοῦ Ι. Μεταξᾶ, ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ πραξικοπήματος. Ὄταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ὠμίλησεν εἰς τὴν Βουλὴν, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν κατηγορίαν, προεκλήθησαν ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα τὸν ἠνάγκασαν νὰ διακόψῃ τὴν ἀγόρευσίν του. Ἐκτοτε, δὲν ἐνεφανίσθη πλέον εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἀντιπροσωπείαν, ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἐπροστατεύετο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου.

Ἀποκορύφωμα τῆς δημιουργηθείσης ὀξύτητος ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 6ης Ιουνίου 1933 ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου καὶ τῆς συζύγου του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τραυματισθῇ ἡ τελευταία καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ αὐτοκινήτου ποὺ μετέφερε τὸ ζεύγος καὶ νὰ φονευθῇ ἓν ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἀκολουθίας του. Ἡ ἀπόπειρα ἐγένετο εἰς τὴν λεωφόρον Κηφισίας. Τὸ αὐτοκίνητον τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, κατερχόμενον ἐκ Κηφισίας, ἐβλήθη διὰ σφαιρῶν αὐτομάτων ὅπλων ὑπὸ ἐπιβαινόντων αὐτοκινήτου κρυπτομένου εἰς πάροδον πλησίον τῆς τοποθεσίας Παράδεισος. Ὄταν τὸ αὐτοκίνητον τοῦ ζεύγους Βενιζέλου ἀνέπτυσε ταχύτητα κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου αὐτο-

κινήτου, οί επιβαίνοντες τοῦ ὁποίου συνεχῶς ἐπυροβόλουν, μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ. Διὰ τὴν ἀπόπειραν κατηγορήθησαν καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Φυσικὴ συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ περαιτέρω ὄξυνσις τῶν σχέσεων μεταξύ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ τελευταία ἤρχισεν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης νὰ ἀποβλέπῃ εἰς βιαίαν κυβερνητικὴν μεταβολήν.

Ἡ εἰς Ἀθήνας ὑπογραφή τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου, 9 Φεβρουαρίου 1934, μεταξύ Ἑλλάδος, Τουρκίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Ρουμανίας, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ τέσσαρα κράτη ἡγγυῶντο ἀμοιβαίως τὰ σύνορά των, ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς νέαν σύγκρουσιν μεταξύ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως. Διότι ἀπεκαλύφθη ὅτι περιεῖχε καὶ μυστικούς ὅρους, βάσει τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἐνῶ τὸ σύμφωνον θὰ ἔπρεπε νὰ στρέφεται ἀποκλειστικῶς κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀπὸ συμφώνου αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ τὸν Ι. Μεταξᾶν, ἠξίωσαν νὰ γίνῃ δήλωσις περιέχουσα τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συμφώνου οὐδέποτε θὰ ἐξέθετε τὴν Ἑλλάδα εἰς κίνδυνον πολέμου μὲ Μεγάλην Δύναμιν.

Κάποιος κατευνασμὸς ἐπῆλθε τὰ τέλη τοῦ 1934, ὅταν, ληγουσῆς τῆς θητείας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἡ ἀντιπολίτευσις συνέφωνησεν εἰς τὴν ἐπανεκλογὴν τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη. Δεδομένου ὅτι εἰς τὴν Γερουσίαν διέθετε τὰ 2/3 σχεδὸν τῶν ἐδρῶν, ἠδύνατο, κατὰ τὴν κοινὴν συνεδρίασιν τῶν δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, νὰ ἐπιβάλῃ ἰδικὸν τῆς ὑποψήφιον. Ἀπέφυγε νὰ τὸ πράξῃ, ὅταν ἡ κυβέρνησις συγκατετέθη νὰ ἀποσύρῃ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθιεροῦτο ἐκλογικὸν σύστημα ἀσύμφορον διὰ τοὺς Φιλελευθέρους. Ἐν τῷ μεταξύ, ἄλλωστε, ἡ κυβέρνησις εἶχε χορηγήσει ἀμνηστίαν εἰς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ πραξικόπημα τῆς 6ης Μαρτίου 1933.

Τὸ κίνημα 1ης Μαρτίου 1935.

Ἐλάχιστα διήρκεσεν ὁ κατευνασμὸς. Τὴν 1ην Μαρτίου 1935 ἐξεδηλώθη εὐρυτάτη στασιαστικὴ ἐνέργεια. Ἀξιωματικοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ στόλου καὶ νὰ πλεύσουν εἰς Κρήτην, ὅπου ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου ἀπὸ ἔτους μονίμως

εις Χανιά. Ἡ μεγαλόνησος, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ, ἐλέγχον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐπανεστάτησαν. Στασιαστικὰ κρούσματα ὑπῆρξαν καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, κατώρθωσεν, ἐντὸς δεκαημέρου, νὰ ἐξουδετερώσῃ καὶ τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ. Κατόπιν τούτου, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἐγκατέλειπε τὸν ἀγῶνα καὶ διέφυγεν εἰς Δωδεκάνησον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν. Ἡ ἡγεσία τοῦ Δ' Σώματος καὶ τῶν εἰς αὐτὸ ὑπαγομένων μεραρχιῶν διέφυγεν εἰς Βουλγαρίαν καὶ Τουρκίαν. Ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ἡ πλειονοψηφία τῶν ὑπουργῶν ἠθέλησαν νὰ ἀποφύγουν τὰς εἰς θάνατον καταδίκας καὶ ἐκτελέσεις. Οἱ στασιασταὶ τῶν Ἀθηνῶν (συνταγματάρχης Στ. Σαράφης, ἀντισυνταγματάρχαι Χριστόδουλος Τσιγάντες καὶ Στεφανάκος, λοχαγὸς Ἰ. Τσιγάντες, Μ. Κλαδάκης, Σκαναβῆς κ. ἄ.) κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμά. Οἱ ἀδιάλλακτοι τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως ἐξωργίσθησαν. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ ἡγέται τῆς Ἐπαναστάσεως εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν, δευτερεύοντες παράγοντες ἐγίναν θύματα. Κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν οἱ στρατηγοὶ Ἀναστ. Παπούλας καὶ Κοιμήσης, ὡς ἀρχηγοὶ τῆς ὀργανώσεως «Δημοκρατικὴ Ἀμυνα», ἡ ὁποία εἶχεν ἰδρυθῇ ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀντιδράσῃ ἐναντίον πραξικοπήματος ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευμένης δημοκρατίας, καὶ ὁ ἐπίλαρχος Βολανάκης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπὶ κεφαλῇ ἀποσπασματος τοῦ Δ' Σώματος, κινήντος κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ συνεργαζόμενοι μὲ τὸν Ἑλ. Βενιζέλον πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐδικάσθησαν, ἀλλ' ἀπηλλάγησαν, πλὴν τοῦ Στυλ. Γονατᾶ, καταδικασθέντος εἰς πενταετὴ φυλάκισιν. Ἐρήμην εἰς θάνατον κατεδικάσθησαν οἱ διαφυγόντες εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἡ κυβέρνησις, ἐπὶ πλέον, προέβη εἰς εὐρυτάτην ἐκκαθάρισιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ δικαστικοῦ σώματος. Τέλος, κατήργησε τὴν Γερουσίαν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Ι. Μεταξᾶς καὶ σημαντικὴ μερὶς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος εἶχον κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλευμένης δημοκρατίας. Ἡ διαδικασία ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀβασιλεύτου, ἠκολουθεῖτο διὰ τὴν παλινόρθωσιν.

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 9ης Ἰουνίου 1935, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέσχεεν ἡ βενιζελικὴ παράταξις, ἔδοσαν συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ

Λαϊκὸν Κόμμα, μετὰ τοῦ ὁποίου. συνειργάζετο καὶ ὁ Γ. Κονδύλης. Ἡ Ἐνωσις Βασιλοφρόνων ὑπὸ τὸν Ι. Μεταξᾶ εἶχε κερδίσει μόνον 7 ἔδρας ἐπὶ συνόλου 300. Ἡ Ε' Συντακτικὴ Συνέλευσις, συνελθοῦσα τὸν Ἰούλιον, ἔλαβεν ἀπόφασιν περὶ διενεργείας δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν λαὸν νὰ ἐκφράσῃ τὰς πολιτειακὰς του προτιμήσεις. Ὁ Π. Τσαλδάρης ἠκολούθει τὴν τακτικὴν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, τὸ 1924, εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ καθεστωτικοῦ θέματος. Θὰ ἀπεδεικνύετο, ἐξ ἴσου, ἀνεπιτυχής. Ὁ Γ. Κονδύλης ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῆς βασιλείας. Ἀριθμὸς ὑπουργῶν, ὑπὸ τὸν Ι. Θεοτόκην, ἐγκατέλειπε τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἀμέσου παλινρθώσεως.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ Π. Τσαλδάρης διετῆρει τὸν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀνατροπὴ του. Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1935, οἱ ὑποστράτηγος Ἀλέξ. Παπάγος, ὑποναύαρχος Δημ. Οἰκονόμου καὶ ὑποπτέραρχος Γ. Ρέππας, ἤξιώσαν νὰ παραιτηθῇ. Ὑπέκυψεν. Ἐσχηματίσθη ἀμέσως κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γεωρ. Κονδύλην, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν Ι. Θεοτόκην καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ἀλέξ. Παπάγον, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη αὐθιμερὸν εἰς τὴν Συνέλευσιν. Τὸ Λαϊκὸν Κόμμα, ἀφοῦ διεμαρτυρήθη διὰ τὰ γενόμενα, ἀπεχώρησε τῆς συνεδριάσεως. Ἀπεχώρησε καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Χαράλ. Βοζίκης. Οἱ ἀπομείναντες ἐψήφισαν ψήφισμα διὰ τοῦ ὁποίου κατηργεῖτο ἡ ἀβασίλευτος δημοκρατία ὡς καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927, ἀνεκηρύσσετο ἡ βασιλευμένη, ἐπανεφερομένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911, καὶ ὠρίζετο ὡς Ἀντιβασιλεὺς ὁ Γ. Κονδύλης. Ἐπικυρωτικὸν τοῦ ἐν λόγῳ ψηφίσματος δημοψήφισμα διενεργήθη τὴν 3ην Νοεμβρίου, μὲ ἀποχὴν τῶν δημοκρατικῶν. Τὸ ἀποτέλεσμά του ἦτο 97% ὑπὲρ τῆς βασιλευμένης. Ὡς ἔπρεπε νὰ ἀναμένεται, οἱ ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ἀπέδιδε τὸ πραγματικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Μυστικαὶ διαπραγματεύσεις διεξαχθεῖσαι μεταξὺ Ἑλ. Βενιζέλου, ἐγκατεστημένου εἰς Παρισίους, καὶ βασιλέως Γεωργίου Β', εὕρισκόμενου εἰς Λονδίνον, εἶχον πείσει τὸν Βασιλέα ὅτι τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἦτο ἔτοιμον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν παλινόρθωσιν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐχορηγεῖτο ἀμνηστία καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀναθεώρησις τῶν ἐκκαθαρίσεων.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β', συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του

διαδόχου Παύλου, ἔφθασεν εἰς Αθήνας, τὴν 25ην Νοεμβρίου. Τοῦ ἐπεφυλάχθη θερμοτάτη ὑποδοχή. Πρῶτον μέλημά του ἦτο ἡ χορήγησης ἀμνηστίας. Ἡ κυβέρνησις Κονδύλη διεφώνησε καὶ παρητήθη. Ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ἐξωπολιτικὴ ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ. Δεμερτζήν, ἡ ὁποία ἡμνήστευσεν ὅλους τοὺς πολιτικούς καὶ ἔδωσε χάριν εἰς ὅλους τοὺς στρατιωτικούς τοὺς ἀναμιχθέντας εἰς τὸ Κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935. Ἐν συνεχείᾳ, πρὸς ὀριστικὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως, διέλυσε τὴν Ε' Συντακτικὴν Συνέλευσιν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διὰ τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1936.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η 4^Η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936 οὔτε εἰς ἓνα κόμμα, οὔτε εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο παρατάξεων ἔδωσαν πλειονοψηφίαν. Τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐκέρδισεν 126 ἔδρας ἐπὶ συνόλου 300 καὶ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα 72. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἑδρῶν 52 ἔλαβον τὰ μικρὰ κόμματα τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως, 16 τὰ μικρὰ κόμματα τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 12 ὁ Κονδύλης, 7 ὁ Μεταξᾶς καὶ 15 οἱ κομμουνισταί. Ἀκόμη καὶ ἂν συνειργάζοντο μετὰ τῶν Λαϊκῶν, οἱ Κονδύλης, Μεταξᾶς καὶ τὰ μικρὰ ἀντιβενιζελικά κόμματα, κυβέρνησις τοιοῦτου συνασπισμοῦ θὰ ἐστηρίζετο εἰς 143 βουλευτάς. Ἐξ ἄλλου, κυβέρνησις βενιζελικοῦ συνασπισμοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίξη παρὰ εἰς 142. Ἐχρειάζοντο αἱ 15 ἔδραι τῶν κομμουνιστῶν διὰ νὰ σχηματισθῇ πλειονοψηφία.

Ὑπὸ τοιούτους ὁρους, μόνη δυνατὴ λύσις, διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως, ἦτο ἡ συνεργασία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπολογίζουσιν καὶ εἰς ὑποστήριξιν ὠρισμένων ἐκ τῶν μικρῶν, ὥς καὶ τῶν ἀπορφανισμένων κονδυλικῶν βουλευτῶν, μετὰ τὸν αἰφνίδιον, τὴν πρωίαν τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1936, θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν. Παρὰ τὴν ἐκκλησιν

τοῦ Βασιλέως καὶ τὰς διεξαχθείσας διαπραγματεύσεις, ἡ λύσις αὐτὴ δὲν ἐπετεύχθη. Ἴσως, διότι ἀμφότερα τὰ μεγάλα κόμματα ἀπεδύθησαν εἰς τὴν προσπάθειαν προσελκύσεως τῶν κομμουνιστῶν. Ἐπιτυχίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐσημείωσεν ὁ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ἡγεῖτο τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1936 ὑπέγραψε μυστικὴν συμφωνίαν μετὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς κοινοβουλευτικῆς ομάδος τοῦ Κ.Κ.Ε. Σκλάβαιναν, ἡ ὁποία παρέμεινε γνωστὴ ὡς «σύμφωνον Σοφούλη - Σκλάβαινα». Δι' αὐτῆς ὁ ἀρχηγὸς τῶν φιλελευθέρων ὑπέσχετο, ἐφ' ὅσον θὰ ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν, νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστίαν εἰς διωκομένους ἢ καταδικασθέντας κομμουνιστὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ τὸ μέλλον, τὸ ἀκαταδίωκτον αὐτῶν. Χάρις εἰς τὸ ἐν λόγω σύμφωνον, ὁ Θεμ. Σοφούλης, ἐξελέγη τὴν 6ην Μαρτίου, Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διὰ ψήφων 158 ἔναντι 137, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ὑποψήφιος τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος Χαρ. Βοζίκη. Ὑπὲρ τοῦ Σοφούλη ἐψήφισαν οἱ βουλευταὶ τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως, 13 κομμουνιστὰ καὶ 3 κονδυλικοί. Βάσει τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ψηφοφορίας, ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἀνέθεσε, τὴν ἐπομένην, τὴν ἐντολὴν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τὴν κατέθεσεν, εἰσηγηθεὶς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως Κ. Δεμερτζῆ, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῆς 5ης Μαρτίου, μετεῖχεν ὁ Ι. Μεταξᾶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. (Ἡ ἀνάθεσις τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἐλευθεροφρόνων εἶχε προκαλέσει τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος, τὴν 9ην Μαρτίου, ἔγραφεν ἐκ Παρισίων : «Μὲ τὴν ἐνέργειάν του αὐτὴν, ὁ Βασιλεὺς ἀνέκτησε πλήρως ἀκέραιον τὸ κῦρος του, τόσον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ψυχικῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὀριστικὴν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς κανονικὸν πολιτικὸν βίον. Ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου ἀναφωνῶ : Ζήτω ὁ Βασιλεὺς».)

Ἡ δευτέρα κυβέρνησις Κ. Δεμερτζῆ ὠρκίσθη τὴν 14ην Μαρτίου μετὰ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν Στρατιωτικῶν τὸν Ι. Μεταξᾶν. Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 8ην π.μ. τῆς 18ης Μαρτίου, ἀπέθνησκεν εἰς Παρισίους, ἐξ ἐγκεφαλικῆς συμφορήσεως, ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, εἰς ἡλικίαν 71 ἐτῶν. Ἡ σορὸς του μετεφέρθη σιδηροδρομικῶς εἰς Πρίντεζι τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκεῖθεν, δι' ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ,

εἰς Κρήτην, ὅπου ἐτάφη εἰς τὸ 'Ακρωτήρι. 'Επὶ τοῦ τάφου του ἔχα-
ράχθησαν τὰ λόγια ποὺ εἶχεν ἀπαγγεῖλει ὁ ἴδιος, ὡς ἐπιτάφιόν
του, τὸ 1932, εἰς τὴν Βουλὴν: «'Ο προκείμενος νεκρὸς ἦτο ἓνας
ἀληθινὸς ἄνδρας, μὲ θάρρος μεγάλο, μὲ αὐτοπεποιθήσιν καὶ δι' ἑαυ-
τὸν καὶ διὰ τὸν λαόν, τὸν ὅποιον ἐκλήθη νὰ κυβερνήσῃ. 'Ισως,
ἔκαμε πολλὰ σφάλματα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τοῦ ἀπέλειψε τὸ θάρρος,
ποτὲ δὲν ὑπῆρξε μοιρολάτρης, διότι ποτὲ δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ τὴν
μοῖραν του νὰ ἰδῇ τὴν χώραν του προηγμένην, ἀλλὰ ἔθεσεν
εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της ὅλον τὸ πῦρ τὸ ὅποιον εἶχε μέσα του, κάθε
δύναμιν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν».

Δύο ἑβδομάδας μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ 'Ελ. Βενιζέλου, ἀπέθνη-
σκεν ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας ὁ Κ. Δεμερτζῆς, εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν.
'Αμέσως, ὁ Βασιλεὺς διώρισεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν 'Ιωάννην
Μεταξᾶν. 'Η ὑπ' αὐτὸν κυβέρνησις ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν τὰ
τέλη 'Απριλίου. 'Εκτὸς ἐλαχίστου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, μεταξύ τῶν
ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ κομμουνισταί, οἱ ὑπόλοιποι (241) ἐψήφισαν
ὑπὲρ αὐτῆς. Συγχρόνως, ἡ Βουλὴ ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ τὰς ἐργα-
σίας της μέχρι τῶν ἀρχῶν 'Οκτωβρίου καὶ ἐξουσιοδότησε τὴν κυ-
βέρνησιν ὅπως ἐκδίδῃ Νομοθετικὰ Διατάγματα.

'Ολίγας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν 8ην, 9ην καὶ 10ην Μαΐου,
ἐσημειώθησαν σοβαραὶ ταραχαὶ εἰς Θεσσαλονίκην, κατὰ τῆς ὁποίας
τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς 12 νεκροὺς καὶ ὑπὲρ διακοσίους τραυματίας.
'Εχρειάσθη ἡ μεταφορὰ στρατιωτικῶν μονάδων ἐκ Λαρίσης καὶ ὁ
κατάπλους μονάδων τοῦ στόλου διὰ ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις.
'Η κυβέρνησις ἐχαρακτήρισε τὰς ταραχὰς ὡς «γενικὴν δοκιμὴν
κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως». Μίαν ἑβδομάδα μετὰ τὰς ταραχὰς,
τὴν 17ην Μαΐου, ἀπέθνησκεν αἰφνιδίως καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Λαϊκοῦ
Κόμματος Παναγῆς Τσαλδάρης, εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν.

Κατὰ τοὺς μῆνας 'Ιούνιον καὶ 'Ιούλιον συνετηρήθη κλίμα ἀνα-
ταραχῆς εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Λήγοντος δὲ τοῦ 'Ιουλίου ἀνε-
κοινώθη ὑπὸ τῶν συνδικαλιστικῶν ὁργανώσεων, ἀπόφασις περὶ
κηρύξεως γενικῆς ἀπεργίας τὴν 5ην Αὐγούστου. Γενικὴ ἀπεργία
ἰσοδυναμεῖ πρὸς κήρυξιν ἐπαναστάσεως. 'Η κυβέρνησις, σταθμί-
σασα καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς διεθνoῦς καταστάσεως, (ἐκλογικὴ
νίκη τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος πόλεμος εἰς
'Ισπανίαν, παραβίασις τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν ὑπὸ τοῦ

Χίτλερ, διὰ τῆς εἰσόδου γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν ἀποστρατιωτικοποιημένην ζώνην τῆς Ρηνανίας, προσάρτησις τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἰταλίαν), ἀπεφάσισε νὰ ἀντιδράσῃ. Τὴν ἐσπέραν τῆς 4ης Αὐγούστου ἐδημοσιεύοντο δύο Βασιλικά Διατάγματα: Διὰ τοῦ πρώτου ἀνεστάλη ἡ ἰσχὺς τῶν περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, ἐνῶ διὰ τοῦ δευτέρου διελύετο ἡ Γ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ, χωρὶς καὶ νὰ προσδιορίζεται ἡμερομηνία διεξαγωγῆς νέων ἐκλογῶν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τὴν ἀποκλειστικὴν εὐθύνην διακυβερνήσεως τῆς χώρας.

Ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ἀμέσως τὴν ἐπομένην, προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεώς του, προσλαβὼν ὡς ἀντιπρόεδρον καὶ Ὑπουργὸν Οἰκονομικῶν τὸν Κ. Ζαβιτζιάνον, παλαιὸν στέλεχος τῶν Φιλελευθέρων, διατελέσαντα Πρόεδρον τῆς Βουλῆς (1912 - 15) καὶ Ὑπουργὸν Ἑσωτερικῶν (1928 - 29), ὡς καὶ ἄλλα στελέχη τῆς βενιζελικῆς παρατάξεως. Προσέφερεν, ἐπίσης, ὕπουργεῖα εἰς τοὺς Σοφ. Βενιζέλον δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἐλευθερίου καὶ Κυρ. Βαρβαρέσον, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου βενιζελικῆς προελεύσεως. Ὁ πρῶτος ἐπεφυλάχθη, ἐν ἀναμονῇ ρυθμίσεως τοῦ θέματος ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν τῶν ἀπομακρυνθέντων μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Μαρτίου 1935 ἀξιωματικῶν. Ὁ δεύτερος προετίμησε νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ ὑποδιοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1939 προήχθη εἰς διοικητὴν. Ἡθέλησεν, οὕτω, ὁ Μεταξᾶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ νέον καθεστῶς δὲν ἀνεζήτει τὰ στηρίγματά του εἰς τὴν μίαν μόνον ἐκ τῶν δύο παλαιῶν παρατάξεων.

Ἡ δημιουργηθεῖσα ἀπὸ τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 πολιτικὴ κατάστασις συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν μερίδος τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπεχείρησε νὰ τὴν ἀνατρέψῃ διὰ στρατιωτικῶν κινημάτων. Ἐπέτυχε, μάλιστα, καὶ μίαν ἐπαναστατικὴν ἐκδήλωσιν εἰς Κρήτην, Ἰούλιον 1938, ἡ ὁποία ὁμως κατεστάλη εὐχερῶς. Δὲν συνήντησε τὴν ἀντίδρασιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἀντιθέτως, ἐπεδείχθη παρ' αὐτῶν κατανόησις τῆς ἀναγκαιότητος προσωρινῆς ἀναστολῆς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτικοῦ βίου. Ὅταν δὲ ὁ Μεταξᾶς ἀπέκρουσε τὴν ἰταλικὴν εἰσβολήν, ὁμόθυμος ὑπῆρξε πρὸς αὐτὸν ἡ λαϊκὴ συμπαράστασις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθεστῶτος τῆς 4ης Αὐγούστου ἀπέθανον δύο ἀκόμη πολιτικοὶ ἀρχηγοί, ὁ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, τὴν

17ην Νοεμβρίου 1936, εις ηλικίαν 60 ἐτῶν, καὶ ὁ Ἀνδρέας Μιχαλάκοπουλος, τὴν 27ην Μαρτίου 1938, εις ηλικίαν 62 ἐτῶν. Οὕτω, ἀπέμειναν μόνον οἱ Θεμ. Σοφούλης, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦτο κεκηρυγμένος ἐναντίον τῆς βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος, ὁ Ι. Θεοτόκης ἀπομονωθεὶς εὐθύς ἀπὸ τὸν Αὐγούστον 1936, εις τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του Κέρκυραν καὶ ὁ Γεώργιος Καφαντάρης. Ὁ τελευταῖος ἐξέδωσε μίαν προκήρυξιν τὸν Ἰανουάριον 1938, κατόπιν τῆς ὁποίας ἐξετοπίσθη εἰς Ζάκυνθον.

Ἡ ἡγεσία τῶν δύο μεγάλων κομμάτων υἱοθέτησε, μᾶλλον, στάσιν ἀναμονῆς. Ἀπέβλεπεν εἰς ἐνέργειαν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν. Καί, κατὰ βάθος, ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἀναστολή τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, δι' ὠρισμένον διάστημα, ἀπειλέει ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν κατασιγάσεως τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε προκαλέσει ἡ ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι 1935 ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

Τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου ἠκολούθησε φιλεργατικὴν καὶ φιλαγροτικὴν πολιτικὴν, λαβὸν πλείστα ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν μέτρα. Ὁ θεσμὸς τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας, ἡ κατοχύρωσις τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως καὶ ἡ ρύθμισις τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ὑπῆρξαν τὰ οὐσιαστικώτερα ἐκ τῶν μέτρων αὐτῶν. Ἐπέτυχε τὴν ἐκ νέου σταθεροποίησιν τῆς δραχμῆς, παρ' ὅλον ὅτι τὸ 1934 ὑπετιμήθη τὸ δολλάριον καὶ τὸ 1938 τὸ γαλλικὸν φράγκον, ἠὔξησε τὰς ἐξαγωγάς, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνταλλαγῶν ἐμπορευμάτων, ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀποκτήσεως αὐταρκείας ἐν ὅφει πολεμικῆς συρράξεως καὶ ὑπεβोधήθη τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν. Οὕτω, τὸ 1938, ἀποκατεστάθη τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἰς τὰ ἐπίπεδα τοῦ 1928. Ἦτο τοῦτο σημαντικὸν ἐπίτευγμα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ διεθνὴς οἰκονομία ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἀπὸ τοῦ 1929 οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων δυνάμεων εἰς τὸν τομέα τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν.

Παραλλήλως, ἡσχολήθη μέ τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας. Κυριωτέρα συμβολή του ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τῶν ἐπὶ τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς μεθορίου ὁχυρωματικῶν ἔργων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδόθη ἡ ὀνομασία «γραμμὴ Μεταξᾶ», καὶ τῶν ὁχυρῶν τῆς παρακτίου ἀμύνης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπροστατεύοντο σημαντικὰ στρα-

τηγικά σημεία τῶν θαλασσίων ἐπικοινωνιῶν. Διὰ τῶν ὀχυρώσεων αὐτῶν ἐκαλύπτετο ἡ συγκέντρωσις τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, εἰς περίπτωσιν αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ πλευρᾶς Βουλγαρίας. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν, κατεσκευάσθησαν ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἐναντι τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Ἐπὶ πλέον, προέβη εἰς τὴν ἀγορὰν ἀντιαεροπορικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀντιαρματικῶν ὅπλων, εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στόλου διὰ δύο ἰσχυρῶν ἀντιτορπιλικῶν, εἰς ἀγορὰν ἀριθμοῦ ἀεροπλάνων καὶ εἰς ὀργάνωσιν ἐγχωρίου πολεμικῆς βιομηχανίας. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ περιορισμένον τῶν οἰκονομικῶν πόρων τῆς χώρας καὶ τὸ δυσχερές τῆς προμηθείας πολεμικοῦ ὕλικου ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων βιομηχανικῶς χωρῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι τὸ καθεστῶς τῆς 4ης Αὐγούστου ἔπραξε ὅ,τι ἦτο δυνατόν.

Ὁ Ἰ. Μεταξᾶς δὲν παρέλειψε νὰ προετοιμάσῃ καὶ διπλωματικῶς τὴν χώραν, ἔστω καὶ ἂν ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις τῆς διεθνοῦς καταστάσεως δὲν κατέστησε ἀξιοποιήσιμον τὴν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν προσπάθειάν του. Ἡδη, ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1936, ἐπέτυχεν ὅπως οἱ ἑταῖροι τοῦ Βαλκανικοῦ Συμφώνου ἀποδεχθοῦν τὴν προσχώρησιν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, ὡς ἀπεκλήθη ἡ συμμαχία τῶν τεσσάρων, «εἰς κάθε γαλλοβρετανικὴν συνεργασίαν».

Ἀντιθέτως, δὲν κατῴρθωσε νὰ δεσμεύσῃ ἐπαρκῶς τὴν Τουρκίαν. Διὰ τοῦ συμφώνου τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1933, ὑπογραφέντος εἰς Ἀγκυραν ὑπὸ τῶν πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος Π. Τσαλδάρη καὶ Τουρκίας Ἰσμέτ Ἰνονοῦ, αἱ δύο χώραι ἡγγυῶντο ἀμοιβαίως τὸ ἀπαραβίαστον «τοῦ κοινοῦ αὐτῶν συνόρου». Αὐτό, οὐσιαστικῶς, ἐσήμαινεν ὅτι μόνον εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, μέσῳ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἡ Τουρκία θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειάν μας. Ἀλλὰ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτήν, δὲν ἐχρειάζετο εἰδικὸν σύμφωνον. Διότι, ἤδη, διὰ τῆς ἐναντίον της ἐπιθέσεως ἡ Τουρκία θὰ καθίστατο ἐμπόλεμος. Ἡ κυβέρνησις Π. Τσαλδάρη ἐπέδιώξε νὰ δοθῇ ἡ ἐρμηνεία ὅτι τὸ «κοινὸν σύνορον» περιελάμβανεν ὁλόκληρον τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν καὶ τουρκοβουλγαρικὴν μεθόριον, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν συνεφώνησαν. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης τὴν 27ην Ἀπριλίου 1938, ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης καθωρίζετο, ὅτι ἐὰν ἡ μία ἐκ τῶν δύο χωρῶν ὑφίστατο ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν, ἡ ἑτέρα ὑπεχρεοῦτο καὶ ἐνόπλιως νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ

ἐδάφους της διὰ μεταφορὰν στρατοῦ καὶ ἐφοδίων, νὰ καταβάλῃ δὲ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς διευθέτησιν τῆς καταστάσεως. Ἐάν, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς, ὁ πόλεμος ἀπέβαινε τετελεσμένον γεγονός, αἱ δύο χῶραι θὰ ἐξήταζον ἐκ νέου τὴν κατάστασιν, πρὸς τὸν σκοπὸν ἐξευρέσεως λύσεως συμφώνου πρὸς τὰ ἀπώτερα αὐτῶν συμφέροντα. Ἦτο εὐρυτέρα ἡ συνθήκη αὕτη τῆς προηγουμένης, ἀλλὰ δὲν ἐξησφάλιζεν αὐτόματον συμμετοχὴν τῆς Τουρκίας εἰς πόλεμον. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀποτυχία τοῦ Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ἡ ἀδυναμία του νὰ δεσμεύσῃ τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ἡ ἄρνησις τῆς τελευταίας νὰ τηρήσῃ τὰς ἐκ τῆς ἀγγλο - γαλλο - τουρκικῆς συνθήκης συμμαχίας τοῦ Ὀκτωβρίου 1939 ὑποχρεώσεις της, ἀπέδειξεν ὅτι πολιτικὴ τῆς Ἀγκύρας ἦτο ἡ πάσις θυσία τήρησις οὐδετερότητος.

Ὑπὸ ταιούτους ὅρους καὶ δεδομένου ὅτι καὶ τοῦ Μεταξᾶ ἡ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς ἀποφυγὴν ἐμπλοκῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐνήργησε συμφώνως πρὸς τὸν γενικὸν ἐξωτερικὸν προσανατολισμὸν του.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς Πολωνίαν, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939, εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Γερμανίας τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς θεωρεῖται ὅτι ἤρχισεν ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Εἶχον, ἐν τούτοις, προηγηθῇ ἄλλαι ἐπιθέσεις, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς ὑποδούλωσιν κρατῶν ἢ οὐσιαστικὴν ἐξουδετέρωσιν των. Ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Αἰθιοπίας, τὸν Ὀκτώβριον 1935, ποὺ ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς χώρας αὐτῆς εἰς τὴν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἰδρυθεῖσαν ἰταλικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ ἰαπωνικὴ κατὰ τῆς Κίνας, τὸ θέρος 1937, ποὺ κατέληξεν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰαπώνων κατάληψιν μεγάλου μέρους κινεζικοῦ ἐδάφους, τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων καὶ λιμένων καὶ τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου. Ἡ γερμανικὴ κατὰ τῆς Αὐστρίας, Μάρτιον 1938, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς τελευταίας εἰς τὸ Γερμανικὸν Ράιχ, καὶ κατὰ τῆς Τσεχοσλοβακίας, Μάρτιον 1939, ἡ ὁποία ἔφερε τὴν κατάλυσιν τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ προτεκτοράτου τῆς Βοημίας καὶ Μοραβίας. Τέλος, ἡ ἰταλικὴ κατὰ τῆς Ἀλβανίας, τὴν 7ην Ἀπριλίου 1939, ἀπολήξασα εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐτοκράτορος τῆς Αἰθιοπίας καὶ ὡς βασιλέως τῆς Ἀλβανίας.

Θὰ ἤμπορουσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ εἶχεν ἐκραγῇ γενικώτερος πόλεμος, πολὺ ἐνωρίτερον. Ἀλλ' αἱ δύο ἀπομείνασαι δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, Μ. Βρεταννία καὶ Γαλλία, οὔτε συνεφώνουν ἐπὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπιθετικῶν ἐξορμήσεων τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας (ἀπὸ τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου 1933 εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ καὶ τὸ ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν του Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Κόμμα. Ναζὶ ἀπεκλήθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κόμματος καὶ Ναζισμὸς ἡ φιλοσοφία των ἐκ λέξεως σχηματισθεῖσης ἐκ τῆς πρώτης συλλαβῆς τῆς λέξεως NATIONAL καὶ

τῆς δευτέρας τῆς λέξεως SOZIALISTISCHE. Ἡ πλήρης ἐπωνυμία τοῦ κόμματος ἦτο Ἐθνικοσοσιαλιστικὸν Γερμανικὸν Ἑργατικὸν Κόμμα), οὔτε ἡσθάνοντο ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι, διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς, διὰ πολεμικὴν ἐμπλοκὴν. Μόνον ὅταν ὁ Χίτλερ, παραβιάζων τὴν συμφωνίαν τοῦ Μονάχου (30 Σεπτεμβρίου 1938), τὴν ὁποίαν αἱ δύο δυτικαὶ Δυνάμεις ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ διὰ νὰ σώσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τσεχοσλοβακίας, κατέλαβε τὴν χώραν αὐτήν, διεπίστωσαν ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπαντήσουν ἐνόπλιως εἰς κάθε νέαν ἀπόπειραν ναζιστικῆς ἐπεκτάσεως. Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1939, αἱ κυβερνήσεις Μ. Βρεταννίας καὶ Γαλλίας προέβησαν εἰς κοινὴν δῆλωσιν ὅτι θὰ παρῆχον πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐὰν ὑφίστατο ἐπιθέσιν καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀντισταθῇ. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν, προέβησαν, τὴν 13ην Ἀπριλίου, εἰς ἀνάλογον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρουμανίας δῆλωσιν. Τὸν Μάϊον δὲ ὑπέγραψεν ἡ Μ. Βρεταννία σύμφωνον ἀμοιβαίας βοήθειας μετὰ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, τὸν Ὀκτώβριον. Ἡ βρεταννο-γαλλικὴ ἐγγύησις, δὲν ἔσωσε τὴν Πολωνίαν. Ἡ ναζιστικὴ κυβέρνησις, εἰς μίαν ἀπότομον στροφὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς της, ἡ ὁποία εὗρεν ἄμεσον ἀνταπόκρισιν εἰς Μόσχαν, ὑπέγραψε, τὴν 23ην Αὐγούστου, σύμφωνον μὴ ἐπιθέσεως μετὰ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσην, πραγματοποιήσασαν ἐπίσης στροφὴν 180 μοιρῶν, τὸ γνωστὸν ὡς σύμφωνον Ρίμπεντροπ - Μολότωφ, ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ὑπογραψάντων αὐτὸ ὑπουργῶν τῶν ἐξωτερικῶν τῶν δύο χωρῶν.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ ἐκατέρωθεν στροφή πρέπει νὰ ὑπόμνησθῇ ὅτι, τὴν 25ην Νοεμβρίου 1936, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰαπωνία ὑπέγραψαν τὸ ἐναντίον τῆς Γ' Διεθνoῦς ἢ Κόμμιντερν⁽¹⁾ σύμφωνον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀργότερον προσεχώρησαν ὅλοι αἱ δορυφόροι χῶροι τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας. Τὸ σύμφωνον εἶχε καθαρῶς ἀντικομμουνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐστρέφετο σαφῶς κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώ-

(1) Γ' Διεθνῆς ἦτο ἡ κομμουνιστικὴ διεθνῆς ἡ Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Σοβ. Ἐνώσεως τὸν Μάρτιον 1919, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ καὶ κατευθύνῃ ὅλα τὰ Ἰδρυθέντα, μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Ρωσίαν, κομμουνιστικά κόμματα. Ἀπεκλήθη τρίτη κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν πρώτην, Ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κάρλ Μάρξ εἰς Λονδίνον τὸ 1864, καὶ τὴν δευτέραν ἡ ὁποία Ἰδρύθη τὸ 1889 ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων.

σεως, όπου ή έδρα τής Γ' Διεθνούς. Πρέπει, επίσης, να υπομνησθή ότι ή σοβιετική κυβέρνηση δεν έπαυε να έκδηλώνη έχθρικάς διαθέσεις κατά του έθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, τó όποϊον κατήγγελλεν ως τó πλέον τυραννικόν εξ όσων γνώριζεν ή άνθρωπότης.

Η στροφή έπραγματοποιήθη όταν ό Χίτλερ διεπίστωσεν ότι οι Σοβιετικοί ήσαν έτοιμοι να τόν αφήσουν να κινηθή έλευθέρως έναντι ώρισμένων ανταλλαγμάτων. Τα ανταλλάγματα ήσαν ό τέταρτος διαμελισμός τής Πολωνίας, ή έγκατάλειψις τών τεσσάρων βαλτικών κρατών, Φινλανδίας, Έσθονίας, Λεττονίας και Λιθουανίας, εις τó έλεος του Στάλιν και ή άναγνώρισις εις αυτόν του δικαιώματος άνακαταλήψεως τής Βεσσαραβίας. Περί του διαμελισμού και τών ανταλλαγμάτων γίνεται σαφής λόγος εις τó σύμφωνον γερμανο-σοβιετικής φιλίας τής 28ης Σεπτεμβρίου 1939. "Ας προστεθή ότι, συγχρόνως, ή Σοβιετική Ένωσις ανέλαμβάνε την ύποχρέωσιν να προμηθεύη εις την Γερμανίαν έφόδια, άπαραίτητα διά την πολεμικήν προσπάθειάν της, έναντι βιομηχανικών προϊόντων. Παρείχε, δηλαδή, πλήρη στήριξιν εις την έπιθετικήν έξόρμησιν του Χίτλερ.

Απηλλαγμένος ούτος του άγχους του πολέμου εις δύο μέτωπα, άγχους τó όποϊον έβασάνιζεν από τής πρό του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου έποχής τó Γερμανικόν Έπιτελείον, ήσυχολήθη, μετά την έντός τεσσάρων εβδομάδων έξουδετέρωσιν τής Πολωνίας, έπιτευχθείσαν και χάρις εις την ένεργόν βοήθειαν τών σοβιετικών στρατευμάτων, εισελθόντων εις τó έδαφός της την 17ην Σεπτεμβρίου, με την προετοιμασίαν του διά την έπίθεσιν κατά τών Γαλλοβρετανών. Ήτο έτοιμος την άνοιξιν του 1940. Ήρχισε την νέαν έξόρμησιν του με την κατάληψιν τής Νορβηγίας και Δανίας (Άπρίλιος), διά να εξασφαλίση τόν εκ τών σκανδιναβικών χωρών άνεφοδιασμόν του εις μεταλλεύματα, και συνέχισε (10 Μαΐου) με ταυτόχρονον έπίθεσιν κατά τής Όλλανδίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου και Γαλλίας. Έντός δεκαπέντε ήμερών κατέλαβε τās τρεις πρώτας και την βόρειον Γαλλίαν. Την 17 Ίουνίου 1940 έξηνάγκαζε την τελευταίαν εις συνθηκολόγησιν. Τó ήμισυ τών γαλλικών έδαφών, συμπεριλαμβανομένων τών Παρισίων και όλων τών επί του Άτλαντικού λιμένων, έτίθετο υπό γερμανικήν στρατιωτικήν διοίκησιν. Η γαλλική κυβέρνηση έγκαθίστατο εις την λουτρόπολιν του Βισύ.

Ἡ στάσις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Ἰταλία, χολωθεῖσα διότι ἡ Κ.Τ.Ε., ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἀποχωρήσει ἡ Γερμανία, τῆς ἐπέβαλεν οἰκονομικὰς κυρώσεις, διὰ τὴν ἀπρόκλητον κατὰ τῆς Αἰθιοπίας ἐπίθεσιν, ἐστράφη πρὸς τὸν Χίτλερ. Τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1936 συνωμολογεῖτο μυστικὴ γερμανοῖταλικὴ συμφωνία (κατέστη τριμερὴς τὸν Νοέμβριον 1937 διὰ τῆς προσχωρήσεως τῆς Ἰαπωνίας), διὰ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ὁ ἀποκληθεὶς ἄξων Ρώμης - Βερολίνου. Λόγῳ τοῦ νέου προσανατολισμοῦ τῆς ἡ Ἰταλία ἠνέχθη καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Αὐστρίας μετὰ τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχε παρεμποδίσει τὸ 1934. Ἐν συνεχείᾳ, τὴν 22αν Μαΐου 1939 ὑπέγραψε συνθήκην συμμαχίας μετὰ τὴν Γερμανίαν, τὸ «χαλύβδινον σύμφωνον», ὡς ἀπεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων. Διὰ τοῦ ἄρθρου 3 τῆς ἐν λόγω συνθήκης ὠρίζετο ὅτι «ἐὰν τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν ἐμπλακῇ εἰς οἷον-δήποτε πόλεμον, τὸ ἄλλο θὰ σπεύσῃ πάραντα εἰς βοήθειάν του, μετὰ ὅλας του τὰς δυνάμεις ξηρᾶς, θαλάσσης καὶ ἀέρος». Ἡ ὑποχρέωσις βοηθείας ὑφίστατο ὅχι μόνον εἰς περίπτωσιν ἀμυντικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς περίπτωσιν ἐπιθετικοῦ πολέμου. Ἀπετέλει, ἡ συνθήκη, ἀπάντησιν εἰς τὰς γαλλοβρετανικὰς ἐγγυήσεις πρὸς τὴν Πολωνίαν, Ἑλλάδα καὶ Ρουμανίαν.

Ἄλλ' ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἐλειτούργησεν ὅταν ἡ Γερμανία ἐπετέθη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ εὐρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Μ. Βρετανίαν. Ὁ Μουσσολίνι ἔκρινεν ὅτι ἡ χώρα του ἦτο ἀπαράσκευος. Ὁ Χίτλερ τὸν ἀπεδέσμευσεν. Ὅταν ὁμως τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Παρισίων, ἡ φασιστικὴ κυβέρνησις ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μετὰσχι τοῦ πολέμου, διὰ νὰ μὴ ἀγνοηθῇ κατὰ τὴν διανομὴν τῆς λείας. Τὴν 10ην Ἰουνίου 1940, ἡ Ἰταλία ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ Μ. Βρετανίας. Εἰς τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ὁ Μουσσολίνι ἐτόνιζεν : «Ἦδη, ὅποτε ὁ κύβος ἐρρίφθη καὶ ἡ θέλησίς μας ἔκαυσε τὰς γεφύρας ὀπισθέν μας, δηλῶ κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν σκοπεύει νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν σύρραξιν ἄλλους λαοὺς συνορεύοντας μετ' αὐτῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἢ ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ Ἑλβετία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αἴγυπτος ἂς λάβουν ὑπὸ σημείωσιν τοὺς λόγους μου τούτους. Ἐξαρτᾶται

ἀπὸ αὐτὰς καὶ μόνον ἀπὸ αὐτάς, ὅπως οἱ λόγοι αὐτοὶ πραγματοποιῶν ἢ ὄχι». Ἡ δῆλωση δὲν ἦτο καθησυχαστική. Ἄφηνε νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τυχὸν ἰταλικὴ ἐπίθεσις θὰ ἦτο συνέπεια προκλήσεως τῆς χώρας καθ' ἧς ἡ ἐπίθεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ παράσχω ἐπίσημον διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ σεβασθῇ «κατὰ τὸν μᾶλλον ἀπόλυτον τρόπον τὴν ἐδαφικὴν καὶ νησιωτικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος». Δὲν ἦτο αὕτη ἡ πρόθεσις της. Ὡς ἀπεκαλύφθη μετὰ τὸν πόλεμον, τὸ ἰταλικὸν ἐπιτελεῖον εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ καταρτίσῃ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἑτοιμα τὸν Αὐγούστου 1939 δι' ἐπίθεσιν κατὰ τῆς χώρας μας. Ὅταν, ὅμως, ὁ Μουσσολίνι ἀπεφάσισε νὰ παραμείνῃ ἔκτος τῆς συρράξεως, ὑπέβαλε πρότασιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅπως αἱ ἐκατέρωθεν τῶν Ἑλληνο-αλβανικῶν συνόρων δυνάμεις ἀποσυρθοῦν εἰς βάθος 20 χιλιομέτρων καὶ ὅπως ἀνανεωθῇ τὸ λῆγον ἰταλοελληνικὸν σύμφωνον τοῦ 1928. Ἡ πρότασις συνωδεύετο καὶ ἀπὸ δῆλωσιν ὅτι ἡ Ἰταλία, ἔστω καὶ ἂν ἐξέλθῃ εἰς τὸν πόλεμον, δὲν θὰ ἀναλάβῃ πρωτοβουλίαν ἐπιχειρήσεων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις συνεφώνησε διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ἐπεφυλάχθη διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ συμφώνου. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύετο εἰς Ἀθήνας καὶ Ρώμην κοινὸν ἀνακοινωθέν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι αἱ δύο κυβερνήσεις διεπίστωσαν, εὐχαρίστως, ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν «ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι εἰλικρινῶς φιλικαὶ καὶ νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ πνεύματος πλήρους καὶ ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης. Ἀπτὴ ἀπόδειξις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν ἐδόθη διὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς ληφθείσης ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀπομακρύνῃ τὰς στρατιωτικὰς της δυνάμεις ἐκ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου, ὡς, ἐπίσης, καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων μέτρων τὰ ὁποῖα

ή ελληνική κυβέρνηση από μέρους της λαμβάνει». 'Αργότερον δέ, τήν 3ην Νοεμβρίου, ἐδημοσιεύοντο ἀνακοινώσεις τῶν δύο κυβερνήσεων, διὰ τῶν ὁποίων ὑπεγραμμίζετο ἡ ἐπιθυμία των ὅπως ἐμπνέωνται «ἐκ τῶν ἀρχῶν φιλίας καὶ συνεργασίας τῶν ἐξαγγελλομένων εἰς τὸ σύμφωνον φιλίας, συνδιαλλαγῆς καὶ δικαστικοῦ διακανονισμοῦ τὸ ὑπογραφέν μεταξὺ τῆς 'Ελλάδος καὶ τῆς 'Ιταλίας εἰς Ρώμην τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1928».

'Η ἡρεμία εἰς τὰς ἐλληνοϊταλικὰς σχέσεις, παρὰ τὴν διασπορὰν ἀνησυχητικῶν φημῶν καὶ τὰς ἐπιθέσεις ὠρισμένων ἰταλικῶν ἐφημερίδων, ἐκράτησε μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς 'Ιουνίου 1940. Ἐκτοτε, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισεν ἐκστρατεῖαν ἐκφοβισμοῦ τῆς χώρας μας καὶ προπαγανδιστικῆς τῆς διεθνoῦς κοινῆς γνώμης εἰς τὸ νὰ πιστεῦσῃ ὅτι ἡ 'Ελλὰς δὲν ἐσέβετο τὴν οὐδετερότητά της καὶ ὅτι προεκάλει ἐπείσοδια εἰς βάρος τῆς 'Ιταλίας.

'Ο πόλεμος νεῦρων ἀπετέλει μέρος σχεδίου, ἀλλ' ἦτο, κατὰ ποσοστόν, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς νευρικότητος, ἡ ὁποία συνεῖχε τὴν Ρώμην κατ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1940. 'Η ἄρνησις τῆς Μ. Βρεταννίας νὰ προσέλθῃ, μετὰ τὴν γαλλικὴν ἀνακωχήν, εἰς διαπραγματεύσεις, διὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου, προεκάλεσεν ἀμήχανον ἐκπληξιν εἰς τοὺς ἐταίρους τοῦ 'Αξονος. Ὅταν ἡ ἐκπληξις παρῆλθεν, ὁ Χίτλερ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν 'Αγγλίαν, ὁ δὲ Μουσσολίνι ν' ἀναλάβῃ προσπάθειαν ἐκδιώξεως τῶν Βρεταννῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ καὶ τῶν συνορευουσῶν πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Ἐὰν ἡ Μ. Βρεταννία ἡττᾶτο, τὰ ἀπομείναντα ἐλεύθερα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὑπελόγιζον οἱ δύο δикτάτορες, θὰ ὑπετάσσοντο. Ἄλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπέδειξεν ὅτι ἡπατῶντο εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν δυνατοτήτων τῆς βρεταννικῆς ἀντιστάσεως. Ἡ ἐξαπολυθεῖσα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, γερμανικὴ ἀεροπορικὴ ἐπίθεσις, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταστροφῆς τῆς βρεταννικῆς ἀεροπορικῆς δυνάμεως, ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως διὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀπεκρούσθη. Ἡ «μάχη τῆς 'Αγγλίας», ὡς ἀπεκλήθη ἡ φάσις αὕτη τοῦ ἀεροπορικοῦ πολέμου, ἐκερδήθη ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν ἀεροπόρων, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐίνστον Τσῶρτσιλ εἶπε τὸ περίφημον «οὐδέποτε τόσον πολλοὶ ὀφείλουν τόσον πολλὰ εἰς τόσον ὀλίγους».

'Η ἰταλικὴ δραστηριότης ἐξ ἄλλου περιωρίσθη κατὰ ξηρὰν

εις τὴν κατάληψιν τῆς Σομαληλάνδης, ἐκκενωθείσης ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, καὶ τὴν προώθησιν τῆς στρατιᾶς τῆς Λιβύης μέχρι τοῦ Σίντι Μπαρανί, ἀπέχοντος ἑκατὸν χιλιόμετρα ἐκ τῶν βάσεων ἐξορμῆσεώς της, ὅπου καὶ ἐσταμάτησεν. Κατὰ θάλασσαν, οἱ Ἴταλοί, εἶχον δύο ἀτυχεῖς δι' αὐτοὺς συναντήσεις μὲ ἀγγλικὰς ναυτικὰς δυνάμεις.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις ἀφοῦ, μετὰ τρίμηνον πόλεμον, (Δεκέμβριος 1939 - Φεβρουάριος 1940), ἐπέτυχεν νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Καρελίαν καὶ τὸ Πέτσικο ἀπὸ τὴν Φινλανδίαν, τὰ τέλη Ἰουνίου ἀπέσπασε τὴν Βεσσαραβίαν καὶ τὴν Βουκοβίναν ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν καὶ τὸν Ἰούλιον προέβη εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Λιθουανίας, τῆς Λεττονίας καὶ Ἑσθονίας. Ἀμέσως κατόπιν, ὁ Ἄξων ὑπεχρέωσε τὴν Ρουμανίαν νὰ ἐκχωρήσῃ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Δοβρουτσᾶν εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλαι αὗται αἱ ἐξελίξεις δὲν ὠδήγουν εἰς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Ὁ Ἄξων ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ νέας πρωτοβουλίας. Ὁ Χίτλερ, πρὸς στιγμὴν, ἐσκέφθη νὰ δράσῃ εἰς Μεσόγειον, ἀφοῦ κατελάμβανε τὸ Γιβραλτάρ. Ἡ ἄρνησις τοῦ στρατηγοῦ Φράνκο, ἀρχηγοῦ τοῦ ἰσπανικοῦ κράτους, νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἐγχεῖρημα, ὑπεχρέωσε τὸν Γερμανὸν δικτάτορα νὰ ἀλλάξῃ σχέδια. Θὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως. Ὁ Μουσσολίνι, ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πλευρᾶς, δὲν ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀδρανής. Ἡ Αἴγυπτος δὲν ἐφαίνετο εὐκόλος λεία. Ἀντιθέτως ἐπίστευεν ὅτι τοιαύτη ἦτο ἡ Ἑλλάς.

Ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου, ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ διαμαρτύρεται, ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στόλον νὰ χρησιμοποιοῖ τοὺς λιμένας της ὡς ὀρμητήρια ἢ καταφύγια καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἀεροπορίαν νὰ παραβιάζῃ ἀνεμποδίστως τὸν ἐναερίον χῶρον της. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μὲ ψυχραιμίαν, ἀνέτρεπε τοὺς ἰταλικοὺς ἰσχυρισμούς, ἐνῶ, συγχρόνως, κατήγγελλε πραγματικὰς ἐπιθέσεις ἰταλικῶν ἀεροπλάνων κατὰ ἑλληνικῶν σκαφῶν καὶ πραγματικὰς ἰταλικὰς παραβιάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐναερίου χώρου. Τὴν 12ην Ἰουλίου ἰταλικά ἀεροπλάνα ἐβομβάρδισαν τὸ βοθητικὸν τοῦ στόλου «Ὠρίων» καὶ τὸ σπεῦσαν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀντιτορπιλικῶν «Υδρα», τὴν 30ὴν Ἰουλίου, δύο ἀντιτορπιλλικά καὶ δύο ὑποβρύχια ἐλλιμενισμένα εἰς Ναύπακτον, τὴν 2αν Αὐγούστου πλοiάριον διώξεως λαθρεμπορίου.

Τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Αὐγούστου ἡ ἰταλικὴ προκλητικότης ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειόν της. Τὴν 11ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, τὸ ἰταλικὸν πρακτορεῖον εἰδήσεων προέβαλεν ἁλβανικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Τσαμουριάς «ἁλβανικῆς γῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν σημερινῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων καὶ τῶν ἁκτῶν τοῦ Ἰονίου, μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων» καὶ κατήγγειλεν ὠργανωμένον, ὑπὸ «τῶν Ἑλλήνων, φόνον τοῦ Ἀλβανοῦ πατριώτου Νταούτ Χότζα, γεννηθέντος εἰς τὴν ἀλύτρωτον περιοχὴν τῆς Τσαμουριάς». Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπάντησιν ἐτονίζετο ὅτι ὁ Νταούτ Χότζα ἦτο γνωστὸς ἐπικεκηρυγμένος ληστής, φονευθεὶς πρὸ δύο μηνῶν ὑπὸ δύο Ἀλβανῶν. Οὗτοι, καταφυγόντες εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, συνελήφθησαν. Ἡ ἰταλικὴ δὲ πρεσβεία, ἀπὸ 25ης Ἰουλίου, εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι θὰ ἐζητεῖτο ἡ ἔκδοσίς των. Ἐπίσης, ἀνεφέρετο ὅτι εἰς τὸν νομὸν Θεσπρωτίας ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 65.074 κατοίκων ὑπῆρχον 18.109 Μουσουλμᾶνοι, τοὺς ὁποίους ἡ Ἀλβανία ἐθεώρει ὡς ἁλβανικῆς καταγωγῆς.

Τέσσαρας ἡμέρας ἀργότερον, τὴν ἑορτὴν τῆς Παναγίας, τὴν 8.25 π.μ., ἐτορπιλλίσθη τὸ εὐδρομον «Ἑλλη», ἐνῶ εὐρίσκετο ἡγκυροβλημένον, ἐν μεγάλῳ σηματοστολισμῷ, εἰς ἀπόστασιν 800 περὶ τοῦ μέτρου ἔξωθι τοῦ λιμενοβραχίονος τῆς Τήνου. Ὑποβρύχιον ἐν καταδύσει ἐξεσφενδόνισε τρεῖς τορπίλλας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐπληξε τὸ πλοῖον εἰς τὸ μέσον καὶ κάτωθι τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ λέβητος, αἱ δὲ δύο ἄλλαι τὸν λιμενοβραχίονα. Ἡ ἔκρηξις τῆς τορπίλλης προεκάλεσεν ἔκρηξιν τοῦ λέβητος, διάχυσιν τῆς καυσίμου ὕλης καὶ πυρκαϊάν. Παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπάθειας, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ πλοίου. Τὰ θύματα ἀνῆλθον εἰς ἓνα νεκρὸν καὶ 29 τραυματίας.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἃν καὶ δὲν εἶχεν ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὑποβρυχίου, ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπὴν ἐμπειρογνομόνων νὰ ἀνεύρῃ τεμάχια τῶν τορπιλλῶν καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν προέλευσίν των. Ἡ ἐπιτροπὴ συνέλεξε ἀρκετὰ τεμάχια καὶ διεπίστωσεν ὅτι αἱ τορπίλλαι ἦσαν ἰταλικῆς κατασκευῆς καὶ ἔφερον ἀριθμοὺς ἰταλικοῦ μητρώου. Ἡ ἐπιβεβαίωσις τῶν ὑπονοιῶν, δὲν παρέσυρε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς ἀπώλειαν τῆς ψυχραιμίας της. Εἰς οὐδεμίαν ἀνακοίνωσιν προέβη περὶ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα κατεῖχε, μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, τὸ ἀπόγευμα, ἑλληνικὸν ἐπιβατηγὸν ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ ἱταλικῶν ἀεροπλάνων εἰς ἀπόστασιν 2 μιλίων ἀπὸ τῶν Ἀκτῶν τῆς Κρήτης.

“Ὅλα ἐδείκνυνον ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἐπὶ θύραις. Ὁ Χίτλερ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπηυθύνθη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλάς οὐδὲν ἔχει νὰ φοβῇται, ἐὰν δὲν προσφέρῃ προσχήματα εἰς τὴν Ἱταλίαν. Παρὰ τὴν ἀπάντησιν, ὁ Χίτλερ, ὡς ἀπεδείχθη μεταπολεμικῶς, συνέστησεν εἰς τὸν Μουσσολίνι, νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε ἐπιθετικὸν σχέδιον κατὰ τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως, ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ρίμπεντροπ ἐκάλεσε τὸν εἰς Βερολῖνον Ἑλληνα πρεσβευτὴν καὶ τοῦ ὑπέδειξεν, ἀφοῦ διετύπωσε κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες συνεννοηθοῦν με τοὺς Ἱταλοὺς καὶ ἱκανοποιήσουν «ἐνδεχομένας ἐπιθυμίας των». Ὅταν δέ, τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, μετέβη εἰς Ρώμην ὁ Ρίμπεντροπ εἶπεν εἰς τὸν Μουσσολίνι, ὅτι «ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Νοτιοσλαβία ἀνήκουν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἀποκλειστικῶς ἱταλικῶν συμφερόντων» καὶ ὅτι «ἡ ἀναζήτησις λύσεως ἀπόκειται εἰς μόνην τὴν Ἱταλίαν». Ἡ Γερμανία οὔτε ἀπεθάρρυνεν, οὔτε ἐνεθάρρυνε τὴν φασιστικὴν κυβέρνησιν. Τῆς ἀνεγνώριζε δικαίωμα δράσεως ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτιοσλαβίας, ἀλλὰ καὶ τὴν συνεκράτει εἴτε ἀμέσως, διὰ συστάσεων διαλλακτικότητος, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς μεταθέσεως τῆς εὐθύνης οἰασδήποτε πρωτοβουλίας εἰς αὐτήν. Ὁ Ἱταλὸς δικτάτωρ, ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους, ἐδίσταζεν. Θὰ παύσῃ νὰ ἔχῃ δισταγμοὺς ὕστερα ἀπὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου, ὁ Μουσσολίνι συνηντήθη μὲ τὸν Χίτλερ εἰς Μπρέννερο. Ὁ τελευταῖος ὠμίλησε περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων, ἀλλ’ οὐδὲν τοῦ ἀνέφερε περὶ τῆς ἀποβάσεως εἰς Ἀγγλίαν. Αὐτὸ ἠὐχαρίστησε τὸν Μουσσολίνι, διότι ἀντελήφθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀπέτυχον. Ἀλλ’ ὅ,τι τὸν κατέστησεν ἑξαλλον, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἦτο ἡ ἀποσιώπησις ἀποφασισθείσης ὑπὸ τοῦ Χίτλερ καταλήψεως τῆς Ρουμανίας, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Δι’ αὐτὸ καὶ μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ναζιστικὴν αὐτὴν ἐνέργειαν εἶπεν εἰς τὸν γαμβρόν του καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Γκαλεάτσο Τσιάνο: «Ὁ Χίτλερ μὲ θέτει πάντοτε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, ἀλλ’ αὐτὴν τὴν φορὰν θὰ τὸν πληρώσω

μέ το ἴδιο νόμισμα. Θὰ μάθῃ ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας τὴν ἐκ μέρους μας κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Ἔτσι, ἰσοφαρίζω».

Τὴν 15ην Ὀκτωβρίου συνεκάλεσε πολεμικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον ὁ Τσιάνο, ὁ ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν στρατηγὸς Οὐμπάλντο Σόντου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης στρατάρχης Πιέτρο Μπαντόλιο, ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ἀλβανίας Φραντζέσκο Τζιακομόνι, ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ στρατηγὸς Μάριο Ροάττα καὶ ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα. (Τὰ πρακτικὰ τοῦ συμβουλίου ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον, ὑπὸ τοῦ Μουσσολίνι, εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἐσπερινὸς Ταχυδρόμος» τοῦ Μιλάνου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ ἰταλικοῦ κράτους εἰς Β. Ἰταλίαν. Ἐν συνεχείᾳ, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἐδημοσιεύθησαν τὴν 13ην Ἰουλίου 1944, εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Ρώμης «Ὁ Χρόνος»).

Εἰς τὸ συμβούλιον ὁ Μουσσολίνι ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του περὶ ἀναλήψεως δράσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀποκαλύψας, συγχρόνως, ὅτι ἐμελέτα τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἀπὸ μακροῦ, πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου. Καὶ διηυκρίνησεν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς δράσεως θὰ κατελαμβάνοντο αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι, ἡ δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν, ἡ ὑπόλοιπος χώρα. Ἐζήτησε δὲ νὰ προκληθῇ ἐπείσοδιον, ὥστε, πλὴν τῆς ἀβασίμου κατηγορίας περὶ συνεργασίας τῆς Ἑλλάδος με τοὺς Βρεταννοὺς, νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δικαιολογία ὅτι ἡ εἰσβολὴ ἐγίνετο διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως. Ὡρισε δὲ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ὡς ἡμέραν προκλήσεως τοῦ ἐπείσοδου.

Ὁ Πράσκα παρέσχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἐντὸς 10 ἕως 15 ἡμερῶν θὰ εἶχε καταληφθῇ ἡ Ἡπειρος. Οἱ Τσιάνο καὶ Τζιακομόνι ὑπεστήριξαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ προέβαλλον μικρὰν ἀντίστασιν. Ὁ Μουσσολίνι ἐζήτησεν, ὅπως ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος συγχρονισθῇ με τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὥστε νὰ καθηλωθοῦν αἱ ἐκεῖ βρατεννικαὶ δυνάμεις, ἰδίως ἀεροπορικαί, καὶ νὰ μὴ σπεύσουν εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Ὡς ἡμερομηνία εἰσβολῆς ὠρίσθη ἡ 26η Ὀκτωβρίου.

Τὴν ἐπαύριον τοῦ Συμβουλίου, ὁ Μουσσολίνι, δι' ἐπιστολῆς του, ἐκάλεσε τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βόριδα νὰ μετάρχη τῆς

έναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεως, ὥστε νὰ ἱκανοποιηθῇ ὁ βουλγαρικός πόθος περὶ ἐξόδου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Βόρις, παρ' ὅλον ὅτι εἶχε σύζυγον Ἰταλίδα πριγκήπισσαν, ἀπήντησεν ἀρνητικῶς. Τὸν ἐνδιέφερε συνεταιρισμὸς μὲ τὴν Γερμανίαν, ὅχι μὲ τὴν Ἰταλίαν. Ἐξ ἄλλου, ὁ Μουσσολίνι συνέταξε, τὴν 19ην Ὀκτωβρίου, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χίτλερ, διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ὠμίλει ἀορίστως περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ ἡμερομηνίαν. Τὴν ἀπέστειλε τὴν 22αν, ὅταν ὁ Γερμανὸς δικτάτωρ εὕρισκετο εἰς Γαλλίαν, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ συναντηθῇ μὲ τὸν στρατηγὸν Φράνκο καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γαλλικοῦ κράτους στρατάρχην Πεταίν, ὥστε νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου της, ὅταν θὰ ἦτο πλέον ἀργά. Ἄλλ' ὁ Χίτλερ λαβὼν πληροφορίας περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μουσσολίνι κατὰ τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς του εἰς Γερμανίαν ἐζήτησεν ἄμεσον μετ' αὐτοῦ συνάντησιν, ἣ ὁποία καὶ ὠρίσθη εἰς Φλωρεντίαν διὰ τὴν πρωίαν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Τὸν ὑπεδέχθη, εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, λάμπων ἐκ χαρᾶς ὁ Μουσσολίνι, μὲ τὰς λέξεις: «Φύρερ, ἡ Ἰταλία προχωρεῖ. Σήμερον τὴν αὐγὴν τὰ νικηφόρα στρατεύματά της διέβησαν τὴν ἑλληνοαλβανικὴν μεθόριον». Ὁ Χίτλερ μόλις συνεκράτησε τὴν ὀργὴν του. Ὅχι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διότι ἡ ἰταλικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνέτρεπε τὰ σχέδιά του. Ἐπὶ πλέον, δὲν ἔτρεφεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς ἰταλικὰς ἐνόπλους δυνάμεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ —ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ «ΟΧΙ»—

Τὴν νύκτα τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1940 ἀνακοινωθὲν τοῦ ἰταλικοῦ πρακτορείου εἰδήσεων ἀνέφερον ὅτι ἑνοπλος ἑλληνικὴ συμμορία εἶχεν ἐπιτεθῇ, τὴν πρωίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας, ἐναντίον ἀλβανικῶν φυλακίων εἰς τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς, ἀποκρουσθεῖσα, καὶ ὅτι τὴν προηγουμένην εἶχον ἐκραγῇ τρεῖς βόμβαι ἐξωθί τοῦ λιμεναρχείου

τοῦ Πόρτο - Έντα. (Έτσι εἶχε μετονομασθῇ ὁ λιμὴν τῶν Ἀγίων Σαράνγα, πρὸς τιμὴν τῆς κόρης τοῦ Μουσσολίνι). Τὸ ἀνακοινωθὲν μετεδόθη καθ' ἣν ὥραν ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς κόμης Γκράτσι εἶδιδε δεξιῶσιν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ μουσουργοῦ Πουτσίνι, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καλέσει μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινῶνίας. Ἡ κυβέρνησις ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἰταλικὴν κατηγορίαν. Δὲν ἐγνώριζεν ἐκείνην τὴν στιγμήν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σκηνοθετημένου ἐπεισοδίου, ἀλλὰ τὸ ὑπωπτεύετο. Ἀλλωστε, ὁ εἰς Ρώμην Ἑλλήν Πρεσβευτὴς Ἰωάννης Πολίτης εἶχεν εἰδοποιήσει ὅτι ἀνεμένετο ἰταλικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον μας, διὰ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Ἀνεβλήθη ἐπὶ διήμερον, διὰ τεχνικοὺς λόγους. Δι' αὐτὸ καὶ εὐρίσκετο εἰς ἐπιφυλακὴν. Εἶχε λάβει τὰ ἀπαραίτητα μέτρα ἀμύνης καὶ ἦτο ἐτοίμη διὰ τὴν ἄμεσον κινητοποίησιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀπέκλεισε τὴν προληπτικὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, διότι ἤθελε, μέχρι τελευταίας στιγμῆς, νὰ ἀποφύγῃ ὁ,τιδήποτε θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς πρόκλησις.

Τὴν 3ην π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς Γκράτσι, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀκολούθου τῆς ἰταλικῆς πρεσβείας καὶ ἐνὸς διερμηνέως, μετέβη εἰς τὴν ἐν Κηφισσίᾳ κατοικίαν τοῦ Μεταξᾶ. Ὁλοὶ ἐκοιμῶντο. Ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν σκοπὸν χωροφύλακα νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν Πρόεδρον, δι' ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Μὲ τὸ κτύπημα τοῦ ἡλεκτρικοῦ κώδωνος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξύπνησε καὶ ἤνοιξεν ὁ ἴδιος τὴν θύραν. Ὅταν ἀνεγνώρισεν τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, τὸν ἐκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς μικρὰν αἴθουσαν ὑποδοχῆς. Ὁ Γκράτσι τοῦ ἐνεχείρισε φάκελλον, λέγων ὅτι ἡ κυβέρνησις του τὸν ἐπεφόρτισε νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ ἐπείγουσαν ἀνακοίνωσιν. Ὁ Μεταξᾶς ἀνέγνωσε τὸ ἐντὸς τοῦ φακέλλου ἔγγραφον, συντεταγμένον εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Δι' αὐτοῦ ἐζητεῖτο, ἀφοῦ ἐπανελαμβάνοντο αἱ κατηγορίαι περὶ παραχωρήσεως ἑλληνικῶν λιμένων καὶ ἀεροδρομίων εἰς τοὺς Βρεταννοὺς καὶ προκλητικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον τῆς Ἀλβανίας, ἡ ἀναγνώρισις εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ δικαιώματος νὰ καταλάβῃ διὰ τῶν ἐνόπλων αὐτῆς δυνάμεων καὶ διὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ρήξεως ὠρισμένα στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Πρὸς τοῦτο, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὴν διέλευσιν τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐκαλεῖτο «ὅπως

δώση αὐθωρεῖ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὰς ἀναγκαίαις διαταγὰς, ἵνα ἡ κατοχὴ αὕτη δυνηθῇ νὰ πραγματοποιηθῇ κατὰ εἰρηνικὸν τρόπον. Ἐὰν τὰ ἰταλικά στρατεύματα ἤθελον συναντήσῃ ἀντίστασιν, ἡ ἀντίστασις αὕτη θὰ καμφθῇ διὰ τῶν ὀπλῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ ἔφερε τὰς εὐθύνas αἱ ὁποῖαι ἤθελον προκύψῃ ἐκ τούτου».

Ὁ Μεταξᾶς, μόλις ἀνέγνωσε τὸ ἔγγραφον, εἶπεν εἰς τὸν Γκράτσι: «Ὡστε ἔχομεν πόλεμον;»

Ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀπήντησεν ὅτι αὐτὸ δὲν ἦτο ἀπαραίτητον, διότι ἡ κυβέρνησις του ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἐγίνετο δεκτὴ ἡ περὶ καταλήψεως τῶν στρατηγικῶν σημείων ἀξίωσις της. «Καὶ ποῦ εἶναι αὐτὰ τὰ στρατηγικὰ σημεία;» ἠρώτησεν ὁ Μεταξᾶς.

Ὁ Γκράτσι ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐγνώριζε, διότι ἡ κυβέρνησις του δὲν τὸν εἶχεν ἐνημερώσει. «Γνωρίζω, μόνον προσέθεσεν, ὅτι τὸ τηλεσίγραφον ἐκπνέει εἰς τὰς ἑξ τὸ πρῶν». Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς παρετήρησε τότε ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τηλεσιγράφου ἰσοδυνάμου πρὸς κήρυξιν πολέμου. «Ὅταν δὲ ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία δὲν ἦτο ὀρθή, διότι ἐπίστευεν ὅτι θὰ παρείχοντο αἱ ζητηθεῖσαι διευκολύνσεις, ὁ Μεταξᾶς τοῦ ἐτόνισεν: «Ὁχι. Οὔτε λόγος δύναται νὰ γίνη περὶ ἐλευθέρας διελύσεως». Συνεχίζων δὲ τοῦ εἶπεν ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη εἶχε τὴν διάθεσιν νὰ δώσῃ τοιαύτην διαταγὴν — τὴν ὁποῖαν, ἐτόνισεν ἐκ νέου, δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ δώσῃ — ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ πράξῃ, ἔλλειψαι χρόνου. Συνεπῶς, κατέληξεν, ἡ Ἰταλία, μὴ παρέχουσα τὴν δυνατότητα ἐκλογῆς μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης, κηρύσσει οὐσιαστικῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐγερθεὶς δέ, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὸν Γκράτσι ὅτι ἡ συνομιλία ἐτελείωσεν, ἐπανέλαβε: «Πολὺ καλὰ, λοιπόν, ἔχομεν πόλεμον».

Ἡ ἰταλικὴ εἰσβολὴ ἤρχισε τὴν 5.30 π.μ. τῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ἀπὸ τῆς 4ης, ὅμως, πρωῒνης ὅλαι αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες εἶχον λάβει τὴν ἀκόλουθον διαταγὴν: «Ἀπὸ ἑκτῆς πρωῒνης σήμερον περιερχόμεθα εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς Ἰταλίαν. Ἀμυνα ἐθνικοῦ ἐδάφους διεξαχθῇ βάσει διαταγῶν, ἃς ἔχετε. Ἐφαρμόσατε σχεδὸν ἐπιστρατεύσεως». Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι ἤλπιζεν ὁ Μουσσολίνι ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπέστη αἰφνιδισμὸν.

Ὅλα ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας συνετελέ-

σθησαν ἐντὸς ἐλαχίστων ὥρῶν. Τὸ διάταγμα γενικῆς ἐπιστρατεύσεως, ἡ κήρυξις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, ἡ ὁργάνωσις τῆς ἀεραμύνης, ἡ ἀνάθεσις τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν μέχρι τότε ἀρχηγὸν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἀντιστράτηγον Ἀλεξ. Παπάγον, ἡ κινητοποίησις τοῦ στόλου καὶ τῆς ἀεροπορίας, ἡ ἐνημέρωσις τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρεταννίας, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας, ἡ σύνταξις καὶ ἡ δημοσίευσις τῶν διαγγελμάτων τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Καὶ ὑπῆρξεν ὁμόθυμος ἡ ἀνταπόκρισις εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖον ὑπεδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Βασιλέα Γεώργιον Β' καὶ τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Ἰωάννην Μεταξά, ὅταν τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 28ης Ὀκτωβρίου περιῆλθον τὰς Ἀθήνας ἐπ' αὐτοκινήτου καὶ ἡ χαρὰ μὲ τὴν ὁποίαν προσήρχοντο οἱ ἐπιστρατευόμενοι ἔφεδροι διὰ νὰ καταταγοῦν εἰς τὰς μονάδας, ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν ἰταλικὴν εἰσβολήν. Καὶ δὲν ἀπέκρουσεν, ἀπλῶς, ἀλλὰ συνέτριψε τοὺς εἰσβολεῖς, δημιουργήσας τὸ ἀλβανικὸν ἔπος.

Ἡ ἀπόκρουσις τῆς εἰσβολῆς συνετελέσθη κατὰ τὸ μέχρι τῆς 13ης Νοεμβρίου διάστημα. Αἱ ἰταλικαὶ δυνάμεις ἀπέβλεπον, συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐπιχειρήσεων τοῦ ἰταλικοῦ ἐπιτελείου, κατὰ τὴν ἀρχικὴν φάσιν εἰς τὴν κατάληψιν Ἰωαννίνων καὶ Μετσόβου (πρὸς παρεμπόδισιν ἀποστολῆς ἐνισχύσεων) καὶ κύκλωσιν τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἐν συνεχείᾳ δέ, τὴν προώθησίν των εἰς Πρέβεζαν πρὸς ἐξασφάλισιν λιμένος ἀνεφοδιασμοῦ, καὶ Ἄρταν. Κατὰ τὸ σχέδιον, ἐντὸς τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν ἐπιχειρήσεων ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ καὶ ἡ Κέρκυρα πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ τῶν εἰς Ἡπειρον ἰταλικῶν στρατευμάτων.

Μία μεραρχία πεζικοῦ καὶ μία τεθωρακισμένη θὰ ἐπετίθεντο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Καλπάκι - Ἰωάννινα, μία πεζικοῦ καὶ μία ἵππικοῦ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Φιλιάτες - Παραμυθιά, διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τῆς ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ἐκ νοτιοδυσμῶν καὶ μία μεραρχία ἀλпинιστῶν, εἰδική δι' ὄρεινόν πόλεμον, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν Σαμαρίνα - Μέτσοβον, πρὸς ἀποκοπὴν τῆς ἐπικοινωνίας μὲ Θεσσαλίαν. Τέσσαρες μεραρχίαι θὰ ἐκάλυπτον τὴν περιοχὴν Κορυτσᾶς, πρὸς ἀνάσχεσιν ἑλληνικῆς ἀντεπιθέσεως ἐκ Δυτικῆς

Μακεδονίας. Δύο μεραρχίαι εἶχον ἀναπτυχθῆ κατὰ μῆκος τῶν ἀλβανονοτισλαβικῶν συνόρων καὶ μία, ἐξ Ἰταλίας, θὰ διετίθετο διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κερκύρας. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Ἑπείρον ἐξηνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ παραιτηθοῦν τοῦ τελευταίου ἐγχειρήματος καὶ νὰ ἀποστείλουν τὴν δι' αὐτὸ προοριζομένην μεραρχίαν εἰς Ἀλβανίαν.

Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν Ἰταλῶν, ὑπῆρχον, τὴν 28ην Ὀκτωβρίου, εἰς Ἑπείρον ἡ 8η Μεραρχία, (ὑποστράτηγος Χρ. Κατσιμήτρος) ἐκ 15 ταγμάτων καὶ 50 πυροβόλων, εἰς Πίνδον τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κ. Δαβάκη, ἐκ δύο ταγμάτων καὶ 6 πυροβόλων, εἰς Δυτ. Μακεδονίαν, ἡ 9η (ὑποστράτηγος Ζυγούρης Χρήστος) καὶ ἡ 4η ταξιαρχία, (ὑποστράτηγος Μεταξᾶς Ἀγαμ.) ἐξ 22 ταγμάτων καὶ 90 πυροβόλων. Αἱ εἰσβαλοῦσαι εἰς Ἑπείρον ἰταλικαὶ φάλαγγες εἶχον δύναμιν 22 ταγμάτων πεζικοῦ, τριῶν συνταγμάτων ἵππικοῦ, 244 πυροβόλων καὶ 90 ἀρμάτων, αἱ δὲ εἰς Πίνδον πέντε ταγμάτων, μιᾶς ἰλῆς ἵππικοῦ καὶ 24 πυροβόλων. Ἡ ὑπεροχὴ των ἑναντι τῶν ἀμυνομένων ἦτο εἰς πεζικὸν καταφανῶς σημαντικὴ, εἰς πυροβολικὸν καταθλιπτικὴ καὶ εἰς ἄρματα συντριπτικὴ, διότι ἑλληνικὰ τεθωρακισμένα δὲν ὑπῆρχον.

Αἱ μικραὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὰ σύνορα Ἑπείρου ἀπεσύρθησαν ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν γραμμὴν Ἑλαίας (Καλπάκι) - ποταμὸς Καλαμᾶς. Εἰς τὴν Ἑλαίαν ὑπῆρχον ἡμιμόνιμα ἀμυντικὰ ἔργα. Ἡ ἐπίθεσις πρὸς διάσπασιν τῆς ἐκεῖ ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, ἤρχισε τὴν 1ην Νοεμβρίου καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 9ης. Δις ὁ ἐχθρὸς ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ τὸ δεσπόζον ὕψωμα Γκραμπάλα, τὴν 2αν καὶ 8ην Νοεμβρίου, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, δι' ἀντεπιθέσεως, τὸ ἀνακατέλαβον. Μετὰ τὴν δευτέραν ἀπώθησιν των ἐκ τοῦ ὕψωματος Γκραμπάλα, οἱ Ἰταλοὶ ἐσταμάτησαν τὴν ἐπίθεσιν.

Εἰς τὴν περιοχὴν Θεσπρωτίας, αἱ ἰταλικαὶ δυνάμεις διέβησαν τὸν ποταμὸν Καλαμᾶν τὴν 6ην Νοεμβρίου. Κατόπιν τούτου, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα συνεπτύχθησαν εἰς τὴν γραμμὴν ὄρη Σουλίου - ἔλη Ἀχέροντος ποταμοῦ, ἐν ἀναμονῇ ἐνισχύσεων. Οἱ Ἰταλοὶ συνέχισαν τὴν προέλασιν των καὶ ἐφθασαν εἰς τὸ Μαργαρίτι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Πίνδου, οἱ Ἰταλοὶ ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν 2αν Νοεμβρίου τὴν κωμόπολιν Σαμαρίνα καὶ τὴν 3ην τὸ χω-

ρίον Βωβοῦσα, σχηματίσαντες ἀπειλητικὸν θύλακον. Ἄλλ' αἱ σπεύσασαι εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποσπάσματος Δαβάκη ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἤρχισαν νὰ ἀντεπιτίθενται μὲ στόχον τὸν ἐγκλωβισμὸν τῶν εἰς τὸν θύλακον ἰταλικῶν στρατευμάτων. Οὕτω, τὴν 3ην Νοεμβρίου ἀνακατέλαβον τὴν Σαμαρίνα καὶ τὴν 4ην τὴν Βωβοῦσαν. Εἰς τοὺς Ἰταλοὺς εἶχεν ἀπομείνει ὡς μόνη ὁδὸς ὑποχωρήσεως ἡ διὰ Κονίτσης, μεταξὺ τοῦ ὄρους Σμόλικά καὶ τοῦ Ἀώου ποταμοῦ. Ἐάν, λόγῳ τῶν βροχῶν, δὲν παρημποδίζετο ἡ ἐγκαιρὸς διάβασις τοῦ ποταμοῦ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἡ κύκλωσις τῶν Ἰταλῶν θὰ ἦτο πλήρης. Τὴν 8ην Νοεμβρίου οἱ Ἰταλοὶ εἶχον συμπτυχθῇ εἰς τὰ πρὸς τὴν ἄλβανικὴν μεθόριον ὑψώματα τῆς Κονίτσης. Μέχρι τῆς 13ης εἶχον ἀπωθηθῇ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἔφθασαν εἰς γραμμὴν ἔναντι τῆς περιοχῆς Ἑρσέκα - Λεσκοβίκι.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Κορυτσᾶς, τὰ ἑλληνικὰ τμήματα ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν δρᾶσιν καὶ τὴν 5ην Νοεμβρίου εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ ἄλβανικοῦ ἐδάφους, εἰς σημεῖα κατάλληλα διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἐκεῖ ἰταλικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς.

Ἀξία ὑπογραμμίσεως, διὰ τὴν φάσιν αὐτὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, εἶναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς Πίνδου εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπειδὴ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν ἐκεῖ μαχομένων τμημάτων, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως, παντελῶς, ὁδικοῦ δικτύου, ἦτο ἀδύνατος διὰ τῶν συνήθων μεταφορικῶν μέσων, ὠργανώθησαν ἐφοδιοπομπαὶ ἐκ χωρικῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, κατοίκων τῆς περιοχῆς «οἱ ὅποιοι, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος, προσήρχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΙΣ

Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισε τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας, εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς εἰσβολῆς, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχε συμπληρωθῇ ἡ συγκέντρωσις

τῶν ἐλληνικῶν μονάδων. Ἦθελε νὰ προλάβῃ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων εἰς τὰς ἰταλικὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ ὑψηλὸν ἠθικόν, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ μετὰ τὰς πρῶτας νίκας. Ἠθικόν, τὸ ὁποῖον ἐνισχύθη ἀκόμη περισσότερο ὅταν ἐγνώσθη ὅτι τὴν 9ην Νοεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Σόντου εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν στρατηγὸν Πράσκα ἐπὶ κεφαλῇς τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν δυνάμεων.

Ἡ ἐλληνικὴ ἐπίθεσις ἐξεδηλώθη ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ μετώπου. Εἰς τὸν τομέα Κορυτσᾶς, τρεῖς μεραρχίαι, ἡ 9, 10 (ὑποστράτηγος Δρομάζος Γεωρ.) καὶ 15, (πρώην 4η Ταξιαρχία) ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Γεωρ. Τσολάκογλου, ἐκινήθησαν ἐναντίον τῆς τοποθεσίας Μόροβα - Ἰβάν, καλυπτούσης ἐξ Ἀνατολῶν τὴν Κορυτσάν. Ἡ ὀρεινὴ αὕτῃ τοποθεσία εἶχεν ὀργανωθῇ ἀμυντικῶς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι, ὥς προελέχθη, διέθετον εἰς τὸ ἀριστερόν των τέσσαρας μεραρχίας. Λόγω τῆς σθεναρᾶς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς ἐνισχύσεώς του διὰ μιᾶς ἀκόμη μεραρχίας, ἡ ἐλληνικὴ διοίκησις ἐνέπλεξεν εἰς τὴν μάχην, δύο εἰσέτι μεραρχίας, τὴν 11ην (ὑποστράτηγος Τσίπουρας Νικ.) καὶ 13ην (ὑποστράτηγος Μουτούσης Σωτ.). Τὴν 21ην Νοεμβρίου ὀλόκληρος ὁ ὀρεινὸς ὄγκος τῆς Μόροβας εὐρίσκετο εἰς ἐλληνικὰς χεῖρας. Τὴν ἑπαύριον καὶ ὥραν 5.45 μ.μ. ἐλληνικὸν ἀπόσπασμα εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Κορυτσᾶς, τὴν ὁποίαν οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐκκενώσει μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὑψωμάτων.

Εἰς τὸν τομέα τῆς Πίνδου, τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ, (ἀντιστράτηγος Παπαδόπουλος Δημ.) μετὰ τὴν 1ην μεραρχίαν, (ὑποστράτηγος Βραχνὸς Βασ.) τὴν 5ην ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστάσιος) καὶ τὴν μεραρχίαν ἵππικοῦ (ὑποστράτηγος Στανωτᾶς Γεωρ.) ἀνακατέλαβε τὴν 16ην Νοεμβρίου, τὴν Κόνιτσαν, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἔκαμψεν ἰσχυράν ἐχθρικήν ἀντίστασιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔδαφος καὶ κατέλαβε τὴν 21ην τὴν Ἐρσέκαν καὶ τὴν Μπόροβαν καὶ τὴν ἐπομένην τὸ Λεσκοβίκι, ἐξασφάλισαν τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Λεσκοβίκι - Κιάφε Κάριτ.

Εἰς Ἠπειρον, αἱ ἐκεῖ δυνάμεις 8η μεραρχία, 3η ταξιαρχία πεζικοῦ, καί, ἀπὸ 17ης Νοεμβρίου, 2α Μεραρχία (ὑποστράτηγος

Λάβδας Γεωρ.) ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστρατήγου Π. Δεμέστιχα, ἀφοῦ ἐπέτυχον τὴν ἀπώθησιν τῶν ἰταλικῶν τμημάτων καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐξ αὐτῶν, διέβησαν τὴν 22αν Νοεμβρίου τὴν μεθόριον.

Αἱ δυνάμεις μας, αἱ ὁποῖαι ἀπηλευθέρωσαν τὴν Κορυτσάν, συνέχισαν τὴν προέλασίν των καὶ ἀφοῦ ἀνέτρεψαν ἰσχυρὰν ἰταλικὴν ἄμυναν, εἰσῆλθον τὴν 24ην Νοεμβρίου εἰς Μοσχόπολιν καὶ τὴν 30ὴν εἰς Πόγραδετς, ἐξασφαλίσασαι ὁλόκληρον τὸ ὄροπέδιον τῆς Κορυτσᾶς, ἀπὸ κάθε ἀπειλῆν. Αἱ δυνάμεις τῆς Πίνδου, ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῆς 11ης μεραρχίας, κατέλαβον, κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων, τὴν 4ην Δεκεμβρίου, τὴν Πρεμετὴν καὶ τὴν περιοχὴν Φράσσαρη. Αἱ δυνάμεις Ἑπείρου ἐνισχυθεῖσαι καὶ διὰ τῶν μεραρχιῶν 3ης (ὑποστράτηγος Μπάκος Γεωρ.) καὶ 4ης (ὑποστράτηγος Στεργιόπουλος Λεωνίδας) κατελάμβανον τὴν 6ην Δεκεμβρίου τοὺς Ἀγίους Σαράντα, τὴν ἐπομένην τὸ Δέλβινον καὶ τὴν μεθεπομένην τὴν Δερβίτσανην καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον. Εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς μὲ τὸν σχεδὸν ἀμιγῆ ἑλληνικὸν πληθυσμόν, οἱ κάτοικοι ὑπεδέχοντο τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα μὲ ἑλληνικὰς σημαίας, ᾄδοντες τὸν ἐθνικὸν ὕμνον καὶ ψάλλοντες τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ προέλασις εἰς τὸν τομέα αὐτὸν καθυστέρησε διότι τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, στερούμενα ἄρμάτων καὶ ἐπαρκῶν ἀντιαρματικῶν μέσων, ὡς καὶ ἀεροπορικῆς ὑποστηρίξεως — ἡ ἰταλικὴ ἀεροπορία ἔδρα ἐναντίον των ἀνενόχλητος — ἐπροχώρουν διὰ τῶν ὁρέων καὶ τῶν διὰ μέσου αὐτῶν ἡμιόνικῶν διαβάσεων.

Διὰ τῶν ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν ἀπὸ 14ης Νοεμβρίου μέχρι 8ης Δεκεμβρίου ἐπετεύχθησαν οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ἡ ἀνωτάτη ἑλληνικὴ διοίκησις. Δηλαδή, ἡ κατάληψις καὶ ἐξασφάλισις τοῦ ὄροπεδίου Κορυτσᾶς καὶ τῶν ὁδικῶν ἀρτηριῶν Μέρτζανης - Λεσκοβικίου - Κορυτσᾶς καὶ Ἀγίων Σαράντα - Δελβίνου - Κακκαβιάς.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιτυχίαι, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸν θαυμασμόν τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης, εἶχον δυσαρέστους ἀντικτύπους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς τελευταίας μὲ τὴν Γερμανίαν. Τὴν 26ην Νοεμβρίου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου στρατάρχης Μπαντόλιο παρητεῖτο καὶ ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ στρατηγοῦ Οὐγκο Καβαλλέρο. Ὀλίγον ἐνωρίτερον παρητήθη

ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου Ντὲ Βέκκι, εἰς ἓκ τῶν τεσσάρων ποῦ ἡγήθησαν τῆς πρὸς Ρώμην πορείας τὸ 1922, καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Ναυτικοῦ ναύαρχος Καβα-
νιάρι. Τὴν 3ην Δεκεμβρίου, ἐξ ἄλλου, ὁ στρατηγὸς Σόντου ἐτηλε-
γράφει πρὸς τὴν κυβέρνησιν του ὅτι ἡ κατάστασις εἰς Ἀλβανίαν
ἦτο τραγικὴ καὶ ὅτι μόνη λύσις ἀπέμενεν ἡ πολιτικὴ παρέμβασις,
δηλαδὴ ἡ αἰτήσεις ἀνακωχῆς. Δὲν ἔγινε δεκτὴ ἡ ὑπόδειξις. Ἀπλῶς,
ἀντικατεστάθη τὴν 28ην Δεκεμβρίου ὁ Σόντου διὰ τοῦ Καβαλλέρο,
ἀναλαβόντος καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν ду-
νάμεων, ἀπὸ 13ης Ἰανουαρίου 1941. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ ἐπελθὼν βα-
ρύτατος χειμὼν ἐδυσχέρανε ὑπερβολικὰ τὴν προέλασιν τῶν ἑλλη-
νικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν Χειμάρραν τὴν
22αν Δεκεμβρίου, περιώρισαν τὴν δρᾶσίν των. Ὁ ἀνεφοδιασμός
των, λόγῳ τῶν χιόνων καὶ τῆς κακῆς βατότητος τῶν ὁδῶν, καθί-
στατο σχεδὸν ἀδύνατος.

Ὁ θάνατος τοῦ Ι. Μεταξᾶ.

Λήγοντος τοῦ 1940, αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις εὐρίσκοντο εἰς βάθος
30 ἕως 80 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν συνόρων ἐντὸς τοῦ ἀλβανικοῦ
ἐδάφους καὶ εἶχον ἀπελευθερώσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Βόρειον
Ἥπειρον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1941 ἀνέλαβον νέας ἐπιθετικὰς ἐπι-
χειρήσεις εἰς τὸν κεντρικὸν τομέα τοῦ μετώπου, καὶ ἐπέτυχον, τὴν
10ην Ἰανουαρίου, νὰ καταλάβουν τὴν Κλεισούραν, ἰσχυρῶς ὡχυ-
ρωμένην τοποθεσίαν καὶ σημαντικὸν κόμβον. Ὁ Μουσσολίνι εἶχε
διατάξει τὴν μέχρι ἐσχάτων ἀμυναν καὶ ὁ Σόντου εἶχε δηλώσει
ὅτι «ἡ Κλεισούρα θὰ γίνῃ ὁ τάφος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ». Ἀντὶ
τούτου, κατέληξεν εἰς μίαν ἀκόμη ἰταλικὴν ἥτταν. Ἐν συνεχείᾳ
καὶ μέχρι τέλους τοῦ Ἰανουαρίου ὠλοκληρώθη ἡ κατάληψις τῆς
κορυφογραμμῆς Γαρονίν - Σπαντάριτ. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτάς,
μία νεομεταφερθεῖσα ἐξ Ἰταλίας μεραρχία, ἡ ἀποκαλουμένη «Λύκοι
τῆς Τοσκάνης», διελύθη, καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ ἀντεπιτεθῇ.

Ἐνῷ τὸ ἔθνος ὁλόκληρον ἀνέπνεε τὸν ἀνεμον τῆς δόξης ὑπέστη
σκληρὸν πλῆγμα. Τὴν 29ην Ἰανουαρίου ἀνεκοινοῦτο ὅτι τὴν 6.20
π.μ. τῆς ἡμέρας αὐτῆς ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἀπέθανε κατόπιν
δεκαήμερου ἀσθενείας. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Ι. Μεταξᾶ ἐσήμαινε τὴν
ἀπώλειαν τοῦ ἡγέτου τῆς πολεμικῆς προσπάθειας. Εἶχε τὴν εὐθύ-

νην τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν χειρισμῶν. Ἄλλ' εἶχε καὶ τὴν εὐθύνην τῶν στρατηγικῶν καὶ τακτικῶν χειρισμῶν. Ἡ ἰδιότης του ὡς ἐπιφανοῦς ἐπιτελοῦς τοῦ ἐδημιούργει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κατευθύνῃ καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀπέδειξε δὲ ὅτι οἱ χειρισμοὶ του, διπλωματικοὶ καὶ στρατηγικοὶ, ὑπῆρξαν ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχεῖς. Ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου ἐκέρδισεν, ἀφοῦ ἡ Ἰταλία ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἀπρόκλητον ἐπίθεσιν καὶ ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ μὲ τὴν ἥτταν τοῦ ἰταλικοῦ σῆρατοῦ. Λαὸς καὶ στρατὸς ἀπέβλεπον εἰς αὐτὸν ὡς τὸν μόνον ἡγέτην. Εὐτυχῶς, ὁ θάνατός του, παρ' ὅλον ὅτι προεκάλεσεν αἰσθημα βαθυτάτης θλίψεως, δὲν ἐμείωσε τὴν δύναμιν ἀντιστάσεως, οὔτε τὸ ἠθικὸν μαχομένων καὶ ἀμάχων. Ἡ θέλησις διὰ τὴν τελικὴν νίκην παρέμεινεν ἀκεραία.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐθρήνησαν εἰλικρινῶς τὸν Μεταξᾶν. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀπέκρυσαν τὴν χαράν των. Ἐπίστευσαν ὅτι ὁ θάνατός του θὰ ἐπέφερε κατάρρευσιν τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Αἱ ἐλπίδες των διεψεύσθησαν ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος.

Ἡ κυβέρνησις, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, παρέμεινεν ἀκέφαλος. Νέος πρωθυπουργὸς ὠρκίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ὁ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Ἀλέξανδρος Κορυζῆς, πρῶην ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας εἰς τὴν κυβέρνησιν Μεταξᾶ. Ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου δὲν μετεβλήθη.

Ἀπόδειξιν τῆς θελήσεως τῶν Ἑλλήνων νὰ νικήσουν ἀπετέλεσεν ἡ ἀπόκρουσις τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως τῶν Ἰταλῶν τὸν Μάρτιον 1941. Ἐξεδηλώθη, τὴν 9ην Μαρτίου, εἰς τὸν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄφου καὶ Ἀώου τομέα τοῦ κεντρικοῦ μετώπου, μήκους 18 χιλιομέτρων, μὲ βασικὴν αἰχμὴν στρεφομένην κατὰ τοῦ μεταξὺ Μπούμπεισι καὶ Τρεμπεσίνας τμήματος, μήκους ἑξ χιλιομέτρων. Αἱ ἐπιτεθεῖσαι δυνάμεις περιελάμβανον δώδεκα μεραρχίας, 400 πυροβόλα καὶ 400 ἀεροπλάνα διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀμυνα ἐστηρίχθη εἰς πέντε μεραρχίας, τὴν 1ην, 5ην, (ὑποστράτηγος Παπαστεργίου Γεωρ.), 6ην (ὑποστράτηγος Μάρκου Νικ.), 15ην (συνταγματάρχης Σπηλιωτόπουλος Παν. ἀπὸ 21 - 12 - 40), 17ην (ὑποστράτηγος Ρουσσόπουλος Ἀναστ.) καὶ μέρος τῆς 11ης (συνταγματάρχης Δημαράτος Σπυρ. ἀπὸ 23 - 12 - 40). Ἡ ἐπίθεσις διήρ-

κεσεν ἐπὶ ἑπταήμερον, μέχρι καὶ τῆς 15ης Μαρτίου, μὲ πλήρη ἑν-
 τασιν. Συνεχίσθη, ἐξησθενημένη, μέχρι τῆς 25ης Μαρτίου. Ἐσημείωσε
 παταγώδη ἀποτυχίαν. Κατόπιν τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς ὁ Χίτλερ
 παρεκάλεσε τὸν Μουσσολίνι τὴν 27ην Μαρτίου νὰ μὴ ἀναλάβῃ
 ἄλλην πρωτοβουλίαν εἰς Ἀλβανίαν καὶ μὲ τὰς διαθεσίμους δυνάμεις
 του νὰ καλύψῃ τὰς ἐκ Νοτιοσλαβίας πρὸς Ἀλβανίαν διαβάσεις.
 Αἱ διαθέσιμοι αὐταὶ δυνάμεις ὑπερέβαινον τὸ ἡμῖς ἑκατομμύριον
 ἀνδρῶν, ἐνῶ αἱ ἀντιμετωπίζουσαι αὐτὰς ἑλληνικαὶ μόλις ἤγγιζον
 τὰς 250.000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Ὁ Χίτλερ, ἀφ' ἧς διεπίστωσε τὸ ἀδύνατον τῆς εἰσβολῆς εἰς
 τὰς βρεταννικὰς νήσους, ἤρchiσε νὰ μελετᾷ ἄλλα σχέδια δράσεως.
 Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τοῦ ἤρchiσε ἰδιαιτέρως ἦτο τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ
 ἰδίου συλληφθέν, τῆς ἐπιθέσεως δηλαδὴ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως.
 Ἦδη, ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1940, διέταξε τὴν μεταστάθμευσιν, ἐκ
 Γαλλίας εἰς Πολωνίαν, δέκα μεραρχιῶν πεζικοῦ καὶ δύο τεθωρακι-
 σμένων. Τὴν 3ην Σεπτεμβρίου ἀνέθεσεν εἰς τὸν στρατηγὸν φὸν
 Πάουλους νὰ ἐκπονήσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως καὶ τὰς ἀρχὰς
 Ὁκτωβρίου κατελάμβανε τὴν Ρουμανίαν, ἡ ὁποία τοῦ ἐχρειάζετο
 ὡς βάσις ἐξορμήσεως, ἐναντίον τῆς ΝΑ Ρωσίας.

Ἡ ἐπίθεσις ὁμως αὐτὴ προϋπέθετεν ἐξασφάλισιν τῆς δεξιᾶς
 πτέρυγός του ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου. Διότι,
 ἐὰν τὰ τρία ἀπομένοντα μέλη τῆς Βαλκανικῆς Συνεννοήσεως, βοη-
 θούμενα ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, ἐκινουῖντο ἐναντίον του, μετὰ τὴν
 ἐμπλοκὴν του εἰς Σοβ. Ἐνωσιν, ἡ θέσις του θὰ καθίστατο δύσκολος.
 Μέχρι τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε καταλήξῃ
 εἰς ὀριστικὰς ἀποφάσεις, διότι ἐξήταζε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἐφαρμο-
 γῆς σχεδίου τοῦ γερμανικοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου, περὶ καταλήψεως
 τοῦ Γιβραλτάρ, τῶν Καναρίων νήσων, ὁλοκλήρου τῆς Βορείου

Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὄταν τὰ ἰταλικά στρατεύματα ἡττήθησαν εἰς Ἑλλάδα, ὁ Χίτλερ ἐξέδωσε, τὴν 12ην Νοεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 18 «Ὁδηγίαν», ἡ ὁποία προέβλεπε καὶ τὸ ἐνδεχόμενον καταλήψεως τῆς Ἑλλάδος, διὰ στρατιᾶς ἐκ δέκα μεραρχιῶν. Μετὰ τὴν ἰταλικὴν συντριβὴν εἰς Σίντι - Μπαρανί, 7 - 9 Δεκεμβρίου, ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε, τὴν 13ην Δεκεμβρίου, τὴν ὑπ' ἀριθ. 20 «Ὁδηγίαν» διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδεν ἐντολὴν καταρτίσεως τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (Σχέδιον Μαρίτα). Πέντε ἡμέρας ἀργότερον ἐξέδιδε τὴν ὑπ' ἀριθ. 21 «Ὁδηγίαν» τὴν 18ην Δεκεμβρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἐδίδε ἐντολὴν περὶ προετοιμασίας ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως (Σχέδιον Μπαρμαρόσσα).

Εὐθύς ἀμέσως ἤρχισε τὴν διπλωματικὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1941 ἐκάλεσε τὸν Βούλγαρον πρωθυπουργὸν Φίλωφ καὶ τοῦ ἐζήτησεν ὅπως ἡ Βουλγαρία ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασιν τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ ἐδάφους τῆς καὶ καλύψῃ τὸ ἀριστερόν των ἐναντι τῆς Τουρκίας. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη. Τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπέγραφε πρωτόκολλον στρατιωτικῆς συνεργασίας μὲ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν 1ην Μαρτίου εἰσήρχετο εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν Γερμανίας - Ἰταλίας - Ἰαπωνίας. Παραλλήλως, ὁ Χίτλερ ἐκινήθη πρὸς προσέλαυσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Τὸ ἐπιτυχάνει. Τὴν 25ην Μαρτίου προσεχώρησε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν τριμερῆ συμμαχίαν. Ἀλλὰ δύο ἡμέρας βραδύτερον, ἡ κυβέρνησις Σβέτκοβιτς, ἡ ὁποία ὑπέγραψε τὴν προσχώρησιν καὶ ὁ ἐγκρίνας τὴν ὑπογραφὴν ἀντιβασιλεὺς πρίγκιψ Παῦλος (ἦσκει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ του Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, Ὀκτώβριος 1934, ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Πέτρου) ἀνετρέποντο, ὁ Βασιλεὺς Πέτρος ἐκηρύσσετο ἐνήλικος καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἀσκήσιν τῶν βασιλικῶν καθηκόντων. Νέα κυβέρνησις, ἀντιαξονικοῦ προσανατολισμοῦ, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σίμοβιτς, ἐσχηματίζετο. Ἡ Νοτιοσλαβία παρέμενεν εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 17ην Φεβρουαρίου, ἡ Τουρκία ὑπέγραφε μὲ τὴν Βουλγαρίαν «δήλωσιν φιλίας», διὰ τῆς ὁποίας αἱ δύο χῶραι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν ἀποφυγῆς πάσης ἐπιθέσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Βουλγαρίας,

ὅταν ὁ εἰς αὐτὴν εὐρισκόμενος γερμανικὸς στρατὸς θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐνδεχόμενον τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἀπασχόλησεν ἐγκαίρως τὰς κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρετανίας. Τὰ μέσα Ἰανουαρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ διοικητὴς τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν βρετανικῶν δυνάμεων στρατηγὸς Οὐέϊβελ καὶ προσέφερε βοήθειαν τριῶν μεραρχιῶν. Ὁ Μεταξᾶς τὴν ἔκρινεν ἀνεπαρκῆ. Τὸ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον ἐθεώρει ὅτι ἐχρειάζοντο τὸ ὀλιγώτερον δώδεκα, διὰ νὰ καλυφθῇ τὸ μέτωπον Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης. Αἱ διαθέσιμοι ἑλληνικαὶ ἦσαν τρεῖς. Ἐπρέπε νὰ ἔλθουν καὶ ἐννέα ἀγγλικά. Δὲν ὑπῆρχον. Τότε, ὁ Μεταξᾶς ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο περιττὴ ἡ ἀφίξις τῶν τριῶν διότι θὰ ἀπετέλει ἀπλῶς πρόκλησιν κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἡμύνετο διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων της.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεταξᾶ, ὁ διάδοχός του ἐδέχθη τὴν βρετανικὴν στρατιωτικὴν βοήθειαν, ὡς καὶ τὴν ἀσκήσιν πιέσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας, διὰ τὴν ἔξοδόν της εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Βρεταννὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἄντονι Ἡντεν, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, τὴν 22αν Φεβρουαρίου, μετέβη εἰς Ἀγκυραν, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα. Ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα καί, ἀκολούθως, συνηντήθη μετὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Κύπρον. Εὐρίσκετο ἐκ νέου εἰς Ἀθήνας τὴν 31ην Μαρτίου. Εἰς τὰς ἐπισκέψεις του συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Βρετανικοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου στρατηγοῦ σὲρ Τζὼν Ντίλ. Δὲν κατῴρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἀλλάξουν πολιτικὴν. Οὕτω, ἡ δραστηριότης του, τελικῶς, ἀπέδωσε τὴν συμφωνίαν μετὰ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, περὶ τοῦ τρόπου χρησιμοποίησεως τῶν βρετανικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν εἰς βοήθειάν μας. Αὐταὶ ἀνῆλθον τελικῶς, εἰς δύο μεραρχίας (τὴν 6ην αὐστραλιανὴν καὶ τὴν 2αν νεοζηλανδικήν), μίαν θωρακισμένην ταξιαρχίαν καὶ βοηθητικούς σχηματισμούς. Πρέπει νὰ προστεθοῦν αἱ μοῖραι διώξεως καὶ βομβαρδισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν ὁποίων ἡ συνολικὴ δύναμις, κατὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν, ἀνῆρχετο εἰς 150 ἀεροπλάνα, ἀριθμὸς φορτηγῶν αὐτακινήτων, μερικαὶ ἀντιαεροπορικαὶ πυροβολαρχαί, ἡ κάλυψις τῶν ἑλληνικῶν ὁκτῶν ἀνακαί, ἐμμέσως, τῶν μεταφορῶν, ὑπὸ τοῦ βρετανικοῦ στόλου Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ ἡ μηνιαία οἰκονομικὴ βοήθεια, ἐκ 5 ἑκατομμυ-

ρίων λιρῶν στερλινῶν, ἡ ὁποία μᾶς ἐδίδετο ἀπὸ 1ης Νοεμβρίου 1940.

Τὸ δεύτερον «Ὁχι».

Τὴν 5.15 π.μ. τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Γερμανίας πρίγκιψ φὸν Ἑρμπαχ Σέννενμπεργκ ἐπέδωκεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν διακοίνωσιν, συνοδευομένην ὑπὸ ὑπομνήματος. Εἰς τὴν διακοίνωσιν, ἀφοῦ ἀνεφέροντο αἱ περιεχόμεναι εἰς τὸ ἰταλικὸν τελεσίγραφον κατηγορίαι καὶ ἡ ἐπιπρόσθετος ὅτι «ἀγγλικὸς στρατὸς ἐκ 200.000 ἀνδρῶν εὐρίσκεται ἤδη ἑτοιμος πρὸς δρᾶσιν εἰς Ἑλλάδα», ἐτονίζετο ὅτι σκοπὸς τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν βρετανικῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, «τὰ γερμανικὰ στρατεύματα δὲν ἔρχονται ὡς ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Εἰς τὸ συνοδευτικὸν ὑπόμνημα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀντίπαλος τῆς Γερμανίας «μὲ ὅλας τὰς ἐντεῦθεν ἀπορρεούσας συνεπιείας». Οὐδεμία προθεσμία ἐτίθετο εἰς τὴν διακοίνωσιν. Ἀλλωστε, ἦτο περιττή. Κατὰ παγίαν συνήθειαν τοῦ Χίτλερ αἱ διακοινώσεις ἐπεδίδοντο τὴν ἰδίαν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὴν χώραν μας. Μόνη παρέκκλισις ἀπὸ τῆς χιτλερικῆς ἀρχῆς ἐσημειώθη εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Νοτιοσλαβίας. Οὔτε διακοίνωσις τῆς ἐπεδόθη. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε διὰ σφοδροτάτου βομβαρδισμοῦ τοῦ Βελιγραδίου, ὁ ὁποῖος συνεχίσθη ἐπὶ τρία εἰκοσιτετράωρα. Ἦτο ἡ «ἐπιχείρησις τιμωρίας», διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ πρίγκιπος Παύλου. Ἀπέφερε 17.000 νεκροὺς μετὰ τὸ ἀμάχου πληθυσμοῦ.

Αἱ συγκεντρωθεῖσαι εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν γερμανικαὶ δυνάμεις μέχρι τῆς γιουγκοσλαβικῆς μεταπολιτεύσεως, προοριζόμεναι διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἄσκησιν πίεσεως ἐπὶ τῆς Τουρκίας καὶ Γιουγκοσλαβίας, ἦσαν : 1) Ἡ δωδεκάτη στρατιὰ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ 18ου Σώματος Στρατοῦ (5ῃ καὶ 6ῃ ὀρεινὰ μεραρχία, 72α μεραρχία πεζικοῦ, 125ον ἐνισχυμένον σύνταγμα πεζικοῦ, 2α τεθωρακισμένη μεραρχία), 30οῦ (50ῃ καὶ 164ῃ μεραρχία πεζικοῦ), 40οῦ (9ῃ τεθωρακισμένη, 73ῃ πεζικοῦ, σωματοφυλακὴ ΣΣ Ἀδόλφου Χίτλερ, ἡ ὁποία εἶχε δύναμιν ἐνισχυμένου συντάγματος

τεθωρακισμένων), 41ου (Μηχανοκίνητος μεραρχία ΣΣ «Τὸ Ράϊχ», ταξιαρχία Χέρμαν Γκαϊριγκ, ανεξάρτητον μηχανοκίνητον σύνταγμα «Μεγάλη Γερμανία»), 50οῦ (46η, 76η, 198η μεραρχίαι πεζικοῦ, 16η τεθωρακισμένη μεραρχία), Διοικητὴς στρατάρχης φόν Λίστ.

2) Ἡ πρώτη ὁμὰς τεθωρακισμένων ἀποτελουμένη ἐκ τῆς 5ης καὶ 11ης τεθωρακισμένων μεραρχιῶν, τῆς 60ῆς μηχανοκινήτου, τῆς 4ης ὀρεινῆς καὶ τῆς 294ης πεζικοῦ. Διοικητὴς στρατηγὸς φόν Κλάϊστ. 3) Τὸ 8ον ἀεροπορικὸν Σῶμα Ἀεροπορίας μὲ 650 ἀεροπλάνα πρώτης γραμμῆς, ἐκ τῶν ὁποίων 280 βομβαρδιστικά καὶ 150 καθέτου ἐφορμήσεως (στούκας). Διοικητὴς πτέραρχος Ριχτόφεν.

Συμφώνως πρὸς τὰς γερμανικὰς πηγὰς ἐκάστη γερμανικὴ μεραρχία πεζικοῦ εἶχε δύναμιν, τὸ 1941, 16.859 ἀνδρῶν καὶ 299 πυροβόλων καὶ ὀλμων, ἐκάστη μηχανοκίνητος, 14.029 ἀνδρῶν, 37 θωρακισμένων αὐτοκινήτων καὶ 237 πυροβόλων καὶ ὀλμων, ἐκάστη θωρακισμένη 16.000 ἀνδρῶν, 135 ἕως 209 ἀρμάτων μάχης, 192 πυροβόλων καὶ ὀλμων.

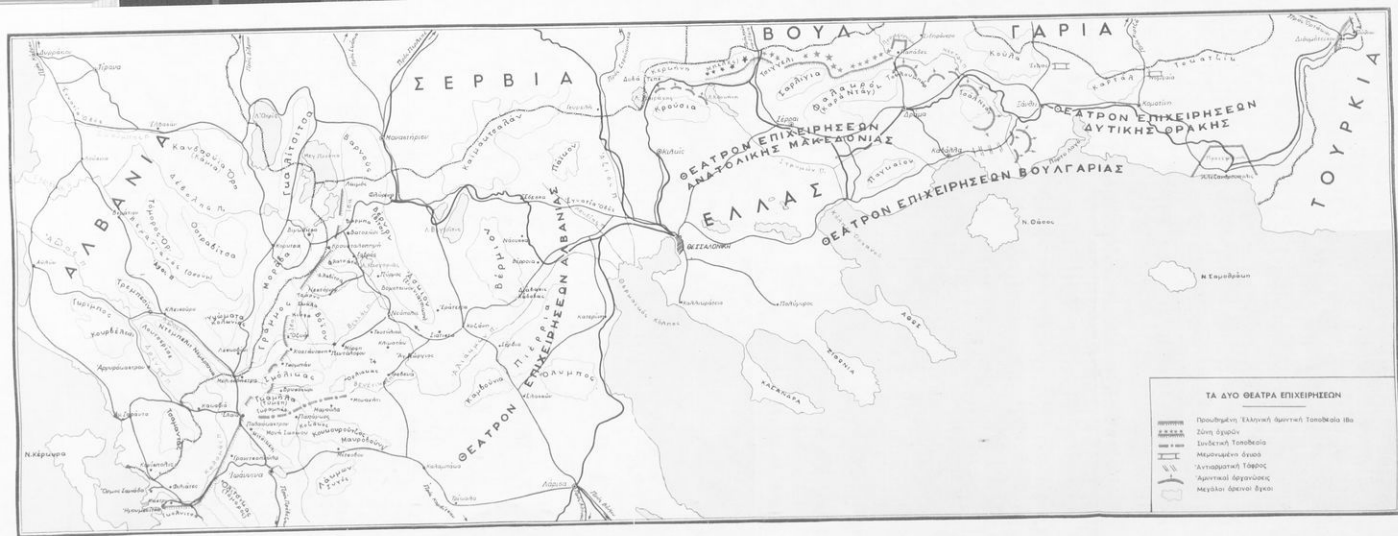
Ὅταν ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ εἰς Βελιγράδιον, ὁ Χίτλερ ὑπεχρέωθη νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰ σχέδιά του. Ἐδωσεν ἐντολὴν συγκροτήσεως εἰς Αὐστρίαν μιᾶς στρατιᾶς, τῆς 2ας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν φόν Βάιχς, ἐκ 2 τεθωρακισμένων καὶ 7 μεραρχιῶν πεζικοῦ, ἡ ὁποία θὰ ἐπετίθετο ἐναντίον τῆς Κροατίας, ἀπὸ κοινοῦ μὲ οὐγγρικὰς δυνάμεις (ἐξ ταξιαρχίαι. Ὁ ἐξαναγκασμὸς τῆς Οὐγγαρίας νὰ μετασχη τῆς ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπιθέσεως ὠδήγησε τὸν Οὐγγρον πρωθυπουργὸν κόμιτα Τελέκι εἰς αὐτοκτονίαν τὴν 3ην Ἀπριλίου 1941). Ἐκάλεσε τὴν Ἰταλίαν νὰ ἐπιτεθῇ διὰ μιᾶς στρατιᾶς (διετέθη ἡ 2α ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀμπρότζιο, ἐκ 13 μεραρχιῶν) πρὸς Σλοβενίαν, Δαλματίαν καὶ Κροατίαν. Τέλος, διέταξεν ὅπως αἱ εἰς Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν δυνάμεις λάβουν νέαν διάταξιν, ὥστε τὸ μεγαλύτερον μέρος του νὰ διατεθῇ ἐναντίον τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ ἀπέστειλε τὸν 4ον ἀεροπορικὸν στόλον ἐξ 750 ἀεροπλάνων, πρὸς ἐνίσχυσιν.

Ἡ μεταστροφὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπέτρεπεν εἰς τὸν στρατάρχην Λίστ, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον, νὰ ἀποβλέψῃ πλέον καὶ εἰς ὑπερκέρασιν τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ μέσω τοῦ ἐδάφους τῆς Νοτίου Σερβίας. Οὕτω, αἱ δυνάμεις του ἔλαβον τὴν ἀκόλουθον διάταξιν: Τὸ 30ὸν Σ.Σ. συνεκεντρώθη

εἰς τὴν βορείως τῆς Ἐάνθης περιοχὴν διὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατάληψιν τῆς Δυτ. Θράκης καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς Νέστου, τὸ 18ον Σ.Σ. εἰς περιοχὴν Πετριτσίου διὰ νὰ ἐπιτεθῇ πρὸς Ροῦπελ, ὥστε νὰ γίνῃ κύριον τῆς διόδου, καὶ πρὸς Μπέλες, διὰ νὰ καλύψῃ τὴν 2αν τεθωρακισμένην, ἡ ὁποία, διὰ Στρωμίτης καὶ Δοϊράνης, θὰ ἐπεζήτηι νὰ ὑπερκεράσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὸ 40όν Σ.Σ., ἐνισχυθὲν διὰ τῆς 5ης τεθωρακισμένης μεραρχίας, εἰς περιοχὴν Κιουσεντήλ, μὲ ἐντολὴν ὅπως ἀποκόψῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ τὰς εἰς Νοτ. Σερβίαν γιουγκοσλαβικὰς δυνάμεις, συνενωθῇ μετὰ τῶν εἰς Ἀλβανίαν ἰταλικῶν καί, ἀκολούθως, στραφῇ, διὰ Μοναστηρίου, κατὰ τῶν ἑλληνοβρετανικῶν δυνάμεων. Αἱ ὑπόλοιποι γερμανικαὶ δυνάμεις, πλὴν τοῦ 50οῦ Σ.Σ., τὸ ὁποῖον θ' ἀπετέλει τὴν γενικὴν ἐφεδρείαν θὰ ἐπετίθεντο ἐναντίον τοῦ Βελιγραδίου.

Ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, διέθετε μίαν ταξιαρχίαν ἐκ τριῶν ταγμάτων (ὑποστράτηγος Ζήσης Γεωρ.) εἰς Δ. Θράκην, τῆς ὁποίας προεβλέπετο ἡ ἐκκένωσις, τρεῖς μεραρχίας πεζικοῦ, τὴν 7ην (ὑποστράτηγος Χρ. Ζωϊτόπουλος), τὴν 14ην (ὑποστράτηγος Κ. Παπακωνσταντίνου), τὴν 18ην (ὑποστράτηγος Λεων. Στεργιόπουλος) καὶ μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (συνταγματάρχης Καλῆς Ἀναστ.) εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, δύο μεραρχίας πεζικοῦ, τὴν 12ην (συνταγματάρχης Καραμπάτος Γεωρ.) καὶ τὴν 20ήν, (συνταγματάρχης Παπακωνσταντίνου Μιλτ. ἀπὸ 8-4-41) ὡς καὶ μίαν μηχανοκίνητον, τὴν 19ην (ὑποστράτηγος Λιούμπας Νικ.) εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν. Τὰ ὄχυρά τῆς «γραμμῆς Μεταξᾶ», ἦσαν ἐτηνδρωμένα μὲ 8.500 ἄνδρας. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας ἀπετέλουν τὸ Τμῆμα Στρατιᾶς Ἀνατολ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Μπακόπουλος), καὶ τῆς Κεντρικῆς, τὸ Τμῆμα Στρατιᾶς Κεντρικῆς Μακεδονίας (ὑποστράτηγος Χρ. Καράσσης ἀπὸ 8 - 4 - 41). Ἐκ τῶν 6 ἑλληνικῶν μεραρχιῶν, αἱ δύο, 12η καὶ 20ή, ἀπετελοῦντο ἀπὸ ἄνδρας μεγάλῃς ἡλικίας καὶ ἀπειροπολέμους, ἡ δὲ μηχανοκίνητος ἦτο μειωμένης δυνάμεως καὶ περιελάμβανε μόνον 30 ἑλαφρὰ ἄρματα μάχης. Εὐρίσκοντο εἰς πλήρη ἀδυναμίαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς γερμανικὰς τεθωρακισμένας μεραρχίας. Ἡ κυρία γερμανικὴ ἐπίθεσις ἐστράφη κατὰ τῶν ὄχυρῶν. Ὁ Ἀλ. Παπάγος μὲ λιτότητα περιέγραψε τὴν

ἐξαίρετον ἄμυνάν των, ποῦ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς νὰ διασπᾶσουν τὴν «γραμμὴν Μεταξᾶ». Ἡ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν ἀπέσπασε τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιτιθεμένων. Προεκάλεσε δὲ σημαντικὰς ἀπώλειας εἰς τοὺς Γερμανοὺς, οἱ ὅποιοι παρέδεχθησαν ὅτι τὸ 18ον Σ.Σ. εἶχε 555 νεκροὺς, 2.134 τραυματίας καὶ 170 ἐξαφανισθέντας ὀπλίτας.

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως, παρ' ὅλον ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐχρησιμοποίησαν πολυάριθμον πυροβολικόν, ἄρματα, ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, καπνογόνα, φλογοβόλα, οὐδὲν ὀχυρὸν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου καὶ ὥραν 22.30 παρεδόθη τὸ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ὠχυρωμένης γραμμῆς εὐρισκόμενον ὀχυρὸν Νυμφαία, διότι, λόγῳ τῶν καπνογόνων, ἡ ἐντὸς αὐτοῦ κατάστασις κατέστη ἀσφυκτική. Προηγουμένως, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ἡ φρουρὰ τοῦ ὀχυροῦ Κελλαγια, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους. Τὴν 7ην Ἀπριλίου παρεδόθησαν καὶ τὰ ὀχυρὰ Ἰστιμπεϊ καὶ Ποποτλίβιτσα, διότι ἡ περαιτέρω ἄμυνά των κατέστη ἀδύνατος. Τὴν νύκτα τῆς 7ης πρὸς 8ην Ἀπριλίου ἐξεκινώθη τὸ ὀχυρὸν Ἀρπαλοῦκι καὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 8ης Ἀπριλίου τὸ ὀχυρὸν Ἐχῖνος, διότι κάθε δυνατότης ἀντιστάσεως εἶχεν ἐξαντληθῇ. Αἱ φρουραὶ των συνηνώθησαν μὲ τὰ ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν ἑλληνικὰ τμήματα. Ἐπὶ 24, δηλαδή, ὀχυρῶν συγκροτημάτων, τέσσαρα παρεδόθησαν, ἀφοῦ ἐξήντλησαν ὅλας τὰς δυνατότητας ἀμύνης, δύο ἐξεκινώθησαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα συνέχισαν μαχόμενα μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 9ης Ἀπριλίου, ὅταν ἔλαβον διαταγὴν καταπαύσεως τοῦ πυρός.

Ἡ ἥρωϊκὴ ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν καὶ τοῦ Τ.Σ.Α.Μ. δὲν ἤμπορουσε νὰ σώσῃ τὴν κατάστασιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐντὸς 36 ὥρῶν εἶχον διαλύσει τὰς εἰς Νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικὰς δυνάμεις καὶ τὴν 7ην Ἀπριλίου εἶχον καταλάβει τὰ Σκόπια, τὴν Γευγελήν, τὴν Δοϊράνην. Περὶ τὴν 6ην ὥραν τῆς 8ης Ἀπριλίου ἡ 2α γερμανικὴ τεθωρακισμένη μεραρχία, προερχόμενη ἐκ Δοϊράνης, ὑπερέβη τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Ἡ ταχθεῖσα διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς διείσδυσιν 19η μεραρχία ἠγωνίσθη ἐναντίον ὑπερτέρων δυνάμεων, ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰσχυροτάτης ἀεροπορίας, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνάσχεσιν τῆς προελάσεως τῶν Γερμανῶν πρὸς Κιλκίς, τὸ ὅποιον κατελήφθη τὸ μεσονύκτιον τῆς

8ης 'Απριλίου. Κατόπιν τούτου, ὁ στρατηγὸς Μπακόπουλος, ἔχων καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἀνωτάτης διοικήσεως, ἀπέστειλε τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς 9ην 'Απριλίου κήρυκα πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς 2ας γερμανικῆς τεθωρακισμένης μεραρχίας καὶ προέτεινε τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν κατόπιν διαπραγματεύσεων. Οἱ Γερμανοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν καὶ τὴν 13ην ὥραν τῆς 9ης 'Απριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου τμήματά των εἶχον εἰσέλθει ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς, πρωτόκολλον συνθηκολογήσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπὸ ἐντίμους ὁρους, ὑπεχρεοῦντο ὅλοι αἱ ἀνατολικῶς τοῦ 'Αξιοῦ εὐρισκόμεναι ἑλληνικαὶ δυνάμεις νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων εἰς Μακεδονίαν, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἡ κατάρρευσις τοῦ εἰς νότιον Σερβίαν νοτιοσλαβικοῦ στρατοῦ (τὴν 9ην 'Απριλίου οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰς εἰς 'Αλβανίαν ἰταλικὰς δυνάμεις) ἐπηρέασε δυσμενῶς τὴν θέσιν τῶν κατεχόντων τὴν Βόρ. Ἡπειρον ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Βάσει συμφωνίας ἐπελθούσης τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς 4ην 'Απριλίου μεταξὺ τοῦ Ἑλληνος ἀρχιστρατήγου καὶ τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ τῆς Νοτιοσλαβίας στρατηγοῦ Γιάνκοβιτς κατὰ τὴν μῆναδικὴν εἰς τὸ χωρίον Κέναλι, ἐπὶ τῆς ἑλληνονοτιοσλαβικῆς μεθορίου συνάντησίν των, αἱ ἑλληνικαὶ καὶ νοτιοσλαβικαὶ δυνάμεις θὰ ἀνελάμβανον συνδεδεασμένην κατὰ τῶν ἐν 'Αλβανίᾳ Ἱταλῶν (28 μεραρχίαι) ἐπίθεσιν. Πράγματι δέ, τὴν πρωΐαν τῆς 7ης 'Απριλίου, τὸ Τμήμα Στρατιᾶς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, περιλαμβάνον 4 μεραρχίας πεζικοῦ (9η, 10η, 13η, 16η), μίαν ταξιαρχίαν πεζικοῦ (τὴν 21ην) καὶ τὴν μεραρχίαν ἵππικοῦ, ἐπετέθη ἐκ τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἑλμπασάν. Μὴ ἐκδηλωθείσης ἀναλόγου ἀπὸ νοτιοσλαβικῆς πλευρᾶς ἐνεργείας, ἡ ἐπίθεσις, παρὰ τὰς σημειωθείσας προόδους, δὲν συνεχίσθη. Ὅταν δέ, τὴν 10ην 'Απριλίου, διεγράφη σαφὴς ὁ κίνδυνος ὑπερκεράσεως τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὑπὸ τῶν γερμανικῶν τμημάτων, τὰ ὁποῖα κατέλαβον τὴν νότιον Σερβίαν, ἡ ἑλληνικὴ ἀνωτάτη διοίκησις ἀπεφάσισε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Βορ. Ἡπείρου καὶ τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 12ης 'Απριλίου ἤρχισεν ἡ σύμπτυξις τοῦ Τ.Σ.Δ.Μ., καλυπτομένη ὑπὸ τῆς μεραρχίας ἵππικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς νυκτὸς 13ης πρὸς 14ην 'Απριλίου ἡ σύμπτυξις τοῦ Τμήματος Στρα-

τιᾶς Ἡπείρου, τὸ ὅποῖον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Ι. Πιτσιῖκα, περιελάμβανε τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (2α, 3η, 8η μεραρχίαι, διοικητὴς ἀντιστράτηγος Π. Δεμέστιχας) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (1η, 4η, 5η, 6η, 11η, 15η, 17η μεραρχίαι, διοικητὴς ὑποστράτηγος Γ. Μπάκος ἀπὸ 5 - 3 - 41).

Ἡ ὁμαλὴ σύμπτυξις τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων ἐστηρίζετο εἰς τὴν διατήρησιν τῆς γραμμῆς Καϊμακτσαλὰν - Βερμίου ὄρους - Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸ «Συγκρότημα Β» τὸ ὅποῖον ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀγγλου στρατηγοῦ Οὐίλσων, περιελάμβανε τὴν 6ην αὐστραλιανὴν μεραρχίαν, τὴν 2αν νεοζηλανδικήν, τὴν 1ην βρεταννικὴν ταξιαρχίαν ἀρμάτων καὶ τὰς ἑλληνικὰς μεραρχίας 12ην καὶ 20ὴν τοῦ Τ.Σ.Κ.Μ. Μετὰ τὴν κατάληψιν, ὅμως, τοῦ Μοναστηρίου, τὸ 40ὸν γερμανικὸν Σ.Σ. προήλασε καὶ εἰσῆλθεν εἰς Φλώριναν. Κατόπιν τούτου, τὸ Τ.Σ.Δ.Μ., ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς μεραρχίας ἵππικοῦ καὶ τῆς 13ης συνεπτύχθη διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Πίνδου εἰς Ἡπειρον, ἐνῶ τὸ συγκρότημα «Β» συνεπτύχθη εἰς τὴν περιοχὴν Σιάτιστα - Σέρβια-Πλαταμῶν, ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῆς βρεταννικῆς ταξιαρχίας ἀρμάτων, ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τὴν περιοχὴν Ἀμυνταίου, καὶ τῆς ἑλληνικῆς μεραρχίας ἵππικοῦ, ἐνισχυμένης διὰ τῆς 21ης ταξιαρχίας πεζικοῦ (συνταγματάρχης Δέδες Χρήστος) ἡ ὁποία ἔδωσε σκληρὰν μάχην εἰς τὴν τοποθεσίαν Κλειδί.

Εἰς μάχας, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον, οἱ Γερμανοὶ ἐκ Μοναστηρίου καὶ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενοι, ἤσκησαν ἰσχυροτάτην πίεσιν ἐπὶ τοῦ συγκροτήματος «Β» καὶ ἐπέτυχον νὰ ἀποκόψουν τὰς ἑλληνικὰς ἀπὸ τὰς ἀγγλικὰς δυνάμεις. Κατόπιν τούτου ἀπεφασίσθη ἡ σύμπτυξις τοῦ βρεταννικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος εἰς τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν.

Ἡ συνθηκολόγησις.

Τὴν πρωτὰν τῆς Μ. Παρασκευῆς, 18ης Ἀπριλίου, συνεκροτήθη σύσκεψις εἰς τὰ Ἀνάκτορα Τατοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς παρίσταντο ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, ἀπὸ ἀγγλικῆς ὁ πρεσβευτὴς Πάλαιρετ, ὁ στρατηγὸς Οὐίλσων, ὁ ὑποπτεράρχος Ντ' Ἀλμπιάκ, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι βρεταννικῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων, καὶ ὁ ναύαρχος

Τέρλ, σύνδεσμος τοῦ ἀγγλικοῦ μὲ τὸ ἐλληνικὸν ναυτικόν. Ὁ στρατηγὸς Παπάγος ἀνέφερεν ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο δυσχερεστάτη, λόγῳ τῆς ἀπολύτου εἰς ἀεροπορίαν καὶ τεθωρακισμένα ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Οὐίλσον ἐδήλωσεν ὅτι ἡμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὴν γραμμὴν Θερμοπυλῶν μέχρι 6ης Μαΐου, ἐὰν τὰ εἰς Ἡπείρου ἐλληνικὰ στρατεύματα συνέχιζον τὸν ἀγῶνα. Οὐδεμία ἀπόφασις ἐλήφθη.

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, συνῆλθε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, καθ' ὃ ἐξητάσθη ἡ ὅλη στρατιωτικὴ κατάστασις, χωρὶς ἐπίσης νὰ ληφθοῦν ἀποφάσεις. Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ὁ Κορυζῆς παρέμεινε καὶ συνωμίλησεν ἰδιαιτέρως μετὰ τοῦ Βασιλέως. Μετὰ τὴν συνομιλίαν ἀνεχώρησε διὰ τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἠτύοκτόνησε διὰ περιστροφῶν. Μόλις ἐγνώσθη τὸ θλιβερὸν γεγονός, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν ὑπουργὸν Διοικητὴν Πρωτευούσης Κωνσταντῖνον Κοτζιὰν νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν. Ὁ Κοτζιάς δὲν ἐδέχθη. Ἀφοῦ, ἐν συνεχείᾳ, ἡρνήθη καὶ ὁ Θεμ. Σοφούλης, τὴν 19ην Ἀπριλίου, ἐκλήθη ὁ ἑ. ἀ. ἀντιστρατηγὸς Ἀλεξ. Μαζαράκης, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔλαβε γνῶσιν τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, ἀπεποιήθη. Τὴν 20ὴν Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ὁ Βασιλεὺς ὥρκισε δέκα ὑπουργούς, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς ἦσαν μέλη τῶν κυβερνήσεων Μεταξᾶ καὶ Κορυζῆ καὶ ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν ναύαρχον Σακελλαρίου Ἀλ. Τὴν 21ην ἀνέθεσε τὴν προεδρίαν εἰς τὸν πρῶτον διοικητὴν τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος Ἐμμ. Τσουδερόν, τὸν ὁποῖον τὴν προηγουμένην εἶχεν ὀρκίσει ὡς ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ νέα κυβέρνησις, ἀφοῦ, διὰ τῆς ἀπὸ 21ης Ἀπριλίου διακοινώσεώς της, ἀπεδέσμευσεν τοὺς Βρεταννοὺς, μὲ τὴν διαπίστωσιν ὅτι «ἡ παράτασις τοῦ ἀγῶνος, ἐνῶ οὐδὲν θὰ εἶχε χρήσιμον ἀποτέλεσμα, δὲν θὰ ἐπέφερον εἰμὴ τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ματαίαν αἱματοχυσίαν εἰς τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις», ἐγκατεστάθη, τὴν 23ην, μετὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς Κρήτην.

Τὸ βρεταννικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα, ἀφοῦ ἔδωκε τριημέρου διαρκείας (22 - 24 Ἀπριλίου) ἐπιβραδυντικὴν μάχην εἰς Θερμοπύλας, ἤρχισε κινούμενον πρὸς τοὺς ὄρους καὶ λιμένας ἐπιβιβάσεώς του. Δεδομένου ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶχε καταστῇ ἀχρησιμοποίητος ἐκ τῶν βομβαρδισμῶν τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας καὶ τῆς ὑπὸ τῆς

Ιδίας ποντίσεως μαγνητικῶν ναρκῶν εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου του θαλασσίαν περιοχὴν, ἥ ἐκκένωσις ἐγίνε διὰ Ραφήνας, Πόρτο - Ράφτη, Μεγάρων, Ναυπλίου, Μονεμβασίας καὶ Καλαμῶν. Διήρκεσε μέχρι τῆς 30ῆς Ἀπριλίου. Μετεφέρθησαν, συνολικῶς, εἰς Κρήτην καὶ Αἴγυπτον 50.732 ἄνδρες, ὡς καὶ ἄρκετοὶ Κύπριοι, Παλαιστίνιοι, Νοτιοσλάβοι καὶ Ἕλληνες. Οὕτω ἐκ τοῦ Β.Ε.Σ., τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἀνῆρχετο εἰς 62.500 περίπου ἄνδρας, ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι περὶ τοὺς 12.000.

Ὅταν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέσμευσε τοὺς Βρετανούς, αἱ ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις συγκεντρωθεῖσαι, ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς Ἡπειρον εἶχον συνθηκολογήσει. Ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου, οἱ διοικηταὶ τῶν μεγάλων μονάδων εἰδοποίησαν τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον καὶ τὴν κυβέρνησιν ὅτι τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ εἶχε καμφθῇ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσουν αἱ ἐχθροπραξίαι. Τὴν 15ην ὁ Βασιλεὺς ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὸν στρατηγὸν Πιτσίκαν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηύθυνεν ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς μαχομένους, ὅπως πράξουν τὸ καθῆκόν των μέχρι τέλους, μὴ λησμονοῦντες ὅτι «ὁ βρετανικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται προασπίζων τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος». Συγχρόνως, ὁ ἀρχιστράτηγος διέτασσε τὸν διοικητὴν τοῦ Τ.Σ.Η., ὅπως, «διὰ λόγους ὑψίστου ἐθνικοῦ συμφέροντος καταβάλῃ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν διὰ συγκράτησιν τμημάτων, ἐπαναφορὰν πειθαρχίας καὶ ἄμυναν τοῦ πατρίου ἐδάφους, βῆμα πρὸς βῆμα». Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν διαταγὴν, ἀλλ' ὅχι καὶ οἱ στρατηγοὶ Γ. Τσολάκογλου, Π. Δεμέστιχας καὶ Γ. Μπάκος.

Οὗτοι ἤρχισαν πιέζοντες τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅπως δώσουν τὴν διαταγὴν καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὅταν ἡ διαταγὴ δὲν ἐδόθη, ἀγνοήσαντες νέαν ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὅπως κρατήσουν μερικὰς ἡμέρας, ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις, καίτοι κρίσιμος, δὲν ἦτο ἀπελπιστικὴ, ἀπεφάσισαν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην καὶ τοῦ στρατηγοῦ Πιτσίκα, ὅπως συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Γερμανούς. Τὴν 6ην πρωϊνὴν τῆς 20ῆς Ἀπριλίου, ὁ στρατηγὸς Τσολάκογλου, ἐνεργῶν αὐθαιρέτως, ἀπέστειλε τριμελῆ ἀντιπροσωπείαν ἀξιωματικῶν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς μεραρχίας «Ἀδόλφος Χίτλερ» πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς. Τὸ

ἀπόγευμα ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπέστρεψεν εἰς Ἰωάννινα μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Νηήτριχ, διοικητοῦ τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας καὶ τὴν 6 μ.μ. ὑπεγράφη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τσολάκογλου πρωτόκολλον προβλέπον ὅτι ἀπὸ τῆς ἰδίας ὥρας θὰ ἔπαυον αἱ ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας καὶ μετ' ὀλίγας ὥρας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, μερίμνη τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸ πρωτόκολλον ὥριζεν, ἐπίσης, ὅτι μεταξὺ τῶν Ἰταλικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων θὰ παρενεβάλλετο γερμανικὸς στρατός, ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀποσυρθοῦν μέχρι τῶν παλαιῶν ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων ἐντὸς δεκαήμερου, νὰ ἀποστρατευθοῦν, νὰ παραδώσουν τὸν ὅπλισμόν των καὶ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ συνέχιζον νὰ φέρουν τὴν ἐξάρτυσιν καὶ τὸν ὅπλισμόν των, τιμητικῶς.

Ὁ στρατηγὸς Πιτσικας, μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου, ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἀνατραπῇ στασιαστικῶς καὶ ἀνεχώρησε δι' Ἀθήνας. Ὁ Τσολάκογλου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν εἰς Ἡπειρον ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὡς ἀρχαιότερος ἀντιστράτηγος καὶ προητοιμάσθη διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτοκόλλου. Οἱ Γερμανοὶ ὁμως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἰταλῶν, ἤξιωσαν μεταβολὴν τῶν ὅρων του καί, ἐν συνεχείᾳ, ὅπως ζητηθῇ ἀνακωχὴ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς. Τελικῶς, τὴν 23ην Ἀπριλίου ὑπεγράφη εἰς Θεσσαλονικὴν ἡ ὀριστικὴ σύμβασις συνθηκολογήσεως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γιόντλ, ἐπιτελάρχου τῆς Ἀνωτάτης Διοικήσεως τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, τοῦ στρατηγοῦ Φερρέρο, ἐκπροσώπου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ διοικήσεως τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου, ὡς «διοικητοῦ τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς» Ἡπείρου - Μακεδονίας. Δι' αὐτῆς προβλέπετο ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν στρατιὰν Ἡπείρου - Μακεδονίας θὰ ἐθεωροῦντο ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου, μέχρι πέρατος τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ὅποτε θὰ διετάσσετο ἡ ἀπελευθέρωσίς των. Οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διετήρουν ξίφος καὶ ἐξάρτυσιν. Ὅλον τὸ ὑλικὸν τῆς στρατιᾶς καὶ τὰ ἀποθέματά της ἐχαρακτηρίζοντο ὡς λεία πολέμου. Ὡρα καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν με τοὺς Ἰταλοὺς ὥριζετο ἡ 6 μ.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου.

Ἡ συνθηκολόγησις ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 181 καὶ τελευταίου ἀνακοινωθέντος του, τῆς 23ης

Ἀπριλίου, τὸ ὁποῖον κατέληγεν ὡς ἐξῆς : «Εἶναι βεβαιωμένον ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τῆς συνθηκολογήσεως ἰταλικάι δυνάμεις δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ εἰσέλθουν εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἀλλ' ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν δυνάμεών μας ἐπὶ ἀλβανικοῦ τοιούτου». Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀνακοινωθέντος αὐτοῦ, ὁ ἀρχιστράτηγος Παπάγος, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ ἡ κυβέρνησις, ἠρνήθη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἐγκρίνη τὴν συνθηκολόγησιν, παρητήθη.

Αἱ Ἀθῆναι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὴν 27ην Ἀπριλίου. Κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν γερμανικῶν τμημάτων εἰς τὴν πρωτεύουσιν, οἱ Ἀθηναῖοι παρέμειναν κλεισμένοι εἰς τὰς οἰκίας των. Μετὰ δύο ἡμέρας, συνεκροτεῖτο κυβέρνησις συνεργασίας μετὰ τὸν κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Τσολάκογλου, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον οἱ διοικηταὶ τοῦ Α' καὶ Β' Σώματος Στρατοῦ, καὶ τρεῖς ὑποστράτηγοι διοικηταὶ μεραρχιῶν οἱ Χ. Κατσιμηῆτρος, Ν. Μάρκου καὶ Σ. Μουτούσης, διακριθέντες εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον. Οἱ ἑξ στρατηγοὶ ἐπίστευον ὅτι θυσιαζόμενοι θὰ προσέφερον ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Δὲν ἐβράδυναν νὰ διαπιστώσουν ὅτι ἐπλά- νηθησαν.

Τὴν 4ην Μαΐου, ὁ Χίτλερ, ὁμιλῶν εἰς τὸ Ράϊχσταγ (τὴν γερμανικὴν Βουλὴν), ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς τὰ Βαλκάνια, εἶπε καὶ τὰ ἐξῆς : «Ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη μετὰ ὑποχρεώνει νὰ διαπιστώσω ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους τοὺς ὁποῖους ἀντιμετωπίσαμεν, ὁ Ἕλλην στρατιώτης ἰδίως ἐπολέμησε μετὰ ὕψιστον ἡρωϊσμόν καὶ αὐτοθυσίαν. Ἐσυνθηκολόγησε μόνον ὅταν ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀντιστάσεως δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ καὶ δὲν εἶχε κανένα λόγον». Οἱ Γερμανοὶ εἶχον πολεμήσει μέχρι τότε μετὰ ἑπτὰ στρατοῦς.

Ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης.

Οἱ Γερμανοὶ νεκροί, κατὰ τὴν μάχην τῆς Κρήτης, ἀνῆλθον εἰς 3.250 καὶ οἱ τραυματαῖοι εἰς 3.800, ἐπὶ συνολικῆς δυνάμεως 23.464 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἐναντίον τῆς νήσου ἐπιθεσιν, δηλαδὴ τὰ 30% τῶν ἐπιτεθέντων ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης.⁽¹⁾

(1) Κατὰ τὰς γερμανικὰς πηγὰς αἱ ἀπώλειαι τῶν γερμανικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἑλλάδος (6 - 30 Ἀπριλίου), ἀνῆλθον εἰς 263 ἀξιωματικούς νεκρούς, τραυματίας καὶ ἀγνοουμένους, εἰς 1.160 ὀπλίτας νεκρούς καὶ 3.411 τραυματίας, εἰς 9 ἀξιωματικούς καὶ 6.034 ἀσθενήσαντας. Σύνολον : 10.871.

Οἱ ἀριθμοὶ προέρχονται ἀπὸ γερμανικὰς πηγὰς. Κατὰ τοὺς Βρεταννοὺς αἱ γερμανικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν μεγαλύτεραι, ἐὰν ὑπολογισθοῦν καὶ οἱ πνιγέντες, κατὰ τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν μεταφορᾶς στρατευμάτων διὰ θαλάσσης. Ἀνῆλθον εἰς 15.000 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ἡ σημασία ὅμως τῆς μάχης τῆς Κρήτης δὲν θὰ κριθῇ ἐκ τοῦ ὕψους τῶν γερμανικῶν ἢ βρεταννικῶν ἀπωλειῶν, οὔτε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καταλήψεως τῆς νήσου. Θὰ κριθῇ ἐκ τῶν ὅσων ἔχασεν ὁ Χίτλερ ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὑπαρχουσῶν τότε δι' αὐτὸν δυνατοτήτων. Ὁ Τσῳρτσιλ παρεδέχθη ὅτι οἱ Γερμανοὶ μὲ τὴν μοναδικὴν μεραρχίαν ἀλεξιπτωτιστῶν, τὴν ὁποίαν διέθετον καὶ ἡ ὁποία ἀποσυνετέθη εἰς Κρήτην, χωρὶς ἔκτοτε νὰ ἀναδιοργανωθῇ καὶ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς πεδίου μάχης, θὰ ἤμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν Κύπρον, τὴν Συρίαν, τὸν Λίβανον καὶ τὸ Ἰράκ. Ἡ Κύπρος ἔσφερετο παντελῶς ἀμύνης. Ἡ Συρία καὶ ὁ Λίβανος εὐρίσκοντο ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως τοῦ στρατάρχου Πεταὶν καὶ θὰ παρεδίδοντο. Εἰς τὸ Ἰράκ ὑπῆρχεν ἀπὸ 3ης Ἀπριλίου φιλογερμανικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἀνετράπη μόλις τὴν 30ὴν Μαΐου. Ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Γερμανῶν. Ἐὰν οὗτοι ἐγκαθίσταντο εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, οἱ εἰς Αἴγυπτον Βρεταννοὶ θὰ ἐπιέζοντο ἐκ Δυσμῶν καὶ ἐξ Ἀνατολῶν. Θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσουν. Δι' αὐτὸ καὶ αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸ Ἰράκ, κατέλαβον, ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου, τὴν Συρίαν καὶ τὸν Λίβανον. Δὲν ἐξημιώθη μόνον θετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικῶς ὁ Χίτλερ. Ἡ κατοχὴ τῆς Κρήτης οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ἐβοήθησε τὴν ἰταλογερμανικὴν στρατιὰν τῆς Λιβύης εἰς τὴν προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ μόνη δικαιολογία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντίον τῆς Κρήτης ἦτο ὅτι ἡ νήσος προσεφέρετο διὰ τὴν ἐγκατάστασιν βρεταννικῶν ἀεροπορικῶν βάσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ καθίστατο εὐχερὴς ὁ βομβαρδισμὸς τῶν πετρελαιοπηγῶν τῆς Ρουμανίας. Ἐπίσης, ἐὰν ἡ Κρήτη παρέμενεν ἐλευθέρη θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀρμητήριον δι' ἐπιχειρήσεις κομμάντος ἐναντίον τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ, συγχρόνως, θὰ παρημπόδιζε τὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον γερμανικὴν καὶ ἰταλικὴν ναυσιπλοΐαν. Ὡς προστεθῇ, ὅτι οἱ Βρεταννοὶ ἀνέ-

μενον μάλλον επίθεσιν ἐναντίον τῆς Μάλτας, τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις θὰ ἀπηλευθέρωνε τὰς πρὸς καὶ ἐκ Λιβύης Ἰταλογερμανικὰς μεταφορὰς καὶ θὰ ἀπέκοπτε τὴν Ἀλεξανδρεῖαν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ. Ἴσως, δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἐνῶ εἶχον ἀναλάβει τὴν εὐθύνην ἀμύνης τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1940, εἰς οὐδεμίαν ἀμυντικὴν παρασκευὴν τῆς προέβησαν. Μόνον τὴν 29ην Ἀπριλίου ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ δώσουν μάχην εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλωστε καὶ ὁ Χίτλερ μόλις τὴν 25ην Ἀπριλίου ὑπέγραψε τὴν ὑπ' ἀριθ. 28 «Ὁδηγίαν» περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως «Ἑρμῆς», ὡς ἦτο τὸ κωδικὸν ὄνομα τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κρήτης.

Αἱ διατεθεῖσαι διὰ τὴν ἐπίθεσιν γερμανικαὶ δυνάμεις, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 4ου ἀεροπορικοῦ στόλου πτεράρχου Λῶρ, περιελάμβανον τὸ 11ον ἀεροπορικὸν σῶμα (7η μεραρχία ἀλεξιπτωτιστῶν, 5η ὀρεινὴ μεραρχία καὶ τμήματα τῆς 6ης ὀρεινῆς μεραρχίας) ὑπὸ τὸν ἀντιπτέρarchον Στουντεντ, τὸ 8ον Σῶμα Ἀεροπορίας ὑπὸ τὸν πτεράρχον Ριχτχόφεν καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σχοῦστερ. Αἱ γερμανικαὶ μονάδες ἀποτελοῦντο ἐξ 22.750 ἀνδρῶν, 1.370 ἀεροσκαφῶν (280 βομβαρδιστικά, 150 καθετοὶ ἐφορμήσεως, 180 καταδιωκτικά, 60 ἀναγνωριστικά, 100 ἀνεμοπλάνα καὶ 600 μεταφορικά) καὶ 70 ἐπιταχθέντων ἑλληνικῶν καϊκιῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ ἰταλικῶν ἀντιτορπιλικῶν καὶ τορπιλλοβόλων. Ἐκ τῆς δυνάμεως ἐπιθέσεως, 10.000 ἄνδρες θὰ ἐρρίπτοντο δι' ἀλεξιπτῶτων, 750 δι' ἀνεμοπλάνων, ἐνῶ 5.000 θὰ μετεφέροντο δι' ἀεροπλάνων καὶ 7.000 διὰ πλωτῶν μέσων. Τελικῶς, καὶ οἱ τελευταῖοι μετεφέρθησαν δι' ἀεροπλάνων.

Διὰ τὴν ἄμυναν τῆς νήσου εἶχον διατεθῆ βρετανικαί, αὐστραλιαναὶ καὶ νεοζηλανδικαὶ μονάδες δυνάμεως 31.489 ἀνδρῶν καὶ ἑλληνικαὶ 11.451. Τὸ σύνολον τῆς φρουρᾶς τῆς νήσου ἐτέλει ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Νεοζηλανδοῦ ὑποστρατήγου Μπέρτραντ Φρέμππεργκ. Αἱ δυνάμεις αὗται ἐμειονέκουν τῶν γερμανικῶν εἰς ὅπλισμόν καὶ ἐστεροῦντο πάσης ἀεροπορικῆς καλύψεως. Τὸ πυροβολικόν των ἀποτελεῖτο ἐξ 151 πυροβόλων, ἐκ τῶν ὁποίων 62 ἀντιαεροπορικὰ καὶ 4 ἀντιαρματικά. Ὑπεστηρίζοντο δὲ ὑπὸ 16 ἐλαφρῶν καὶ 9 μεσαίων ἀρμάτων μάχης. Ἡ ἀμυντικὴ διάταξις ἦτο ἡ ἀκόλουθος: 1) Περιοχὴ ἀεροδρομίου Μάλεμε, 2α νεοζηλανδικὴ μεραρχία καὶ 1ον, 6ον, 8ον ἑλληνικὰ συντάγματα, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον

Πάττικ. Σύνολον ἀνδρῶν 11.859. 2) Περιοχή Σούδας - Χανίων τὸ 2ον ἑλληνικὸν σύνταγμα, δύο βρεταννικὰ τάγματα, τμήματα τῶν αὐστραλιανῶν ταξιαρχιῶν 16ῃ καὶ 17ῃ, μετὰ πεζομάχων τμημάτων διαφόρων βρεταννικῶν συνταγμάτων πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Γουέστον. Σύνολον ἀνδρῶν 14.822. 3) Περιοχή Ρεθύμνου, ἡ 19ῃ αὐστραλιανὴ ταξιαρχία, τὰ 4ον καὶ 5ον ἑλληνικὰ συντάγματα, τὸ ἔμπειρον τάγμα Ρεθύμνου καὶ τάγμα χωροφυλακῆς, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Βάζεϋ. Σύνολον ἀνδρῶν 6.730. 4) Περιοχή Ἡρακλείου, ἡ 14ῃ βρεταννικὴ ταξιαρχία, ἓν αὐστραλιανὸν τάγμα, τὰ 3ον καὶ 7ον ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ τὸ ἔμπειρον Τάγμα Ἡρακλείου, ὑπὸ τὸν ταξίαρχον Τσάππελ. Σύνολον ἀνδρῶν 8.024.

Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν βρεταννικῶν τμημάτων τὸ 60% προήρχοντο ἐκ τῶν μονάδων αἱ ὁποῖαι ἐπολέμησαν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἦσαν ἐφωδιασμένοι μόνον μετὰ τὸν ἀτομικὸν ὅπλισμόν των καὶ ἐλάχιστα πυροβόλα. Ἐπὶ πλέον δὲν εἶχον συνέλθει ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν τῆς ἐκκενώσεως. Τὸ ὑπόλοιπον 40% ἡ μετεφέρθη ἐξ Αἰγύπτου πρὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἑλλάδος (4.100 ἄνδρες) ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Μαΐου. Οὐδεμία βρεταννικὴ μονὰς ἤμποροῦσε νὰ θεωρηθῇ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ἀπὸ ἀπόψεως πολεμικῆς ἐκπαιδεύσεως, μετὰ τοὺς Γερμανοὺς ἀλεξιπτωτιστάς.

Τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα, δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν ἕκαστον, εἶχον συγκροτηθῇ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ πλαισιωθῇ μετὰ ἀξιωματικούς οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐφεδρείας. Εἶχον ὀπλισθῇ μετὰ τυφέκια παντὸς εἴδους. Εἰς ὠρισμένα συντάγματα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δοθοῦν ὅπλα εἰς ὅλους τοὺς ἄνδρας. Ἐφρόντισαν νὰ ἐφοδιασθοῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης μετὰ ὅπλα τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Ἡ φρουρὰ τῆς νήσου, δηλαδή, ὑστέρει σημαντικῶς ἔναντι τῶν γερμανικῶν τμημάτων, παρὰ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν της. Καθίστατο δὲ καὶ ἀδύνατος ὁ ἐξ Αἰγύπτου ἀνεφοδιασμός της, λόγω τῆς συντριπτικῆς ἀεροπορικῆς ὑπεροχῆς τῶν Γερμανῶν. Οὗτοι ἡλεγχον ἀπολύτως τὴν περίξ τῆς νήσου θαλασσίαν περιοχὴν. Ἀπὸ 1ης ἕως 20ῆς Μαΐου ἀπεστάλησαν ἐξ Ἀλεξανδρείας 27.000 τόννοι ἐφοδίων. Ἐξ αὐτῶν κατέστη δυνατὴ ἡ ἐκφόρτωσις μόνον 3.000 τόννων. Ἐτεροὶ 3.000 τόννοι παρυσύρθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν φερόντων αὐτοὺς πλοίων. Οἱ ὑπόλοιποι μετεφέρθησαν ἐκ νέου εἰς Αἴγυπτον.

Τὴν ἀπὸ θαλάσσης κάλυψιν τῆς νήσου ἐξησφάλιζεν ὁ βρεταννικὸς στόλος τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου σερ Ἀντρίου Κάννινγκαμ. Ἀπετελεῖτο ἐκ 4 θωρηκτῶν, ἐνὸς ἀεροπλανοφόρου, 10 καταδρομικῶν καὶ 28 ἀντιτορπιλλικῶν. Χάρις εἰς αὐτὸν οὐδεὶς Γερμανὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Κρήτην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης, ἀπὸ θαλάσσης.

Ἀπὸ τῆς 14ης μέχρι καὶ τῆς 19ης Μαΐου ἡ γερμανικὴ ἀεροπορὶα ὑπέβαλεν εἰς συστηματικὸν βομβαρδισμόν τοὺς λιμένας, πόλεις, κέντρα ἀμύνης καὶ ὁδικὸν δίκτυον τῆς νήσου. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς, ὕστερα ἀπὸ καταιγιστικὸν ἀπὸ ἀέρος βομβαρδισμόν διαρκείας 1.30 ὥρας, ἤρχισεν ἡ ρίψις ἀλεξιπτωτιστῶν εἰς τὰς περιοχὰς Μάλεμε, Ρεθύμνου καὶ Ἡρακλείου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καταλήψεως τῶν εἰς αὐτὰς ἀεροδρομιῶν. Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ ἀπέτυχον νὰ γίνουν κύριοι τῶν ἀεροδρομιῶν. Τὴν 22αν, ὅμως, Μαΐου κατέλαβον τὰ ὑψώματα τὰ προστατεύοντα τὸ Μάλεμε. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἠδύναντο νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν διὰ τὴν προσγείωσιν τῶν μεταφορικῶν ἀεροπλάνων καὶ νὰ ἐνισχυθοῦν διὰ νέων δυνάμεων, ὡς καὶ πυροβολικοῦ. Ἡ τύχη τῆς Κρήτης εἶχε κριθῇ. Τὴν 26ην Μαΐου, ὁ στρατηγὸς Φρέϋμπεργκ ἀνέφερεν εἰς τὸν στρατηγὸν Γουέιβελ ὅτι ἡ φρουρὰ τῆς νήσου εἶχεν ὑπερβῇ κάθε ὄριον ἀντοχῆς. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐκκένωσις. ἤρχισεν ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον. Ὀλόκληρος ἡ ἐκεῖ ἀγγλικὴ δύναμις ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς πρώτας νυκτερινὰς ὥρας τῆς 27ης Μαΐου. Οἱ Ἀγγλοὶ τοῦ Ρεθύμνου μὴ λαβόντες τὴν διαταγὴν ἐκκενώσεως, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Αἱ δυνάμεις Μάλεμε - Σούδας - Χανίων ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρμου τῶν Σφακιῶν. Ἐντὸς τεσσάρων νυκτῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν ἐπεβιβάσθη πλοίων καὶ μετεφέρθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τὰ προστατεύσαντα τὴν ἐπιβίβασιν τμήματα παρεδόθησαν.

Τὰ ἑλληνικὰ τμήματα, τῶν ὁποίων αἱ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 34 ἀξιωματικούς, 10 Εὐέλπιδες, καὶ 800 ὀπλίτας νεκροὺς, ἐπίσης, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν, ἢ νὰ διαλυθῶν πρὸ τῆς παραδόσεως, ἀλλ' οἱ ἀπαρτίζοντες αὐτὰ δὲν ἐθεωρήθησαν αἰχμάλωτοι πολέμου. Ὅσοι προήρχοντο ἐξ ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐστίας των. Ἐκ τῶν Βρεταννῶν, Αὐστραλῶν καὶ Νεοζηλανδῶν διεσώθησαν 17.500, ἐκ τῶν ὁποίων 1.000, διαφυ-

γόντες εἰς τὰ ὄρη, διεπεραιώθησαν εἰς Αἴγυπτον κατὰ τοὺς μετέπειτα μῆνας. Οἱ ὑπόλοιποι ἢ ἠχμαλωτίσθησαν ἢ ἐφονεύθησαν (40 ἀξιωματικοὶ καὶ 1.800 ὁπλίται νεκροί). Περὶ τοὺς 800, τῆς φρουρᾶς Ἡρακλείου, ἐπνίγησαν, ὅταν τὸ μεταφέρον αὐτοὺς πλοῖον ἐβυθίσθη ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων.

Σοβαρωτάτας ἀπωλείας ὑπέστη ὁ βρετανικὸς στόλος Ἀνατ. Μεσογείου. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐκκενώσεως τῆς Κρήτης, ὁ ναύαρχος Κάννιγκαμ διέθετε μόνον δύο θωρηκτά, 3 καταδρομικά, καὶ 17 ἀντιτορπιλλικά. Τὰ ἄλλα δύο θωρηκτά, τὸ ἀεροπλανοφόρον, 4 καταδρομικά καὶ 5 ἀντιτορπιλλικά εἶχον ὑποστῇ μεγάλας ζημίας καὶ ἔχρηζον μακροχρονίου ἐπισκευῆς. Τρία καταδρομικά καὶ 6 ἀντιτορπιλλικά εἶχον βυθισθῇ. Δύο χιλιάδες καὶ πλεον ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' καὶ τὰ μέλη τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως εἶχον μεταφερθῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τῆς 23ης Μαΐου. Ὁ στρατηγὸς Φρέυμπεργκ εἶχε ζητήσῃ, ὅπως ἀναχωρήσουν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως. Ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Βασιλεὺς ἢ ὁ πρωθυπουργὸς συλληφθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἀλλ' ὁ Γεώργιος ἡρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον. Ἐπείσθη νὰ τὸ πράξῃ, ὅταν ἐκινδύνευσε νὰ πραγματοποιηθῇ ὅ,τι ἐφοβήθη ὁ Νεοζηλανδὸς στρατηγός. Τὴν πρωΐαν τῆς 20ῆς Μαΐου Γερμανοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ ἐρρίφθησαν ἐγγὺς τῆς οἰκίας ὅπου διέμεναν. Ἐξουδετερώθησαν εὐχερῶς. Ἀλλ' ἡ ρίψις των ἀπέδειξεν ὅτι τὸ γερμανικὸν στρατηγεῖον ἀπέβλεπεν εἰς αἰχμαλωσίαν τοῦ Βασιλέως. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του πρίγκιπος Πέτρου, τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τμήματος συνοδείας ἐπορεύθη διὰ τῶν Λευκῶν Ὁρέων εἰς τὸν ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς νήσου ὄρμον Ἀγία Ρούμελη, ὅπου τὴν νύκτα τῆς 22ας πρὸς 23ην Μαΐου ἐπεβιβάσθη βρετανικοῦ πολεμικοῦ πλοίου, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἐλληνικὸν λαόν.

Ἡ ἀξία τῆς ἐλληνικῆς συμβολῆς.

Τὴν 1ην Ἰουνίου 1941 εἶχον τερματισθῇ αἱ ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους τακτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Διήρκεσαν 216 ἡμέρας καὶ προσέδωσαν εἰς τὴν χώραν μας ἴσην δόξαν πρὸς ἐκείνην τοῦ Μαραθῶνος, τῶν

Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν. Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀντιμετωπίσῃ πρῶτον τὴν ἰταλικὴν καί, ἐν συνεχείᾳ, τὴν γερμανικὴν εἰσβολήν, δὲν ἦτο προῖον ἀπλῆς συναισθηματικῆς ἀντιδράσεως, ἀλλὰ ὠρίμου σκέψεως. "Οἱ οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος. Δὲν ἐσκέφθησαν, παρὰ ταῦτα, νὰ συνθηκολογήσουν, ὡς ἔπραξαν ἄλλοι εὐρωπαϊκοὶ λαοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Διότι αὐτὸ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, ἡ ὁποία προτιμᾷ τὴν θυσίαν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν, ἡ ὁποία ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπράξῃ τὸ λάθος νὰ προβλέψῃ νίκην τοῦ Ἀξονος. Καὶ συνέβαλον, δι' ὅλων τῶν δυνάμεων των, εἰς τὴν ἡττάν του.

Ἡ μάχη τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὰς ἀποφασιστικὰς φάσεις τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Πρῶτον, διότι ἀπεκάλυψε τὸ τρωτὸν σημεῖον τοῦ Ἀξονος. Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Βρεταννοὺς νὰ ἀναλάβουν ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς Λιβύην καὶ Ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν καί, ἐντὸς ἑξ μηνῶν, νὰ ἐκμηδενίσουν τὰς εἰς τὰς δύο αὐτὰς περιοχὰς ἰταλικὰς στρατιάς, νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν βρεταννικὴν Σομαλίαν, νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Αἰθιοπίαν, νὰ γίνουν κύριοι τῆς Ἐρυθραίας. Ἐπέτρεψεν, ἐπὶ πλέον, εἰς τὸ κοινὸν ἀμερικανοβρεταννικὸν στρατηγεῖον νὰ ἐπιλέξῃ τὴν Ἰταλίαν, τὸ 1943, ὡς τὸ ἔδαφος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐγίνετο ἡ πρώτη προσπάθεια ἀπελευθερώσεως τῆς Εὐρώπης.

Ἐδημιούργησεν, ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν Χίτλερ σοβαρὰ προβλήματα. Αἱ δοθεῖσαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ λύσεις ἀπετέλεσαν μίαν ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς τελικῆς συντριβῆς του. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὰ Βαλκάνια, πρὸς διάσωσιν τῆς Ἰταλίας, τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀναβάλῃ τὴν κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως ἐπίθεσιν του ἐπὶ 37 ἡμέρας, νὰ διαθέσῃ μονάδας του, ἐκ τῶν καλλιτέρων, εἰς Κρήτην, νὰ ἀποστείλῃ στρατεύματα εἰς Λιβύην καὶ ἀεροπορίαν εἰς Ἰταλίαν. Ἐὰν ὁ θρῦλος τὸν ὁποῖον εἶχε καλλιεργήσει ὁ Μουσσολίνι, περὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας του, δὲν εἶχε καταρρεύσει εἰς τὴν Πίνδον, τίποτε ἐξ ὅλων αὐτῶν δὲν θὰ συνέβαινεν.

Αὐτὰ διὰ τὴν γενικωτέραν στρατηγικὴν τοῦ πολέμου. Ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὅμως πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ὠργανωμένος κατὰ τὰ βαλκανικὰ πρότυπα, ἡμπό-

ρесе νά νικήση τὸν ἰταλικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὠργανωμένος κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ νά ἀντιμετωπίσῃ ἄνευ δέους, τὰς νικηφόρους γερμανικὰς στρατιάς, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Κρήτην, μὲ πολεμικὰ μέσα ἐμφανῶς ἀνεπαρκῆ.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, δικαίως, θεωρεῖ τὸν πόλεμον 1940 - 41 ὡς μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

Μὲ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης οἱ Γερμανοὶ εἶχον ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, πλὴν τῶν Ἰονίων Νήσων, τὰς ὁποίας οἱ Ἴταλοι ἐπέτυχον, ἐλλείπει ἀντιστάσεως, νὰ καταλάβουν δι' ἰδίων μέσων. Ἐπειδὴ δὲ τὰς νήσους αὐτάς, ὁ Μουσσολίνι, θεώρει ὡς προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, δι' αὐτὸ ἔσπευσε νὰ τὰς προσαρτήσῃ, (16 Αὐγούστου 1941) οὐσιαστικῶς εἰς τὸ ἰταλικὸν κράτος. Ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 2αν Ὀκτωβρίου 1943.

Εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα, οἱ Ἴταλοι εἰσῆλθον κατόπιν ἀδείας τῶν Γερμανῶν, οἱ ὁποῖοι ἐβιάζοντο ν' ἀποστείλουν τὰς δυνάμεις τῶν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ὅπου, τὴν 22αν Ἰουνίου 1941, ἤρχισεν ἡ κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως ἐπίθεσις. Ὑπὸ ἀποκλειστικῶς γερμανικὴν κατοχὴν παρέμεινεν ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῆς Δυτικῆς (πλὴν Πίνδου) καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας, ἡ Χαλκιδική, λωρὶς διήκουσα κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, αἱ νῆσοι Λήμνος, Μυτιλήνη, Χίος, ἡ δυτικὴ καὶ κεντρικὴ Κρήτη, ἡ Μήλος, ἡ Χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς μετὰ τῶν νήσων Σαλαμίνας, Αἰγίνης καὶ Πόρου, ἡ πελοποννησιακὴ ἀκτὴ τοῦ Σαρωνικοῦ. Εἰς Ἀθήνας διετήρησαν μικρὸν στρατιωτικὸν τμήμα. Ὀλόκληρος ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, πλὴν Ἀνατ. Μακεδονίας καὶ Δυτ. Θράκης, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἡ Ἀνατ. Κρήτη

ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν τῶν Ἰταλῶν. Ἡ γενομένη κατανομή τῶν ζωνῶν κατοχῆς προεδίκαζε τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς περίπτωσιν νίκης τοῦ Ἄξονος. Ἄς προστεθῇ ὅτι, μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας (Σεπτέμβριος 1943), οἱ Γερμανοὶ παρέδωσαν εἰς τοὺς Βουλγάρους μέγα μέρος τῆς Δυτικῆς καὶ τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν, πλὴν Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς, ἀναλαμβάνοντες τὴν εὐθύνην κατοχῆς καὶ τῶν ἐλληνικῶν περιοχῶν τὰς ὁποίας ἤλεγχον μέχρι τότε οἱ Ἰταλοί. Ἐπειδὴ δὲ ὠρισμένα ἰταλικά τμήματα προέβαλον ἀντίστασιν, ὁ γερμανικὸς στρατὸς τὰ ἐξουδετέρωσε διὰ κεραυνοβόλου ἐνεργείας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προξενηθοῦν σοβαρώταται ζημίαι εἰς τὰ κέντρα ἀντιστάσεως (Κέρκυρα, Κεφαλληνία). Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀντισταθέντων τμημάτων (μὴ μεραρχία) ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.

Ὁ πόλεμος γίνεται παγκόσμιος.

Ἡ κατοχὴ ἐδημιούργησε καὶ εἰς τὴν χώραν μας, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἰδιαζούσας συνθήκας. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ, τοὺς ὁποίους οἱ Σύμμαχοι ἀνεγνώριζον ὡς τοὺς μόνους ἐκπροσώπους τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἡσυχολοῦντο μετὰ τὴν ὀργάνωσιν νέων πολεμικῶν μονάδων. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὐρίσκετο μία κυβέρνησις, στηριζομένη ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ εἰσβολέως, ἡ ὁποία ἡσκει περιωρισμένην, ἂν ὅχι ἐλαχίστην, ἐξουσίαν. Οὐδεμίαν δὲ ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν μεγίστην των πλειονοψηφίαν, ἤρνουντο νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἡ ἐλευθέρη ἐλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία θὰ ἔμπορουσε νὰ κατευθύνῃ τὰς μάζας, ἐσπερείτο μέσων ἐπικοινωνίας, διότι ὅλα ἐτέλουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς βρεταννικῆς κυβερνήσεως. Τῆς τελευταίας δὲ ἀποκλειστικὸς στόχος ἦτο ἡ νικηφόρος ἐκβασίς τοῦ πολέμου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἐχρειάζετο συμμαχούς. Ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος τῆς προσεφέρθη, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας μας, ἦτο ἡ Σοβ. Ἐνωσις. Ἡ συμμαχία μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν χώραν, μοναδικὴν τότε εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον, ἥλλαξε τὴν μορφήν τοῦ πολέμου. Ἡ εἰσοδος, τὴν 7ην Δεκεμβρίου 1941, κατόπιν τῆς ἐναντίον τοῦ Πήρλ - Χάρμπουρ ἰαπωνικῆς ἐπιθέσεως, τῶν Ἡνωμ.

Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον, προσέθεσε νέα προβλήματα. Ὁλόκληρος ὁ πλανήτης μετεβλήθη εἰς τεράστιον θέατρον πολέμου, εἰς τὸ ὁποῖον συνεπλέκοντο αἱ μεγαλύτεραι δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἐγνώρισε ποτὲ ἡ ἀνθρωπότης. Ἐκαστος δὲ τῶν ἐμπλακέντων ἐπέδιδωκεν ἰδίους σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν συνέπιπτον μὲ τοὺς σκοπούς τῶν συμμάχων του, ἀλλὰ σαφῶς εὐρίσκοντο εἰς ἀντίθεσιν. Ἐπὶ πλεόν, δὲν ὑπῆρχε κοινὴ ἡγεσία, οὔτε εἰς τὴν μίαν, οὔτε εἰς τὴν ἄλλην τῶν ἐμπολέμων παρατάξεων. Ὁ Χίτλερ κατηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ μέτωπα, οἱ Ἰάπωνες εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Στάλιν οὐδεμίαν ἀνάμειξιν ἐπέτρεπε τῶν συμμάχων του εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐνῷ δὲν ἔπαυε νὰ ἀξιώνῃ τὴν εἰς ὅλον ἐν μεγαλυτέρας ποσότητος χορήγησιν εἰς αὐτὸν πολεμικοῦ ὕλικου καὶ τὴν δημιουργίαν ἀγγλοαμερικανικοῦ μετώπου εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, ὥστε ὁ Χίτλερ νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ ἀποσύρῃ δυνάμεις ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Ὅλοι αἱ ἀπὸπειραι τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν νὰ ἐπιτύχουν συνεννόησιν μὲ τοὺς Σοβιετικούς, διὰ τὸν συντονισμόν πολιτικῆς καὶ ἐπιχειρήσεων, ἀπέληξαν εἰς διαρκεῖς πρὸς τὸν Στάλιν ὑποχωρήσεις. Ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι ἐπέτυχον νὰ φθάσουν τὸ μέγιστον τῆς πολεμικῆς προσπάθειάς των, δὲν ἔκρινον σκόπιμον νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Στάλιν, ἐκ τοῦ φόβου συνάψεως ὑπὸ τούτου χωριστῆς εἰρήνης μὲ τὴν Γερμανίαν. Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἡ χώρα αὕτῃ συνθηκολογήσῃ. Ἀλλ' αὕτῃ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐπέτρεψε νὰ καταλάβῃ τὴν Μαντζουρίαν καὶ τὴν Β. Κορέαν.

Εἰς τὴν τεραστίαν αὐτὴν ἐμπλοκὴν, ὅπου ἐπαίζετο τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῷ συνόλῳ της καὶ ὄχι ἐνὸς κράτους ἢ ἐνὸς συνασπισμοῦ κρατῶν, ὁ ρόλος τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν πτώσιν της, ἦτο, μοιραίως, περιωρισμένος. Ἡ δὲ φωνὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τοῦ ἑξωτερικοῦ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀκουσθῇ, παρ' ὅλην τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τὴν ὁποίαν ἔτρεφον οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, κατόπιν τῆς ἡρωϊκῆς ἐναντίον τοῦ Ἀξονος ἀντιστάσεώς της. Τὸν ἑλληνικὸν χῶρον τὸν ἐβλεπον, αἱ κυβερνήσεις καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν Συμμάχων, ὡς ἑδαφος πιθανῶν μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ὡς περιοχὴν προκλήσεως ἀντιπερισπασμοῦ.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἀντιστάσεως.

Ἡ ἀντίστασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν τριῶν δυνάμεων κατοχῆς ὑπῆρξε καθολικὴ καὶ ἤρχισεν εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν τακτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, παρέσχον ἄσυλον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὁπλίτας τοῦ Β.Ε.Σ., οἱ ὅποιοι διέφυγον τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπετέλεσε τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀντιστάσεως καὶ τὴν ὑπογράμμισιν τῶν αἰσθημάτων ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς συμμάχους τῶν δυσκόλων στιγμῶν. Ἄλλη ἐκδήλωσις ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἀπεδέχθησαν νὰ συγκεντρῶνουν καὶ νὰ διαβιβάζουν πληροφορίας πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς περὶ τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οὐδέποτε ἡ βρεταννικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν ἦτο τόσο καλῶς ἐνημερωμένη, ὅσον κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μάχης τῆς Κρήτης. Ἐγνώριζεν ἐπακριβῶς τὰ γερμανικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα θὰ μετεῖχον τῆς ἐπιθέσεως, τὰς βάσεις ἐξορμήσεως καὶ τὴν ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἐγχειρήματος.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς ἐλειτούργησεν ἐπιτυχῶς ὁ παράνομος μηχανισμός συγκεντρώσεως καὶ μεταδόσεως πληροφοριῶν τόσο πρὸς τὰς βρεταννικὰς μυστικὰς ὑπηρεσίας, ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ δὲ Ἕλληνες πατριῶται ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν των τὴν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν δραστηριότητά των.

Αἱ πληροφορίες, ὅμως, περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένας περιοχάς, ἐκάλυπτε μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἀμερικανικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ἄλλη πλευρὰ ἀνεφέρετο εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνταρτικῶν ὁργανώσεων, αἱ ὁποῖαι μὲ δολιοφθοράς, ἐνέδρας, αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις, θὰ καθήλωναν μέγαν ἀριθμὸν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν μεραρχιῶν μακρὰν τῶν πολεμικῶν μετώπων. Ὅπου αἱ ἀνταρτικαὶ ὁργανώσεις συνεκροτοῦντο πρωτοβουλία τῶν κατεχομένων, αἱ εἰδι-καὶ διὰ τὸν ἀνταρτοπόλεμον συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἔσπευδον νὰ τὰς βοηθήσουν διὰ τῆς ἀποστολῆς ὀπλων, πολεμεφοδίων, χρημάτων καὶ ἐμπειρογνομόνων. Ὅπου δὲν ἐξεδηλοῦντο παρόμοιαι πρωτοβουλίαι, αἱ συμμαχικαὶ ὑπηρεσίαι ἀνελάμβανον τὴν εὐθύνην τῆς ὁργανώσεως ἀνταρτικῶν ὁμάδων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβον Ἕλληνες. Αἱ δύο πρῶται μικραὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες συνεκροτήθησαν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1941, ἡ μία εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κοζάνης, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δημοδιδασκάλου, ὁ ὁποῖος συνελήφθη καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν, ἡ ἄλλη εἰς τὴν περιοχὴν Παρνασσίδος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Εὐθύμιον Δεδούσην. Καὶ ἡ δευτέρα ὁμὰς διελύθη, εὐθύς ὡς, κατόπιν καταδόσεως, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἱταλῶν ὁ ἀρχηγὸς τῆς. Ἐλλείπει στοιχείων, διέφυγε τὴν εἰς θάνατον κατάδικην. Ἐδραπέτευσεν τὸν Μάρτιον 1943 καὶ ἀμέσως συνειργάσθη μὲ τὴν ἀνταρτικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Δημ. Ψαρροῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1941, συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας τὸ Ἐθνικὸν Ἀπελευθερωτικὸν Μέτωπον (ΕΑΜ) ὑπὸ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Χρειάζεται μία μικρὰ ἀναδρομὴ διὰ νὰ καταστῇ φανερά ἡ σημασία τῆς κομμουνιστικῆς πρωτοβουλίας.

Τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ ἡ προδοτικὴ δραστηριότης του.

Ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ρωσίαν εἶχε διασπαστικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δυτ. Εὐρώπης τὰ ὁποῖα εἶχον ἰδρυθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι τοῦ 19ου καὶ τὴν πρώτην τοῦ 20ου αἰῶνος. Μικραὶ ἢ μεγάλαι μερίδες τῶν ἀποσχίσθησαν καὶ ἱδρυσαν νέα κόμματα, τὰ ὁποῖα υἱοθέτησαν τὴν γραμμὴν τοῦ κόμματος τῶν Μπολσεβίκων τῆς Ρωσίας, προελθόντος καὶ αὐτοῦ ἐξ ἀποσχίσεως ἐκ τοῦ ρωσικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος. Τὸν Μάρτιον 1918, τὸ κόμμα τῶν Μπολσεβίκων μετωνομάσθη εἰς Ρωσσικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα. Ἐκτοτε καὶ αἱ ἀποσχισθεῖσαι ἐκ τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν κομμάτων μερίδες ἀπεκλήθησαν Κ.Κ. Τὸν Μάρτιον 1919 ἰδρύθη ἡ Κομμουνιστικὴ Διεθνὴς (Γ' Διεθνὴς), εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχον τὰ Κ.Κ., ἐνῷ τὰ Σοσιαλιστικὰ κόμματα ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν εἰς τὴν Σοσιαλιστικὴν Διεθνῇ (Β' Διεθνὴς).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, μέχρι τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ὑπῆρχεν Σοσιαλιστικὸν Κόμμα. Διάφοροι, ὅμως, διανοούμενοι, αὐτοετιμολοφοῦντο σοσιαλισταί. Τὸν Νοέμβριον 1918 ἰδρύθη τὸ Σοσιαλεργατικὸν Κόμμα Ἑλλάδος, ἀπὸ τοὺς ἐν λόγῳ διανοουμένους καὶ μερικοὺς συνδικαλιστάς. Ἡ πλειονοψηφία τῶν στελεχῶν τοῦ ἐν λόγῳ Κόμματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὰς λαϊκὰς μά-

ζας, ἀπεφάσισε, τὸν Ἀπρίλιον 1920, ὅπως τὸ Κόμμα προσχωρήσῃ εἰς τὴν Κομμουνιστικὴν Διεθνή. Μετωνομάσθη εἰς Σοσιαλεργατικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος. Τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν διетήρησε μέχρι Δεκεμβρίου 1924, ὅποτε ἔλαβε τὸν τίτλον «Ἑλληνικὸν Τμήμα Κομμουνιστικῆς Διεθνoῦς» ἢ «Κομμουνιστικὸν Κόμμα Ἑλλάδος» (Κ.Κ.Ε.).

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, οἱ Ἕλληνες Κομμουνισταὶ ἀνέπτυξαν ἀντεθνικὴν δρᾶσιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς Μικρὰν Ἀσίαν προσεπάθησαν νὰ διαβρώσουν τὸ ἠθικὸν τοῦ μαχομένου στρατοῦ.

Τὸν Δεκέμβριον 1924 τὸ Κ.Κ.Ε. υἰοθέτησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ 5ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Ἰούλιος 1924) καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ συνελθούσης ἐπίσης εἰς Μόσχαν 7ης Συνδιασκέψεως τῆς Βαλκανικῆς Κομμουνιστικῆς Ὁμοσπονδίας (εἶχεν ἰδρυθῇ τὸν Ἰανουάριον 1920) περὶ δημιουργίας ἀνεξαρτήτου κράτους Μακεδονίας - Θράκης. Ἡ υἰοθέτησις τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξέφραζον καθαρῶς τὴν βουλγαρικὴν πολιτικὴν γραμμὴν καὶ ὄχι μόνον τοῦ Κ.Κ.Β., προεκάλεσε τὰς πρώτας ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν ἀντιδράσεις. Δυστυχῶς, δὲν ἐλήφθη πρόνοια ἀπαγορεύσεως τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος τοῦ Κ.Κ.Ε., ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀπολύτως δικαιολογημένη. Τὸ σύνθημα περὶ ἀποσπάσεως ἐδάφους ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους συνίστα ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας κατὰ τὸν Ποινικὸν Νόμον. Ἡ παράλειψις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τὸ Κ.Κ.Ε. νὰ μετάσχη τῶν ἐκλογῶν τῆς 7ης Νοεμβρίου 1926 καί, χάρις εἰς τὴν ἀναλογικὴν, νὰ ἐκλέξῃ 10 βουλευτὰς μὲ 4% τῶν ψήφων. Ἡ ἐκλογικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Κ.Κ.Ε. θὰ ὑποστῇ κάθετον πτώσιν εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Αὐγούστου 1928, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἀποδώσῃ, χάρις καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀναλογικὴν, 10 ἔδρας εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 1932 καὶ 15 εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 26ης Ἰανουαρίου 1936. Καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ περὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης προδοτικὸν σύνθημα τὸ ἐστέρησε πολλῶν στελεχῶν του, ἀρνηθέντων νὰ γίνουν ὄργανα τοῦ βουλγαρικοῦ ἐπεκτατισμοῦ.

Μεταβολὴ εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἐσημειώθη μετὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. (Αὐγoυστος 1935). Ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις, μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Χίτλερ εἰς τὴν ἐξουσίαν, εἶχε τὸν φόβον ὅτι θὰ τῆς ἐπετίθετο ἢ ἡ Ἰαπωνία ἢ ἡ Γερμανία ἢ ἀπὸ

κοινοῦ ἀμφότεροι αἱ ἐν λόγῳ δυνάμεις. Ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προέλθῃ εἰς συνεννοήσεις μὲ δυνάμεις ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας ἐχαρὰκτῆριζεν «ἱμπεριαλιστικὰς» καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ νέαν πορείαν εἰς τὰ Κ.Κ. Ἀφοῦ τὸν Δεκέμβριον 1934 ὑπέγραψε σύμφωνον φιλίας μὲ τὴν Γαλλίαν, ἐκάλεσε, διὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ 7ου Συνεδρίου, τὰ Κ.Κ. νὰ συνεργασθοῦν μὲ ἀστικά κόμματα εἰς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας (δημιουργία τῶν ἀποκληθέντων «λαϊκῶν μετώπων») καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν μικρῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ὑφίσταντο «ἱμπεριαλιστικὴν» ἐπίθεσιν. Τὸ νόημα τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἐδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου μὲ τὴν ὑπογράμμισιν ὅτι «ἡ πάλῃ ἐναντίον τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ πολέμου, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξίν του, θὰ διεξάγεται μὲ σκοπὸν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως».

Πιστὸν εἰς τὰς ἐκ Μόσχας ὁδηγίας, τὸ Κ.Κ.Ε. ἀντικατέστησε, τὸν Δεκέμβριον 1935, τὸ σύνθημα τῆς «ἐνιαίας καὶ ἀνεξάρτητης Μακεδονίας καὶ Θράκης» μὲ τὸ σύνθημα «πλέρια ἰσοτιμία στὶς Μειονότητες». Ἀλλὰ παρῆκε τὴν διευκρίνησιν ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ συνθήματος, δὲν ἀπετέλει καὶ ἀλλαγὴν στόχου. Διότι, ὡς ἐτόνιζεν, εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνελθόντος κατὰ τὸν ἀνωτέρω μῆνα συνεδρίου του, «Τὸ Κόμμα (κομμουνιστικὸν) δὲν παύει νὰ διακηρύττῃ πῶς τελικὰ καὶ ὀριστικὰ τὸ μακεδονικὸν ζήτημα θὰ λυθῇ ἀδελφικὰ μετὰ τὴ νίκη τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας στὰ Βαλκάνια. Μόνον τότε ὁ μακεδονικὸς λαὸς θὰ βρῇ τὴν πλέρια ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν». Ἡ βασικὴ γραμμὴ του, δηλαδή, παρέμενεν ἀμετάβλητος: Ἀνεξάρτητος Μακεδονία καὶ Θράκη.

Ἐπίσης, τὸ Κ.Κ.Ε. ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ ἀναζητῇ συμμάχους πρὸς ἐκλογικὴν συνεργασίαν, ὥστε νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὴν ἄλλην ἐντολὴν τῆς Μόσχας, τῆς συγκροτήσεως «λαϊκοῦ μετώπου». Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1936 θὰ ἐμφανισθῇ μὲ τὸν τίτλον: «Παλαϊκὸν Μέτωπον Ἀγροτῶν καὶ Ἑργατῶν».

Τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου ἐπέτυχεν τὴν πλήρη ἐξάρθρωσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. Ὅλα τὰ ἡγετικά στελέχη, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διορισθέντος ὑπὸ τῶν Σοβιετικῶν, τὸ 1931, ἀρχηγοῦ του Ν. Ζαχαριάδη, συνελήφθησαν. Πλεῖστα, ὡς καὶ χιλιάδες μελῶν του ἢ συμπαθούντων πρὸς αὐτό, ὑπέγραψαν δηλώσεις μετανόας, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεκήρυσσον τὰς κομμουνιστικὰς ἀρχὰς καὶ ἐχαρά-

κτῆριζον τὴν δραστηριότητα τοῦ κόμματος ὡς ἀντεθνικήν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν, ὁ Ν. Ζαχαριάδης ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ὑπουργὸν Ἀσφαλείας Κ. Μανιαδάκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως καὶ προέτρεπε τοὺς ὁπαδούς του νὰ ἐνισχύσουν τὸν διεξαγόμενον ἀγῶνα. Ἐνήργησε, προφανῶς, βάσει τῆς ὑπὸ τοῦ 7ου Συνεδρίου τῆς Κ.Δ. χαραχθείσης γραμμῆς. Ὀλίγον ἄργότερον, τὴν 26ην Νοεμβρίου 1940, ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ι. Μεταξάν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεδείκνυε μεσολάβησιν τῆς Σοβ. Ἐνώσεως διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἑλληνοϊταλικῆς εἰρήνης καὶ ἀποχώρησιν τῶν Βρετανῶν ἐξ Ἑλλάδος, διότι, ὡς προσέθετεν, ἡ χώρα μας δὲν εἶχε θέσιν εἰς τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας ἅφ' ἑνός, Ἰταλίας - Γερμανίας ἅφ' ἑτέρου «ἱμπεριαλιστικὸν πόλεμον». Ἐπεδίωξε δι' αὐτῆς νὰ διαφοροποιήσῃ τὴν στάσιν τοῦ Κ.Κ.Ε. ἀπὸ ἐκείνην τοῦ συνόλου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ εὐρεθῇ ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀλλαγὴν πορείας, τὴν ὁποίαν εἶχε χαράξει ἡ Κ.Δ. μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ γερμανοσοβιετικοῦ συμφώνου. Εἰς τὴν διαφοροποίησιν θὰ ἐμμένῃ τὸ Κ.Κ.Ε. μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως.

Ἡ κατοχὴ ἀπεδείχθη ἐπωφελὴς διὰ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ Γερμανοί, καθ' ὑπόδειξιν τῆς Βουλγαρίας, ἀπηλευθέρωσαν πολλοὺς ἐκ τῶν ἐξ αὐτῶν κρατουμένων. Κατεβλήθη κατόπιν τούτου προσπάθεια ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κόμματος καὶ ἐν συνεχείᾳ δημιουργίας «λαϊκοῦ μετώπου». Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν συνεκροτήθη τὸ Ε.Α.Μ. Οὐδόλως ἐσκέφθη ἡ ἡγεσία τοῦ Κ.Κ.Ε. τὴν ὀργάνωσιν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἐνα δευτερεῦον στέλεχός του, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπογράψει «δῆλωσιν μετανοίας» καὶ ἤθελε νὰ ἀποκατασταθῇ «κομματικῶς», ὁ Ἀθανάσιος Κλάρας ἢ Μιζέριος (περισσότερον γνωστὸς μὲ τὸ ψευδώνυμον Ἀρης Βελουχιώτης), ἐσχημάτισε τὴν πρώτην κομμουνιστικὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα, τὸν Μάϊον τοῦ 1942, εἰς τὴν Σπερχειάδα. Ὁ Κλάρας εἶχεν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν ἀποκτῆσιν δυνάμεως διὰ τὴν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν κατάκτησιν τῆς ἔξουσας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἤρχισε νὰ φονεύῃ προκρίτους τῆς περιοχῆς Λαμίας, ὡς καὶ πάντα ἀρνούμενον νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν

θέλησιν του. Ἐπίσης, ἐφόνευεν κάθε ἀξιωματικὸν ὃ ὁποῖος ἀπτεπεύ-
 ρατο νὰ ὀργανώσῃ ἀνταρτικὴν ὁμάδα.

Τὸ Ε.Α.Μ. ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὴν γραμμὴν τοῦ ἀνταρτο-
 πολέμου ὅταν διειπίστωσεν ὅτι ἡ ἔνοπλος ἀντίστασις κατὰ τοῦ
 ἐχθροῦ ἀπετέλει καθολικὸν πόθον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ σκοπὸν
 νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ὑλικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος
 διὰ τὴν μελλοντικὴν κατάκτησιν τῆς ἐξουσίας.

Ὁ Γοργοπόταμος.

Τὰ τέλη Ἰουλίου 1942 ὁ συνταγματάρχης ἐ. ἀ. Ναπολέων
 Ζέρβας ἤρχισεν εἰς τὰς περιοχὰς Βάλτου καὶ Ἀρτης τὴν ὀργανώσιν
 ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Τὸ συγκρότημα τῶν ὁμάδων εἰς τὸ ὁποῖον,
 σὺν τῷ χρόνῳ, προσήλθον νὰ ὑπερετήσουν πολλοὶ ἐν ἐνεργείᾳ
 ἀξιωματικοί, ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν Ἐθνικὸς Δημοκρατικὸς Ἑλλη-
 νικὸς Στρατὸς (ΕΔΕΣ). Πολιτικὴ ὀργάνωσις, ὑπὸ τὸ ἴδιον ὄνομα,
 συνεκροτήθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρα-
 τηγοῦ Ν. Πλαστήρα (ἀπουσιάζοντος εἰς Γαλλίαν) καὶ Στ. Γονατᾶ.

Τὴν νύκτα τῆς 29ης πρὸς 30ὴν Σεπτεμβρίου 1942, τὸ βρεταννι-
 κὸν στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς, προετοιμάζον τὴν μεγάλην ἐναντίον
 τῶν ὑπὸ τὸν Γερμανὸν στρατάρχην Ρόμμελ γερμανοϊταλικῶν δυ-
 νάμεων ἀντεπίθεσιν, ἀπέστειλεν ὁμάδα δολιοφθορέων, ὑπὸ τὸν
 ταξίαρχον Μέγιερς, εἰς Ἑλλάδα. Ἀποστολὴ τῆς ὁμάδος ἦτο ἡ ἀνα-
 τίναξις τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τῆς Παπαδιᾶς ἢ τοῦ Γοργο-
 ποτάμου, ὥστε νὰ διακοπῇ ὁ μέσῳ τῆς χώρας μας διενεργούμενος
 ἀνεφοδιασμὸς τοῦ Ρόμμελ. Ἡ ὁμὰς εἶχεν ἐντολὴν νὰ συνεργασθῇ
 μὲ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν περιοχὴν ἀντάρτας τῶν ὁποίων ἔργον
 θὰ ἦτο νὰ ἐξουδετερώσουν τὰ προστατεύοντα τὴν γέφυραν φυλάκια
 καὶ νὰ κρατήσουν εἰς ἀπόστασιν τὰ ἀποσταλησόμενα πρὸς ἐνί-
 σχυσιν ἰταλικά τμήματα. Τὰ μέλη τῆς ὁμάδος, ἐρρίφθησαν, δι'
 ἀλεξιπτῶτων, εἰς Γκιῶναν, περιοχὴν ἐλεγχομένην ὑπὸ τοῦ Βελου-
 χιώτη. Οὗτος, ὅταν ἐπληροφορήθη τὴν ἄφιξιν τῆς ὁμάδος, ἀπέ-
 φυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτῆς. Μόνον ὅταν ἡ ὁμὰς ἐπέτυχε
 νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ζέρβαν καὶ οὗτος προθύμως ἀπεδέχθη
 νὰ παράσχῃ τὴν αἰτουμένην βοήθειαν, ὁ Βελουχιώτης ἠναγκάσθη
 καὶ αὐτὸς νὰ μετάρχη τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ κωλυσιεργία του ὅμως
 εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἀνατίναξις τῆς γεφύρας νὰ γίνῃ τὴν νύκτα

τῆς 25ης πρὸς 26ην Νοεμβρίου, ὅταν, δηλαδή, ὁ Ρόμμελ εἶχεν ἡττηθῇ εἰς Ἐλ Ἀλαμείν καὶ ὑπεχώρει πρὸς Τριπολίτιδα.

Τὸ πρῶτον αὐτὸ καθαρῶς πολεμικὸν ἐγχείρημα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων προεκάλεσεν τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, μὲ ἄμεσον συνέπειαν τὴν εἰς συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμὸν προσέλευσιν ἐθελοντῶν εἰς αὐτάς. Εἰς τοῦτο συνέτεινε καὶ τὸ ὅτι τὸ στρατηγεῖον Μ. Ἀνατολῆς διέταξε τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν ὁμάδα ἀξιωματικούς νὰ παραμείνουν εἰς Ἑλλάδα ὡς Βρεταννικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολὴ πλησίον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἔργον τῆς ἀποστολῆς θὰ ἦτο νὰ συντονίζῃ τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν ἀνταρτῶν καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάζῃ, προβαίνουσα εἰς σχετικὰς ὑποδείξεις πρὸς τὸ Στρατηγεῖον, μὲ τὸν ἀναγκαῖον ὀπλισμὸν καὶ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Δυστυχῶς, ὁ ταξίαρχος Μέγιερς ἀντὶ νὰ προκρίνῃ ὡς ἔδραν τῆς ἀποστολῆς τὴν περιοχὴν τοῦ Ζέρβα, ἐπέλεξεν ἐκείνην τοῦ Βελουχιώτη. Ἡ ἐπιλογὴ αὕτῃ ἀπετέλεσεν οὐσιώδη προσφορὰν πρὸς τοὺς κομμουνιστάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ἡ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀμέσως μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, ἀπεφάσισε νὰ περιορίσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω, τὴν 2αν Ἰουνίου 1942, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ὑπέγραψε διάταγμα περὶ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παρέμεινεν ἐξαμελής (Ἐμμ. Τσουδερός, πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Ἐθν. Οἰκονομίας, Ἀλεξ. Σακελλαρίου, ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, Στυλ. Δημητρακάκης, ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ Δικαιοσύνης, Π. Νικολαΐδης, ὑπουργὸς Ἀεροπορίας, Ἀριστ. Δημητράτος, ὑπουργὸς Ἐργασίας καὶ Σ. Θεοφανίδης ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας).

Ἡ ἄφιξις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐχαιρετίσθη μὲ θερμότητα ὑπὸ τῆς πολυαριθμοῦ ἐλληνικῆς παροικίας καὶ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Φαρούκ. Ἡ Αἰγύπτos παρῆχε μὲν βάσεις (στρατιωτικὰς, ναυτικὰς καὶ ἀεροπορικὰς) εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν, βάσει τῶν διατάξεων τῆς βρεταννοαἰγυπτιακῆς συνθήκης τοῦ 1936, ἀλλὰ δὲν εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἄξονος. Θὰ ἀναμείνη μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1945, διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν. Δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐπέτρεψεν τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ ἔδαφός της. Ἐδέχθη μόνον τὴν παραμονὴν τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἐφ' ὅσον εἶχον τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βρεταννικοῦ Στρατηγεῖου Μ. Ἀνατολῆς, καί, κατὰ παραχώρησιν, τῶν τριῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἐφερε δὲ δυσκολίας καὶ εἰς τὸ ζήτημα ἀναλήψεως τοῦ εἰς χρυσὸν ἀποθέματος τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον, μεταφερθὲν, μέσῳ Κρήτης, μὲ μυρίας δυσχερείας, εἶχεν ἐναποθηκευθῇ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν τῆς Αἰγύπτου, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἔδρα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Εὐτυχῶς, ὅτι εἶχον ἔλθει μετὰ τῆς κυβερνήσεως ὁ Διοικητὴς τῆς Καθηγητῆς Κυρ. Βαρβαρέσος καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς Γεωρ. Μαντζαβῖνος καὶ ὅτι εἶχε προβλεφθῇ, διὰ νόμου, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἔδρα τῆς Τραπεζῆς θὰ ἦτο ἡ ἐκάστοτε ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Μετὰ πολλὰ διαβήματα ὁ χρυσὸς, βάρους 608.350 οὔγγιων, παρεδόθη καὶ μετεφέρθη εἰς Πραιτώριαν ὅπου ἐναπετέθη πρὸς φύλαξιν εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τῆς Νοτιοαφρικανικῆς Ὁμοσπονδιακῆς Τραπεζῆς. Ὁ χρυσὸς αὐτός, μετὰ τῶν εἰς συνάλλαγμα διαθεσίμων τῆς Τραπεζῆς, θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχικὴν βάσιν τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἡ αἰγυπτιακὴ στάσις κατέστησε ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως τῆς προσφερθείσης εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Μ. Βρεταννίας φιλοξενίας εἰς Λονδῖνον. Τὴν 27ην Ἰουνίου ὁ Βασιλεὺς, ὁ Διάδοχος Παῦλος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὁ πρωθυπουργός, οἱ ὑπουργοὶ Δημητράτος καὶ Θεοφανίδης, ἡ διοίκησις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν διὰ Νοτ. Ἀφρικήν, ὅπου ἔφθασαν τὴν 7ην Ἰουλίου. Παρέμειναν εἰς Πραιτώριαν, ὡς

φιλοξενούμενοι τῆς Νοτιοαφρικανικῆς κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας πρόεδρος, ἦτο καὶ τότε, ὅπως καὶ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὁ στρατάρχης Γιάν Σμάτς, μέγας φίλος τῆς χώρας μας, μέχρι τῆς 25ης Αὐγούστου, ὅποτε ἀνεχώρησαν διὰ Λονδῖνον. Τὸ διαδοχικὸν ζεῦγος καὶ τὰ τέκνα του παρέμειναν εἰς Ν. Ἀφρικὴν. Βασιλεὺς καὶ κυβέρνησις ἔφθασαν, τὴν 22αν Σεπτεμβρίου 1941, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λίβερπουλ, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Μ. Βρεταννίας δούξ τοῦ Γκλῶστερ. Ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς μετέβησαν εἰς Λονδῖνον ὅπου εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοὺς ἀνέμενεν ὁλόκληρος ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Τσῳρτσιλ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κρατῶν τῆς Κοινοπολιτείας καὶ πλήθη κόσμου. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ἐδάκρυσεν ὅταν ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Ἑλλήνου Βασιλέως.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, μετὰ τὴν ἀφίξιν της εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν, ἐν συνεχείᾳ, ἐγκατάστασίν της εἰς Λονδῖνον, εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀκόλουθα σοβαρώτατα θέματα :

1) Τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ὥστε νὰ καταστοῦν ἀξιόμαχοι καὶ ἱκαναὶ νὰ μετὰσχουν τῶν συνεχιζομένων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

2) Τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς λιμοκτονούσης Ἑλλάδος.

3) Τὴν ἐξασφάλισιν ὑποστηρίξεως τῶν ἐθνικῶν διεκδικησέων μας (Δωδεκάνησα, Βορ. Ἠπειρος, εὐνοϊκὴ διαρρύθμισις τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων, Κύπρος).

4) Τὴν περιθάλψιν τῶν προσφύγων οἱ ὅποιοι διέφυγον ἐξ Ἑλλάδος.

5) Τὴν ταχύτεραν δυνατὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν Ἰούνιον 1941 ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις διέθετε τὰς ἐξῆς δυνάμεις : α) Στρατός, Τάγμα ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο ὑπὸ ἐκπαίδευσιν ἀξιωματικῶν στελεχῶν ἐξ Ἑλλάδος πρὸ τῆς καταρρεύσεως, τὰ διαφυγόντα, ἐξ Ἑβρου, εἰς Τουρκίαν, τμήματα (δύο τάγματα) τῆς ταξιαρχίας Ἑβρου (ὁ διοικητὴς της ὑποστράτηγος Ζήσης εἶχεν αὐτοκτονήσει), τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἔφθασαν ἐν τῷ συνόλῳ των, εἰς Αἴγυπτον.

β) Ναυτικόν, τὸ καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», 6 ἀντιτορπιλλικά, 3 τορπιλλοβόλα, 5 ὑποβρύχια, τρία ἐπίτακτα ἐμπορικὰ σκάφη. Ὅσον καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ παλαιῶν σκαφῶν, ἐκτὸς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Βασίλισσα Ὀλγα», «Κουντουριώτης» καὶ «Σπέτσαι», ἀπέτελουν πολύτιμον ἐνίσχυσιν διὰ τὸν βρεταννικὸν στόλον Ἀνατ. Μεσογείου, τόσοι δεινῶς δοκιμασθέντα κατὰ τὴν μάχην τῆς Κρήτης. γ) Ἀεροπορία, πέντε ἀεροπλάνα τύπου Ἀβρό - Ἀνσον. δ) Τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὰς συμμαχικὰς μεταφοράς. (Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1939 ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἀνῆρχετο εἰς 577 ἀτμόπλοια συνολικῆς χωρητικότητος 1.837.315 τόννων. Ἐπὶ πλεόν, ὑπῆρχον 124 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 454.318 τόννων, ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας, ἀλλὰ πλέοντα ὑπὸ ξένην σημαίαν. Τὸ γεγονός καὶ μόνον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀπώλεσε τὰ 72% τῆς δυνάμεώς του ἀπέδειξε πόσον πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὴν συμμαχικὴν πολεμικὴν προσπάθειαν συμβολή του).

Ἡ ἀναδιοργάνωσις ἤρχισεν ἀμέσως. α) Τὸ Ναυτικόν. Τὰ πολεμικὰ σκάφη, παρὰ τὸ ὅτι εἶχον ἀνάγκην ἐπισκευῶν, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παρέμειναν ἀδρανῆ. Ἐνῆλλασον τὰς πολεμικὰς ἀποστολὰς μὲ τὴν παραμονὴν εἰς τὰς δεξαμενάς, πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἐκσυγχρονισμόν των. Αὐτὸς ὁ γηραιὸς «Ἀβέρωφ», κατόπιν προχείρου ἐπισκευῆς, ἐχρησιμοποιήθη, μετὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἰαπωνίας εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τὴν προστασίαν νηοπομπῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης, τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τὴν ἀραβικὴν θάλασσαν. Ἡ δύναμις τοῦ ναυτικοῦ, ἡ ὁποία ἀνῆρχετο τὸν Ἰούνιον 1941 εἰς 200 περίπου ἀξιωματικούς καὶ 2.500 ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας ὑπερεδιπλασιάσθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 1942 καὶ ἔφθασε τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1943 εἰς 549 ἀξιωματικούς καὶ 8.551 ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας. Ἡ ἀρίστη ἀπόδοσις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἔπεισε τοὺς Βρεταννοὺς νὰ τὸ ἐνισχύσουν διὰ τῆς παραδόσεως νεοτεύκτων σκαφῶν. Ἐντὸς τοῦ 1942 παρελάβομεν 5 ἀντιτορπιλλικά συνοδείας, τὰ «Πίνδος», «Κανάρης», «Ἀδρίας», «Μιαούλης», «Θεμιστοκλῆς» καὶ τὴν κορβέτταν «Σαχτούρης», ἐντὸς τοῦ 1943 τὸ ἀντιτορπιλλικὸν συνοδείας «Κρήτη», τὰς κορβέττας «Ἀποστόλης», «Κριεζῆς», «Τομπάζης», τὸ ὑποβρύχιον «Ματρῶζος» καὶ 16 ναρκαλευτικά, τὰς ἀρχὰς τοῦ 1944 τὸ ὑποβρύχιον «Πιπῖνος» καὶ τὰ ἀντι-

τορπιλλικά στόλου «Σαλαμίσ» καὶ «Ναυαρίνον». Ἐπὶ πλέον, αἱ ΗΠΑ μᾶς παρεχώρησαν 4 ἄρματαγωγὰ, ἓν ἀνθυποβρυχιακὸν σκάφος καὶ 8 βοηθητικά.

Τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν μας, κατὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940, περιελάμβανε τὸ καταδρομικὸν «Γ. Ἀβέρωφ», ναυπηγήσεως 1909 10 ἀντιτορπιλλικά στόλου, ἐκ τῶν ὁποίων 4 («Ἀετός», «Ἱέραξ», «Πάνθηρ», «Λέων») ναυπηγήσεως 1911, 4 («Κουντουριώτης», «Υδρα», «Σπέτσαι», «Ψαρά») ναυπηγήσεως 1931 - 32, 2 («Β. Γεώργιος», «Β. Ὀλγα») ναυπηγήσεως 1938, 13 τορπιλλοβόλα, ἐξ ὧν 4 ναυπηγήσεως 1906, 4 τοῦ 1913 καὶ 5 τοῦ 1916, 6 ὑποβρύχια ναυπηγήσεως 1925 - 26 καὶ 20 βοηθητικά σκάφη. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐὰν ἀντιμετώπιζε τὸν ἰταλικόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ πέμπτος, εἰς ἐκτόπισμα, βαρέα σκάφη καὶ δύναμιν πυρός, στόλος τοῦ κόσμου, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἐπιβιώσεως διέθετεν. Ἡ παρουσία ὁμως ἰσχυρῶν μοιρῶν τοῦ βρετανικοῦ στόλου εἰς τὴν Μεσόγειον τοῦ ἐπέτρεψεν ὅχι μόνον νὰ ἐκτελέσῃ τὸν εἰδικὸν προορισμὸν του, τὴν κάλυψιν τῶν μεταφορῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθετικῆς μορφῆς πρωτοβουλίας. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ μέχρι τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν, μετεφέρθησαν 120.816 ἄνδρες καὶ παντοειδῆ ἐφόδια. Παραλλήλως, ἐξετέλεσε τέσσαρας ἐπιθετικάς, δι' ἀντιτορπιλλικῶν, ἐξορμήσεις: 1) Τὴν πρωίαν τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1940, τὰ ἀντιτορπιλλικά «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρά» ἐβομβάρδισαν τὰ εἰς τὴν περιοχὴν Σαγιαδὸς εὐρισκόμενα ἰταλικά στρατεύματα. 2) Τὰς νύκτας τῆς 14ης πρὸς 15ην Νοεμβρίου καὶ 15ης πρὸς 16ην Δεκεμβρίου, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά τὴν πρώτην φορὰν καὶ δύο τὴν δευτέραν ἐξετέλεσαν περιπολίαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντο μέχρι καὶ πέραν τοῦ ὕψους τῆς νήσου Σάσωνος. 3) Τὴν νύκτα τῆς 4ης πρὸς 5ην Ἰανουαρίου 1941, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά ἐβομβάρδισαν τὸν λιμένα τῆς Αὐλῶνος. Ἐπίσης τὰ ὑποβρύχια παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγῳ ἡλικίας δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν ἐνεργὸν δράσιν, περιεπόλουν εἰς τὸ Στενὸν τοῦ Ὀτράντο καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ πολέμου μετὰ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἐπέτυχον νὰ βυθίσουν ἰταλικά σκάφη συνολικῆς χωρητικότητος 21.383 τόννων. Συγκεκριμένως, τὸ «Παπανικολῆς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Ἰατρίδης) ἐβύθισε τὴν 24ην Δεκεμβρίου 1940, τὸ μεταγωγικὸν Φιρέντσε (3.952 τόννων), τὸ

«Πρωτεύς» (κυβερνήτης πλωτάρχης Χατζηκωνσταντής), τὴν 29ην Δεκεμβρίου, τὸ μεταγωγικὸν «Σαρδηνία» (11.452 τόννων), τὸ «Κατσώνης», (κυβερνήτης πλωτάρχης Σπανίδης), τὴν 31ην Δεκεμβρίου, τὸ βοηθητικὸν στόλου «Κοΐντο» (531 τόννων) καὶ τὸ «Τρίτων» (κυβερνήτης πλωτάρχης Γ. Ζέπος) τὸ μεταγωγικὸν «Κάρνια» (5.451 τόννων). Δυστυχῶς, τὸ «Πρωτεύς», ὑποστὰν προφανῶς βλάβην, ἠναγκάσθη, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξαπόλυσιν τῶν τορπιλλῶν του, νὰ ἀναδυθῇ. Ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ συνοδοῦ Ἰταλικοῦ τορπιλλοβόλου, τὸ ὁποῖον τὸ ἐνεβόλησε καὶ τὸ ἐπληξε διὰ βομβῶν βυθοῦ. Ἐβυθίσθη αὐτανδρον. Τὰς μεγαλυτέρας ἀπωλείας ὁ στόλος μας ὑπέστη μεταξύ 20 καὶ 25 Ἀπριλίου 1941, λόγῳ βομβαρδισμοῦ τῶν σκαφῶν ὑπὸ γερμανικῶν ἀεροπλάνων. Ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς εἰς τὸν Σαρωνικὸν τὰ ἀντιτορπιλλικά «Β. Γεώργιος», «Ύδρα» καὶ «Ψαρά» καὶ 10 ἐκ τῶν τορπιλλοβόλων καί, τὴν 15ην Μαΐου, εἰς Σούδαν, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέων».

β) Ἡ Ἀεροπορία. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως ἡ ἀεροπορία μας ἀπετελεῖτο ἐξ 131 ἀεροπλάνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 30 ἦσαν βομβαρδιστικά, 33 καταδιωκτικά, 38 ἀναγνωριστικά καὶ 30 ναυτικῆς συνεργασίας. Μόνον εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἡ Ἰταλία διέθετε ἀεροπορικὸν στόλον ἐκ 400 ἀεροπλάνων. Καθόλου περιέργον ὅτι ἡ ἀεροπορία μας, παρὰ τὰς ἡρωϊκὰς προσπάθειάς της, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ ἀποτελεσματικὴν κάλυψιν εἰς τὸν στρατόν.

Εἰς Μ. Ἀνατολὴν εὐρίσκοντο, ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1940, ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὴν Σχολὴν Ἀεροπορίας τῆς Βρετανικῆς Ἀεροπορίας, εὐρισκομένην εἰς Χαμπανίγια τοῦ Ἰράκ, οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ 1940 τῆς Σχολῆς Ἀεροπορίας καὶ ἡ δευτέρα τάξις τῶν δοκίμων. Οἱ νεαροὶ αὗτοί Ἰκαροί, ὁμοῦ μετὰ τῶν ὀλίγων διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος, θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς νέας ἐλληνικῆς ἀεροπορίας. Μέχρι τέλους τοῦ 1941 εἶχε προχωρήσει ἡ ἀνασυγκρότησις διὰ τῆς ὁργανώσεως δύο μοιρῶν, τῆς 13ης ναυτικῆς συνεργασίας καὶ 335ῆς διώξεως, ὡς καὶ τῶν ἀπαραιτήτων κέντρων ἐκπαιδεύσεως. Ἐν ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν ἰδρύθη εἰς Νότιον Ἀφρικὴν. Οἱ ἐκεῖ φοιτήσαντες ἐξεπαιδεύθησαν ἐπὶ ὄλων τῶν εἰδικοτήτων. Τὸ 1942, ἡ 13η μοῖρα ἐχρησιμοποιήθη εἰς προστασίαν νηοπομπῶν καὶ ἀνθυποβρυχιακὴν ἔρευναν, καὶ ἡ 335η εἰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρόμμελ. Τὸ 1943 συνεκροτήθη καὶ δευτέρα μοῖρα διώξεως, ἡ

336η, συγκρότημα προστασίας αεροδρομίων και όμας πληρωμάτων μεταφορικών αεροπλάνων. Κατά τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἡ 13η μοῖρα μετεβλήθη εἰς βομβαρδιστικὴν καὶ τὸν Μάϊον 1944 μετεκινήθη εἰς Ἰταλίαν, μετασχοῦσα τῶν ἐκεῖ ἐπιχειρήσεων. Τὸν Αὐγουστον μετεκινήθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ αἱ δύο μοῖραι διώξεως. Τὸν Νοέμβριον 1944 αἱ τρεῖς μοῖραι μετεφέρθησαν εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Κρήτης, Μήλου καὶ Δωδεκανήσου ἐπιχειρήσεις, μέχρι τῆς γερμανικῆς συνθηκολογήσεως.

γ) Σ τ ρ α τ ὅ ς : Τὴν 15ην Ἰουνίου 1941 ἰδρύθη τὸ Ἀρχηγεῖον Βασιλικοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Μέσης Ἀνατολῆς (ΑΒΕΣΜΑ), ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποίου ἐτοποθετήθη ὁ ἀντιστράτηγος Ε. Τζανακάκης, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τῆς Κρήτης, διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν. Ἐντὸς μηνός, τὸ ΑΒΕΣΜΑ διέθετε 215 ἀξιωματικούς καὶ 3.572 ὁπλίτας, τὸν δὲ Νοέμβριον 1941 εἶχε συγκροτηθῇ ἡ 1η Ταξιαρχία ἐκ τριῶν ταγμάτων, συντάγματος πυροβολικοῦ καὶ βοηθητικῶν σχηματισμῶν (277 ἀξιωματικοὶ καὶ 6.000 ἄνδρες) ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μαραβέα Βασ., ἀντικατασταθέντα ἀργότερον διὰ τοῦ συνταγματάρχου Κατσώτα Πανσανία, καὶ ἐν ἀνεξάρτητον τάγμα. Τὰ τμήματα αὐτὰ ἀποτελέσθησαν ἐξ ἐθελοντῶν τοῦ αἰγυπτιώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐκ διαφυγόντων ἐξ Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ, ὅμως, ἡ δύναμις ἐκρίθη ἀνεπαρκῆς, τὸν Φεβρουάριον 1942 ἐγινεν ἐπιστράτευσις ἐξ ἡλικιῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν θὰ συγκροτηθῇ καὶ 2α Ταξιαρχία. Προσπάθεια συγκροτήσεως μεραρχίας, ἐκ τῶν ἀνωτέρω μονάδων, ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χρ. Ζυγούρην, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τῆς 9ης μεραρχίας εἰς τὸ Ἀλβανικὸν μέτωπον, δὲν ἀπεδείχθη ἐπιτυχής.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1942 συνεκροτήθη καὶ εἰδικὴ μονὰς ἐξ ἐθελοντῶν ἀξιωματικῶν, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Χριστόδουλον Τσιγάντεν, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν «Ἱερὸς Λόχος». Ἡ ἀρχικὴ δύναμις τῆς ἀνήρχετο εἰς 142, ἐξ ὧν οἱ 100 ἦσαν ἀξιωματικοί, ὑπηρετοῦντες ὡς ἀπλοὶ ὁπλίται. Ἀργότερον ἐξελίχθη εἰς σημαντικὸν τμήμα καταδρομῶν, δυνάμεως 1.016 ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν (ἀπὸ 5 Ἰουνίου 1944).

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς Μέσης Ἀνατολῆς ἔλαβε τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἑλ Ἀλαμείν. Ἡ πρώτη ταξιαρχία

(συνταγματάρχης Πανσ. Κατσώτας) ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρεταννικὴν στρατιάν, τῆς ὁποίας διοικητὴς ἦτο ὁ ἀντιστράτηγος τότε καὶ μετέπειτα στρατάρχης Μοντγκόμερυ, τὰ τέλη Αὐγούστου 1942. Μετέσχε τόσον εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῆς τελευταίας ἰταλο-γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Αἰγύπτου, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν συντριβὴν τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρόμμελ. Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἱερὸς Λόχος μετέσχε τῶν ἐκκαθαριστικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Τυνησίαν, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1943, καὶ ἦτο τὸ πρῶτον συμμαχικὸν τμήμα, τὸ ὁποῖον εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σφάξ.

Οἰκονομικὰ θέματα.

Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσε πρὸς τὴν ἐλληνικὴν, τὸν Ἰούνιον 1941, ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην βοήθειαν ἡδύνατο νὰ τῆς παράσχη ἐκτὸς τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἐφοδιασμόν, εἰς πολεμικὸν ὑλικόν, ἱματισμὸν καὶ τροφήν, τῶν ὑπὸ ἀναδιοργάνωσιν ἐλληνικῶν δυνάμεων. Διὰ τὰς ἄλλας ἀνάγκας ὑπεδείκνυε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν διαθεσίμων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ αὐτῶν ὅμως μόνον 5.900.000 λίραι Ἀγγλίας ἢ 23.600.000 δολλάρια ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον. Τὰ ὑπόλοιπα, ὁ προαναφερθεὶς χρυσὸς καὶ 37.258.650 λίραι Ἀγγλίας ἢ δολλάρια 149 ἑκατ. εἰς συνάλλαγμα, ἀπετέλουν περιουσίαν τῆς Τραπεζῆς καὶ ἔπρεπε νὰ διατηρηθοῦν ὡς μελλοντικὸν κάλυμμα τῆς δραχμῆς. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἡ Μ. Βρεταννία ἤρνεϊτο νὰ παράσχη καὶ ἄλλην βοήθειαν, πλὴν τῆς ἀνωτέρω, ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλας πηγὰς. Ἰδοῦ, τελικῶς, πῶς ἐκαλύφθησαν αἱ ἄλλαι δαπάναι :

α) Ἐπισιτισμὸς Ἑλλάδος : Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπεβάρυναν τὸν ἐλληνικὸν λαὸν διὰ τὰς δαπάνας τῶν στρατευμάτων τῶν σταθμευόντων εἰς Ἑλλάδα, ἀφῆρσαν μέγα μέρος τῆς ἐλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρῶν των. Δεδομένου δὲ ὅτι, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλάς εὐρέθη ὑπὸ κατοχὴν, εὐρέθη καὶ ἀποκεκλεισμένη, ὁ πληθυσμὸς της, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἀστικός, κατεδικάσθη εἰς τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον. Πράγματι δέ, οἱ θανόντες ἐκ πείνης, κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, ἀνῆλθον εἰς 260.000. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐξ αὐτῶν ἀπέθανε τὸν χειμῶνα 1941 - 42, ὅταν αἱ προσπάθειαι τῆς ἐλευθέρως κυβερνήσεως, πρὸς μερικὴν ἄρσιν

τοῦ ἀποκλεισμοῦ, δὲν εἶχον ἀκόμη τελεσφορήσει. Ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας μόλις τὸν Ἰούνιον 1942, ὅταν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν συμμάχων ἡ μηνιαία ἀποστολὴ εἰς Ἑλλάδα 15.000 τόννων σίτου καὶ 3.000 τόννων ὀσπρίων, γάλακτος καὶ φαρμάκων. Ὁ σίτος ἐδίδετο δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Καναδοῦ, τὰ ἄλλα τρόφιμα καὶ φάρμακα παρείχοντο ὑπὸ τῶν ΗΠΑ, βάσει τοῦ νόμου «περὶ ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ». (Ὁ νόμος αὐτός, ψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀμερικανικοῦ κογκρέσσου τὸν Μάρτιον 1941 καὶ ἐφαρμοσθεὶς ἀρχικῶς μόνον διὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, παρείχε τὸ δικαίωμα εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κυβέρνησιν ὅπως δανείζη ἢ ἐκμισθώσῃ εἰς τοὺς συμμάχους τῆς τροφίμα, πολεμικὸν ὑλικόν, πλοῖα, αὐτοκίνητα καὶ οἷονδήποτε ἄλλο εἶδος ἀμερικανικῆς παραγωγῆς). Ἡ μεταφορὰ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν ἐγένετο διὰ σουηδικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων τοὺς ναύλους ἐπλήρωνεν ἡ ἀμερικανικὴ ὑπηρεσία ἐκμισθώσεως καὶ δανεισμοῦ, ἡ δὲ διανομὴ τῶν ἐπραγματοποιεῖτο μερίμνη τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Αἱ ἀρχαὶ κατοχῆς ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως ἀποφύγουν νὰ θίξουν τὰ ἀνωτέρω εἶδη καὶ ἀφήσουν σημαντικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς παραγωγῆς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ.

β) Περὶ θάλας πρoσφύγων: Πολλοὶ πρόσφυγες, μετὰ τῶν ὁποίων πολλὰ γυναικόπαιδα, κατέφυγον ἐξ Ἑλλάδος εἰς Μ. Ἀνατολήν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατοχῆς. Οὗτοι, ἐκτὸς τῶν θεωρουμένων ἱκανῶν διὰ πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, ἐφιλοξενοῦντο εἰς εἰδικὰ στρατόπεδα. Αἱ δαπάναι τῆς περιθάλψεως τῶν ἐβάρυναν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἦσαν μεγάλαι, ἐζητήθη ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Πράγματι, ἀπὸ τοῦ τέλους 1942 τὴν εὐθύνην περιθάλψεως τῶν προσφύγων ἀνέλαβεν ἡ ἰδρυθεῖσα εἰς ΗΠΑ ὀργάνωσις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὴ πολεμικὴ περίθαλψις». Τὰ κεφάλαια τῆς ὀργανώσεως προήρχοντο κυρίως ἐκ δωρεῶν.

Μετὰ τὴν ῥύθμισιν τῶν δαπανῶν ἐπισιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ περιθάλψεως τῶν προσφύγων, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐβάρυνετο μὲ τὰς δαπάνας μισθοδοσίας τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις, τὰς διπλωματικὰς καὶ προξενικὰς καὶ τὰς ἄλλας μὴ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας. Πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῶν, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις εἶχεν ὡς βασικὸν ἔσοδον τὰς ἐκ τῆς φορολογίας τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας εἰσπράξεις, αἱ ὁποῖαι ἀνῆρχοντο εἰς 10

έκατ. δολλάρια έτησίως. Πρέπει νά τονισθῇ ὅτι ἡ ὅλη διαχείρησις τοῦ δημοσίου χρήματος ἔγινε μέ μεγάλην φειδῶ. Οὕτω, κατὰ τήν 31ην Δεκεμβρίου 1944, τὸ συνολικόν ἔλλειμμα 3 1/2 ἑτῶν ἦτο 8.080.000 δολλάρια, ἐνῶ τὸ συναλλαγματικόν ἀπόθεμα τῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος εἶχε μειωθῇ μόνον κατὰ 2 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα διετέθησαν διὰ τήν ἐκτύπωσιν τῶν εἰσαχθέντων μετὰ τήν ἀπελευθέρωσιν νέων τραπεζογραμματίων (1 ἑκατ. δολλαρίων), διὰ τήν ἀνταλλαγὴν τῶν δραχμῶν τὰς ὁποίας εἶχον μεθ' ἑαυτῶν οἱ διαφυγόντες ἀμέσως μετὰ τήν κατάρρευσιν (700.000 δολλάρια), δι' ἔξοδα τῆς Τραπεζίης (300 χιλ. δολλάρια).

Διπλωματικά θέματα.

Μετὰ τήν εἴσοδον καὶ τῶν ΗΠΑ εἰς τὸν πόλεμον, οἱ τρεῖς μεγάλοι ἐδημιούργησαν ἐν εἶδος διευθυντηρίου, τὸ ὁποῖον ἡσχολεῖτο μέ ὅλα τὰ μείζονα θέματα, εἴτε ἀνεφέροντο, εἰς τήν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, εἴτε εἰς τήν ρύθμισιν τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου μετὰ τήν νίκην. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις διέθετε μικρὸν πεδίον διπλωματικῆς δραστηριότητος. Ἀφ' ἧς δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμ. Ἐθνῶν καὶ ἡ Ἑλλάς ὑπέγραψε τήν διακήρυξιν τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1942, τὸ πεδίον αὐτὸ περιωρίσθη ἀκόμη περισσότερον. Τὸ ὅλον θέμα τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων παρέμεινεν ἐκκρεμὲς μέχρι τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης.

Οὐδεμίαν τέλος ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων διὰ τήν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΓΥΡΟΣ

Τὸ 1943 ὑπῆρξε τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἐσημειώθη ἡ ἀποφασιστικὴ ὑπὲρ τῶν συμμάχων στροφὴ τοῦ πολέμου. Μετὰ τήν μάχην τοῦ Ἀλαμείν (23.10 - 4.11.1942), ὅπου ἡ 8η βρεταννικὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχου Μοντγκόμερυ συνέτριψε τὴν μικτὴν γερμανοϊταλικὴν στρατιάν τοῦ στρατάρχου Ρόμμελ, καὶ τήν ἀπόβασιν

Η ΝΗΣΙΟΣ ΚΡΗΤΗ
ΚΑΙ Η ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΑΜΥΝΗΣ
ΚΑΙ ΣΩΣΤΗΡΩΝ ΕΠΙΘΕΤΕΙΣ ΤΗΝ 20-5-41

ἀμερικανοβρεταννικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀϊζενχάουερ (8 Νοεμβρίου 1942) εἰς Μαρόκον καὶ Ἀλγερίαν, ἡ θέσις τῶν Γερμανοϊταλῶν εἰς Βόρειον Ἀφρικὴν κατέστη κρίσιμος. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1943 εἶχον περιορισθῇ εἰς τμήμα τῆς Τύνιδος. Τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον, ἐξ ἄλλου, ὅ,τι ἀπέμεινε ἐκ τῆς κυκλωθείσης εἰς τὸ Στάλινγκραντ ἦεν γερμανικῆς στρατιᾶς τοῦ στρατάρχου φὸν Πάουλους, περεδόθη τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου.

Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἦτο φανερόν ὅτι οἱ Ἀμερικανοβρεταννοὶ ἦσαν ἔτοιμοι διὰ μεγάλην ἀποβατικὴν ἐπιχείρησιν εἰς Εὐρώπην. Ἀλλ' οὐδεὶς ἦτο δυνατόν νὰ προβλέψῃ μετὰ βεβαιότητος τὸ σημεῖον ὅπου θὰ ἐκτύπων, διὰ νὰ ἀνοίξουν τὴν ὁδὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς. Θὰ ἦτο ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἰταλία ἢ ἡ Νότιος Γαλλία; Πρὸς αὐξήσιν τῆς κρατούσης εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀβεβαιότητος ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν διάφορα παραπλανητικὰ σχέδια. Ἐνα ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπε εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἐπιλεγῇ ὡς τὸ σημεῖον ἀποβάσεως, ὥστε νὰ διατηρηθοῦν ἢ καὶ νὰ αὐξηθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι ἰταλογερμανικαὶ δυνάμεις. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου ἐχρειάζετο ἡ συνεργασία τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Ἐκτεταμένη καὶ ἔντονος δραστηριότης τῶν ἐναντίων τῶν γραμμῶν ἐπικοινωνίας τοῦ ἐχθροῦ, θὰ ἀπετέλει ἀσφαλῆ ἔνδειξιν ἐπικειμένης ἀποβατικῆς ἐπιχειρήσεως. Πρὸς συντονισμόν τῆς δραστηριότητος ἰδρύθη καὶ κοινὸν ἀρχηγεῖον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης συμφωνίας τὸ Σ.Μ.Α. ἀνεγνώριζε τὰς ἀνταρτικὰς ὁμάδας, ὡς τμήματά του ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους. Οἱ κομμουνισταὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεργασθοῦν. Ἐνδεχομένη ἀντίδρασις θὰ ὠδήγει εἰς πλήρη ἐξουδετέρωσιν τῶν εἰς περίπτωσιν συμμαχικῆς ἀποβάσεως.

Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου Εὐρώπη ἤρchiσεν ἐκ Σικελίας τὴν 10ην Ἰουλίου. Οἱ κομμουνισταὶ ἐπίστευσαν ὅτι τοὺς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ δράσουν, ἰδίως μετὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς, ὅπως καλέσῃ εἰς Κάϊρον ἐκπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, διὰ νὰ ἔχουν συνομιλίαν μετὰ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι οἱ Κομμουνισταὶ δὲν περιώρισαν τὴν προσπάθειαν ἐπιβολῆς τῶν

σίαζον διεσπασμένην τὴν ἐνότητα τῶν ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ ἐπαναφορὰ εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων τοῦ στρατεύματος ἀξιωματικῶν μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935 καὶ ἡ προώθησίς των εἰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν μονίμων στελεχῶν. Τὴν 7ην Ἀπριλίου, ὁ πρωθυπουργὸς Ε. Τσουδερὸς ὠμίλησεν εἰς συγκέντρωσιν 700 ἀξιωματικῶν. Ὑπεγράμμισε τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ πειθαρχία στηριχθῇ «εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐνότητος ὅλων τῶν Ἑλλήνων».

Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐπωφελούμενος τοῦ γεγονότος ὅτι εἶχε φθάσει εἰς Κάϊρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐνωτικοῦ Κόμματος Παν. Κανελλόπουλος προέβη εἰς ἀνασχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως. Ἀνέθεσεν εἰς τὸν νεοαφιχθέντα τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ νεοσυσταθὲν ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ ὁποῦ ἐργον θὰ ἦτο ὁ συντονισμὸς τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων. Ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν ἐτέθησαν ὡς ὑφυπουργοί, ὁ ὑποναύαρχος Ἐπαμ. Καββαδίας, μέχρι τότε ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου, τῶν Ναυτικῶν, ὁ στρατηγὸς Π. Νικολαΐδης, τῆς Ἀεροπορίας καὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ μέχρι τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν ὑποναύαρχος Ἀλεξ. Σακελλαρίου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Στόλου. Συγχρόνως, κατηργήθη τὸ ΑΒΕΣΜΑ, τοῦ ἀντιστρατήγου Τζανακάκη ὀνομασθέντος Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Στρατοῦ, ἀνασυνεστήθη τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ὁποῦ ἐτοποθετήθη ὁ ὑποστράτηγος Μαραβέας. Διοικητὴς τῆς 1ης Ταξιαρχίας ὠρίσθη ὁ συνταγματάρχης Π. Κατσώτας καὶ τῆς 2ας ὁ συνταγματάρχης Ἀλ. Μπουρδάρης, ἀμφότεροι προερχόμενοι ἐκ τῶν ἀπομακρυνθέντων. Εἶχον ὅμως ἀνακληθῇ εἰς τὴν ἐνέργειαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπίθεσιν καὶ ὑπηρετήσαν εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ὁ πρῶτος ὡς διοικητὴς Συντάγματος καὶ ὁ δεύτερος ὡς ἐπιτελάρχης Μεραρχίας.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἀλλαγὴ δὲν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταπράυνσιν τῶν πνευμάτων. Δύο στασιαστικὰ κρούσματα ἐσημειώθησαν εἰς τὸν στόλον, εὐχερῶς κατασταλέντα, ἐνῶ ἡ δυσφορία τῶν μονίμων στελεχῶν συνεχίσθη. Ἡ διαγραφείσα ὅμως τὸν Ἰούλιον ἄμεσος κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀπειλή, ἐκ τῆς προελάσεως, μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ρόμμελ, ἀνέστειλε προσωρινῶς τὰς ὑπο-

μόνον εις τὴν κατεχομένην χώραν. Διὰ πρακτόρων των, στρατο-
 λογηθέντων εις τὸ ἐξωτερικόν, κυρίως μεταξύ τῶν ναυτεργατῶν,
 καὶ τοῦ αἰγυπτιώτου ἑλληνισμοῦ ἢ ἀποσταλέντων ἐξ Ἑλλάδος,
 ἐπέτυχον νὰ διαβρώσουν τὰς ἐνόπλους δυνάμεις. Ἀπροσδόκητον
 βοήθειαν εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν τοὺς προσέφερεν ἡ ἐκ
 μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόσμου ἀνακίνησις πολιτειακοῦ θέματος. Ὁ
 Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἦτο ὁ μοναδικὸς νόμιμος ἐκπρόσωπος τῆς
 χώρας καὶ ὁ συμβολίζων τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα εἰς τὴν ἀντίστασιν
 κατὰ τοῦ Ἄξονος. Οἱ κομμουνισταὶ δὲν ἀπετόλμησαν πρῶτοι νὰ
 στραφοῦν ἐναντίον του. Ἐπιθυμοῦντες, ἄλλωστε, νὰ στρατολο-
 γήσουν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὁπαδῶν εἰς τὸ
 Ε.Α.Μ., δὲν ἤθελον νὰ θίξουν τὰ αἰσθήματα τῶν βασιλοφρόνων.
 Θὰ προσέλθουν τελευταῖοι εἰς τὸν ἀντιβασιλικὸν ἀγῶνα, ὅταν ὁ
 πολιτικὸς κόσμος θὰ ἔχῃ ὑποσκάψῃ τὸ γόητρον τοῦ βασιλέως
 καὶ θὰ ἔχῃ θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὸν μόνον φορέα νομιμότητος.

Τὴν 30ὴν Μαρτίου 1942, τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα ἐξεπροσωποῦντο
 εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ 1936, πλὴν μερίδος τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ὑπὸ
 τὸν Κωνσταντῖνον Τσαλδάρην καὶ τοῦ Κ.Κ.Ε., ὑπέγραφον πρα-
 κτικὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἐτόνιζον ὅτι τὸ πολιτικὸν θὰ ἐλύετο μετὰ
 τὸν πόλεμον δι' ἐλευθέρου δημοψηφίσματος. Τὰ ὑπογράψαντα τὸ
 πρακτικὸν κόμματα συνεφώνησαν, ἐπὶ πλέον, ὅπως εἰς τὸ δημο-
 ψήφισμα λάβουν ἀνεπιφύλακτον θέσιν ὑπὲρ τῆς ἀβασιλεύτου Δημο-
 κρατίας, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως συνετέλουν εἰς τὴν
 παγίωσιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν χώραν καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰ ἀληθῆ
 καὶ διαρκῆ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ. Οὐδόλως, προ-
 φανῶς, ὑποπτεύθησαν ὅτι, ἀμφισβητοῦντα τὴν ἐκφραζομένην ὑπὸ
 τοῦ Βασιλέως νομιμότητα, παρεῖχον εἰς τοὺς κομμουνιστὰς τὴν
 εὐκαιρίαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν δημιουργίαν τετελεσμένων γεγο-
 νότων καὶ ντὲ φάκτο καταστάσεων, χωρὶς νὰ ἐμφανίζονται παρα-
 νομοῦντες, ἀφοῦ τὰ ἀστικά κόμματα δὲν ἀνεγνώριζον ὡς νόμιμον
 τὸν Βασιλέα καί, κατ' ἀκολουθίαν, οὔτε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διορισθεῖσαν
 ἐλευθέραν κυβερνήσιν.

Ἀνασχηματισμὸς ἐλευθέρως κυβερνήσεως.

Τὰ τέλη Μαρτίου 1942, ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς μετέ-
 βησαν ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον, διότι ὠρισμέναι ἀναφοραὶ παρου-

Π. Κανελλοπούλου ως ακόλουθως: Τὴν 5ην Μαρτίου, διὰ τηλεγραφήματος, ἀφοῦ προέβαινε εἰς ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων εἰς τὰς Ταξιαρχίας καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, ἐτόνιζεν: «Ἀναμφισβήτητον ὅτι κινητοποιήσεις προητοιμάσθη (δυστυχῶς) κατ' ἀπουσίαν μου ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ μικρῶν πυρήνων ἀναρχικῶν, οἵτινες ὁμῶς εὗρον πρόσφορον ἔδαφος τὴν ἀγνὴν ψυχὴν τοῦ μεγάλου μέρους τῶν στρατιωτῶν δυσπιστούντων εἰς προθέσεις κυβερνήσεως, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ αἴτημα μεγίστου μέρους λαοῦ πρὸς διενέργειαν δημοψηφίσματος περὶ πολιτεύματος πρὸ ἐπιστροφῆς Βασιλέως εἰς ἀπελευθερουμένην Πατρίδα». Καὶ προσέθετεν: «Ἐνῶ ἐν δευτέρᾳ Ταξιαρχίᾳ ἀξιωματικοὶ διατηροῦν διαχείρισιν διοικήσεως, διότι οἱ πλεῖστοι εἶναι δημοκρατικοί, ἐν πρώτῃ Ταξιαρχίᾳ, ὅπου ἐπικρατεῖ ἀριθμὸς ἀξιωματικῶν ὑπερβολικῶς αἰσθηματικῶν καὶ ξένων πρὸς ψυχὴν στρατιωτῶν καὶ λαοῦ, ἀξιωματικοί, παρὰ ἐξαιρέτους ἐπαγγελματικὰς ἀρετὰς τῶν, κατεδείχθησαν ἀνίκανοι ἐπηρεάσουν στρατιώτας».

Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ὁ Π. Κανελλόπουλος εἰδοποιεῖ τὸν πρωθυπουργόν, ὅτι ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τῆς 9ης βρετανικῆς στρατιᾶς Χόλμς ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχον ὑπαχθῇ αἱ ἑλληνικαὶ δυνάμεις ξηρᾶς, τοῦ εἶχεν ὑποδείξει ὑποχώρησιν «ἐναντι αἰτημάτων ἀφορώντων ἐπιστροφήν ἀπομακρυνθέντων στασιαστῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀπομάκρυνσιν χαρακτηριζομένων ὡς τέταρτοαυγουστιανῶν καὶ παραπομπὴν πολιτικῶν αἰτημάτων εἰς ἑλληνικὴν κυβέρνησιν πρὸς μελέτην». Προσέθετεν ὅτι ἀπεδέχθη ὑπόδειξιν, ἀλλ' ἐζήτησεν ὅπως, συγχρόνως, καταργηθῇ μεραρχία, διότι οἱ δύο ταξίαρχοι ἐδημιούργησαν εἰς στρατιώτας ἀτμόσφαιραν μεγίστης δυσπιστίας κατὰ στρατηγοῦ Ζυγούρη, ὁ ὁποῖος καὶ δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀναλάβῃ καθήκοντά του, ἀπομακρυνθοῦν οἱ Κατσώτας καὶ Μπουρδάρης, καταρτισθῇ ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν Ἀγγλῶν καὶ δύο Ἑλλήνων πρὸς ἐξακρίβωσιν αἰτίων καὶ εὐθυνῶν καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐντιμὸς καὶ ἀσφαλὴς ἔξοδος ἐκ τῶν ταξιαρχιῶν τῶν ἀδυνατούντων νὰ παραμείνουν ἀξιωματικῶν. Ὁ στρατηγὸς Χόλμς συνεφώνησεν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, πλὴν ἀπομακρύνσεως Κατσώτα. Τὸ τηλεγράφημα κατέληγε: «Κατάστασις ἐν ταῖς ταξιαρχίαις πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Διοικήσεις εἰς χεῖρας κατωτέρων τινῶν ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. Ἀνοχὴ μόνον ἐναντι

νομευτικὰς κινήσεις. Θὰ ἐπαναληφθοῦν, εὐθύς ὡς ὁ κίνδυνος ἀπετράπη, διὰ τῆς καθηλώσεως τοῦ Ρόμμελ εἰς Ἀλαμείν, καὶ θὰ ἐνταθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν συντριβὴν του. Αἱ προστριβαὶ μεταξύ μονίμων καὶ ἐπαναφερθέντων, μεταξύ βασιλοφρόνων καὶ δημοκρατικῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Τὸ ἔδαφος κατέστη πρόσφορον διὰ τὴν διείσδυσιν τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὅποιοι καὶ ὀργανώσεις ἐσχημάτισαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ προκηρύξεις ἐκυκλοφόρησαν καὶ ἐφημερίδες ἀριστερῶν τάσεων ἤρχισαν νὰ ἐκδίδουν.

Ἡ κατάστασις ἀπέβη ἐκρηκτικὴ ἀρχομένου τοῦ 1943. Ὅταν ὁ ὑπουργὸς Ἑθνικῆς Ἀμύνης Παν. Κανελλόπουλος διέταξε, τὰ τέλη Φεβρουαρίου, τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 5ου Τάγματος, ἀνήκοντος εἰς τὴν 2αν Ταξιαρχίαν, συνταγματάρχου Χατζησταυρῆ, ἐξεδηλώθη στασιαστικὴ ἐνέργεια, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀντικαθίστανται «δημοκρατικοὶ» ἀξιωματικοὶ διὰ «φασιστῶν». Ἡ στάσις ἐπέξετάθη εἰς τὴν 1ην Ταξιαρχίαν καὶ εἰς ἄλλας στρατιωτικὰς μονάδας. Οἱ ἄνδρες τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς ἀεροπορίας, δι' ἀναφορῶν των πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἐκηρύχθησαν ἀλληλέγγυοι μὲ τοὺς στασιαστὰς, χωρὶς νὰ προβοῦν εἰς στασιαστικὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Π. Κανελλόπουλος, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν πειθαρχίαν, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Σημαντικός, ἐξ ἄλλου, ἀριθμὸς μονίμων στελεχῶν, εἰς ἐκδήλωσιν διαμαρτυρίας διὰ τὰ συμβαίνοντα, ὑπέβαλον παραίτησιν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Οἱ Βρεταννοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπέμβουν, τοποθετήσαντες Βρεταννοὺς ἀξιωματικούς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ταξιαρχιῶν. Ταῦτοχρόνως, συνέστησαν τὴν ἐξεύρεσιν πολιτικῆς λύσεως τῆς κρίσεως. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς ἔσπευσαν νὰ ἔλθουν εἰς Κάϊρον, ὅπου ἐφθασαν τὴν 14ην Μαρτίου 1943. Εὐρέθησαν πρὸ τῶν ἀκολουθῶν αἰτημάτων τῶν στασιαστῶν: 1) Ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως, διὰ τῆς προσλήψεως «δημοκρατικῶν» ὑπουργῶν, 2) Ἐκκαθάρισις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπὸ τὰ «φασιστικὰ στοιχεῖα» (τοὺς πολεμιστὰς, δηλαδή, τῆς Ἀλβανίας). 3) Παραπομπὴ εἰς στρατοδικεῖον τῶν παραιτηθέντων ἀξιωματικῶν. 4) Ἀπομάκρυνσις τοῦ στρατηγοῦ Χρ. Ζυγούρη, διοικητοῦ τῆς μεραρχίας, καὶ τοῦ συνταγματάρχου Μπουρδάρα, διοικητοῦ τῆς 2ας ταξιαρχίας. 5) Ἐπαναφορὰ τῶν ἀπομακρυνθέντων διοικητῶν ταγμάτων τῆς ἐν λόγω ταξιαρχίας. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐκ Λονδίνου εἶχον ἐνημερωθῇ ὑπὸ τοῦ

Τσουδερὸς τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐξέγερσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἦτο ἐκ τῶν κάτω καὶ ὅτι, ἴσως, μὲ μίαν διευθέτησιν ἡ ὁποία θὰ ἱκανοποιεῖ τοὺς ἐν ἐξάψει, θὰ ἦτο δυνατόν, ὀλίγον ἀργότερον, νὰ ἐπαναφερθοῦν τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ὁ Βαρβαρέσος ὅταν, μετὰ τὴν πάροδον τριμήνου, διεπίστωσεν ὅτι ἡ διευθέτησις ὄχι μόνον δὲν ὠδήγησεν εἰς ἐπαναφορὰν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν θέσιν των, ἀλλ' εἰς χειροτέρευσιν, παρητήθη (19.6.1943). Τὴν 25ην Μαρτίου ὠρκίσθησαν ὁ Γ. Ροῦσος, ὑπουργὸς εἰς τὰς βενιζελικὰς κυβερνήσεις 1924 - 25, ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ναυτικῶν, ὁ Βύρων Καραπαναγιώτης, ὑπουργὸς κατὰ τὴν περίοδον 1929 - 32, ὡς ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ προσωρινῶς Ἀεροπορίας, ὁ Ἑμμ. Σοφούλης, ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων, ὡς ὑπουργὸς Κοιν. Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως. Παρέμειναν ἐκ τῶν παλαιῶν ὑπουργῶν οἱ Δημητρακάκης καὶ Θεοφανίδης, ὁ πρῶτος ὡς ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ ὁ δεύτερος ὡς ὑφυπουργὸς Ἐμπορ. Ναυτιλίας. Ἀμφότεροι ἦσαν προσωπικοὶ φίλοι τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὸν Μάϊον, ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ τοῦ ὑπουργείου Ἀεροπορίας εἰς τὸν Πέτρον Βούλγαρην, ἀντιναύαρχον ἐ.ἀ., ἀπομακρυνθέντα ἐκ τοῦ Ναυτικοῦ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ 1935. Πρὸ τῆς κυβερνητικῆς ἀνασυνθέσεως, ὁ πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Ἀλ. Σακελλαρίου διὰ τοῦ μέχρι τότε ναυτικοῦ ἀκολούθου εἰς Λονδῖνον πλοιάρχου Κ. Ἀλεξανδρῆ, προαχθέντος εἰς ὑποναύαρχον, ἐκ τῶν κινηματιῶν τοῦ 1935. Ἐξ ἄλλου, ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν προέβη εἰς τὰς ἀκολούθους τοποθετήσεις: 1) Τοῦ συνταγματάρχου Λιώση Εὐσταθίου, διατελέσαντος Διοικητοῦ Πεζικοῦ τῆς 13ης Μεραρχίας εἰς τὸ ἄλβανικὸν μέτωπον ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Γ.Ε.Σ. καὶ τῶν ἀντισυνταγματάρχων Λαΐου Δημ. καὶ Λάμαρη Γερ., διατελεσάντων ἐπιτελαρχῶν τῆς 6ης καὶ 17ης Μεραρχίας, ὡς βοηθῶν του. 2) Τῶν συνταγματάρχων Παπᾶ Εὐαγγέλου καὶ Μπεγέτη Ἰωάννου, διατελεσάντων τοῦ πρώτου διοικητοῦ τῆς 7ης Μεραρχίας καὶ τοῦ δευτέρου Διοικητοῦ πεζικοῦ τῆς 9ης Μεραρχίας, ὡς διοικητῶν τῆς 1ης καὶ 2ας Ταξιαρχίας.

Αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ριζικαὶ ἀλλαγαὶ δὲν ἐπέδρασαν κατευναστικῶς. Αἱ στασιαστικαὶ ἐκδηλώσεις συνεχίσθησαν. Τὰς ἀρχὰς

δημοκρατικῶν τινῶν ἀξιωματικῶν. Ἐπικράτησις ἀναρχικῶν τινῶν στοιχείων, ἀποδειχθέντων ἀρίστως ὀργανωμένων».

Αὐτὴν τὴν εἰκόνα μετέδιδεν εἰς Λονδῖνον ὁ ὑπὸ παραίτησιν ὑπουργὸς Ἑθνικῆς Ἀμύνης. Ἐξ ἄλλου, ὁ ταγματάρχης Ἀλεξ. Χρηστάς, ἐπιτελὴς τῆς μεραρχίας, ἀνέφερεν εἰς τὸν Τσουδερόν, τὴν 13ην Μαρτίου: «Ὁ σκοπὸς τῆς στάσεως ἦτο νὰ διατηρηθῶσιν εἰς τὰς ταξιαρχίας στελέχη ἐπιδεκτικὰ μονοπλεύρων κατευθύνσεων, ἥτοι δημιουργίαν στρατοῦ, ὅστις, ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Μ. Ἀνατολῆς, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος, νὰ μεταβῇ εἰς ταύτην καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς βίας ὠρισμένην πολιτικὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπεμακρύνθησαν, βίᾳ, κακοποιηθέντες καὶ ἐξευτελισθέντες οἱ νομιμόφρονες ἀξιωματικοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας».

Τέλος, 6 λοχαγοὶ τῆς 2ας Ταξιαρχίας ὑπέβαλον εἰς τὴν 9ην Στρατιὰν ἀναφοράν, διὰ τῆς ὁποίας, ἀφοῦ ὠμίλουν περὶ ἐπιτροπῶν πολιτῶν, τὰ ὁποῖα κατήνυνον τοὺς στρατιώτας, κατήγγελλον τὴν στάσιν ὡς «προσπάθειαν καταλήψεως τῆς Ἀρχῆς δικτατορικῶς ὑπὸ στρατιωτικῶν, οἵτινες ἐπανειλημμένως εἰς τὸ παρελθὸν ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν ἐκάστοτε νομίμων κυβερνήσεων τῆς χώρας, καλύπτοντες τὰς ἐπαναστατικὰς τῶν τάσεις, ἐνεργείας καὶ ἀτομικὰς φιλοδοξίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, καθ' ἧς πάντοτε ἔβαλλον».

Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Πρωθυπουργός, εὐρεθέντες πρὸ αὐτῆς τῆς καταστάσεως, δὲν ἔσπευσαν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων. Ἐμελέτησαν ὅλα τὰ δεδομένα καὶ ἤκουσαν τὴν γνώμην ὅλων ὅσοι ἠδύναντο νὰ βοηθήσουν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν λύσιν τῆς δημιουργηθείσης πολιτικοστρατιωτικῆς κρίσεως. Καὶ ἀπεφάσισαν: 1) Τὴν μετάθεσιν τῆς ἑδρας τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως ἐκ Λονδίνου εἰς Κάϊρον. Αἱ αἰγυπτιακαὶ ἀρχαί, μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ φιλοβρεταννοῦ ἡγέτου Ναχᾶς Πασσᾶ (Φεβρουάριος 1942), ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις. 2) Τὴν εἴσοδον εἰς τὴν κυβέρνησιν φιλελευθέρων στελεχῶν, ὥστε αὕτη νὰ προσλάβῃ περισσότερον δημοκρατικὸν χαρακτῆρα. Ἡ δευτέρα ἀπόφασις προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1941 ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν Κυρ. Βαρβαρέσου, ὁ ὁποῖος ἐτόνισεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθῶν αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις εἰς ἓν μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄνωγστον τὶ ἐξεπροσώπει ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ

καθ' ὃ θὰ εἶχε δικαίωμα, ὁ Βασιλεὺς διὰ λογαριασμόν του καὶ διὰ λογαριασμόν τῆς δυναστείας θὰ ἀπεδέχετο τὴν ἀπόφασίν της.

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Βουνῶν.

Τὰς ἀρχὰς τοῦ 1943 τὸ ΕΑΜ ἀπεφάσισε νὰ υἱοθετήσῃ τὸ ἀνταρτικὸν κίνημα τοῦ Ἄρη Βελουχιώτη καὶ νὰ τὸ θέσῃ ὑπὸ τὴν καθοδήγησίν του. Αἱ κομμουνιστικαὶ ἀνταρτικαὶ ὁμάδες θὰ ἐλάμβανον τὴν ἐπωνυμίαν Ἐθνικὸς Λαϊκὸς Ἀπελευθερωτικὸς Στρατὸς (Ἑλάς). Σκοπὸς τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ θὰ ἦτο νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του τὸ σύνολον τῆς ὀρεινῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν περιοχῶν, δηλαδή, ὅπου ἀπεκλείετο μόνιμος στάθμευσις στρατευμάτων κατοχῆς. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἐχρειάζετο ἡ ἐξουδετέρωσις κάθε ἀνταρτικῆς ὁμάδος, ἡ ὁποία θὰ ἠρνεῖτο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ κομμουνιστικὸν συγκρότημα. Πρώτη ἐνέργεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ὑπῆρξεν ὁ ἀφοπλισμὸς τῆς ὁμάδος Παπαϊωάννου, εἰς περιοχὴν Βάλτου, καὶ Σαράφης - Κωστοπούλου, εἰς τὴν περιοχὴν Θεσσαλίας. Ὁ συνταγματάρχης Στεφ. Σαράφης, ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1935, παρ' ὅλους τοὺς ἐξευτελισμοὺς τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν, μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς ὁμάδος του, ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑλάς, πλαισιούμενος ἀπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην ὡς «καπετάνιον» καὶ τὸν Α. Τζίμαν, μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., ὡς πολιτικὸν καθοδηγητήν.

Ἡ τρίτη ὁμάς, τὴν ὁποίαν ἀπεπειράθη νὰ διαλύσῃ τὸ ΚΚΕ, ἦτο ἡ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «5/42 σύνταγμα Εὐζώνων» συγκροτηθεῖσα, τὰ τέλη Μαρτίου 1943, ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Δημ. Ψαρροῦ. Ἡ ὁμάς αὕτη ἀπετέλει τὴν στρατιωτικὴν ἔκφρασιν τῆς Ἐθνικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἀπελευθερώσεως (ΕΚΚΑ), πολιτικῆς ὁργανώσεως συσταθείσης, τὸ θέρος τοῦ 1942, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καρτάλη, παλαιοῦ στελέχους τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, ἀλλὰ μὲ σοσιαλιστικὰς τάσεις. Ἡ ἀνταρτικὴ ὁμάς ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ τὸν Σεπτέμβριον 1942. Ἡ ἀφίξις ὁμως ἐκ Μ. Ἀνατολῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Ταγματάρχην Ι. Τσιγάντεν (σύγγαμβρον τοῦ Ψαρροῦ), ἐπιφορτισμένης ὑπὸ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, νὰ συντονίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντίστασιν, ὡς καὶ ἡ ἀναχώρησις διὰ Μ. Ἀνατολὴν τοῦ συνταγματάρχου Εὐρ. Μπακιρτζῆ, ὑποψηφίου ἀρχηγοῦ τῆς ὁμάδος, ἀνέστειλαν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου. Μετὰ τὸν ἡρωϊκόν

Ἰουλίου ἐστασίασαν, ἐκ νέου, δύο τάγματα τῆς 2ας Ταξιαρχίας. Ὁ διοικητὴς τῆς, ὡς καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν 2 ταγμάτων, ἐκακοποιήθησαν. Πέντε ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ 29 στρατιῶται συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν, ὡς ἀντιδραστικοί, ὑπὸ τῶν στασιαστῶν. Οἱ κρατούμενοι εἰς τὸ πειθαρχεῖον, φίλοι τῶν στασιαστῶν, ἀπηλευθερώθησαν, φονευθέντος τοῦ ἀρχιφύλακος. Χάρις εἰς δραστηκὴν ἐνέργειαν ἐπετεύχθη ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν δύο ταγμάτων, ἡ ἀποστολὴ 300 ἀνδρῶν τῆς δυνάμεως τῶν εἰς πειθαρχικὸν στρατόπεδον καὶ ἡ παραπομπὴ τῶν ὑπαιτίων εἰς στρατοδικεῖον. Τέσσαρες κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις δὲν ἐξετελέσθη. Ὀλίγας ἡμέρας ἀργότερον στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ Γενικὸν Κέντρον Ἐκπαιδεύσεως Στρατοῦ. Κατεστάλη εὐχερῶς. Δύο ἐκ τῶν πρωταιτίων κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν. Τρίτον στασιαστικὸν κροῦσμα ἐσημειώθη, τὴν αὐτὴν περίοδον, εἰς τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Ἰέραξ». Πεντήκοντα μέλη τοῦ πληρώματος κληθέντα νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ ἀνλάβουν ὑπηρεσίαν ξηρᾶς, ἐδήλωσαν ὅτι δὲν ὑπακούουν παρὰ μόνον εἰς διαταγὰς τοῦ ΕΑΜ. Συνελήφθησαν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη στάσις ἔγινε πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμμαχικῆς ἀποβάσεως εἰς Σικελίαν καὶ αἱ δύο ἐπόμεναι ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀποβάσεως. Καθίστατο φανερόν ὅτι τὸ ΕΑΜ, προβλέπον ὡς ἐπικειμένην τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας, ἐπέδιδκε τὴν διάλυσιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς ἐλευθέρως κυβερνήσεως, ὥστε νὰ ἀπομείνῃ ὡς μόνη στρατιωτικὴ δύναμις ὁ Ἑλᾶς.

Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι τὰ ἀνωτέρω κρούσματα ἐσημειώθησαν ἀμέσως μετὰ τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς ἀπηνέθυνε πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ τοῦ Καΐρου, τὴν 4ην Ἰουλίου 1943. Διὰ τοῦ μηνύματος αὐτοῦ ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι ἐντὸς ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς χώρας θὰ διεξήγοντο, ὑπὸ κυβερνήσεως ἐγγυωμένης τὴν γνησίαν ἑκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος, ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν Συντακτικῆς Συνελεύσεως. Πρῶτος ἐγώ, κατέληγε, θὰ σεβασθῶ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἐὰν ἡ Συνέλευσις ἀπεφαινετο ὑπὲρ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἀβασιλεύτου δημοκρατίας,

ὀργανώσεων δὲν ἐδικαιολόγει τὴν προνομιακὴν μεταχείρισιν του. Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ δοθοῦν, τὸ πολὺ, τρεῖς θέσεις).

Ὁλίγον πρὸ τῆς ἀντιπροσωπείας αὐτῆς ἀφίχθη εἰς Κάϊρον ὁ πρῶην ὑπουργὸς Γ. Ἐξηντάρης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ὑπογραψάντων τὸ πρωτόκολλον τῆς 30.3.1942 κομμάτων. Οὗτος, ὡς καὶ ἡ ἀντιπροσωπεία, ἔγιναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τοῦ πρωθυπουργοῦ, τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως, τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτοῦ Λῆπερ, ὁ ὁποῖος, τὸν Μάρτιον 1943, εἶχεν ἀντικαταστήσει τὸν Πάλαρετ, τοῦ ἀρχιστρατήγου Μ. Ἀνατολῆς Οὐίλσονος. Τὰ ὅσα ἐξέθεσαν προφορικῶς συνώψισαν εἰς ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυναν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τὴν 17ην Αὐγούστου. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψε καὶ ὁ Π. Κανελλόπουλος, ἐτονίζετο ὅτι «χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἥτις μόνη διασφαλίζει τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας, παρίσταται ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὑπευθύνως ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν θέλει ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὶν ἢ ὁ λαὸς ἀποφανθῇ ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος». Τὸ συνελθὸν μετὰ διήμερον ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐξουσιοδότησεν ὁμοφώνως τὸν πρωθυπουργὸν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ἡ κυβέρνησις υἱοθέτησε τὴν πρότασιν Ἐξηντάρη καὶ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ὀργανώσεων.

Ὁ Βασιλεὺς, πρὶν ἢ λάβῃ ἀποφάσεις, ἐζήτησε διὰ τηλεγραφῆματός του τὴν γνώμην τοῦ Προέδρου τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ Βρεταννοῦ πρωθυπουργοῦ. Εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτό, ἀφοῦ ἐξέφραζεν ἀμβιβολίας περὶ τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀφιχθέντων ἐξ Ἑλλάδος «προσώπων», προσέθετεν ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ προβληθέντος αἰτήματος ἡδύνατο νὰ δημιουργήσῃ προηγούμενον ἢ νὰ ἐπηρεάσῃ ἐξελίξεις εἰς ἄλλα κράτη ἰδιαίτερος εἰς τὰ Βαλκάνια. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἤθελε νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην τῶν δύο ἡγετῶν. Τὸ τηλεγράφημα ἐτελείωνε: «Προσωπικῶς, ἐπὶ τοῦ παρόντος, κλίνω ὑπὲρ τῆς ιδέας νὰ συνεχίσω ἐπὶ τῶν γραμμῶν τὰς ὁποίας συνεφωνήσαμεν προτοῦ ἀναχωρήσω ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψω μὲ τὸν στρατόν μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔστω καὶ ἐὰν μετὰ μικρὰν παρέλευσιν χρόνου ἀνεχώρουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ νὰ ἐργασθῶ διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα μεταξὺ τῶν Συμμάχων μας, τοῦτο δὲ ἐὰν αἱ μετέπειτα ἐξελίξεις τὸ ὑπεδείκνυνον ὡς ὀρθόν».

θάνατον, τέλη 'Ιανουαρίου 1943, τοῦ Ι. Τσιγάντε (ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ τῶν 'Ιταλῶν ἔδωσε μάχην καὶ ἔπεσεν ἀφοῦ ἐφόνευσε τρεῖς ἀπὸ τοὺς διώκτας του), ὁ Ψαρρὸς διεπίστωσεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον περιθώρια ἀναβολῆς.

Ὁ Ἑλὰς δὲν ἄφησε καιρὸν εἰς τὴν ὁμάδα Ψαρροῦ νὰ ἀνδρωθῇ. Τὴν παρέσυρεν εἰς παγίδα καὶ τὴν ἀφώπλισε τὴν 14ην Μαΐου. Ἀγνωστον διὰ ποίους λόγους μετενόησεν ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν πρᾶξιν του καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἀνασυγκρότησίν της τὰς ἀρχὰς 'Ιουνίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μετενόησεν ἐκ νέου καὶ τὰ τέλη τοῦ μηνός, μονὰς τοῦ Ἑλὰς ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ εἰς Ταράτσα Γκιῶνας εὐρίσκομένου ὑπὸ ἀνασυγκρότησιν 5/42. Ἐπηκολούθησε συμπλοκὴ καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐτραυματίσθησαν πέντε τῆς ὁμάδος Ψαρροῦ, ἐνῶ αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἑλὰς ἀνῆλθον εἰς 7 νεκροὺς καὶ 15 τραυματίας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ 5/42, παρὰ τὴν νίκην του, ἀπεφάσισε νὰ διαλύσῃ τὴν ὁμάδα του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἐκεῖ ἐπείσθη ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο, τὸ ὀλιγώτερον, πρόωρος. Ἐπανῆλθεν εἰς Παρνασσίδα καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὑπόσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀποστολῆς ὅτι θὰ τοῦ ἐδίδετο ὅπλισμός διὰ τὴν συγκρότησιν σώματος 4.000 ἀνδρῶν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ 5/42. Αὐτὴν τὴν φορὰν τὸ ΕΑΜ δὲν ἀντέδρασεν. Ἐδέχθη, μάλιστα, τὴν συμμετοχὴν ἀντιπροσώπου τοῦ 5/42 εἰς τὸ συσταθέν, τῇ ὑποδείξει τῶν Βρεταννῶν, Γενικὸν Στρατηγεῖον τῶν Ἀνταρτικῶν Ὁμάδων, εἰς τὸ χωρίον Περτούλι τῆς περιοχῆς Καρδίτσας.

Ἡ ἀλλαγὴ στάσεως τῶν κομμουνιστῶν ἐπῆλθε, προφανῶς, ἐν ὧσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀποφάσεως, ὅπως ἀντιπροσωπεῖα τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων μεταφερθῇ εἰς Κάϊρον διὰ πολιτικὰς συνομιλίας μετὰ τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν. Ἡ ἀντιπροσωπεῖα, ἀποτελουμένη ἀπὸ 4 ἐκπροσώπους τοῦ ΕΑΜ, ἓνα τοῦ ΕΔΕΣ καὶ ἓνα τῆς ΕΚΚΑ ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ κατασκευασθέντος εἰς Νεράϊδα τῆς Θεσσαλίας πεδίου προσγειώσεως τὴν νύκτα τῆς 10ης Αὐγούστου, διὰ συμμαχικοῦ ἀεροπλάνου καὶ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐφθασεν εἰς Κάϊρον. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς ταξιάρχου Μέγερς καὶ τοῦ ταγματάρχου Οὐάλλας, ὑπαλλήλου τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν ὁ ὁποῖος ἐστάλη ἐν Ἑλλάδι ὡς πολιτικὸς σύμβουλος τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς. (Ὁ συσχετισμὸς δυνάμεως μεταξὺ ΕΑΜ καὶ τῶν δύο ἄλλων

Αἱ ἐξελίξεις εἰς Ἱταλίαν ὑπῆρξαν ραγδαῖαι καὶ ἀπρόβλεπτοι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ ἀμερικανοβρεταννικὴν ἀπόβασιν εἰς Σικελίαν, ὁ Μουσσολίνι ἀνενδράπη τὴν 25ην Ἰουλίου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φασιστικοῦ Συμβουλίου, τῶν κυριωτέρων δηλαδὴ συνεργατῶν του, καὶ ἐφυλακίσθη. Ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μπαντόλιο, ἡ ὁποία ἀμέσως ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Συμμάχους καὶ ἐζήτησεν ἀνακωχήν. Ὑπεγράφη τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν δύο βρεταννικαὶ μεραρχίαι εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον διὰ τοῦ Ρέτζιο τῆς Καλαβρίας. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη δημοσίᾳ τὴν 6.30 μ.μ. τῆς 8ης Σεπτεμβρίου. Τὴν ἐπαύριον, ἡ 5η ἀμερικανικὴ στρατιὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σαλέρνο, ἐνῶ βρεταννικαὶ δυνάμεις κατελάμβανον τὸν Τάραντα.

Τὴν 8ην Σεπτεμβρίου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα δέκα ἰταλικά μεραρχίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 2 εἰς Δωδεκανήσον καὶ Σάμον, 1 εἰς Κρήτην, 6 εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ 1 εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους. Αἱ τρεῖς πρῶται ἐξ αὐτῶν, ὑπαγόμεναι εἰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν Δωδεκανήσου, δὲν εἶχον λάβει τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως Μπαντόλιο, περὶ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν συμμάχων. Αἱ ὑπόλοιποι, ἀποτελοῦσαι τὴν ἐδρεύουσαν εἰς Ἀθήνας 11ην ἰταλικὴν στρατιάν, τὴν εἶχον λάβει.

Οἱ Γερμανοὶ διέθετον εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα 6 μεραρχίας πεζικοῦ καὶ μίαν τεθωρακισμένην, εἰς τὴν Κρήτην μίαν μεραρχίαν πεζικοῦ καὶ εἰς τὴν Ρόδον μίαν μηχανοκίνητον μεραρχίαν δυνάμεως 6.000 ἀνδρῶν. Ἡ διοικήσις τῆς 11ης Στρατιᾶς δὲν ἔδειξε διάθεσιν νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ Μπαντόλιο. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ Γερμανοὶ εὐχερῶς ἐξουδετέρωσαν τὰς εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἰταλικὰς δυνάμεις, πλὴν τῆς μεραρχίας «Πινερόλο», εὐρισκομένης εἰς Θεσσαλίαν, ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς τὴν Βρεταννικὴν Στρατιωτικὴν Ἀποστολὴν. Ἄνευ ἀντιστάσεως παρεδόθη καὶ ἡ εἰς Κρήτην ἰταλικὴ μεραρχία εἰς τοὺς Γερμανούς.

Ἡ μόνη ἰταλικὴ μονὰς ἡ ὁποία ἡμύνθη ἦτο ἡ ἰταλικὴ μεραρχία «Ἀκουϊ», ἡ κατέχουσα τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν. Οἱ Γερμανοὶ ἐχρειάσθησαν 15 ἡμέρας διὰ νὰ καταλάβουν τὰς δύο νήσους, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλον εἰς ἀπηνῆ βομβαρδισμόν. Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας, πληγεῖσα καὶ δι' ἐμπρηστικῶν βομβῶν, ἐδοκιμάσθη

Αί απαντήσεις τοῦ Τσῳρτσιλ (26 Αὐγούστου) καὶ Ροῦζβελτ (7 Σεπτεμβρίου) ἀπέκλειον νέαν βασιλικὴν δήλωσιν. Ἡ τῆς 4ης Ἰουλίου ἐκρίνετο ὡς ἐπαρκής. Ὁ Ροῦζβελτ, μάλιστα, ἐκάλει τοὺς Ἕλληνας «νὰ βάλουν εἰς δευτέραν μοῖραν ἄλλους σκοποὺς πρὸ τῆς ἐπείγουσας ἀνάγκης νὰ κερδηθῇ ὁ πόλεμος καὶ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἡ πατρίς των». Ὁ Βασιλεὺς συνεμορφώθη πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τῶν δύο μεγάλων.

Ἡ ἀντιπροσωπεία εἶχε ζητήσῃ ἐπὶ πλέον διεύρυνσιν τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτὴν ἐκπρόσωποι τῶν κομμάτων καὶ τῶν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων καὶ ἐγκατάστασιν κλιμακίου τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Κοινοῦ Στρατηγείου. Τὰ πολιτικὰ κόμματα ἀπέκλεισαν καὶ τὴν διεύρυνσιν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ κλιμακίου. Ἐπίστευον ὅτι αἱ ἀνταρτικαὶ ὀργανώσεις ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν καθαρῶς στρατιωτικὰς μονάδας καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ Στρατηγείου Μ. Ἀνατολῆς. Τὰ μέσα Σεπτεμβρίου 1943 ἡ ἀντιπροσωπεία ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Δὲν τὴν συνώδευσεν ὁ Ταξίαρχος Μέγιερς. Ἐχαρακτηρίσθη ὑπεύθυνος τῆς ἀνωμαλίας τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἔλευσις τῆς εἰς Κάϊρον, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ὑπόδειξις του διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν συνομιλιῶν εἶχε τύχει τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Στρατηγείου καὶ ἐκλήθη εἰς Λονδῖνον διὰ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις μαζὶ μὲ τὸν ταγματάρχην Οὐάλας. Ἐκ τῶν δύο μόνων ὁ δευτέρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τὴν ὁποίαν ἔδωσαν οἱ ἀνιάρτες τοῦ Ζέρβα, εἰς Μεννίαν, ἐναντίον γερμανικῶν τμημάτων, τὸν Αὐγούστον 1944. Ὁ Μέγιερς ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ συνταγματάρχου Γούντχάουζ, μέχρι τότε ὑπαρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς. Μετὰ τῆς ἀντιπροσωπείας ἐπέστρεφεν εἰς Ἑλλάδα καὶ ὁ Μπακιρτζής, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐδόθη εἰς Μ. Ἀνατολήν. (Ἡ κυβερνήσις Τσουδεροῦ εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὰς ἀγγλικὰς ἀρχὰς τὴν ἐκτόπισιν τοῦ Μπακιρτζῆ εἰς Ἰνδίας ἢ Νοτ. Ἀφρικὴν).

Ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ΕΔΕΣ καὶ τρομοκρατία.

Ἡ ἰταλικὴ συνθηκολόγησις προσέφερεν εἰς τὸ ΕΑΜ μίαν ἀπρόσδοκον εὐκαιρίαν αὐξήσεως τοῦ ὀπλισμοῦ του καὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ἐλέγχου του ἐπὶ τῶν περιφερειῶν, τὰς ὁποίας οἱ Γερμανοί, ἐλλείψει δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν.

πρὸς σελίδας δόξης κατὰ τοὺς προηγηθέντας τῆς βυθίσεώς του μῆνας καὶ δύο ὑποβρύχια ἐβυθίσθησαν, ἐνῶ τέσσαρα καταδρομικά καὶ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Ἀδρίας», (κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Ι. Τούμπας) ὑπέστησαν σοβαρωτάτας βλάβας. Ὁ κυβερνήτης Γ. Μπλέσσας, ὁ ὕπαρχος Γρηγορόπουλος, 4 ἀξιωματικοὶ καὶ 50 ναῦται τοῦ «Βασίλισσα Ὀλγα» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν. Εἰκοσιένas ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται τοῦ «Ἀδρία» ἐφονεύθησαν ἐνῶ 29 ἐτραυματίσθησαν. Ὁ κυβερνήτης, ὅμως, καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ «Ἀδρία», ἐπέτυχον νὰ ἐπαναφέρουν τὸ βαρύτατα τραυματισμένον σκάφος, (εἶχεν ἀποκοπῇ ὁλόκληρος ἡ πλώρη), εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον (14 Σεπτεμβρίου 1943) ἀπωλέσθη καὶ τὸ ὑποβρύχιον «Κατσώνης». Ὁ κυβερνήτης του Β. Λάσκος, πέντε ἀξιωματικοὶ καὶ 25 ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν.

Τὴν περίοδον αὐτήν, καθ' ἣν κατεβάλλετο προσπάθεια ἀπελευθερώσεως ἔστω καὶ τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὸ ΕΑΜ ἐπέλεξε διὰ νὰ ἐξαπολύσῃ ἐπιθεσιν ἐναντίον Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς Γερμανοὺς. Οἱ τελευταῖοι, ἀναμένοντες συμμαχικὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὸν Ἑδῆς, ὥστε νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπειλή. Ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ, ἐξ ἄλλου, πιστεύουσα ὅτι ἐπέκειτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας, ἠθέλησε νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἰσχυροτέραν μετ' αὐτὸ ὀργάνωσιν, διὰ νὰ παραμείνῃ κύριον τῆς καταστάσεως. Ἡσθάνετο δὲ ἑαυτὸ ἄρκετὰ ἰσχυρόν, διότι ἡ Β.Σ.Α. ἐπέτρεπεν ὥστε ὁ ὀπλισμὸς, μετὰ τῶν πυροβόλων, ὁ ἱματισμὸς καὶ ἄλλα ἐφόδια τῆς μεραρχίας «Πινερόλο» νὰ περιέλθουν εἰς τὸν Ἑλᾶς, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἔπαυσε νὰ ἐξαρτᾶται διὰ τὸν ἐφοδιασμόν του ἀπὸ τοὺς Βρεταννοὺς. Συγχρόνως ἀπέκτησε τὴν δυνατότητα νὰ αὐξήσῃ τὴν εἰς ἄνδρας δύναμίν του δι' ἀναγκαστικῆς στρατολογίας εἰς τὰς ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν του περιφερείας.

Ἡ ἐπιθεσις τοῦ Ἑλᾶς κατὰ τοῦ Ἑδῆς ἤρchiσε τὴν 9ην Ὀκτωβρίου. Ἡ ἐπιθεσις τῶν Γερμανῶν τὴν 16ην. Ἡ ἡγεσία τοῦ Ἑδῆς, ἐζήτησεν ἀμέσως κατάπαυσιν τῆς ἐμφυλίου συρράξεως καὶ δημιουργίαν κοινοῦ μετώπου ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ Ἑλᾶς ἡρνήθη. Αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑδῆς ἀφοῦ ἐκράτησαν τοὺς Γερμανοὺς εἰς Βουλγαρέλι μέχρι τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου, συνεπτύχθησαν πρὸς τὴν περιοχὴν

περισσότερον. Τὰ 70% τῶν οἰκιῶν κατεστράφησαν ἢ ὑπέστησαν σοβαρὰς ζημίας. Οἱ Γερμανοὶ ἐξετέλεσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ἐν λόγῳ μεραρχίας, τοὺς ὁποίους συνέλαβον αἰχμαλώτους. Ἰδιαιτέρως τοὺς ἠνώχλησε τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἴταλοι παρέδωσαν εἰς τοὺς συμμάχους γερμανικὴν δύναμιν 600 ἀνδρῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς Κέρκυραν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Μουσσολίνι.

Τὰ Δωδεκάνησα ἐξ ἄλλου κατεβλήθη προσπάθεια νὰ καταληφθοῦν ὑπὸ Ἑλληνοαγγλικῶν δυνάμεων. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀντελήφθη ὁρθῶς ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις των θὰ ἐπηρέαζεν ἀποφασιστικῶς τὴν Τουρκίαν. Τὸ ἴδιον ὅμως ἀντελήφθη καὶ ὁ Χίτλερ. Ὅταν, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, τὸ Γερμανικὸν Ἐπιτελεῖον ὑπέδειξε τὴν ἐκκένωσιν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Δωδεκανήσου, διότι ἐπρόκειτο περὶ προκεχωρημένων βάσεων, ἐστερημένων ἀξίας διὰ τὴν ἄμυναν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ἀπήντησεν: «Ἡ στάσις τῶν συμμάχων μας τῆς ΝΑ Εὐρώπης (Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας), ὡς καὶ τῆς Τουρκίας, προσδιορίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐμπιστοσύνης των εἰς τὴν δύναμίν μας. Ἐγκατάλειψις τῶν νήσων θὰ δημιουργήσῃ ἐξαιρετικῶς δυσμενῆ ἐντύπωσιν».

Ἄλλ' ἐνῷ ὁ Χίτλερ ἐξέδιδε διαταγὰς, αἱ ὁποῖαι ἐξετελοῦντο ἄνευ ἀντιρρήσεων, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς εἶχεν ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ἀμερικανῶν. Ὁ πρόεδρος Ρουζβελτ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἀϊζενχάουερ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὴν χρησιμοποίησιν στρατοῦ, ἀεροπλάνων καὶ μεταφορικῶν μέσων, ἐκ τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν κυρίαν πολεμικὴν προσπάθειαν, διὰ τὴν ἀνάληψιν δευτερευούσης, κατὰ τὴν γνώμην των, σημασίας, ἐπιχειρήσεως. Παρέμειναν, μέχρι τέλους, ἀμετάπειστοι. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ μὲ ὅ,τι διέθετεν. Ἀποτυχὼν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν παράδοσιν τῆς Ρόδου εἰς τοὺς Βρεταννοὺς, ἀπέστειλε τρία βρεταννικὰ τάγματα καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον εἰς Κῶ, Λέρον καὶ Σάμον. Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου οἱ Γερμανοὶ ἀνακατέλαβον τὴν Κῶ καὶ τὴν 16ην Νοεμβρίου τὴν Λέρον. Κατόπιν τούτου, ἡ Σάμος ἐξεκενώθη. Αἱ ἑλληνοβρεταννικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν σημαντικά. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς φρουράς τῆς Κῶ καὶ τῆς Λέρου ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν. Ἐλάχιστοι διεσώθησαν. Ἐπὶ πλεον, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἑλληνικὸν «Βασίλισσα Ὀλγα», (κυβερνήτης πλωτάρχης Μπλέσσας), τὸ ὁποῖον εἶχε γράφει λαμ-

ὁποίου τοῦ ἔλεγεν ὅτι «ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως γενικῆς ἐθνικῆς ἐνότητος». Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης. Διότι προεκήρυξεν «ἐκλογὰς» διὰ συντακτικὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Ἐθνικὸν Συμβούλιον» καὶ συνήλθεν εἰς Κορυγχάδας τῆς Εὐρυτανίας. Μετὰ ἓνα μῆνα διηυρύνθη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀλεξ. Σβώλου καὶ ἱδρυσεν ὑπουργεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν παρέλειψε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ἐκεῖνο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐνεφανίσθη, δηλαδή, ὡς κυβέρνησις διαφορετικὴ καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν.

Ἡ ἱδρυσις τῆς ΠΕΕΑ, γνωσθεῖσα εἰς Αἴγυπτον τὴν 16ην Μαρτίου, προεκάλεσε ταραχὴν μεταξὺ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ κυβέρνησις ἀπήντησεν εἰς τὴν ΠΕΕΑ ὅτι δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἀλλ' αὕτη προϋπέθετε συμφωνίαν ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων. Δι' ἀνακοινώσεώς της δὲ τῆς 27ης Μαρτίου ἐτόνιζεν ὅτι «μονομερὴς συμφωνία μὲ μίαν μόνον ὀργάνωσιν ἢ μὲ ἓνα μόνον κόμμα δὲν θὰ προῆγε τὴν κοινὴν ἐπιθυμίαν περὶ ἐνιαίας ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἐχούσης σκοπὸν τὴν ἀδιάρκτον διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων ὡς τὸ ἐπιβάλλουν αἱ περιστάσεις». Ἡ ἐλευθέρα δηλαδὴ κυβέρνησις ἐδέχετο νὰ διευρυνθῇ, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θὰ μετεῖχον εἰς αὐτὴν ἐκπρόσωποι ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὀργανώσεων καὶ ὄχι μόνον τοῦ ΚΚΕ ἔμφανιζομένου ὡς ΕΑΜ. Αὐτὸ δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν κομμουνιστικὴν ἡγεσίαν, ἡ ὁποία ἐπεζήτηει, ἀπλῶς, νὰ νομιμοποιηθῇ μέσῳ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως. Δι' αὐτὸ ἀπεφασίσθη ἡ ἐπ' αὐτῆς ἄσκησις πιέσεως. Τὴν 30ην Μαρτίου παρουσιάσθη εἰς τὸν πρωθυπουργὸν δεκατετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἀξιωματικῶν (8 τοῦ στρατοῦ καὶ 6 τῆς ἀεροπορίας), ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη «Ἐπιτροπὴ ἐθνικῆς ἐνότητος ἑλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μ. Ἀνατολῆς» καὶ τοῦ ἐπέδωσεν ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεγράμμιζε τὰς εὐθύνas τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἀντέδρα εἰς σχηματισμὸν κυβερνήσεως μὲ βάσιν τὴν ΠΕΕΑ. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν στάσις ἐξεδηλώθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Ἡλιούπολιν, προάστιον τοῦ Καΐρου, στρατοπεδευμένον σύνταγμα πυροβολικοῦ. Χάρις εἰς τὴν σταθερὰν ἐπέμβασιν τοῦ διοικητοῦ του ἀντισυνταγματάρχου Στυλ. Μανιδάκη, κατέστη δυνατὴ ἡ ἄμεσος καταστολή. Οἱ στασιασταί, περὶ τοὺς 200, συνελήφθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὸ παρὰ τὰς Πυραμίδas ἀγγλικὸν στρατόπεδον Μένα.

Θεοδώριαννα - Νεράιδα. Ἐκεῖ ὑπέστησαν νέαν ἐπίθεσιν τοῦ Ἑλάς. Ἦναγκάσθησαν νὰ συμπτυχθοῦν πρὸς Μελισουργούς. Ἡ κατάστασις τοῦ Ἑδές καθ' ὅλον τὸν Νοέμβριον 1943 ὑπῆρξε δραματική. Δὲν ἐκάμφθη. Ὅταν αἱ γερμανικαὶ ἐκκαθαριστικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐσταμάτησαν, συνεχίσθησαν αἱ συγκρούσεις μὲ τὸν Ἑλάς εἰς ὁλόκληρον τὴν μεταξύ Ἀράχθου καὶ Ἀχελώου περιοχὴν. Ὅταν ἡ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ διεπίστωσεν ὅτι ἡ διάλυσις τοῦ Ἑδές ἦτο ἀνέφικτος, ἐδέχθη παρέμβασιν τῆς Β.Σ.Α. πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς, ἡ ὁποία καὶ ἐπετεύχθη τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1944. Συγχρόνως συνεφωνήθη, ὅπως συνέλθουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν ὀργανώσεων μετὰ μελῶν τῆς Β.Σ.Α. εἰς Μυρόφυλλον καὶ θέσουν τὰς βάσεις συνεργασίας των. Ἀς σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς συρράξεως μεταξύ Ἑλάς - Ἑδές, ἡ Ἑκκὰ παρέμεινεν οὐδετέρα. Δυνάμεις τοῦ Ἑλάς εἶχον κυκλώσει τὸ 5/42. Κατὰ περιόδους δὲ ἤσκησαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν, ὥστε νὰ παρεμποδίσουν ἐπέμβασίν του ὑπὲρ τοῦ Ἑδές.

Ἡ σύσκεψις τοῦ Μυροφύλλου ἤρχισε τὴν 15ην Φεβρουαρίου καὶ συνεχίσθη μέχρι τῆς 22ας. Διεκόπη μέχρι τῆς 27ης, ὅτε ἐπανελήφθη εἰς τὸ χωρίον Πλάκα, κείμενον πλησίον τῆς ὁμωνύμου γεφύρας τοῦ Ἀράχθου. Ἐπὶ δύο θεμάτων μόνον συνεφώνησαν οἱ συσκεφθέντες: 1) Ἐπὶ τῆς καταγγελίας τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ὡς ὀργάνων τοῦ ἐχθροῦ. 2) Ἐπὶ τῆς ὀριστικῆς διακοπῆς τῶν μεταξύ τῶν δύο ὀργανώσεων ἐχθροπραξιῶν. Ἐπὶ τῶν ἄλλων συζητηθέντων θεμάτων, σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἐνότητος, διορισμοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ ἐνοποιήσεως τῶν ἀνταρτικῶν ὀργανώσεων, οὐδεμία συμφωνία ἐπῆλθε, λόγῳ τῆς ἀξιώσεως τοῦ ΕΑΜ, ὅπως ἐπιβάλλῃ τὰς ἀπόψεις του.

Ἀπρίλιος 1944.

Τὴν 10ην Μαρτίου 1944 τὸ ΕΑΜ ἐκήρυξεν ἀνοικτὴν ἐπανάστασιν. Συνέστησεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθερώσεως» (ΠΕΕΑ), κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Εὐρ. Μπακιρτζῆ καὶ μὲ μέλη τοὺς Γ. Σιάντον, Γεν. Γραμματέα τοῦ Κ.Κ.Ε., Ἡλίαν Τσιριμῶκον, Ἑμμ. Μάντακαν, Κ. Γαβριηλίδην μέλη τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ΕΑΜ. Ἡ κυβέρνησις αὕτη ἀπηύθυνε, μέσῳ τοῦ Σ.Μ.Α. τηλεγράφημα εἰς τὸν Τσουδερόν, διὰ τοῦ

τοχήν καὶ οἱ ὅποιοι εἶναι ὡς ἐκ τῆς πείρας των ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνήμεροι τῶν πραγματικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς σήμερον. Γίνονται ἤδη αἱ ἀναγκαῖαι ἐνέργειαι, ἵνα μεταφερθῶσιν ἐνταῦθα οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι».

Τὴν 9 μ.μ. τῆς 13ης Ἀπριλίου ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως, καθαρῶς πολιτικῆς συνθέσεως. Ὁ Βενιζέλος ἀντέτεινεν ὅτι θὰ ἦτο περισσότερον σκόπιμος ὁ σχηματισμὸς ὀλιγομελοῦς μεταβατικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησεν. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Βενιζέλος ἐπεσκέφθη τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν Ρ. Λήπερ, ὁ ὅποιος τοῦ ὑπεσχέθη τὴν πλήρη βρεταννικὴν ὑποστήριξιν. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 14ης ὁ Βενιζέλος ὠρκίσθη ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν τριῶν πολεμικῶν ὑπουργείων καὶ οἱ στρατηγὸς Ἑμμ. Τζανακάκης ὡς ὑπουργὸς Προνοίας καὶ Περιθάλψεως, ναύαρχος Ι. Δεμέστιχας ὡς ὑφυπουργὸς Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος Γ. Μαντζαβῖνος ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν.

Ἀποστολὴ τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς τάξεως εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις καὶ ἡ πρόσκλησις τῶν ἐκπροσώπων τῶν κομμάτων καὶ τῶν ὁργανώσεων διὰ νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτήν.

Ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως δὲν παρουσιάζετο εὐχερὴς. Ἀπὸ τῆς 4ης Ἀπριλίου εἶχε στασιάσει τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν καὶ ἀπὸ τῆς 6ης ἡ 1η Ταξιαρχία, στρατωνισμένη πλησίον τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν ὧσιν ἀμέσους μεταφορᾶς της εἰς Ἰταλίαν, διὰ νὰ μετάσχη τῆς μεγάλης συμμαχικῆς ἐπιθέσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς Ρώμης. Ἡ στάσις εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ στερηθῇ ἡ Ἑλλὰς τῆς τιμῆς νὰ ἀντιπροσωπευθῇ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Ἰταλικὴν πρωτεύουσαν.

Ἡ στάσις εἰς τὸ Ναυτικὸν ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποπείρας καταλήψεως τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτηρίων τοῦ ὑπουργείου Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Στόλου. Ὅταν οἱ στασιασταὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν κτηρίων αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν, κατέλαβον τὸ Ναυτικὸν Φρουραρχεῖον καὶ τὴν Σχολὴν Δοκίμων, ὅπου ἐγκατέστησαν ἐνόπλους φρουρὰς καὶ ἐνέκλεισαν τοὺς διαφωνοῦντας πρὸς τὰς ἐνεργείας των. Οἱ Βρεταννοί, πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας, περιωρίσθησαν νὰ ἀπομονώσουν τὰ δύο κτήρια κυκλώσαντες αὐτὰ δι'

Σθεναρὰν στάσιν δὲν ἐπέδειξεν ἡ κυβέρνησις, διότι ἡ πλειονο-
 ψηφία τῶν μελῶν της ἐθεώρει ὅτι ἤρκει παραίτησις τοῦ πρωθυ-
 πουργοῦ καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς προεδρίας εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον, διὰ
 νὰ ἀποφευχθοῦν περαιτέρω ἐπικίνδυνοι ἐξελίξεις. Ὁ Τσουδερός
 δὲν ἐδυσφόρησε. Τὴν 3ην Ἀπριλίου ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του
 εἰς τὸν Βασιλέα, ὑποδεικνύων ὡς ἀντικαταστάτην του τὸν Βενι-
 ζέλον. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ στασιασταὶ εἶχον καταλάβει τὸ Γενικὸν
 Ἐπιτελεῖον, τὸ Φρουραρχεῖον, τὴν Ἐπιμελητείαν καὶ τὸν λόχον
 Φρουρᾶς. Θὰ εἶχον δὲ καταλάβει καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν,
 ἐὰν δὲν ἐπενέβαινε δύναμις τοῦ συντάγματος πυροβολικοῦ ὑπὸ
 τὸν διοικητὴν του. Ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν οἰκημάτων οἱ στασιασταὶ
 ὑπὸ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας τὴν 4ην Ἀπρι-
 λίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλήφθη τηλεγράφημα ἐκ Λονδίνου, ὅπου
 εὑρίσκετο ὁ Βασιλεὺς, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ μὲν Τσουδερὸς ἐκαλεῖτο νὰ
 παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του, ὁ δὲ Βενιζέλος νὰ μεταβῇ εἰς Λονδίνον
 διὰ νὰ κατατοπίσῃ τὸν Ἀνακτα ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Κατόπιν
 τοῦ τηλεγραφήματος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ Σ. Βενιζέλος, Β. Καρά-
 παναγιώτης, Π. Βούλγαρης καὶ Ἐμμ. Σοφούλης ὑπέβαλον τὴν
 5ην Ἀπριλίου τὴν παραίτησίν των. Ἀμέσως ὁ Τσουδερὸς ὑπέ-
 βαλε τὴν παραίτησιν ὁλοκλήρου τῆς κυβερνήσεως, ὑποδεικνύων
 τὴν ἀνάθεσιν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν Σοφ.
 Βενιζέλον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο
 τὴν ἐντολήν, διότι εἶχε χολωθῇ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τηλεγραφήματος
 τῆς 4ης Ἀπριλίου, ὁ Τσουδερὸς ὑπέδειξε τὸν Γ. Ροῦσσον, ὁ ὁποῖος
 εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ ἀντιπρόεδρος τὸν Ἰανουάριον. Τὴν 7ην Ἀπρι-
 λίου, ὁ Βασιλεὺς παρεκάλεσε τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως νὰ συν-
 χίσουν τὰ καθήκοντά των μέχρι τῆς ἀφίξεώς του εἰς Κáιρον, ὅπου
 καὶ ἔφθασε τὴν 12ην ἰδίου μηνός. Αὐθημερὸν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν
 ἐλληνικὸν λαὸν διάγγελμα εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξύ ἄλλων, ἐτόνιζε
 καὶ τὰ ἀκόλουθα: «Ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ καταδυναστεύουν ἀκόμη
 τὴν πατρίδα μας, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μίαν κυ-
 βέρνησιν, ὅσον τὸ δυνατόν πλέον ἀντιπροσωπευτικὴν, συγκει-
 μένην ἀπὸ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς πατριωτικῆς κοινῆς γνώμης, ἀπο-
 κλειομένων μόνων τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μία
 τοιαύτη κυβέρνησις θὰ ἀποτελεσθῇ, ὡς εἰκός, κατὰ τὸ πλεῖστον
 ἐξ Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἐχθρικὴν κα-

πουλον. Τοὺς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ Κάννινγκαμ ἦτο ἀποφασισμένος νὰ βυθίσῃ τὰ ἑλληνικὰ πολεμικὰ ἐὰν συνεχίζετο ἡ στάσις. Οὗτοι τὸν ἐξουσιοδότησαν «ὅπως προβῇ εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας παρὰ ταῖς ἀγγλικάῃς ἀρχαῖς νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μία μικρὰ πίστωσις χρόνου, ἵνα ἀσκήσῃ τὰ ἐνδεικνύμενα μέτρα διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως εἰς τὸν στόλον καὶ ἀποφευχθῇ πάσῃ θυσίᾳ ἢ σύγκρουσις μεταξὺ ἀγγλικῶν καὶ ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων». Ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ ὁ Βενιζέλος ἀντικατέστησε τὸν ὑποναύαρχον Ἀλεξανδρῆν διὰ τοῦ ἀντιναύαρχου Π. Βούλγαρη, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησεν ὡς διαθέτοντα μεγαλύτερον δυναμισμόν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγχειρήματος ἀνακαταλήψεως τοῦ στόλου.

Ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου ἐσχεδίασε, βάσει τῶν ἐλαχίστων, εἰς τὴν διάθεσιν του δυνάμεων, τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἰέραξ» καὶ τῶν κορβετῶν «Σαχτούρης» καὶ «Ἀποστόλης». Ἐναντίον τῶν δύο πρώτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν παραβεβλημένα εἰς τὸ βρετανικὸν καταδρομικὸν «Φοίβη», θὰ ἐνήργει ὁμᾶς ἐξ 166 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Κύρην, ἐναντίον τοῦ τρίτου, παραβεβλημένου εἰς ἀγγλικὴν φρεγάταν θὰ ἐνήργει ὁμᾶς ἐξ 84 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Τούμπαν. Οἱ ἀποτελοῦντες τὰς δύο ὁμάδας ἦσαν ἀξιωματικοί, δόκιμοι, ἐθελονταὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, ἐθελονταὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται. Ἡ ἐπιχείρησις ἐπραγματοποιήθη τὴν 2.30 π.μ. τῆς 23ης Ἀπριλίου καὶ ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἐστοίχισεν ἀκριβὰ. Ἐκ τῆς πρώτης ὁμάδος ἐφονεύθησαν ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Δ. Ρέπας, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Δ. Καββαδίας, ὁ ἀρχικελευστής Κ. Στάσης καὶ τρεῖς ναῦται, ἐτραυματίσθησαν δὲ 17 μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ πλοίαρχος Β. Κύρης. Ἐκ τῆς δευτέρας ὁμάδος ἐφονεύθη ὁ ὑποπλοίαρχος Ρουσὲν καὶ ἐτραυματίσθησαν τρεῖς.

Ἡ κατάληψις τῶν τριῶν αὐτῶν πλοίων εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν παράδοσιν ὅλων τῶν ὑπολοίπων καὶ ἐπίσης τὴν παράδοσιν τῆς Ταξιαρχίας.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις.

Μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος τοῦ Ἀπριλίου, ὁ Βρεταννὸς Ἀρχιστράτηγος ἀνέθεσεν εἰς τὸν συνταγματάρχην Εὐστ.

Ισχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Συγχρόνως, ἀπηγόρευσαν τὴν κυκλοφορίαν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας καὶ προέβησαν εἰς τὴν σύλληψιν διαφόρων ιδιωτῶν κομμουνιστῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ προέδρου τῆς Ἐνώσεως Ναυτεργατῶν Καραγιάννη.

Τὴν 5ην Ἀπριλίου οἱ στασιασταὶ ἐπυροβόλησαν ἐναντίον τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Κουντουριώτης», ἐλλιμενισμένου εἰς Πόρτ - Σάϊντ, καθ' ἣν ὥραν ἐπανήρχοντο, διὰ λέμβων, εἰς τὸ πλοῖον. Τὴν ἐπομένην ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Πίνδος», πλὴν τοῦ κυβερνήτου τὸν ὁποῖον συνέλαβον καὶ ἐνέκλεισαν εἰς τὸ κτήριο τοῦ Ναυτικοῦ Φρουραρχείου. Τὸν ἀπηλευθέρωσεν ὁ πλοίαρχος Κάμπελ, σύνδεσμος μεταξύ ἑλληνικοῦ καὶ βρετανικοῦ ναυαρχείου. Ἐκτοτε, συνεχῶς, ἐπεξετείνετο ἡ στάσις. Τὴν 14ην Ἀπριλίου, μόνον ὁ στολίσκος ἡμιολιῶν δὲν εἶχε προσχωρήσει εἰς τοὺς στασιαστὰς.

Ὁ Σοφ. Βενιζέλος μεταβὰς τὴν 16ην Ἀπριλίου εἰς Ἀλεξανδρείαν συνέταξεν ἰδιοχείρως διαταγὴν πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου ὑποναύαρχον Κ. Ἀλεξανδρῆν διὰ τὴν ἐνέργειαν ἐπιχειρήσεως πρὸς ἀνακατάληψιν τῶν στασιασάντων πλοίων τῶν ἐκεῖ ἐλλιμενισμένων. Τὴν ἰδιόχειρον αὐτὴν διαταγὴν ὑπέγραψεν εὐθὺς ὡς ὁ ναύαρχος Τζῶν Κάννινγκαμ, διοικητὴς τοῦ βρετανικοῦ στόλου Μεσογείου, τοῦ κατέστησε γνωστὸν ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος, πάσῃ θυσίᾳ, νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν. Ἐὰν αὐτὸ συνέβαινε, προσέθετεν ὁ Ναύαρχος, τὸ ἑλληνικὸν πολεμικὸν ναυτικὸν θὰ ἔπαυεν ὑφιστάμενον διὰ πολλὰ ἔτη. Ἡ δὴλῳσις τοῦ Βρεταννοῦ Ναυάρχου ἀπέρρεεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὄχι μόνον ἐστεροῦντο οἱ σύμμαχοι τῆς βοηθείας τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ὑπολογίσει, ἀλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι καὶ νὰ κρατοῦν ἰδικά των πλοῖα πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν στασιασάντων. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς ὠρισμένα ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν οἱ στασιάζαντες εἶχον ἀντικαταστήσει τὸ ἐπὶ τῆς σημαίας στέμμα διὰ τοῦ ἐμβλήματος τοῦ ΕΑΜ.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου, ὁ Βενιζέλος ἐκάλεσεν εἰς σύσκεψιν τοὺς εἰς τὸ Κάϊρον εὐρισκομένους πρῶην ὑπουργοὺς ἢ βουλευτάς, δηλαδὴ τοὺς Περ. Ἀργυρόπουλον, Π. Μαυρομιχάλην, Γ. Παπανδρέου, Γ. Ἐξηντάρην, Γ. Βασιλειάδην, Γ. Μπουρδάραν καὶ Π. Κανελλό-

τικῆς ἐνεργείας εἰς τὰς παρ' αὐτοῦ ἐλεγχομένας περιοχάς (Μυτιλήνην, Χίον, Σάμον, Λήμνον, Κυκλάδας).

Ἡ ὑπόλοιπος δύναμις κατενεμήθη εἰς τρεῖς λόχους Γενικῶν Μεταφορῶν (41 ἀξιωματικοί, 998 ὁπλίται), εἰς τέσσαρα Τάγματα Φρουρῶν, (64 ἀξιωματικοί, 1.137 ὁπλίται), εἰς τὸ 2ον μηχανοκίνητον Τάγμα Χωροφυλακῆς (44 ἀξιωματικοί, 417 ὁπλίται), εἰς τὰ ἔμπεδα, τὰ φρουραρχεῖα καὶ εἰς βοηθητικὰς μονάδας. Ταχυτάτη καὶ πλήρης ὑπῆρξεν καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ ναυτικοῦ. Ἐντὸς μηνὸς τὸ σύνολον τῶν πολεμικῶν σκαφῶν ἐπανέλαβε τὸ πολεμικὸν ἔργον του. Ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ μονάδες μετέσχον εἰς τὰς ἀποβατικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας.

Ὁ φόνος τοῦ Δ. Ψαρροῦ.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐξερράγη τὸ κίνημα εἰς τὴν Μ. Ἀνατολήν, ὁ Ἑλὰς ἐπετέθη καὶ διέλυσε τὸ 5/42. Ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου ἤρχισαν αἱ πιέσεις ἐπὶ τοῦ διοικητοῦ του, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη νὰ «τιμωρήσῃ» ὠρισμένους ἐκ τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὑπηρετούντων ἀξιωματικῶν, διότι ἔθεωροῦντο «συνεργάτες» τοῦ κατακτητοῦ. «Πάντα ταῦτα, ἀπήντησεν ὁ Ψαρρός, ἀποτελοῦν ἀμαρτωλὴν πρόφασιν, καθ' ὅσον ἡ ἀπωτέρα βλέψις τοῦ ΕΑΜ καὶ τοῦ ΕΛΑΣ εἶναι νὰ διαλύσῃ τὸ σύνταγμα, ὥστε νὰ εἶναι μόνον κύριον τῆς καταστάσεως διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀπόψεις του».

Ὁ Ἑλὰς συνεκέντρωσε δύναμιν 1.400 ἀνδρῶν μετὰ πολυβόλων καὶ ὀλμων καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ 5/42, τὴν 14ην Ἀπριλίου, εἰς τὴν θέσιν Κλήματα τῆς Δωρίδος. Παρὰ τὴν μειονεκτικότητά του εἰς ἄνδρας (450 ἦτο ἡ δύναμις του) καὶ εἰς μέσα πυρός, τὸ 5/42 ἐκράτησε μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν τῆς 17ης Ἀπριλίου, ὅποτε ἠναγκάσθη νὰ συμπτυχθῇ πρὸς τὴν Σκάλαν Καραϊσκού. Ὡρισμένα τμήματά του κατῶρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος τοῦ συντάγματος παρέμεινεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ τοποθεσίαν. Ὁ συνταγματάρχης Ψαρρός ἠρνήθη νὰ φύγῃ. «Θὰ καθήσω ἐδῶ, εἶπε, διὰ νὰ περισώσω ὅ,τι μπορέσω, ἔστω καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς μου θυσίας». Ἀπέβλεπε νὰ σώσῃ τοὺς ἄνδρας του οἱ ὁποῖοι εἶχον συλληφθῇ αἰχμάλωτοι, τοὺς τραυματίας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθοῦν, τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, τὴν ὁποίαν μέχρι τότε εἶχεν ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν του. Τίποτα δὲν ἐσώθη. Ὁ συντα-

Λιώσην, ἀρχηγὸν τοῦ Γ.Ε.Σ., τὴν δημιουργίαν νέων μονάδων, ἀπληλαγμένων παντὸς κομμουνιστικοῦ ἢ συνοδοιποριακοῦ στοιχείου. Ἡ προσπάθεια αὐτὴ εἶχε, σχεδόν, ὀλοκληρωθῆ, ὅταν ἡ σχηματισθεῖσα, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Λιβάνου, κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γ.Ε.Σ., εἰς τὸν ἀνακληθέντα εἰς τὴν ἐνέργειαν ὑποστράτηγον Κ. Βεντήρη. Ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Σ., ἐξαίρετος στρατιώτης, ἐπεβλήθη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ ἐπέτυχεν ὥστε εἰς τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1944 νὰ ἔχη πραγματοποιηθῇ πλήρης ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς, τοῦ ὁποῖου ἡ δύναμις ἔφθασε τοὺς 1.500 ἀξιωματικούς καὶ 10.500 ὀπλίτας. Περί τοὺς 4.700 ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίται ἐνεκλείσθησαν εἰς στρατόπεδα, ὡς μὴ ἐμπνέοντες ἐμπιστοσύνην, ἐνῶ 290 ἦσαν ὑπόδικοι ἢ κατὰδικοι διὰ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὸ κίνημα. Περί τοὺς 2.500 ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται ἀπελύθησαν τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ.

Ἐκ τῶν 12.000 ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν, οἱ ὅποιοι ἐκρίθησαν ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, ἐσχηματίσθη μία ἀξιόλογος μονάς: Ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, (219 ἀξιωματικοὶ καὶ 3.273 ὀπλίται) ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τριῶν ταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἐνὸς συντάγματος πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ συνταγματάρχου Θρασυβούλου Τσακαλώτου. Ἡ 3η ταξιαρχία μεταφερθεῖσα τὴν 11ην Αὐγούστου 1944 εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἰταλίας, ἐνετάχθη εἰς τὴν 8ην βρετανικὴν στρατιάν καὶ μετέσχεν ἀπὸ 7ης Σεπτεμβρίου μέχρι 16ης Ὀκτωβρίου τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς διάσπασιν τῆς γοτθικῆς γραμμῆς, ἰσχυρῶς ὀχυρᾶς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Γερμανῶν. Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ἑλληνικὴ ταξιαρχία, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς 1ης καναδικῆς μεραρχίας, κατέλαβε τὴν πόλιν τοῦ Ρίμινι. Κατόπιν τούτου μετωνομάσθη εἰς ταξιαρχίαν Ρίμινι. Ἐπὶ πλέον, ηὐξήθη ἡ ἀριθμητικὴ δύναμις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς 337 ἀξιωματικούς καὶ 679 ὀπλίτας. Ἡ μονὰς αὐτή, λόγῳ τῆς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν καὶ τῆς δυνάμεως πυρὸς τὴν ὁποίαν διέθετεν, ἐχρησιμοποιήθη, καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1944, εἰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν γερμανικῶν σχηματισμῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπελευθερώσεως τῶν νήσων καὶ ἐμπεδώσεως τῆς τάξεως εἰς αὐτάς. Ὁ Ἱερὸς Λόχος ἀπέτρεψεν οἰανδήποτε ἐκδήλωσιν κομμουνιστικῆς στασιασ-

τοῦ ὑποστρατήγου Κ. Βεντήρη καὶ τοῦ Α. Σταθάτου, Ἐδὲς διὰ τοῦ Κομ. Πυρομάγλου, τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σ. Μεταξᾶ καὶ τοῦ λοχαγοῦ Μεταξᾶ, Ἐκκὰ διὰ τοῦ Γ. Καρτάλη, Ἐὰμ διὰ τοῦ Γεν. Γραμματέως του Μ. Πορφυρογένη καὶ τοῦ Δημ. Στρατῆ. Ἐπίσης μετέσχον 3 ἀντιπρόσωποι τῆς Π.Ε.Ε.Α., ὁ Πρόεδρός της Ἀλεξ. Σβῶλος καὶ οἱ «ὑπουργοί» Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος καὶ Ν. Ἀσκούτσης, ὁ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλὰς Στ. Σαράφης καὶ ὁ ἀνεξάρτητος πρῶην βουλευτὴς Φ. Δραγούμης. Τοῦ συνεδρίου προήδρευεν ὁ πρωθυπουργός. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ ὅλαι αἱ τάσεις τῆς Βουλῆς τοῦ 1936 καὶ ὅλαι αἱ ὀργανώσεις. Ἐκ τῶν 25 συνέδρων οἱ 13 προήρχοντο ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ οἱ 12 ἐκ τῶν ὀργανώσεων. Ἐκ τῶν τελευταίων, 7 ἐξπροσώπουν τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ καὶ τὰς παραφυάδας του.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον. Ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ πολιτικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐθνικῶν ὀργανώσεων ἤσκησαν δριμυτάτην κριτικὴν τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Ἑὰμ. Κατηγορήθη διὰ τὴν ἀσκουμένην παρ' αὐτοῦ τρομοκρατίαν, διὰ τὸν ἐξαπολυθέντα παρ' αὐτοῦ ἐμφύλιον πόλεμον, διὰ τὴν προσπάθειαν μονοπωλήσεως τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος (Τὸ σύνθημά του ἦτο ὅτι «ὅποιος δὲν εἶναι Ἑαμίτης, εἶναι Γκεσταπίτης», δηλαδή, ὄργανον τῆς γερμανικῆς μυστικῆς ἀστυνομίας), διὰ τὰ κινήματα τῆς Μ. Ἀνατολῆς. (Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ΕΑΜ - ΚΚΕ ἠναγκάστησαν νὰ ἀποκηρύξουν τὸ κίνημα τοῦ Ἀπριλίου τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήρισαν ὡς «ἐγκλημα κατὰ τῆς πατρίδος» καὶ νὰ συμφωνήσουν εἰς τὴν ἐπιβολὴν κυρώσεων). Ἐξιστορήθη ὅλη ἡ τραγωδία τοῦ Ψαρροῦ καὶ ἐδόθησαν λεπτομερῆ στοιχεῖα διὰ τὰς ἐναντίον τοῦ Ἐδὲς καὶ τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ὀργανώσεων ἐπιθέσεις τοῦ Ἑλὰς. Τελικῶς τὸ ἀπόγευμα τῆς 20ῆς Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπέγραψαν συμφωνητικόν, χαρακτηρισθὲν ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὡς «Ἑθνικὸν Συμβόλαιον», τὸ ὁποῖον προέβλεπεν: 1) Τὴν ἀνασύνταξιν καὶ πειθάρχησιν τῶν ἐνόπλων ἐλληνικῶν δυνάμεων τῆς Μ. Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος. Ἡ ἀνασύνταξις θὰ ἐγίνετο βάσει, ἀποκλειστικῶς, στρατιωτικῶν κριτηρίων. 2) Τὴν ἐνοποίησιν καὶ πειθάρχησιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἐνιαίας κυβερνήσεως ὅλων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, καθὼς καὶ τὴν κινητοποίησιν, τὴν κατάλληλον στιγμήν,

γματάρχης Ψαρρός ἐξετελέσθη ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ ῥιπῆς αὐτομάτου ὅπλου, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν Ἑλὰς ταγματάρχου Ζούλα, ἀφοῦ προηγουμένως ὑβρίσθη καὶ ἐπροπηλακίσθη. Τὸ πτώμα του ἀφέθη ἐπὶ ἡμέρας ἄταφον, διὰ τὸ χλευάζουν οἱ ἐλασῖται. Ὅταν δὲ τὸν ἔθαψαν, ἔγραψαν ἐπὶ τοῦ τάφου του «Συνταγματάρχης Ψαρρός, προδότης τῆς πατρίδος». Μετὰ τοῦ Ψαρροῦ ἐξετελέσθησαν καὶ οἱ συλληφθέντες ἀξιωματικοί του, πλὴν ἐλαχίστων οἱ ὅποιοι προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἑλὰς, ἀφοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς φρικώδη βασανιστήρια. Ἐκ τῶν 450 ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ Συντάγματος, οἱ 300 ἐξετελέσθησαν. Ἐπρόκειτο περὶ ἰδιαζόντως εἰδεχθοῦς ἐγκλήματος προμελετηθέντος καὶ ἐν ψυχρῷ διαπραχθέντος ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν.

Τὸ Συμβόλαιον τοῦ Λιβάνου.

Τὴν 23ην Ἀπριλίου ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς ὑπεδείκνυνεν εἰς τὸν Σοφ. Βενιζέλον ὅτι τὸ ἔργον του, μὲ τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως, εἶχε τελειώσει καὶ ὅτι τὰς συνομιλίαις διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἐνότητος θὰ ἀνελάμβανεν ὁ ἀπὸ 15ης Ἀπριλίου εὐρισκόμενος εἰς Κάϊρον, κατόπιν βρεταννικῆς προσκλήσεως, Γ. Παπανδρέου. Ὁ Βενιζέλος ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του καὶ τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνὸς ὠρκίζετο ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Γ. Παπανδρέου. Ἡ διεύθυνσις τῶν ὑπουργείων ἀνετέθη εἰς τοὺς Γενικοὺς Διευθυντάς. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχον σταλῆ προσκλήσεις εἰς ὀργανώσεις καὶ κόμματα διὰ τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὅποιον θὰ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς μελλοντικῆς πορείας τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε τὴν 17ην Μαΐου 1944 εἰς τὸ ξενοδοχεῖον «Δάσος τῆς Βουλώνης» τὸ ὅποιον εὐρίσκεται μερικὰ χιλιόμετρα ἔξω τῆς πρωτευούσης τοῦ Λιβάνου. Ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς αὐτὸ τὰ Κόμματα: Φιλελευθέρων διὰ τῶν Σοφ. Βενιζέλου, Κ. Ρέντη, Γ. Ἐξηντάρη, Γ. Βασιλειάδη, Λαϊκὸν διὰ τοῦ Δ. Λόντου, Ἑθνικὸν Λαϊκὸν διὰ τοῦ Σπ. Θεοτόκη, Προοδευτικὸν διὰ τοῦ Γ. Σακαλῆ, Ἀγροτικὸν διὰ τοῦ Ἀλ. Μυλωνᾶ, Ἐνωσις Ἀριστερῶν διὰ τοῦ Ι. Σοφianoπούλου, Ἑθνικὸν Ἐνωτικὸν διὰ τοῦ Π. Κανελλοπούλου, Κομμουνιστικὸν διὰ τοῦ Π. Ρούσσου καὶ αἱ ὀργανώσεις Ἑθνικαὶ Δυναμικαὶ (Ἐνωσις τῶν ὀργανώσεων ἐθνικοφρόνων Ἀθηναίων) διὰ

Πέτρ. Ράλλη, ὡς ὑπουργοῦ Ἀεροπορίας, Ἀλεξ. Μυλωνᾶ, ὡς ὑπουργοῦ Ναυτικῶν, Γ. Σακαλῆ, ὡς ὑπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου, Φιλ. Δραγούμη καὶ Λ. Λαμπριανίδη, ὡς ὑφυπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Πολιτικοῦ Γραφείου. Ἐπειδὴ μέχρι τῆς 8ης Ἰουνίου τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ δὲν εἶχεν ὑποδείξει τοὺς ἐκπροσώπους των, ὠρκίσθη τὸ δεύτερον κλιμάκιον ἐκ τῶν ὑπουργῶν Π. Κανελλοπούλου Ἀνασυγκροτήσεως καὶ προσωρινῶς Οἰκονομικῶν, Γερ. Βασιλειάδη Ἐμπ. Ναυτιλίας, Σπ. Θεοτόκη Ἐπισιτισμοῦ, Δημ. Λόντου Προνοίας, Θεμ. Τσάτσου Δικαιοσύνης, Χρ. Σγουρίτσα Παιδείας, Γ. Καρτάλη Τύπου καὶ Πληροφοριῶν, Κ. Ρέντη ἄνευ χαρτοφυλακίου. Μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, ὁ Παπανδρέου ἠναγκάσθη νὰ ἀπευθύνῃ ραδιοφωνικὸν μήνυμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ἐτόνιζεν εἰς αὐτὸ ὅτι «ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὰ Βουνὰ μία μερὶς ἀδιάλλακτος, ἡ ὁποία ἀντιδρᾷ ἐναντίον τῆς καθολικῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ ἐφευρίσκει προφάσεις διὰ νὰ τὴν ματαιώσῃ». Μετὰ μίαν ἑβδομάδα τὸ Ἐὰμ - ΚΚΕ ὑπέβαλε νέους ὅρους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι ἦσαν : 1) Νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἑλὰς ὡς εἶχεν. 2) Νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς κινηματίας τῆς Μ. Ἀνατολῆς. 3) Νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀναλογία συμμετοχῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἐπὶ 15 ὑπουργείων καὶ ὑφυπουργείων ἐζήτηι 7 καὶ συγκεκριμένως τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Γεωργίας, Ἐργασίας, Κοινωνικῆς Προνοίας καὶ τὸ ὑφυπουργεῖον Στρατιωτικῶν. 4) Νὰ σταλῇ ἀμέσως εἰς τὰ βουνὰ κυβερνητικὸν κλιμάκιον. Ἡ κυβέρνησις ὁμοφώνως ἀπέρριψε τοὺς ὅρους αὐτοὺς. Ἀποδοχὴ των θὰ ἐσήμαινεν οὐσιαστικὴν παράδοσιν τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Μετὰ ἓνα μῆνα, τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου, ἐγκατέλειψαν τὰς ἀνωτέρω ἀξιώσεις των. Ἐζήτησαν ὁμῶς ἀντικατάστασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ἀπορριφθέντος καὶ τοῦ νέου αἰτήματός των ἐδέχθησαν, περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, νὰ ἀποστείλουν ἐκπροσώπους των, ὅπως μετάσχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὠρκίσθησαν ὡς ὑπουργοὶ οἱ Ἀλεξ. Σβῶλος Οἰκονομικῶν, Ἡλ. Τσιριμῶκος Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Ν. Ἀσκούτσης Δημ. Ἔργων, Ι. Ζέβγος - Ταλαγάνης Γεωργίας, Μιλτ. Πορφυρογένης Ἐργασίας καὶ ὡς ὑφυπουργὸς Οἰκονομικῶν ὁ Ἀγγ. Ἀγγελόπουλος.

ὄλων τῶν μαχητικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Ἡ ἀπόφασις περὶ ἐνοποιήσεως θὰ ἐλαμβάνετο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Στρατηγείου Μέσης Ἀνατολῆς. 3) Τὴν κατάργησιν τῆς τρομοκρατίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον καὶ τὴν παγίωσιν τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, ὅταν καὶ ὅπου ὁ κατακτητὴς ἀποσύρεται. 4) Τὴν συνεχῆ μέριμναν διὰ τὴν ἐπαρκῆ ἀποστολὴν τροφίμων καὶ φαρμάκων εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὀρεινῆς. 5) Τὴν ἐξασφάλισιν κατὰ τὴν προσεχῇ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, ἀπηλλαγμένος καὶ ὑλικῆς καὶ ψυχολογικῆς βίας, νὰ ἀποφασίσῃ κυρίαρχος καὶ διὰ τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς καὶ διὰ τὴν κυβερνήσιν τῆς ἀρεσκείας του. 6) Τὴν ἐπιβολὴν σκληρῶν κυρώσεων κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος καὶ κατὰ τῶν ἐκμεταλλευτῶν τῆς δυστυχίας τοῦ λαοῦ μας. 7) Τὴν πρόνοιαν διὰ τὴν ἄμεσον ἱκανοποίησιν, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 8) Τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν τῶν ἐθνικῶν μας δικαίων. «Αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι καὶ αἱ μεγάλαι θυσίαι μας, τὰ ὁλοκαυτώματα τῆς πατρίδος μας δὲν ἤμποροῦν νὰ ἔχουν ἄλλην δικαίωσιν εἰ μὴ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας, ἐλευθέρας καὶ Μεγάλης Ἑλλάδος» ἐτόνιζε τὸ συμβόλαιον.

Τὸ ὑπέγραψαν, ἐκτὸς τῶν 25, καὶ οἱ Χρ. Σγουρίτσας, τέταρτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Ἑδέξ, Θεμ. Τσάτσος, πέμπτον μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Φιλελευθέρων καὶ Λ. Λαμπριανίδης, τοῦ κόμματος τοῦ Παπανδρέου, οἱ ὅποιοι καθυστέρησαν νὰ ἀφίχθουν.

Ὁ Παπανδρέου ἐπανελθὼν εἰς Κάϊρον ὑπέβαλεν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν παραίτησίν του. Οὗτος, ἀφοῦ τοῦ ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ συνεδρίου, τοῦ ἀνέθεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως ἐθνικῆς ἐνότητος. Εἰς αὐτὴν εἶχε συμφωνηθῇ ὅτι τὸ Ἑὰμ καὶ αἱ παραφυάδες του θὰ ἐλάμβανον τέσσαρα ὑπουργεῖα ἐπὶ συνόλου 15. Τὴν 24ην Μαΐου ὠρκίσθη τὸ πρῶτον κλιμάκιον, ἐν ἀναμονῇ ὑποδείξεως ὑπὸ τοῦ ΕΑΜ τῶν προσώπων τὰ ὅποια θὰ μετεῖχον διὰ λογαριασμόν του. Τὸ πρῶτον κλιμάκιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν Γ. Παπανδρέου, ὡς πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, Σοφ. Βενιζέλου, ὡς ἀντιπροέδρου,

πτεμβρίου, εἰς Κάβα ντέϊ Τιρέννι, μικράν πόλιν κειμένην εἰς ἀπόστασιν 7 χιλιομέτρων ΒΔ τοῦ Σαλέρνο.

Ὁ Παπανδρέου εὐθὺς ἀμέσως ἐζήτησεν ὅπως μεταφερθοῦν εἰς Ν. Ἰταλίαν οἱ στρατηγοὶ Ναπ. Ζέρβας καὶ Στεφ. Σαράφης (ἀμφότεροι εἶχον προαχθῇ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας κυβερνήσεως εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου), ὥστε νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι ἐπὶ τοῦ τρόπου δράσεως τῶν διοικουμένων παρ' αὐτῶν ὀργανώσεων. Αἱ συνεννοήσεις ἔγιναν εἰς σύσκεψιν πραγματοποιηθεῖσαν, τὴν 26ην Σεπτεμβρίου, εἰς τὸ ἐν Καζέρτα συμμαχικὸν στρατηγεῖον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Οὐίλσωνος, παρουσίᾳ τοῦ Ἑλληνος πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ βρεταννοῦ ὑπουργοῦ Μακμίλλαν. Ἡ ἐπελθοῦσα συμφωνία προέβλεπεν, ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν ἐτίθεντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Σκόμπι. Ὁ τελευταῖος βάσει τῆς συμφωνίας ἐξέδωσεν ἀμέσως διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὥριζε: Α) Ὅτι ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀττικῆς ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Παν. Σπηλιωτοπούλου, βοηθουμένου ὑπὸ ἀξιωματικοῦ συνδέσμου, ὑποδειχθησομένου ὑπὸ τοῦ Σαράφη. Β) Ὅτι τὰ στρατεύματα εἰς Πελοπόννησον θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὑποδειχθησομένου ὑπὸ τοῦ Σαράφη, ἐγκρίσει τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ βοηθουμένου ὑπὸ Βρεταννοῦ συνδέσμου. Γ) Ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ ἀνατολικῶς αὐτῆς περιοχὴ θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀξιωματικοῦ ὀνομασθησομένου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Δ) Ὅτι ὁ στρατηγὸς Ζέρβας θὰ ἐξηκολούθει νὰ δρᾷ εἰς τὴν μέχρι τότε περιοχὴν του, καὶ ὁ στρατηγὸς Σαράφης εἰς τὴν ὑπόλοιπον ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, δηλαδὴ Θεσσαλίαν, Στερεάν, Δυτ. Μακεδονίαν. Ε) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τὰς περιοχὰς των διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τὴν ἀποφυγὴν ἐμφυλίου πολέμου καὶ τῶν φόνων Ἑλλήνων παρ' Ἑλλήνων, τὴν πρόληψιν ἐπιβολῆς οἰασδήποτε ποινῆς καθὼς καὶ ἀδικαιολογήτων συλλήψεων καὶ ἐφαρμογῆς προχείρου διαδικασίας. ΣΤ) Ὅτι οἱ δύο στρατηγοὶ θὰ παρηνώχλουν τὴν γερμανικὴν ὑποχώρησιν καὶ θὰ προέβαινον εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν γερμανικῶν φρουρῶν.

Τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας, ὁ στρατηγὸς Σκόμπι διέτασσε τὸν στρατηγὸν Σπηλιωτόπουλον, ὁ ὁποῖος εἶχε

‘Η συμφωνία τῆς Καζέρτας.

Τὴν 20ὴν Αὐγούστου ὁ πρωθυπουργὸς μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου τὴν ἐπαύριον συνηντήθη μὲ τὸν Τσῶρτσιλ. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ὑπέδειξεν εἰς τὸν Παπανδρέου καὶ ὁ τελευταῖος ἀπεδέχθη, ὅπως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς εἰς Νότιον Ἰταλίαν, ὅπου εὕρισκετο καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος ὅλων τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων Μεσογείου στρατηγὸς Οὐίλσων, ὁ κατὰ τὸ 1941 διοικητὴς τοῦ Β.Ε.Σ. εἰς Ἑλλάδα. Οὗτος ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν κατάστασιν καλύτερον τοῦ στρατηγοῦ Πάτζετ, διοικητοῦ τῶν εἰς Μ. Ἀνατολὴν συμμαχικῶν στρατευμάτων. Ἐξ ἄλλου διέθετεν ὡς πολιτικὸν σύμβουλον τὸν ὑπουργὸν Χάρολντ Μακμίλλαν, τὸν μετέπειτα πρωθυπουργόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀναθέσει τὸν συντονισμόν τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς εἰς Ἰταλίαν καὶ τὰ βαλκανικὰ κράτη. Τέλος ὁ Τσῶρτσιλ ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας τοῦ Καίρου. Ὁ Βασιλεὺς δὲν θὰ μετέβαινεν εἰς Ἰταλίαν, ἀλλ’ εἰς Λονδῖνον. Ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς συνεφώνησεν εἰς πρότασιν τοῦ Γ. Παπανδρέου, ὅπως ὁ Βασιλεὺς ἀποφύγῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἑλλάδα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνάντησιν συνεφωνήθη ἐπίσης ὅπως ἀρχηγὸς τῶν ἑλληνοβρεταννικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι θὰ μετεφέροντο εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ὀρισθῇ ὁ ἀντιστράτηγος σὲρ Ρόναλντ Σκόμπι ἐπιτελάρχης τοῦ στρατηγοῦ Οὐίλσωνος.

Ἡ μετάβασις τοῦ Παπανδρέου εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη ἄνευ προηγουμένης ἐνημερώσεως τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὠδήγησεν εἰς παραίτησιν τὴν 28ην Αὐγούστου τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου καὶ τῶν ὑπουργῶν Κ. Ρέντη, Γ. Βασιλειάδη, Ἀλεξ. Μυλωνᾶ. Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων δηλαδὴ καὶ τὸ ἀγροτικὸν ἔπαυσαν νὰ μετέχουν τῆς κυβερνήσεως. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου παρητήθη καὶ ὁ Σπ. Θεοτόκης, διαφωνήσας ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τοῦ θέματος τῆς ἀνακωχῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Εἰς ἀντικατάστασιν τῶν πέντε παραιτηθέντων ὑπουργῶν, ὁ Παπανδρέου προσέλαβε τρεῖς τοὺς Ἑμμ. Σοφούλιν, φιλελεύθερον, Δημ. Χέλμην καὶ Σπ. Τσακόπουλον, λαϊκοὺς. Ὑπὸ τὴν νέαν σύνθεσιν τῆς ἡ κυβέρνησις ἐγκατεστάθη, τὴν 7ην Σε-

τὴν Ἀστυνομίαν Πόλεων, μικρὰν δύναμιν Χωροφυλακῆς, ἀριθμὸν ἀξιωματικῶν καὶ τὰς ἐθνικὰς ὀργανώσεις, μὲ ἐλάχιστον ὅμως ἐλαφρὸν ὀπλισμὸν. Ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ πολυβόλα καὶ αὐτόματα. Ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἀποστολὴ περιεῖχεν ἀνεπαρκῆ ἀριθμὸν, ἡ δὲ δευτέρα ἔφθασε μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν. Παρὰ ταῦτα, ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος καὶ τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Θεόδ. Γρηγορόπουλον ἐπιτελεῖον του κατήρτισαν ἐπιτυχῆς σχέδιον ἀμύνης τῆς πόλεως, ὡς καὶ σχέδιον προλήψεως καταστροφῶν τῶν μεγάλων ἔργων κοινῆς ὠφελείας. Κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ διάσωσις τοῦ φράγματος Μαραθῶνος, τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου, τῶν τηλεφώνων, ὅχι ὅμως καὶ τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων Πειραιῶς, τὰς ὁποίας ἀνείναξαν οἱ Γερμανοὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀποχωρήσεώς των. Κατῶρθωσε δὲ ὁ Σπηλιωτόπουλος νὰ τηρηθῇ ἡ τάξις μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν προσπάθειάν του τὸν ἐβοήθησε καὶ ἡ τριμελὴς κυβερνητικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν ὑπουργῶν Θ. Τσάτσου, Ι. Ζέβγου, οἱ ὅποιοι ἀφίχθησαν εἰς Ἀθήνας τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, καὶ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Φιλ. Μανουηλίδου. Ἡ βοήθεια τοῦ Ζέβγου ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ. Ἐπείσθη δηλαδὴ ὅτι ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος διέθετε μεγαλυτέρας τῶν ὄσων πραγματικῶς εἶχε δυνάμεις καὶ συνεβούλευσε τὸ ΚΚΕ νὰ ἀπόσχῃ πάσης δυναμικῆς ἐνεργείας.

Ἡ συγκράτησις τοῦ Ἐὰμ - ΚΚΕ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν, ὅπου μ' ὅλα ταῦτα ἐστημειώθησαν συγκρούσεις μὲ σημαντικὸν ἀριθμὸν θυμάτων, δὲν ἀπέτρεψε τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἄσκησιν τρομοκρατίας ὑψηλοτάτου βαθμοῦ εἰς Πελοπόννησον. Ἡ ἔλλειψις ὀργανωμένων δυνάμεων — οἱ Βρεταννοί, δυστυχῶς, εἶχον ἐπιτρέψει εἰς τὸ ΕΑΜ - ΚΚΕ νὰ διαλύσῃ ὅλας τὰς ἐκεῖ ἐθνικὰς ομάδας ἀνταρτῶν — τοῦ ἄφησε πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας σφαγὰς εἰς Πηγάδα τοῦ Μελιγαλᾶ, Καλάμας καὶ Πύλον. Ὅταν τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἔφθασεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πελοπόννησον ὁ ἐντεταλμένος τῆς κυβερνήσεως Π. Κανελλόπουλος, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐννέα Βρεταννῶν κομμάτων τὸ μεγάλο κακὸν εἶχε γίνει. Ὅ,τι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀποτρέψῃ ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ δὲν κατῴρθησε νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, ἦτο νὰ περιέλθῃ ὁ ὀπλισμὸς τοῦ εἰς Τρίπολιν Τάγματος Ἀσφαλείας εἰς τοὺς κομμουνιστάς. Στερούμενος δυνά-

διατελέσει διοικητής μεραρχίας εις τὸ ἄλβανικὸν μέτωπον, νὰ ἀνλάβῃ τὸν ἔλεγχον Ἀθηνῶν - Πειραιῶς καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν τάξιν μέχρις ἀφίξεως τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων. Τὸν ἐπληροφόρει ὅτι ὁ Ἑλὰς διατάχθη νὰ κρατήσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ παρῆχεν ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας. Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὰ ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται ἢ θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς οἰκίας των ἢ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Σπηλιωτόπουλον. Περὶ τῆς προσφορωτέρας λύσεως θὰ ἀπεφάσιζεν ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐν συνεννοήσῃ μετὰ τοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ Ἀθηνῶν Ἀγγ. Ἐβερτ. Ἐὰν προεκρίνετο ἡ παράδοσις, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰ Τάγματα θὰ ἀφωπλίζοντο καὶ θὰ ἐκρατοῦντο αἰχμάλωτοι, μέχρις ὅτου ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐλάμβανεν ἀποφάσεις περὶ τῆς τύχης των.

Τὰ τάγματα Ἀσφαλείας ἦσαν στρατιωτικαὶ μονάδες συγκροτηθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ι. Ράλλη. (Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς πρώτης ὑπὸ τὸν Γ. Τσολάκογλου κυβερνήσεως συνεργασίας μὲ τὸν ἐχθρόν, τὸν Νοέμβριον 1942, ἐσχηματίσθη δευτέρα ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Λογοθετόπουλον. Τὸν Ἀπρίλιον 1943 παρητήθη καὶ αὕτη. Τὴν διεδέχθη ἡ τρίτη καὶ τελευταία κυβέρνησις συνεργασίας ὑπὸ τὸν πρῶτον ὑπουργὸν Ι. Ράλλην). Ἀπετελοῦντο ἐξ ἐθελοντῶν. Εἶχον ἐξοπλισθῇ διὰ γερμανικῶν ὀπλῶν. Σκοπὸς των ἦτο ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου. Ἡ ἐλευθέρα κυβέρνησις τὰ εἶχε καταδικάσει. Πρώτη καταγγελία των ἔγινεν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Τσουδεροῦ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1944. Δευτέρα ὑπὸ τοῦ συνεδρίου τοῦ Λιβάνου. Τρίτη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου. Τέλος εἰς τὴν συμφωνίαν τῆς Καζέρτας τὰ Τάγματα ἐχαρακτηρίζοντο ὡς ὄργανα τοῦ ἐχθροῦ. Προσετίθετο ὅτι θὰ ἐθεωροῦντο ἐχθρικός σχηματισμός, ἐκτὸς ἐὰν παρεδίδοντο «συμφώνως πρὸς διαταγὰς ἐκδοθησομένας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ διοικητοῦ τῶν ἐν Ἑλλάδι δυνάμεων». Ἐξ οὗ καὶ αἱ ὁδηγαὶ τοῦ Σκόμπι πρὸς τὸν Σπηλιωτόπουλον.

Ἡ τήρησις τῆς τάξεως εἰς Ἀθήνας - Πειραιᾶ, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γερμανῶν, καὶ ἡ παρεμπόδισις τῆς ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν ἀμέσου καταλήψεως τῆς ἐξουσίας δὲν ἦτο εὐκολος ὑπόθεσις. Ὁ στρατηγὸς Σπηλιωτόπουλος δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ

τῆς 'Ελλάδος». Αἱ δύο ταξιαρχίαι ἦσαν, μία ἀλεξιπτωτιστῶν (ἡ 2α) καὶ μία τεθωρακισμένη (ἡ 23η). Πρὸς κάλυψιν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ θαλάσσης διετέθησαν ἡ 15η ἀγγλικὴ μοῖρα καταδρομικῶν ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Μ. Μάϊνσφελδ, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Π. Βούλγαρη, τέσσαραι βρεταννικαὶ καὶ αἱ τρεῖς ἐλληνικαὶ μοῖραι ἀεροπλάνων καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς μεταγωγικῶν πλοίων, ποὺ μετέφερον, πλὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ παντὸς εἶδους ἐφόδια διὰ τὸν πληθυσμόν.

Ἡ ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν ἐπραγματοποιήθη μὲ βραδύν 'ρυθμόν. (Ἡ διαταγὴ ἐκκενώσεως τῆς 'Ελλάδος ἐξεδόθη τὴν 29ην Αὐγούστου 1944). Ἦρχισεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους. Εἶχον ἀποφασίσει νὰ κρατήσουν, καὶ τὰς ἐκράτησαν, μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, τὴν δυτικὴν Κρήτην καὶ τὴν Μῆλον. (Διαταγὴ Χίτλερ τῆς 2ας Σεπτεμβρίου 1944). Τὴν 21ην Σεπτεμβρίου τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου ἀπεβιβάζετο εἰς Χίον. Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου Ἀγγλοὶ κομμάντος ἀπεβιβάζοντο εἰς Πάτρας. Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, αἱ γερμανικαὶ δυνάμεις ἀπεχώρουν ἐξ Ἀθηνῶν. Τὴν ἐπομένην Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταὶ (ἐνα τάγμα) ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Ἑλευσίνος καὶ εἰσήρχοντο εἰς Ἀθήνας, ἐνῶ τὴν μεθεπομένην ἀπεβιβάζετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζέας ἀγγλικὸν τμῆμα δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν. Τὴν 15ην τὸ σύνολον τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπιχειρήσεως «Μάννα» ἐφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν 18ην ἐγκαθίστατο εἰς αὐτὴν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις. Τὴν 1ην Νοεμβρίου τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐξεκένωσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν 10ην Νοεμβρίου καὶ ὁ τελευταῖος Γερμανὸς στρατιώτης εἶχε διέλθει τὴν ἐλληνογιουγκοσλαβικὴν μεθόριον. Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐκκενώσει τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα ἐδάφη. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀενόχλητον ἀποχώρησίν των τὰ γερμανικὰ στρατεύματα κατέστρεψαν τὰς γεφύρας ὁδῶν καὶ σιδηροδρόμων, τὰς σιδηροδρομικὰς σήραγγας, τὰς λιμενικὰς ἐγκαταστάσεις. Ἐφυγαν, ἀφήνοντα ἐρείπια. Ὅλοι αὐταὶ αἱ καταστροφαὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχον προληφθῇ, ἐὰν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑλὰς ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς τοῦ συμμαχικοῦ στρατηγείου. Ἀλλ' αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις ἀντὶ νὰ κινηθοῦν κατὰ τῶν Γερμανῶν, κατηνύθησαν πρὸς Ἀθήνας καὶ Ἡπειρον, διὰ νὰ κατακτήσουν τὸ σύνολον τῆς χώρας.

μεως παρέστη ανίσχυρος θεατής τῆς παραλαβῆς τοῦ ἐν λόγῳ ὀπλισμοῦ ἀπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην, ὁ ὁποῖος εἶχε διορισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἑλὰς διοικητῆς τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος.

Τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου αἱ κυβερνήσεις ΗΠΑ καὶ Μ. Βρεταννίας εἶχον πεισθῇ ὅτι ἐπικείται ἡ ἐξ Ἑλλάδος ἀποχώρησις τῶν Γερμανῶν. Τὴν 6ην Αὐγούστου, ὁ Τσῳρτσιλ εἰδοποιεῖ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ἐπιτελείου ὅτι ἐντὸς μηνὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο διαθέσιμος, διὰ νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς Ἀθήνας, δύναμις 10 - 12.000 ἀνδρῶν μετὰ ἀριθμοῦ τινὸς τάνκς, πυροβόλων καὶ τεθωρακισμένων ὀχημάτων. Τοῦ προσέθετεν ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μία μεραρχία αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἡ ὁποία ἐὰν ἐπεβιβάζετο ἀμέσως πλοίων θὰ ἔφθανεν ἐγκαίρως εἰς τὸν προορισμὸν τῆς. Κετέληγεν ὑποδεικνύων ὅτι ἡ δύναμις αὐτὴ θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐνισχυθῇ καὶ ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἀπέφερεν ἓνα «κτένισμα» τῶν δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Τσῳρτσιλ ἐτόνιζεν εἰς τὸν Βρεταννὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἀπεκλείετο νὰ ῥιφθῇ «ὁ Παπανδρέου βορὰ εἰς τοὺς λύκους, μὲ τὰ πρῶτα οὐρλιάσματα αὐτῶν τῶν ἀθλίων Ἑλλήνων (κομμουνιστῶν) ληστῶν». Δύο ἑβδομάδας ἀργότερον ἐζήτηι καὶ ἐλάμβανε τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου, ὅπως ἔχη ἐτοίμην ἐπαρκῇ βρεταννικὴν δύναμιν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετὰ τὴν ἐκκένωσίν τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ὁ Ροῦζβελτ ἐδέχετο μάλιστα νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀμερικανικὰ μεταγωγικὰ ἀεροπλάνα διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Εἰς τὰ τέλη Αὐγούστου ἔδιδεν ἐντολὴν ὅπως ἡ ἐπιχείρησις διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ κρυπτογραφικὸν ὄνομα «Μάνα», ἦτο ἐτοίμη διὰ τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Πράγματι ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς 13ης αἱ προοριζόμεναι δι' αὐτὴν δυνάμεις ἠμποροῦσαν ν' ἀναχωρήσουν ἐντὸς 48 ὥρῶν. Σκοπὸς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἀντιστράτηγος σὲρ Ρόναλντ Σκόμπι, ἦτο «ἡ εἰσχώρησις ἐντὸς τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν, τὸ ταχύτερον μετὰ τὴν γερμανικὴν ἀποχώρησιν ἢ παράδοσιν, βρεταννικῆς δυνάμεως δύο ταξιαρχιῶν, διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ

Λόχου, τμήματος του Έδης και εκ μιᾶς ταξιαρχίας του Έλας, ἴσης δυνάμεως καὶ ἴσου ὀπλισμοῦ πρὸς τὸ ἄθροισμα τῶν ἄλλων σχηματισμῶν. Τέλος συνεφώνησαν ὅπως ἀρχίσῃ ἐντὸς τοῦ Δεκεμβρίου ἡ λειτουργία τῶν Εἰδικῶν Δικαστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ παρεπέμποντο οἱ συνεργασθέντες μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν ἐπομένην ὁμως ὑπανεχώρησαν. Ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ αἰτήματος τῆς ἀποστρατεύσεως τῆς Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τοῦ Ἱεροῦ Λόχου καὶ τῶν τμημάτων χωροφυλακῆς Μ. Ἀνατολῆς. Ἐπίσης ἐζήτησαν ὅπως μέχρι 10ης Δεκεμβρίου δικασθοῦν οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας κατεβλήθησαν προσπάθειαι ἐπανόδου εἰς τὴν συμφωνίαν. Τὴν 1ην Δεκεμβρίου τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐπειδὴ ἡ Πολιτοφυλακὴ εἶχεν ἀρνηθῇ νὰ παραδώσῃ ὑπηρεσίαν καὶ τὸν ὀπλισμὸν τῆς εἰς τὰ ἐν τῷ μεταξύ συγκροτηθέντα Τάγματα Ἐθνοφυλακῆς, συνέταξεν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο τὰ τμήματα τῆς Ε.Π. νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως. Οἱ Ἑαμικοὶ ὑπουργοὶ ἡρνήθησαν νὰ τὴν ὑπογράψουν καὶ ὑπέβαλον τὰς παραιτήσεις των. Τὴν ἐπομένην, τὸ ΕΑΜ ἐζήτησεν ἄδειαν συγκεντρώσεως εἰς τὴν Πλατείαν Συντάγματος διὰ τὴν Κυριακὴν 3ην Δεκεμβρίου. Τοῦ ἐδόθη. Ἀλλὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 2ας Δεκεμβρίου ἡ κυβέρνησις ἐπληροφορήθη ὅτι τὸ ΕΑΜ εἶχεν ἀποφασίσει: 1) Νὰ γίνῃ γενικὴ ἀπεργία. 2) Νὰ μὴ συμμορφωθῇ ἡ Πολιτοφυλακὴ πρὸς τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως. 3) Νὰ ἀνασυγκροτηθῇ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑλάς, ὅπερ ἐσήμαινε παρὰ βίαν τῆς συμφωνίας τῆς Καζέρτας. Καὶ αἱ τρεῖς ἀποφάσεις ἦσαν ἐπαναστατικαί. Ἡ κυβέρνησις, κατόπιν τούτου, ἀπηγόρευσε τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἐξέδωκε διάταγμα περὶ ἀποστρατεύσεως τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Ἡ ἀποστράτευσίς θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀπὸ 10 - 20 Δεκεμβρίου.

Τὰ μέτρα αὐτὰ ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ παράνομον τῶν ἐαμικῶν ἐνεργειῶν. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπηρεάσουν τὰς ἀποφάσεις τοῦ ΕΑΜ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔτοιμον διὰ τὴν ἐνοπλον ἐξέγερσιν. Τὴν προετοίμαζεν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας. Ἀλλωστε ἀπὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου ὅλα τὰ κτίρια ὅπου εἶχον ἐγκατασταθῇ γραφεῖα τοῦ ΕΑΜ, τοῦ ΚΚΕ, τοῦ Ἑλάς εἶχον ἐκκενωθῇ.

‘Ο άφοπλισμός τῶν ανταρτῶν.

Ἡ κυβέρνησις Γ. Παπανδρέου, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πραγματικὴν ἐξουσίαν, ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ ἀφοπλισμὸν τοῦ Ἑλάς, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν ἀρχηγὸν του Στ. Σαράφην, εἶχε δύναμιν τὰ μέσα Ὀκτωβρίου ἐκ 5.130 ἀξιωματικῶν, 1.070 καθοδηγητῶν καὶ 48.940 ὀπλιτῶν. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχῃ νὰ παύσῃ ἀσκοῦσα ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ΕΑΜ «Ἐθνικὴ Πολιτοφυλακὴ». Τὴν 5ην Νοεμβρίου, ἡ κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὴν 10ην Δεκεμβρίου θὰ ἀπεστρατεύοντο αἱ ὁμάδες ἀντιστάσεως Ἑλάς καὶ Ἑδές, ἐνῶ τὴν 1ην Δεκεμβρίου θὰ ἔπαυεν ὑφισταμένη ἡ Ε.Π. Τὴν θέσιν τῆς θὰ κατελάμβανεν ἡ ὑπὸ σύστασιν «Ἐθνοφυλακὴ», στελεχωμένη ἀπὸ ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ καὶ περιλαμβάνουσα ἐφέδρους τῆς κλάσεως τοῦ 1936, ἡ ὁποία ἐκλήθη νὰ προσέλθῃ ὑπὸ τὰ ὅπλα τὴν 24ην Νοεμβρίου. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ θὰ ἦσκει ἀστυνομικὰ καθήκοντα μέχρις ἀναδιοργανώσεως τοῦ Σώματος τῆς Χωροφυλακῆς. Τὰς κυβερνητικὰς ἀποφάσεις εἶχον υἱοθετήσῃ ἀδιστακτικῶς καὶ οἱ ἐξ ὑπουργοὶ τοῦ ΕΑΜ. Παρὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ κωλυσιεργοῦν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀποστρατεύσεως καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου πυρῆνος ἐθνικοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ προέβαινεν εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργοῦν σοβαρὰς ἀμφιβολίας διὰ τὰς προθέσεις τῆς. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπίσημον ὑποδοχὴν τῆς 3ης Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τὴν 9ην Νοεμβρίου, οἱ Ἑαμικοὶ ὑπουργοὶ δὲν παρέστησαν. Τὴν μεθεπομένην δὲ ἡξίωσαν τὴν ἀποστράτευσιν τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς μονάδος, ὡς καὶ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, διότι ἄλλως, ἡπείλησαν, δὲν θὰ ἀπεστρατεύετο καὶ ὁ Ἑλάς. Μετὰ συζητήσεις δύο ἐβδομάδων, τὴν 27ην Νοεμβρίου, οἱ Ἑαμικοὶ ὑπουργοὶ συνεφώνησαν ὅπως τὴν 10ην Δεκεμβρίου ἀποστρατευθοῦν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἑλάς καὶ τοῦ Ἑδές, καθὼς καὶ αἱ μονάδες χωροφυλακῆς αἱ εὕρισκόμεναι εἰς Μέσσην Ἀνατολήν. Συνεφώνησαν ἐπίσης διὰ τὴν συγκρότησιν τμήματος ἐθνικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ συνέχιζε συμβολικῶς τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὸν κοινὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ θὰ ἐλάμβανε μέρος, ἐὰν ἐχρειάζετο, εἰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς περιοχὰς Κρήτης καὶ Δωδεκανήσου. Τὸ τμήμα αὐτὸ θὰ ἀποτελεῖτο ἐκ τῆς Ὀρεινῆς Ταξιαρχίας, τοῦ Ἱεροῦ

κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπιθέσεως, τριπλασίαν δύναμιν τῶν ἀμυνομένων.

Ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 3ης Δεκεμβρίου οἱ κομμουνισταὶ ἤρχισαν νὰ καταλαμβάνουν τὰ ἀστυνομικὰ τμήματα, ἰδίως τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν περιφέρειαν. Κυκλωμένοι καὶ μὲ ἀνεπαρκῆ ὅπλισμόν αἱ δυνάμεις τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθοῦν. Ἀντίστασιν συνήντησαν οἱ κομμουνισταὶ εἰς τὸ τμήμα Καλλιθέας. Δέκα ἐκ τῶν ἀστυνομικῶν ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθησαν. Οἱ ὑπόλοιποι διεσώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Μέχρι τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὅλα τὰ ἐκτὸς τοῦ κέντρου τῆς πρωτευούσης ἀστυνομικὰ τμήματα εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐπίσης εἶχον θέσει ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν των τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἀπέμειναν μόνον τρία κέντρα ἀντιστάσεως. Ἡ Σχολὴ Δοκίμων, τὸ Μέγαρον Βατῆ, ὅπου ἦτο ἐγκατεστημένη ἡ ναυτικὴ διοίκησις, καὶ ὁ Ναυτικὸς Ὅμιλος εἰς Καστέλλαν, τὸν ὅποιον ὑπερήσπιζον τὰ πληρώματα τοῦ στολίσκου ἡμιολιῶν. Ἐκ τῶν κέντρων αὐτῶν, ὑποστηριζομένων καὶ ὑπὸ πολεμικῶν πλοίων, ἐλλιμενισμένων εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς καὶ τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου, θὰ ἤρχιζε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ ἐξόρμησις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πειραιῶς.

Τὰς πρωῒνὰς ὥρας τῆς 6ης Δεκεμβρίου, οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον κτιρίων, στεγαζόντων ἀστυνομικὰς δυνάμεις εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως. Περί τὴν 11 π.μ. ἐπετύγχανον νὰ καταλάβουν τὸ ἐπὶ τῆς πλατείας Ἀγίας Αἰκατερίνης (Πλάκα) Β' Ἀστυνομικὸν Τμήμα. Τοὺς ὑπερασπιστάς του ἐφόνευσαν, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐβασάνισαν. Τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νικοδήμου Τμήμα Μεταγωγῶν ἡμύνη μέχρι τῆς 3 μ.μ., ὁπότε ἐφθασαν, εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ χωροφυλάκων, Βρεταννοὶ ἀλεξιπτωτισταί. Οἱ Κομμουνισταὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθοῦν. Ἀνεπιτυχεῖς ὑπῆρξαν αἱ κομμουνιστικαὶ ἐπιθέσεις καὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῶν ὑπολοίπων ἡμερῶν ἐναντίον τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας (Πατησίων — Χαλκοκονδύλη), τοῦ Δ' Ἀστυνομικοῦ Τμήματος, τῆς ὑποδιευθύνσεως Τροχαίας, τοῦ Ἀρχηγείου Χωροφυλακῆς. Ἡ ἐπιτυχὴς ἄμυνα τῶν μονάδων αὐτῶν δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κομμουνιστάς νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς πλατείας Ὁμονοίας.

Οἱ κομμουνισταὶ ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, τῆς ὁποίας ἡ ἄμυνα ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῶν 240 μαθητῶν καὶ λόχου

Ἡ συγκέντρωσις, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν, ἐγένεν. Οἱ προσελθόντες εἰς αὐτὴν ἦσαν ἔνοπλοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσελεύσεως ὁμᾶς κομμουνιστῶν ἐπετέθη κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ πρωθυπουργοῦ, διὰ χειροβομβίδων, τραυματισθέντος ἑνὸς ἀστυφύλακος. Ἀκολουθῶν, εἰς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ὅταν ἐκλήθησαν νὰ διαλυθοῦν, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ μεγάρου (γωνία Βασ. Σοφίας — Ἐλευθ. Βενιζέλου) τῆς Ἀστυνομικῆς Διευθύνσεως Ἀθηνῶν, ἀφώπλισαν ἀστυφύλακας, ἐφόνευσαν ἓνα ἀρχιφύλακα. Ἐξηνάγκασαν τὴν Ἀστυνομίαν νὰ ἀμυνθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισεν ὁ «δεύτερος γῦρος», ἡ δευτέρα δηλαδὴ ἔνοπλος προσπάθεια τῶν κομμουνιστῶν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Αὐτὴν τὴν φορὰν θὰ ἦτο ἀρκετόν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν, νὰ καταλάβουν τὸ κέντρον τῆς πρωτευούσης.

Ἡ μάχη τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ΚΚΕ διέθεσε διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν τρεῖς «μεραρχίας» του συνολικῆς μαχίμου δυνάμεως 18.000 ἀνδρῶν. Ἐπὶ πλεόν εἶχεν ἐξοπλίσει τὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐφεδρικὸν Ἑλᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἦτο τοῦλάχιστον ἴση πρὸς τὸ ἡμισυ τῆς ἐκ τῶν ἔξω ἐπιτιθεμένης. Ὑπελόγιζε δὲ καὶ εἰς ἀρκετὰς χιλιάδας «ὀργανωμένων» μελῶν του εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ. Τέλος εἶχε τὴν ΕΠ καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν ὄργανόν της τὴν «Ὀργάνωσιν Προστασίας Λαϊκοῦ Ἀγῶνα» (ΟΠΛΑ).

Ἐναντι τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὁ στρατηγὸς Σκόμπι, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἶχε προειδοποιήσει τοὺς κομμουνιστὰς ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος «νὰ προστατεύσῃ τὴν κυβέρνησιν ἐναντίον οἰασδήποτε ἀποπειράς πραξικοπήματος ἢ ἄλλης πράξεως βιαίας καὶ ἀντισυνταγματικῆς», διέθετε τὴν 23ην τεθωρακισμένην ταξιαρχίαν, μὲ τεθωρακισμένα μέσα 24 τάνκς καὶ δύο σχηματισμοὺς τεθωρακισμένων αὐτοκινήτων, τὴν ἑλληνικὴν ὁρεινὴν ταξιαρχίαν ἄνευ τοῦ πυροβολικοῦ της καὶ μικρὸν τμήμα τῆς ταξιαρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν. Τὸ σύνολον τῶν μαχίμων ἀνδρῶν του δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 5.000. Ἐπὶ πλεόν, ὑπῆρχεν ἡ Ἀστυνομία Πόλεων, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἦτο κατεσπαρμένη εἰς Ἀθήνας καὶ Πειραιᾶ, τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σαμουήλ σύνταγμα χωροφυλακῆς (85 ἀξιωματικοὶ καὶ 395 ὁπλίται), ἡ Σχολὴ Χωροφυλακῆς. Τὸ ΚΚΕ διέθετε,

Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς Σκόμπι δὲν διέθετε τὰς ἀπαιτούμενας δυνάμεις πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Ἐκ τῶν ἀρχικῶς ἀποβιβασθεισῶν βρεταννικῶν δυνάμεων καὶ δύο ταξιαρχιῶν τῆς 4ης Ἰνδικῆς μεραρχίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθάσει κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου μὲ ἀρχὰς Δεκεμβρίου, εἶχε διαθέσει τμήματα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπανάστασις, διέταξε τὰς διεσκορπισμένας μονάδας του νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πάτρας. Εἰς τὴν πρώτην, ὅπου οἱ κομμουνισταὶ ἐκυριάρχουν, δὲν ἐξεδηλώθη ἐπιθεσις κατὰ τῶν περιχαρακωθέντων πλησίον τοῦ λιμένος Βρεταννῶν. Τοῦ Βόλου διετάχθη ἡ ἐκκένωσις. Εἰς τὰς Πάτρας ἀπεκρούσθη εὐχερῶς ἡ μοναδικὴ ἀπόπειρα τῶν κομμουνιστῶν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως. Τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἄμυνα ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν. Ἦσαν ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἄμυναν, τελείως δὲ ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιθετικῆς πρωτοβουλίας. Ἐν τούτοις, τὴν 8ην Δεκεμβρίου ὁ Σκόμπι ἀνέφερεν εἰς τὸν Τσῳρτσιλ ὅτι ἡ 23η Ταξιαρχία εἶχε σημειώσει κάποιαν πρόοδον, μαχομένη ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, καὶ ὅτι ἡ ταξιαρχία ἀλεξιπτωτιστῶν εἶχεν ἐκκαθαρίσει ἀκόμη ἓναν τομέα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι εἶχον συλληφθῇ (ὑπὸ τῶν Βρεταννῶν) 559 αἰχμάλωτοι, ἐκ τῶν ὁποίων 35 ἀξιωματικοί, καὶ ὅτι ἡ προέλασις τῆς 3ης ὀρεινῆς ταξιαρχίας εἶχεν ἀνακοπῇ ὑπὸ πλευρικῆς ἀντετιθέσεως τῶν κομμουνιστῶν, ἀποκρουσθείσης. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἀντεμετώπιζε μὲ αἰσιοδοξίαν τὸ ἐνδεχόμενον ἐκκαθαρίσεως ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅχι μόνον τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν εἰδοποιηθῇ ὅτι διετάχθη ἡ μεταφορὰ τῆς 4ης βρεταννικῆς μεραρχίας εἰς Ἀθήνας. Ἐξ ἄλλου, εἶχε τονωθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, παρὰ τὰς συνεχεῖς ἐπικρίσεις τοῦ βρεταννικοῦ καὶ ἀμερικανικοῦ τύπου διὰ τὴν βρεταννικὴν ἐπέμβασιν εἰς Ἑλλάδα, εἶχεν ἐκφράσει διὰ μεγίστης πλειοψηφίας τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Τσῳρτσιλ.

Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς 19ης τοῦ ἰδίου μηνὸς θὰ ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν εἰς τὴν Μεσόγειον συμμαχικῶν δυνάμεων, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ στρατάρχου Οὐίλσονος, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε ἐπηρεσίαν εἰς τὸ μικτὸν Ἀμερικανοβρεταννικὸν ἐπιτελεῖον, ὑπεύθυνον διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ συνόλου τῶν πολε-

Βρεταννῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἀπεκρούσθησαν μέ μεγάλας ἀπώλειας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ τεθῇ εἰς κίνδυνον ἡ ζωὴ τῶν μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο ν' ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ των εἰς Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐξ ἄλλου τὴν 10ην Δεκεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ ἐγκατέλειψαν τὸ κτίριον τῆς Σχολῆς. Ἐξαίρετος ὑπῆρξεν ἡ ἄμυνα τοῦ Συντάγματος Χωροφυλακῆς, τὸ ὅποιον ἐστρατωνίζετο εἰς Μακρυγιάννη. Ἐπὶ 9 ἡμέρας τέσσαρες χιλιάδες κομμουνιστῶν ἐπετίθεντο ἄνευ σχεδὸν διακοπῆς. Ἡ μόνη ἐνίσχυσις τὴν ὁποίαν ἔλαβεν τὸ Σύνταγμα ἦτο ὁ εἰς πυρομαχικὰ ἀνεφοδιασμός του ἐκ μέρους τῶν Βρεταννῶν. Τὴν 15ην Δεκεμβρίου ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν. Μὲ τὴν βοήθειαν ἀγγλικῶν μονάδων ἀπώθησε τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ ἔθεσεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του τὴν ἀπὸ Ἀκροπόλεως μέχρι Κουκάκι περιοχὴν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Συντάγματος ἀνῆλθον εἰς 22 νεκρούς, 62 τραυματίας καὶ 40 αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν. Οἱ τελευταῖοι ἐξετελέσθησαν.

Ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 6ης Δεκεμβρίου ἡ 3η ὀρεινὴ ταξιαρχία, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐξεκαθάρισε τὴν περὶ τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα περιοχὴν καὶ ἐξησφάλισε τὴν σταθερὰν κατοχὴν της, ἐπέτυχε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της τὰς συνοικίας Κουπόνια καὶ Ζωγράφου καὶ νὰ ἀπειλήσῃ τὴν Καισαριανὴν τὴν ὁποίαν οἱ κομμουνισταὶ ἐχαρακτήριζον ὡς «νέον Στάλινγκραντ».

Ἡ ἀντίδρασις τῶν Βρεταννῶν.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 5ης Δεκεμβρίου ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς διέταξε τηλεγραφικῶς τὸν στρατηγὸν Σκόμπι, ὅπως χρησιμοποίησιν τὰς βρεταννικὰς δυνάμεις, διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, μὴ διστάζων νὰ διατάξῃ τὰ στρατεύματα, ὅπως πυροβολήσουν ἐναντίον παντὸς ἐνόπλου, ἀρνούμενου νὰ πειθαρχήσῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ βρεταννικὰς ἀρχάς. «Πρέπει νὰ κρατήσωμεν καὶ νὰ θέσωμεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν μας τὰς Ἀθήνας. Θὰ ἦτο μέγαλον ἐπίτευγμα διὰ σᾶς, ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ κατορθώσετε ἄνευ αἰματοχυσίας, ἀλλὰ καὶ μέ αἰματοχυσίαν ἐν ἀνάγκῃ», κατέληγεν ἡ διαταγὴ του. Συγχρόνως εἰδοποιεῖ τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν Παπανδρέου, ἀρνούμενος νὰ συγκατατεθῇ εἰς ἀλλαγὴν της.

διὰ στρατιωτικῶν μέτρων, ἀλλὰ διὰ πολιτικῶν. «Διότι, ὑπεγράμμιζεν, ἡ περαιτέρω στρατιωτικὴ δρᾶσις, μετὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, εἶναι πέραν τῆς παρούσης δυνατόμεώς μας».

Ὁ Τσῳρτσιλ δὲν συνεφώνει μὲ τὴν γνώμην τοῦ στρατάρχου. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν ἀγνοήσῃ. Διότι μόνον διὰ τὴν μάχην τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Βρεταννοὶ ἐχρειάσθη νὰ διαθέσουν περὶ τοὺς 80.000 ἄνδρας, δύναμιν, δηλαδή, κατὰ 40% ἄνωτέραν τοῦ Β.Ε.Σ. τοῦ 1941. Πλὴν τῶν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀφίχθεις ἑκ τῶν μονάδων ἠναγκάσθησαν νὰ διαθέσουν δύο μεραρχίας (4ην βρετανικὴν καὶ 4ην ἰνδικήν) ἐμπολέμου συνθέσεως, μίαν ταξιαρχίαν τῆς 46ης μεραρχίας, ἓνα τεθωρακισμένον σύνταγμα, τὸ σύνταγμα πυροβολικοῦ τῆς 3ης ὀρεινῆς ταξιαρχίας καὶ τὸ βον ἑλληνικὸν τάγμα ἐκ Μ. Ἀνατολῆς. Ἡ ἀποστολὴ τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἐξησθένει τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῶν συμμάχων, καθ' ἣν στιγμὴν, μάλιστα, ἐξεδηλώθη καὶ ἡ γερμανικὴ ἀντεπίθεσις. Δὲν ἦτο μόνον τὸ γεγονός τῆς ἀπουσίας τῶν μονάδων αὐτῶν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ μετώπου, τὸ ὁποῖον ἀνησύχει τὴν στρατιωτικὴν ἡγεσίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπασχόλησις μεταγωγικῶν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πολεμικῶν σκαφῶν, διὰ τὴν προστασίαν τῶν νηοπομπῶν, καὶ ἀεροπορίας, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς Ἀθήνας. Ὁ Τσῳρτσιλ δὲν ἦτο ἀδιάφορος διὰ τὴν δοκιμασίαν τὴν ὁποίαν ὑφίστατο ἡ συμμαχικὴ πολεμικὴ προσπάθεια. Ἀλλὰ διέβλεπεν ὅτι ἐγκατάλειψις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ὠδήγει ἀργότερον εἰς πολλὰς ἄλλας ἐγκαταλείψεις (Ἰταλίας, Μ. Ἀνατολῆς). Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, διὰ νὰ σχηματίσῃ προσωπικὴν γνώμην ἐπὶ τῆς καταστάσεως. Ἐπὶ ἐνὸς σημείου δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ πολιτικὴ λύσις θὰ ἤρχετο μετὰ τὴν ἀπώθησιν τῶν κομμουνιστῶν ἐκ τῆς πρωτευούσης.

Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Ἦντεν, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τοῦ Ἑλληνικοῦ τὴν μεσημβρίαν τῆς 25ης Δεκεμβρίου. Τὸν ἀνέμενον ὁ στρατάρχης Ἀλεξάντερ, ὁ παρὰ τῷ συμμαχικῷ στρατηγείῳ Μεσογείου ὑπουργὸς Μακμίλλαν, ὁ πρεσβευτὴς Λήπερ. Συνεσκέφθησαν ἐντὸς τοῦ ἀεροπλάνου ἐπὶ τρίωρον. Ἀπεφασίσθη ἡ σύγκλησις, διὰ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης, συσκέψεως, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχι-

μικῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ Ἀλεξάντερ, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησεν, ἀνέφερεν ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις ἦσαν εἰς τὴν πραγματικότητα πολιορκημέναι εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ὅτι ἡ ὁδὸς ἢ συνδέουσα τὴν πόλιν μὲ τὸ ἀεροδρόμιον (τοῦ Ἑλληνικοῦ) δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ὅτι εἶχεν ἀπολεσθῇ ὁ ἔλεγχος τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἐκφόρτωσις ἐφοδίων ἢ ἀποβίβασις ἀνδρῶν καὶ ὅτι αἱ βρεταννικαὶ δυνάμεις διέθετον μόνον ἕξ ἡμερῶν τροφίμα καὶ τριῶν ἡμερῶν πολεμοφόδια. Προέτεινε τὴν ἄμεσον ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐξ Ἰταλίας (διέταξεν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του εἰς Καζέρταν τὴν μεταφορὰν δι' ἀεροπλάνων μιᾶς ὁλοκληρου μεραρχίας καὶ τοῦ στρατηγείου τοῦ 10ου Σώματος Στρατοῦ) καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ὡς ἀντιβασιλέως, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀναζήτησις πολιτικῆς λύσεως. Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἐπανήρχετο ἐπὶ τῆς τελευταίας ὑποδείξεώς του, διότι, ἄλλως, ἐτόνιζεν εἰς τὸν πρωθυπουργόν, θὰ πρέπει νὰ ἀποσταλοῦν καὶ ἄλλαι ἐνισχύσεις ἐξ Ἰταλίας διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἐξ 130 τ.χ. κατωκημένης περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς. Ὁ Τσῳρτσιλ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπέκρουσε τὸν διορισμὸν Ἀντιβασιλέως καὶ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀγνοηθῇ ἡ γνώμη του καὶ ὅτι ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις δὲν ἔπρεπε νὰ στηρίξῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Τὸν ἐκάλει δὲ νὰ ἀναφέρῃ ἐπὶ τῆς καταστάσεως εἰς Ἀθήνας ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀλεξάντερ ὑπεβλήθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου, ὅταν οὗτος εἶχεν ἀναλάβει τὰ νέα καθήκοντά του. Ἐλεγεν εἰς αὐτήν: 1) Ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν - Πειραιῶς ἦτο δυνατὴ καὶ ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐλέγχου, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς ἦτταν τῶν κομμουνιστῶν. 2) Ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἄρκεται δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάληψιν ἐπιχειρήσεων πέραν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ὑπενθυμίζεν ὅτι κατὰ τὴν κατοχὴν οἱ Γερμανοὶ διετήρουν 6 - 7 μεραρχίας εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἰσοδύναμον 4 μεραρχιῶν εἰς τὰς νήσους καὶ παρὰ ταῦτα δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἔχουν ἀνοικτὰς τὰς συγκοινωνίας των συνεχῶς. 3) Ὅτι ὑπῆρχον ἐνδείξεις ἐπικειμένης γερμανικῆς ἀντεπιθέσεως εἰς τὸ ἰταλικὸν μέτωπον (ἤδη εὐρίσκετο ἐν ἐξελίξει ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις εἰς τὸ Δυτικὸν Μέτωπον). Κατέληγε δὲ τονίζων ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λυθῇ

Τὴν ἐπομένην ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Τσῶρ-τσιλ, εἶχεν ἀπολέσει πλήρως τὸ κῦρὸς της, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν της. Τὴν 3ην Ἰανουαρίου ὠρκίζετο νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Ν. Πλαστήρα, τὸν ὁποῖον οἱ Βρεταννοὶ μετέφερον εἰς Ἀθήνας ἐκ Γαλλίας, ὅπου διέμενεν ἀπὸ τοῦ 1933, τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἡμέρας.

Αἱ ὁμότητες τῶν κομμουνιστῶν.

Ἡ πλεόν ἀνατρίχιαστικὴ πλευρὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Δεκεμβρίου ὑπῆρξαν αἱ ἄνευ λόγου διαπραχθεῖσαι ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν σφαγαί. (Αἱ λεηλασίαι, ὡς καὶ ἡ εἰσπραξις λύτρων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συλλαμβανομένων ὑπὸ τῆς ΟΠΛΑ ἀπετέλεσαν τὴν ταπεινὴν πλευρὰν τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, τὴν ἀποκαλύψασαν ἔλλειψιν κάθε εὐγενοῦς ἐλατηρίου εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἑλᾶς). Εἰς ὅλας τὰς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς, (εἰς τὴν ὑπόλοιπον χώραν ἡ σφαγὴ εἶχεν ἀρχίσει τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν), ἐξετελοῦντο ἄνευ διακρίσεως ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ περισσότερα τῶν θυμάτων ἐβασανίζοντο. Ἡ ὑπὸ τὸν σὲρ Οὐῶλτερ Σιτρίν ἀντιπροσωπεῖα τῶν βρεταννικῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, ἡ ἐπισκεφθεῖσα τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον 1945, προέβη εἰς ἐκταφὴν πτωμάτων, ἐνταφιασθέντων εἰς ὁμαδικοὺς τάφους, καὶ εἰς ἐξονυχιστικὴν ἔρευναν περὶ τοῦ τρόπου μεταχειρίσεως τῶν συλληφθέντων χιλιάδων ὁμήρων. Πλεῖστα πτώματα εὐρέθησαν οἰκτρῶς παραμορφωμένα, εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σῶμα.

Τοὺς ὁμήρους συνέλαβαν οἱ κομμουνισταὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀτιμωρησίαν των. Ἀλλὰ τοὺς μετεχειρίσθησαν κατὰ τρόπον ἀπάνθρωπον. Πολλοὶ ἀπήχθησαν ἡμίγυμνοι, κατὰ τὴν νύκτα, ἀπὸ τὰς οἰκίας των. Τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ βαδίσουν ἐπὶ τῶν χιόνων. Ἐλάχιστοι ἐπέζησαν. Ὅσοι λόγῳ ἡλικίας ἢ ἀδυναμίας ἐβραδυποροῦν, κατὰ τὴν τραγικὴν πρὸς Θεσσαλίαν πορείαν, ἐξετελοῦντο ἄνευ οἴκτου. Ὀλόκληροι οἰκογένειαι ἐξωντῶθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Μικρὸν ποσοστὸν ὁμήρων ἐπανῆλθεν εἰς τὰς οἰκίας των μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας. Ὑπελογίσθη ὅτι οἱ ἐκτελεσθέντες κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ ὑπερέβησαν, μόνον εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀθηνῶν - Πειραιῶς, τὰς 30.000. Τὸ σύνολον δὲ τῶν καθ' ὅλην τὴν

επισκόπου, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπὶ τοῦ ἡγκυροβολημένου εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου καταδρομικοῦ «Αἴας». Εἰς αὐτὴν θὰ ἐκαλοῦντο καὶ ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν. Σκοπὸς τοῦ Τσῳρτσιλ δὲν ἦτο νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τῶν κομμουνιστῶν. Ἡ σύσκεψις ἤρchiσε τὴν 6 μ.μ. τῆς 26ης Δεκεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἰσογείου τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Μὲ διακοπὴν κατὰ τὴν νύκτα συνεχίσθη τὴν ἐπομένην καὶ ἔληξεν ἄνευ οὐσιαστικοῦ ἀποτελέσματος. Οἱ τρεῖς ἐκπρόσωποι τῶν κομμουνιστῶν ἐπέμειναν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀξιώσεώς των, τῆς διαλύσεως τῆς ὀρεινῆς ταξιαρχίας, Ἱεροῦ Λόχου, χωροφυλακῆς καὶ ἐζήτησαν τὰ 50% τῶν ὑπουργείων μεταξύ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης καὶ τὰ ὑφυπουργεῖα Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ μετασχουν οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως. Ὡς ἦτο φυσικόν, αἱ ἀξιώσεις των ἀπερρίφθησαν. Τὸ μόνον θέμα εἰς τὸ ὁποῖον ἐπῆλθε συμφωνία ἦτο ὁ διορισμὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς Ἀντιβασιλέως. Ὁ Τσῳρτσιλ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τῶν Ἡντεν, Μάκμίλλαν, Ἀλεξάντερ, Λήπερ καὶ Σκόμπι, παρέστη μόνον κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς συσκέψεως, ἀνέλαβε νὰ πείσῃ τὸν Βασιλέα εὐρισκόμενον εἰς Λονδίνον, νὰ υἱοθετήσῃ τὴν λύσιν αὐτὴν. Ἀνεχώρησε ἐξ Ἀθηνῶν τὴν πρωτὴν τῆς 28ης Δεκεμβρίου, ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἐξόρμησις διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς πρωτευούσης εἶχεν ἀρχίσει.

Μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου εἶχεν ἐπιτευχθῇ ὁ ἔλεγχος τοῦ Πειραιῶς, ἐνῶ εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ κομμουνισταὶ εἶχον περιορισθῇ εἰς τὰ βόρεια προάστια τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰ νοτιοανατολικά περὶχωρα. Τὴν 4ην Ἰανουαρίου 1945 οἱ κομμουνισταὶ διέταξαν γενικὴν ὑποχώρησιν καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς 8ης Ἰανουαρίου ἐζήτησαν ἀνακωχὴν, ἡ ὁποία ὑπεγράφη τὴν 11ην τοῦ ἰδίου μηνός. Αἱ ἐχθροπραξίαι θὰ ἔληγον τὴν 15ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν καθ' ἣν αἱ κομμουνιστικαὶ δυνάμεις θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀποσυρθῇ 160 χιλιόμετρα μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ 40 μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ἔχουν ἐκκενώσει τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἔχουν ἀφήσει ἐλευθέρους τοὺς αἰχμαλώτους.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ἀνέθετεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Δαμασκηνὸν τὴν ἀσκήσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἐκτάκτου ἀνάγκης.

τάστασιν τῆς τάξεως καὶ τοῦ νόμου εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ὑλικὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν δὲν διέθετεν. Οἱ Βρεταννοὶ ἦσαν τελείως ἀπρόθυμοι νὰ τὴν χορηγήσουν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς μάχης τῶν Ἀθηνῶν ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως διὰ συμβιβασμοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς βρεταννικῆς στάσεως ἦσαν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἑάμ, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι 12ης Φεβρουαρίου 1945, ὁπότε ἔληξαν διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας. Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν καὶ ἡ συμφωνία ὑπεγράφη εἰς ἔπαυλιν κειμένην ἐπὶ τῆς παλαιᾶς πρὸς τὸ ὁμώνυμον θέρετρον ὁδοῦ.

Ἡ συμφωνία προέβλεπε : 1) Ἀμνηστίαν διὰ τὰ διαπραχθέντα ἀδικήματα, πλὴν τῶν τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου. 2) Πλήρη πολιτικὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸ ΚΚΕ καὶ τὸ Ἑάμ. 3) Ἀμεσον ἄρσιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἰς τὴν περιοχὴν Ἀττικῆς. Εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νομίμων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. 4) Διεξαγωγὴν δημοψηφίσματος διὰ τὸ πολιτικὸν ἐντὸς ἔτους καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκλογὴν συντακτικῆς συνελεύσεως. 5) Ἐκκαθάρισιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἐκ τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ κατακτητοῦ. 6) Ἀποστράτευσιν τοῦ Ἑλᾶς καὶ παράδοσιν ὑπ' αὐτοῦ 41.500 τυφεκίων, 1.050 ὅπλοπολυβόλων, 650 αὐτομάτων, 315 βαρέων πολυβόλων, 55 ὁμαδικῶν ὅλμων, 107 ἀτομικῶν ὅλμων, 52 πυροβόλων διαφόρων διαμετρημάτων, 15 συσκευῶν ἀσυρμάτων. 7) Ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμήρων τοὺς ὁποίους τὸ Ἑάμ εἶχε κρατήσει διὰ νὰ ἀσκήσῃ πίεσιν πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων.

Ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας ἦτο ἐπωφελὴς διὰ τοὺς Βρεταννοὺς καὶ τοὺς κομμουνιστάς. Οἱ πρῶτοι ἤμποροῦσαν νὰ ἀποσύρουν προοδευτικῶς τὰ στρατεύματά των ἐξ Ἑλλάδος καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν εἰς τὰ κύρια θέατρα πολέμου καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν περὶ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς χώρας μας ἐπικρίσεων, αἱ ὁποῖαι διευτυποῦντο εἰς Μ. Βρεταννίαν καὶ Η.Π.Α. (Δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ἐπὶ πλεόν, ὅτι τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Φεβρουαρίου ἐπραγματοποιήθη ἡ διάσκεψις τῆς Γιάλτας, εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ Ροῦζβελτ, Τσῶρτσιλ καὶ Στάλιν προσεπάθησαν νὰ θέσουν τὰς βάσεις τῆς μεταπολεμικῆς συνεργασίας των). Οἱ κομμουνισταί, ἐξ ἄλλου, ἐπέτυχον νὰ κερδίσουν χρόνον, πρὸς ἀνασύνταξιν

Ἑλλάδα θυμάτων τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας ἔφθασε τὰς 65.000 ψυχῶν.

Οὐδεμία δικαιολογία, οὐδεμία σκοπιμότης ἡμπορεῖ νὰ καλύψῃ τὰ φρικτὰ αὐτὰ ἐγκλήματα. Οὔτε συγγνώμη, οὔτε λήθη εἶναι δυνατή.

Ἡ διάλυσις τοῦ Ἑδές.

Τὴν 4ην π.μ. τῆς 21ης Δεκεμβρίου, 20.000 ἄνδρες τοῦ Ἑλάς, ἐξωπλισμένοι μὲ βάραι ὅπλα καὶ διαθέτοντες πυροβολικόν, ὑπὸ τὴν αὐτοπρόσωπον διοίκησιν τοῦ Στ. Σαράφη, ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ προστατεύοντος τὴν Ἡπειρον Ἑδές. Ἡ ἐπίθεσις εἶχεν ὡς στόχον τὴν Ἄρταν καὶ τὰ Ἰωάννινα. Ὡρισμένα τμήματα τοῦ Ἑδές, τοῦ ὁποίου ἡ συνολικὴ δύναμις ἀνήρχετο εἰς 10.000 ἄνδρας καὶ ἀξιωματικούς, διαβεβρωμένα ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, διελύθησαν, μόλις ἐξεδηλώθη ἡ ἐπίθεσις. Τὰ ὑπόλοιπα, παρ' ὅλον ὅτι ἐπολέμησαν μὲ ἀποφασιστικότητα, ἐκάμφθησαν πρὸ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ὑλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου των. Τὴν 22αν ἐξεκενώθη ἡ Ἄρτα καὶ τὴν ἐπομένην τὰ Ἰωάννινα. Ὁ Ἑδές συνεπτύχθη εἰς τὴν περιοχὴν Πρεβέζης, ὅπου ἡμύνθη μέχρι τῆς 29ης, ὅταν ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ τῶν μὴ διαλυθέντων τμημάτων του, ὡς καὶ τῶν προσφύγων, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, διὰ νὰ μὴ σφαγοῦν ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν, εἰς Κέρκυραν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἑδές ἀνῆλθον εἰς 680 ἀξιωματικούς καὶ ὀπλίτας.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Ἑλάς διέλυσεν εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὴν ἀνταρτικὴν ὁμάδα τῶν Ποντίων τοῦ Ἀντώνη Φωστερίδη (Τσαοὺς - Ἀντών), ἡ ὁποία εἶχε προξενήσει μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπὶ πλέον, κατῴρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπου ὑφίστατο, τὴν ἀνοικτὴν συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς Βουλγάρους κομμουνιστάς. Ἡ διάλυσις ἐπετεύχθη διὰ τεχνάσματος. Προσεκλήθη εἰς Ἀθήνας ὁ Φωστερίδης διὰ νὰ λάβῃ δῆθεν διαταγὰς ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σκόμπι. Ἐπρόκειτο περὶ ἀπάτης, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις του. Ἐπραγματοποιήθη καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἑὰμ μετεἶχε τῆς κυβερνήσεως.

Ἡ συμφωνία τῆς Βάρκιζας.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα εἶχεν ὡς κύριον ἔργον τὴν ἀποκα-

Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ 1945 ἐσημείωσε τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀπαρχὴν μιᾶς νέας, τῆς ἀτομικῆς. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπλουτίσθη μὲ δύναμιν ἐνεργείας ἀπροσδιορίστου ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἐπέφερε πλήρη ἀλλαγὴν εἰς τὸν τεχνικόν, οἰκονομικόν καὶ πολιτικόν τομέα. Ἀκόμη σήμερον εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ ποῖον θὰ εἶναι τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τεχνολογικῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτόμου.

Ἀλλὰ τὸ 1945 συνέβη καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ Σοβ. Ἐνῶσις ἔθεσε, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου, ἓνα «σιδηροῦν παραπέτασμα», ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ Τσῳρτσιλ, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου προσεπάθησε νὰ διαμορφώσῃ ἓνα ἰδικόν της κόσμον, τελείως ξένον πρὸς τὸν μέχρι τότε γνωστόν, τελείως ἀπεστερημένον τῶν μεγάλων ἀρχῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν περιέλαβεν, ὡς ἐπαθλον τῆς νίκης, παραβιάζουσα συμπεφωνημένα καὶ ἀθετοῦσα ὑποσχέσεις, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος της, τὴν Πολωνίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Νοτιοσλαβίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν, τὴν Τσεχοσλοβακίαν.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας ὁ Ροῦζβελτ, ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμετοχὴν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ Σοβ. Ἐνῶσις διετῆρει ἀκόμη κανονικὰς σχέσεις, προέβη εἰς παραχωρήσεις πρὸς τὸν Στάλιν. Διὰ τῶν παραχωρήσεων αὐτῶν, ἔναντι τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀπλῶς τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι αἱ σοβιετικαὶ δυνάμεις θὰ ἐστρέφοντο κατὰ τῆς Ἰαπωνίας εὐθύς ὡς θὰ ἔληγεν ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν προαναφερθεῖσων ὀκτῶ χωρῶν καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐξαπόλυσιν τοῦ

τῶν δυνάμεων των, ὥστε νὰ δώσουν τὴν νέαν μάχην, ὅταν αἱ συνθηκαὶ θὰ ἦσαν εὐνοϊκώτεραι δι' αὐτούς. Ἀπόδειξις ἦτο ἡ ἀπόκρυψις μεγαλυτέρας ποσότητος ὀπλισμοῦ τῆς παραδοθείσης, (μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1946 ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων 41.437 τυφέκια, 810 πολυβόλα, 2.010 αὐτόματα, 168 βαρεῖς ὅλμοι, 96 πυροβόλα, 137 ἀντιαρματικά τυφέκια, 3.534 περίστροφα), ἡ διαφυγὴ εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Βουλγαρίαν 5.000 Ἑλασιτῶν μετὰ τοῦ ὀπλισμοῦ των καὶ ἡ παραμονὴ εἰς τὰ βουνὰ ἀρκετῶν ἄλλων ὑπὸ τὸν Ἄρην Βελουχιώτην.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμφωνίας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, προερχόμενος ἐκ Γιάλτας, ὁ Βρεταννὸς πρωθυπουργὸς Οὐῖνστον Τσῶρσιλ. Ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης τοῦ ἐπεφύλαξεν ἐξαιρετικῶς ἐνθουσιώδη ὑποδοχήν. Ἐξέφραζεν οὕτω τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν γηραιὸν ἡγέτην, διότι ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸν κατακλυσμόν.

πεύσεως εἰς τὴν διάσκεψιν. Μέχρι 25ης Ἰουλίου ἐξεπροσώπουν τὴν Μ. Βρεταννίαν οἱ Τσῳρτσιλ καὶ Ἦντεν, ἀπὸ τῆς 28ης οἱ Ἄττλη καὶ Ἔρνεστ Μπέβιν, πού εἶχεν ἀναλάβει τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ ὁ Στάλιν διετύπωσεν, εἰς ἰδιαιτέραν συνομιλίαν μὲ τὸν Τσῳρτσιλ, τὰς πρώτας εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος κατηγορίας. Παρεπονέθη ὅτι ἐξτρεμιστικὰ στοιχεῖα προεκάλουν ἐπεισόδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ καὶ ἄλβανικὰ σύνορα καὶ προητοίμαζον εἰσβολὴν εἰς τὰ δύο ὁμορὰ κράτη. Αἱ κατηγορίαι ἦσαν ἀστήρικτοι, ἀλλ' ἐπρόδιδον τὰς προθέσεις τοῦ Σοβιετικοῦ ἡγέτου. Ὅπως καὶ οἱ πρὸς τὸν Τσῳρτσιλ ὑπαιτιγμοί, περὶ παραχωρήσεως τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ὡς ναυτικῆς βάσεως, εἰς τὴν Σοβ. Ἐνωσιν.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν λήξιν τῆς διασκέψεως ἡ πρώτη ἀτομικὴ βόμβα ἐρρίπτετο ἐπὶ τῆς Ἰαπωνικῆς πόλεως Χιροσίμα καὶ τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ἡ δευτέρα ἐπὶ τῆς Ναγκασάκι. Τὴν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Νεβάδας ἐπιτυχῇ δοκιμὴν τῆς ἀτομικῆς βόμβας ἐπληροφορήθη ὁ Τροῦμαν τὴν 17ην Ἰουλίου εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἀπεφάσισε, μετὰ ὥριμον σκέψιν, νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ τρομερὸν αὐτὸ ὄπλον, διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Ἰαπωνίαν εἰς συνθηκολόγησιν. Πράγματι, τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὑπεγράφη εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τόκιο ἐπὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ θωρηκτοῦ «Μισσοῦρι», ἡ ἄνευ ὄρων παράδοσις τῆς Ἰαπωνίας. Ὁ Ἰάπων Αὐτοκράτωρ ἐτέθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Μὰκ Ἀρθουρ, ἀνωτάτου διοικητοῦ τῶν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ἀμερικανικῶν δυνάμεων. Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀπὼ Ἀνατολὴν ἔληγεν, ἀφοῦ διήρκεσε 3 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 26 ἡμέρας. Ἡ ἀνθρωπότης ἤμποροῦσε νὰ ἀποβλέψῃ εἰς τὴν εἰρήνην. Θὰ ἀπεδεικνύετο συντόμως ὅτι ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἐπεφύλασσε πολλὰς ἐκπλήξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ ἙΛΛΑΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΣΟΒ. ΕΝΩΣΕΩΣ

Χαώδης κατάστασις ἐπεκράτει εἰς τὴν χώραν μας ἀρχομένου τοῦ 1945. Ἀκόμη καὶ γερμανικαὶ νησιδὲς ἀντιστάσεως ἐξηκολούθουν

Συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς Συγχρόνου Ἑλλάδος

ἀποκληθέντος «ψυχροῦ πολέμου». Τὰς συνεπείας ἐκ τῶν παραχωρήσεών του ὁ Φρ. Ροῦζβελτ δὲν τὰς ἐγνώρισε. Τὴν 12ην Ἀπριλίου ἀπέθνησκε, τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τετάρτης προεδρικῆς θητείας του. (Ἦτο ὁ μόνος Ἀμερικανός, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τέσσαρας φορές Πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν). Τὸν διεδέχθη ὁ ἀντιπρόεδρος Χάρρυ Τροῦμαν, ὁ ὁποῖος μετὰ 16 ἡμέρας ἐπληροφορεῖτο τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Μουσσολίνι ὑπὸ ἀτάκτων Ἰταλῶν (εὐθύς μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας, ὁ Χίτλερ ἀπηλευθέρωσε τὸν Μουσσολίνι καὶ τὸν ἐγκατέστησε εἰς Βορ. Ἰταλίαν, ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἰταλικῆς φασιστικῆς δημοκρατίας) καὶ μετὰ 18 τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ Χίτλερ εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς Καγκελαρίας τοῦ Ράιχ. Πρὶν δὲ συμπληρώσῃ μῆνα εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν νέων καθηκόντων του, ἡ Γερμανία παρεδίδετο ἄνευ ὄρων (8 Μαΐου). Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχε λήξει, ἀφοῦ διήρκεσε 5 ἔτη, 8 μῆνας καὶ 8 ἡμέρας. Εἶχε προκαλέσει τὴν ἐρήμωσιν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου καὶ ἑκατομμύρια θυμάτων. Εἶχε νεκρώσει τὴν οἰκονομίαν της καὶ ὑπέβαλεν εἰς ἀφαντάστους στερήσεις τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς. Εἶχεν ἀποδιοργανώσει τοὺς κρατικούς μηχανισμοὺς ὅλων τῶν ἐμπλακείων εἰς τὸν πόλεμον εὐρωπαϊκῶν χωρῶν.

Τὴν 17ην Ἰουλίου συνῆλθεν εἰς Πότσδαμ, τὸ παρὰ τὸ Βερολῖνον θέρετρον τῶν Γερμανῶν Αὐτοκρατόρων, διάσκεψις τῶν ἡγετῶν τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν, τῆς Μ. Βρεταννίας, καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, πρὸς καθορισμὸν τοῦ μέλλοντος τῆς Γερμανίας. Ἡ διάσκεψις διήρκεσε μέχρι τῆς 2ας Αὐγούστου. Κατὰ τὴν διάρκειάν της ἐπραγματοποιήθη κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν. Τὴν 5ην Ἰουλίου διενεργήθησαν ἐκλογαί, ἀλλ' ἡ καταμέτρησις τῶν ψήφων ἀπεφασίσθη νὰ γίνη τὴν 26ην τοῦ ἰδίου μηνός, ὥστε νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ τὰ ψηφοδέλτια τῶν Βρεταννῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατεσπαρμένοι εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον. Τὸ ἀποτέλεσμα ἔδωσε συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ Ἑργατικὸν Κόμμα. Ἀμέσως ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν του Κλῆμεντ Ἀττλη. Ἦτο ἡ τρίτη φορὰ ποὺ ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ Ἑργατικὸν Κόμμα, ἀλλ' ἡ πρώτη ποὺ διέθετεν αὐτοδύναμον πλειονοψηφίαν. Αὐτὸ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσῃ σημαντικὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ μεταρρυθμίσεις. Ἡ ἀλλαγὴ κυβερνήσεως ἔφερε καὶ ἀλλαγὴν ἀντιπροσω-

Ἐξωτερικῶν, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ ἐπιλαμβάνεται τῆς λύσεως ὅλων τῶν ἀναφυομένων διεθνῶν προβλημάτων) περὶ προτάξεως τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ δημοψηφίσματος. Ἡ συμφωνία ἀνεκοινώθη τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐπισήμου ἐπισκέψεως τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ εἰς τὴν βρεταννικὴν πρωτεύουσαν. Ἀλλ' ἐνῶ τὰ ἀντιβασιλικά κόμματα ἐδέχοντο τὴν συμφωνίαν αὐτήν, ἤρνοῦντο νὰ δεχθοῦν τὸν ὀρισθέντα ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη χρόνον ἐκλογῶν. Καὶ ἠπέιλησαν ἀποχήν. Προεκλήθη κυβερνητικὴ κρίσις σημαντικῆς διαρκείας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ Ἀντιβασιλεὺς ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν πρωθυπουργίαν. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ κρίσις ἐλύθη διὰ τοῦ σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Οἱ ἀντιβασιλικοὶ τὴν κατεπολέμησαν. Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ εἰς Ἀθήνας ἔλευσις τοῦ Βρεταννοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Μὰκ Νήλ. Οὗτος ἐπέδωξε τὴν συνεργασίαν βασιλοφρόνων καὶ ἀντιβασιλικῶν. Δὲν τὸ ἐπέτυχεν. Ἐπέβαλε τότε κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, ἡ ὁποία ὠρκίσθη τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 22ας Νοεμβρίου. Εἰς αὐτὴν συμμετεῖχον ὡς ἀντιπρόεδροι οἱ Γ. Καφαντάρης καὶ Ἐμμ. Τσουδερός, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε καὶ τὸ νεοῖδρυθὲν ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ, ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ὁ Ι. Σοφιανόπουλος, ὡς ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ ὁ Γ. Καρτάλης καὶ διάφοροι νέοι, ὡς ἐκπρόσωποι ὁμάδων ἀντιστάσεως. Ἐνεφανίσθη δηλαδὴ ἡ κυβέρνησις ὡς συνασπισμὸς τῶν παλαιῶν δημοκρατικῶν κομμάτων καὶ τῶν μὴ Ἑαμικῶν, ἀλλ' ἀντιβασιλικῶν ὁμάδων ἀντιστάσεως. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτήν, πλὴν τῶν φιλελευθέρων, ἀπέβλεπον εἰς μακροχρόνιον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Δι' αὐτό, ὅταν τὴν 19 Ἰανουαρίου 1946 ὁ Σοφούλης προεκήρυξεν ἐκλογὰς ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, διὰ τὴν 31ην Μαρτίου 1946, ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ προσεπάθησαν νὰ τὸν μεταπέισουν, ἀπεχώρησαν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν, συνοδοιπορήσαντες μὲ τοὺς κομμουνιστάς.

Σοβιετικὴ προσφυγή.

Ἡ διενέργεια ἐκλογῶν, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ἐπανόδου εἰς τὴν νομιμότητα, κατέστη καὶ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη μετὰ τὴν ἐξαπολυθεῖσαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας σοβιετικὴν

νὰ ὑφίστανται εἰς Κρήτην καὶ Μῆλον. Ἡ γερμανικὴ φρουρὰ τῆς Κρήτης, ἡ ὁποία εἶχε συγκεντρωθῇ καὶ ὀχυρωθῇ εἰς τὸν νομὸν Χανίων καὶ ἐκεῖνη τῆς Μήλου, συνολικῆς δυνάμεως 16.000 ἀνδρῶν, θὰ παραδοθοῦν τὴν ἐπαύριον τῆς συνθηκολογήσεως τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας ὁ ἔλεγχος τῆς κυβερνήσεως ἀποκατεστάθη εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα προβλήματα παρέμενον ἐκκρεμῇ. Καὶ ἦσαν πολιτικά, οἰκονομικά, ὀργανωτικά. Θὰ ἐχρειάζετο κυβέρνησις συνεργασίας ὅλων τῶν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, διὰ νὰ δοθοῦν ταχεῖαι καὶ ἱκανοποιητικαὶ λύσεις. Ἡ διαφορὰ ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ κατέστησεν ἀδύνατον τὴν συνεργασίαν. Οὕτω, ἐντὸς τοῦ 1945, ἐσχηματίσθησαν πέντε κυβερνήσεις, μονοπλεύρου ἐκάστη προσανατολισμοῦ. Βασικὴ διαφωνία ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὸν χρόνον διενεργείας τοῦ δημοψηφίσματος. Οἱ κεκρυγμένοι ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὡς τὸν μόνον σταθερὸν παράγοντα εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀστάθειαν, ἐζήτουν τὴν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος διεξαγωγὴν τοῦ δημοψηφίσματος, πεπεισμένοι ὅτι ἡ μεγάλη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ θὰ ἐψήφιζεν ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ ἀντιβασιλικοί, διαπιστοῦντες τὸ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως λαϊκὸν ῥεῦμα, ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀναβολὴν τοῦ δημοψηφίσματος, ὥστε νὰ παρέλθῃ ἡ ἐκ τῶν Δεκεμβριανῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν μαζῶν. Εἶχον, δηλαδή, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις καὶ αἱ διαπραχθεῖσαι ὠμότητες εἶχον ἀλλοιώσει τὰς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ τὴν 8ην Ἀπριλίου 1945, διότι ἐκρίθη ὅτι ἐκινεῖτο πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἀναβολῆς τοῦ δημοψηφίσματος. Τὴν διεδέχθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ναυάρχου Πέτρου Βούλγαρη, ἡ ὁποία παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μέχρι τῶν ἀρχῶν Ὀκτωβρίου. Παρητήθη, διότι ἐδήλωσεν ὅτι θὰ διενήργει ἐκλογὰς τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1946. Ἡ δῆλωσις τῆς ἤτο ἀπόρροια ἐπελθούσης συμφωνίας μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων Μ. Βρεταννίας, Ἡνωμ. Πολιτειῶν καὶ Γαλλίας (Ἀπὸ τῆς διασκέψεως τοῦ Πότσδαμ, ὅταν τῆς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μιᾶς ζώνης εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐνὸς τομέως εἰς τὸ Βερολῖνον, περιελήφθη καὶ ἡ Γαλλία εἰς τὸ δημιουργηθὲν συμβούλιον τῶν τεσσάρων ὑπουργῶν τῶν

έσημειώθη θλιβερόν έπεισόδιον μεταξύ του "Έλληνος αντιπροσώπου ύπουργου τών 'Εξωτερικών Ι. Σοφιανπούλου και τών αντιπροσώπων ΗΠΑ και Μ. Βρεταννίας, διότι ή 'Ελλάς κατά την ψηφοφορίαν περί εισδοχής της 'Αργεντινής εις τά 'Ηνωμ. Έθνη, έψήφισε μετά της Σοβιετ. Ένώσεως έναντίον της εισδοχής. Ο Σοφιανόπουλος ύπεχρεώθη νά παραιτηθῇ μόλις έληξεν ή διάσκεψις.

Ο καταστατικός χάρτης του 'Οργανισμού 'Ηνωμένων Έθνών προέβλεπε την ύπαρξιν δύο βασικών όργάνων, του Συμβουλίου 'Ασφαλείας και της Γεν. Συνελεύσεως. Το πρώτον θα άπετελείτο εκ πέντε μονίμων μελών, τών ΗΠΑ, της Μ. Βρεταννίας, Γαλλίας, Σοβ. Ένώσεως και Κίνας, με δικαίωμα άρνησικυρίας (βέτο) και 6 μη μονίμων μελών με διετή θητείαν. Εις την Γεν. Συνέλευσιν θα μετείχον όλα τά μέλη. 'Αλλ' αί άποφάσεις επί θεμάτων ούσίας δέν θα έλαμβάνοντο χωρίς την πλειονοψηφίαν τών 2/3 τών ψηφισάντων μελών. Ο 'Οργανισμός θα ήρχιζε νά λειτουργῇ μετά την επικύρωσιν του Χάρτου υπό τών 5 μεγάλων δυνάμεων και της πλειονοψηφίας τών ύπολοίπων μελών. Της προϋποθέσεως αύτης πραγματοποιηθείσης πρό του τέλους του 1945, ή Α' Γενική Συνέλευσις συνεκλήθη εις Λονδίνον την 10ην 'Ιανουαρίου 1946.

Ενῶ, όμως συνεχίζοντο οί πανηγυρικοί λόγοι δια την έναρξιν λειτουργίας του νέου διεθνούς οργανισμού, ή Σοβ. Ένωσις κατέθεσε την προσφυγήν της. Ο Έλλην πρωθυπουργός έσπευσεν, άμέσως, νά δηλώσῃ ότι «τά βρεταννικά στρατεύματα εύρίσκονται έν 'Ελλάδι με την άπόλυτον συγκατάθεσιν της έλληνικής κυβερνήσεως και δρούν έν είλικρινεί συνεργασία μετ' αύτης». Διά της δηλώσεως αύτης ένομιμοποιείτο πλήρως ή παρουσία τών βρεταννικών στρατευμάτων εις την χώραν μας. Ο εύρισκόμενος όμως εις Λονδίνον επί κεφαλής της έλληνικής αντιπροσωπείας εις την Α' Γενικήν Συνέλευσιν ύπουργός τών 'Εξωτερικών Ι. Σοφιανόπουλος διεφώνησε προς την χαραχθείσαν υπό του πρωθυπουργού γραμμην και παρητήθη. 'Αντικατεστάθη υπό του μέχρι τότε ύπουργού τών 'Εσωτερικών Κ. Ρέντη, ό όποίος και ύπεστήριξε την έλληνικήν θέσιν κατά την ένώπιον του Συμβουλίου 'Ασφαλείας συζήτησιν, άρξαμένην την 1ην Φεβρουαρίου και λήξασαν την 6ην του ίδιου μηνός. Η έκδοθείσα άπόφασις περιελάμβανε τά ακόλουθα: «Τό Συμβούλιον έλαβεν υπό σημείωσιν τας γενόμενας υπό τών

ἐπίθεσιν. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1946, ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν, κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι ἀδικαιολογήτως διετῆρει βρεταννικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Αἱ χῶραι αἱ εὐρεθεῖσαι εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὸν Ἄξονα ἀπεκλήθησαν Ἑνωμένα Ἐθνη, διὰ τῆς δηλώσεως τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1942 καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα δι' ὅλων τῶν μέσων καὶ νὰ μὴ προέλθουν εἰς σύναψιν χωριστῆς ἀνακωχῆς ἢ εἰρήνης μὲ τὸ κράτος ἢ τὰ κράτη τοῦ Ἄξονος ποὺ ἦτο ἀντίπαλός των. Ἡ δῆλωσις αὕτη ἀπετέλει καὶ υἱοθέτησιν τῆς ἀπὸ 12ης Αὐγούστου 1941 κοινῆς διακηρύξεως τῶν Ροϋζβελτ - Τσῶρτσιλ, ἡ ὁποία ἀπεκλήθη «Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ». Εἰς τὴν διακήρυξιν περιείχετο ὑπαινιγμὸς περὶ ἰδρύσεως ὀργάνου συλλογικῆς ἀσφαλείας μετὰ τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ 1943 ὁ Ἀμερικανὸς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Κόρντελ Χάλ ἤρχισε νὰ προωθῇ τὸ θέμα τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ ἐν λόγῳ Ὄργανισμοῦ. Τὸν Αὐγούστον 1944 συνήλθε διάσκεψις τῶν τριῶν Μεγάλων εἰς Ντάμπαρτον Ὁκς, πλησίον τῆς Οὐάσιγκτων, διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ ὀριστικοῦ σχεδίου. Ἀνεφύη διαφωνία ἐπὶ δύο σημείων. 1) Ἐπὶ τοῦ ἐὰν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι καὶ θὰ ἀπετέλουν μόνιμα μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ὄργανου τοῦ Ὄργανισμοῦ, θὰ εἶχον δικαίωμα ἀρνησικυρίας καὶ εἰς διαφορὰς ὅπου θὰ ἦσαν ἀμέσως ἀναμεμιγμένοι. 2) Ἐὰν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ μόνη ἡ Σοβ. Ἐνωσις, ὡς Ὁμοσπονδιακὸν Κράτος, ἢ αἱ 16 ὁμόσπονδοι χῶραι αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν Ἐνωσιν. Ἡ διαφωνία ἐλύθη εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Γιάλτας. Ἐπὶ τοῦ πρώτου σημείου ἐγίνε δεκτὴ ἡ σοβιετικὴ ἄποψις, ὅτι τὸ βέτο θὰ εἶχεν ἐφαρμογὴν ἐπὶ πάσης περιπτώσεως. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου σημείου, ἐγίνε δεκτὸν ὅπως ἐκτὸς τῆς Σοβ. Ἐνώσεως μετέχουν τοῦ Ὄργανισμοῦ ἡ Οὐκρανία καὶ ἡ Λευκορωσία, ἐπειδὴ εἶχον ἰδικὰ τῶν ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς συνεκλήθη διάσκεψις εἰς Ἀγιον Φραγκίσκον τῶν ΗΠΑ τὴν 25ην Ἀπριλίου 1945, πρὸς ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τοῦ Ὄργανισμοῦ. Ἡ διάσκεψις ἐτερμάτισε τὰς ἐργασίας της τὴν 25ην Ἰουνίου 1945, διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ καταστατικοῦ χάρτου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν 50 κρατῶν τὰ ὁποῖα μετέσχον εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν διάσκεψιν

Ὡς εἶχε συμφωνηθῇ, κατὰ τὸ ἑξάμηνον αὐτὸ θὰ εἰσῆγοντο εἰς τὴν χώραν μας 810.000 τόννοι ἐφοδίων, δηλαδή 135.000 μηνιαίως. Λόγῳ τῶν γεγονότων τοῦ Δεκεμβρίου δὲν εἰσῆχθησαν παρὰ 261.855 τόννοι. Αὐτὸ ἐπηρέασε τόσον τὴν διατροφήν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅσον καὶ τὰς τιμὰς. Τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου ἤσκησαν καὶ ἄλλην δυσμενῆ ἐπίδρασιν. Δὲν ἐπέτρεψαν τὴν προώθησιν τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πραγματοποιήσις κρατικῶν ἐσόδων.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1945, ἡ Οὐνρρα ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς τῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων, τῶν ὁποίων ἡ διανομὴ θὰ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Βάσει τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ φέρῃ τρόφιμα ἐξασφαλίζοντα 2.650 θερμίδας, ἡμερησίως, κατ' ἄτομον καὶ ἐφόδια ἱκανὰ νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς προπολεμικῆς μορφῆς τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Τὴν ἀνόρθωσιν τῆς οἰκονομίας ἀνέλαβε, τὴν 2αν Ἰουνίου, ὁ μόλις ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος Κυρ. Βαρβαρέσσος, ὀρκισθεὶς ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη καὶ ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ. Οὗτος ἀντεμετώπισε νέαν πληθωρικὴν κατάστασιν. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῆς νέας δραχμῆς εἶχε χάσει τὰ 3/4 τῆς ἀξίας της. Ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν. Ἐφεξῆς θὰ ἐχρειάζοντο 2.000 δραχμαὶ διὰ τὴν ἀγορὰν μιᾶς χαρτίνης λίρας Ἀγγλίας καὶ 500 δραχμαὶ δι' ἓν δολλάριον. Ἡ νέα ἰσοτιμία ἦτο ἐκτὸς πραγματικότητος, διότι ἡ χρυσὴ λίρα πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ἔτρεφον ἐμπιστοσύνην οἱ Ἕλληνες εἶχε φθάσει τὰς 20.000 δραχμάς. Ἡ δὲ ἰσοτιμία χρυσῆς πρὸς χαρτίνην ἦτο 1 πρὸς 5. Θὰ ἔπρεπε, κατὰ συνέπειαν, ἡ τιμὴ τῆς χαρτίνης νὰ ὀρισθῇ εἰς τὰς 4.000 δραχμάς. Πέραν τοῦ σφάλματος αὐτοῦ, διεπράχθη καὶ ἕτερον. Δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς εἶχον διαμορφωθῇ ἰδιότυποι συναλλακτικαὶ συνήθειαι καὶ ὅτι ὁ μόνος τρόπος ἀποβολῆς των ἦτο ἡ αὐξησις τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν. Οὕτω, καθωρίσθη πολιτικὴ λιτότητος καὶ ἀστυνομικῶν μέτρων, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συνεχίζετο ἡ κατοχικὴ περίοδος. Οἱ μόνον κερδισμένοι ἦσαν οἱ κομμουνισταί, οἱ ὅποιοι ἔγραφον τὴν 3ην Σεπτεμβρίου, ἐπαύριον τῆς παραιτήσεως τοῦ Κυρ. Βαρ-

ἀντιπροσώπων τῆς Σοβ. Ἐνώσεως, Μεγ. Βρεταννίας καὶ Ἑλλάδος δηλώσεις, ὡς καὶ τὰς ἀναφερθείσας ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων καὶ ἄλλων Ἐθνῶν γνώμας, ὡς πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων ἐν Ἑλλάδι. Αἱ δηλώσεις κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον βεβαιώνει ὅτι θεωρεῖ οὕτω τὸ ζήτημα ὡς τερματισθέν». Ἡ σοβιετικὴ προσφυγὴ εἶχεν ἀπορριφθῇ, ἀλλ' ὁ ψυχρὸς πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει μὲ πρῶτον στόχον τὴν Ἑλλάδα. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προσελάμβανε θερμὴν μορφήν διὰ τὴν χώραν μας.

Ὁ νέος πληθωρισμός.

Διὰ τοῦ Α.Ν. 18/9 Νοεμβρίου 1944, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου ἀπεπειράθη σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀξία εἶχε τελείως ἐξευτελισθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς. Εἰστήχθη ἀπὸ 11ης Νοεμβρίου νέα δραχμὴ, ἡ ὁποία ἀντηλλάσσεται μὲ 50 δις. παλαιῶν δραχμῶν καὶ ὠρίσθη ἡ ἰσοτιμία τῆς 600 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀγγλικὴ λίρα, 150 νέαι δραχμαὶ = 1 ἀμερικανικὸν δολλάριον. Ἡ καθιέρωσις νέας δραχμῆς ὑπῆρξε πρόωρος. Τὸ κράτος ἐστερεῖτο ἐσόδων, ἡ παραγωγὴ εἶχε σχεδὸν σταματήσει, αἱ εἰσαγωγαὶ ἦσαν περιορισμέναι εἰς τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῶν συμμάχων εἶδη πρώτης ἀνάγκης, τῶν ὁποίων ἡ προώθησις εἰς τὰς ἐπαρχίας ἦτο δυσχερὲς στάτη, λόγῳ ἀνυπαρξίας συγκοινωνιῶν. Τὸ σιδηροδρομικὸν καὶ ὁδικὸν δίκτυον εἶχε κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν διὰ τῆς ἀνατινάξεως γεφυρῶν - σιρράγγων, ἀχρηστεύσεως τοῦ τροχαίου ὕλικου. Τὰ σκάφη τῆς ἁκτοπλοίας, πλὴν τριῶν, εἶχον καταβυθισθῇ. Αὐτοκίνητα δὲν ὑπῆρχον.

Οἱ Ἀμερικανοὶ καὶ οἱ Βρεταννοὶ ἀπὸ τοῦ 1942 ἐμελέτησαν τὸ θέμα τῆς παροχῆς βοηθείας εἰς τὰς ἀπελευθερουμένας χώρας. Πόρισμα τῆς μελέτης ἦτο ἡ ἴδρυσις, τὰ τέλη τοῦ 1943, τοῦ Ὁργανισμοῦ περιθάλψεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν Ἠνωμ. Ἐθνῶν (OYNPPA - UNRRA, ἐκ τῶν ἀρχικῶν τῶν ἀνωτέρω λέξεων εἰς τὴν ἀγγλικήν). Τὰ μέλη τοῦ ὁργανισμοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον κατακτηθῇ, θὰ συνεισέφερον διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας εἰς τὰ κατακτηθέντα. Τὸ ἔργον τῆς Οὐνρα θὰ ἤρχιζεν ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν μιᾶς χώρας. Κατὰ τοὺς πρώτους ἐξ ἡμέρας τὴν εὐθύνην τῆς παροχῆς βοηθείας θὰ εἶχον αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί.

κὴν βοήθειαν. Ὑἔξ ἄλλου ἡ Ἑλλάς ὑπεχρεοῦτο : α) Νὰ ὀρίσῃ νέαν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς. β) Νὰ καταθέσῃ εἰς εἰδικὸν λογαριασμὸν ὥς κάλυμμα τῆς δραχμῆς τὸ δάνειον τῶν 10 ἑκατ. λῑρῶν καὶ ἐπὶ πλεόν 16 ἑκατ. λῑρῶν ἐκ τῶν ἀποθεμάτων τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. γ) Νὰ συστήσῃ νομισματικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν, τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἑνὸς Βρεταννοῦ καὶ ἑνὸς Ἀμερικανοῦ, ἡ ὁποία θὰ εἶχε ἀποφασιστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. δ) Νὰ μειώσῃ καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἀπαλείψῃ τὸ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς φορολογίας καὶ μειώσεως τῶν μὴ παραγωγικῶν δαπανῶν. ε) Νὰ ἀναπροσαρμόσῃ τοὺς μισθοὺς καὶ τὰ ἡμερομίσθια βάσει τῆς νέας ἰσοτιμίας καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ τὰ καθηλώσῃ. στ) Νὰ αὐξήσῃ τὰς τιμὰς τῶν εἰσαγομένων ὑπὸ τῆς Οὐνρρα εἰδῶν καὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων εἰς τοὺς ὁποίους προσεφέροντο δωρεάν. ζ) Νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν βιομηχανικὴν καὶ γεωργικὴν παραγωγὴν, ὥστε νὰ βελτιωθῇ τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς καὶ νὰ παρασχεθῇ βάσις δι' ἐπαρκῆ καὶ δικαίαν φορολογίαν.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς, τὴν 25ην Ἰανουαρίου καθωρίσθη ἡ ἐξωτερικὴ ἀξία τῆς δραχμῆς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν 20.000 δραχμῶν διὰ μίαν χαρτίνην λίραν Ἀγγλίας καὶ 5.000 δι' ἓν δολλάριον. Ἐπὶ πλεόν, ἐπετράπη ἡ ἀγοραπωλησία χρυσοῦ καὶ χρυσῶν νομισμάτων εἰς τὸ Χρηματιστήριον Ἀθηνῶν καὶ παρεσχέθη εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐχέρεια νὰ ἀγοράζῃ καὶ νὰ πωλῇ χρυσὸν καὶ χρυσὰ νομίσματα. Τέλος, τὴν 9ην Μαρτίου ἐξεδόθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 1015 Α.Ν. «περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς». Ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι τὰ δύο ξένα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς θὰ διωρίζοντο δι' ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

Ἡ συμφωνία τοῦ Λονδίνου κατέστησε δυνατὴν τὴν διατήρησιν σταθερᾶς τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος ἐπὶ ἓν καὶ μόνον ἔτος. Κατὰ συνέπειαν, διευτυπώθη ἐρώτημα περὶ τῆς σκοπιμότητός της. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ συμμετοχὴ ξένων μελῶν εἰς τὴν νομισματικὴν ἐπιτροπὴν συνεχίσθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν.

βαρέσσου, ὅτι «ἡ προχθεσινὴ ἡμέρα ἐνεθύμιζε τὶς δύσκολες μέρες τῆς πείνας τοῦ 42». Τόσον ἡσθάνθη τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ὁ Κυρ. Βαρβαρέσσος, ὥστε μετὰ ἓνα μῆνα ἐγκατέλειψε καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας, ὅπου καὶ παρέμεινεν, ὡς σύμβουλος τῆς Διεθνοῦς Τραπεζῆς Ἀνασυγκροτήσεως, (μέχρι τοῦ ἐπισυμβάντος πρὸ ὀλίγων ἐτῶν θανάτου του). Ἡ κυρία αἰτία ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἡ ἔλλειψις ὀργανωμένου κράτους καὶ ἡ ἀδυναμία ἀξιοποιήσεως τῶν ἐφοδίων τῆς Οὐνρρα ὑπὸ τοῦ ἀνυπάρκτου κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ χειροτέρευσις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως συνεχίσθη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1946, ὅταν ἡ Μ. Βρεταννία ἀπεφάσισε νὰ παράσχη εἰς τὴν χώραν μας εἰδικὴν βοήθειαν πρὸς στήριξιν τῆς δραχμῆς. Τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1946 ὁ Βρεταννὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἑρνέστος Μπέβιν, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἑμμ. Τσουδερὸν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Γ. Καρτάλη μετέβη εἰς Λονδῖνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀγγλικῆς βοήθειας, διὰ τῆς ὁποίας διετύπωσε τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος. Διὰ τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Μ. Βρεταννία ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν: 1) Νὰ χορηγήσῃ δάνειον 10 ἐκατ. λιρῶν (40 ἐκατ. δολλαρίων) ἐξοφλητέον ἀτόκως εἰς 10 ἐτησίαις δόσεις ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1951. 2) Νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀξιώσεως ἐπιστροφῆς τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐδάνεισε κατὰ τὸ 1940 - 41 καὶ τὸ ὁποῖον ἀνῆρχετο εἰς 46 ἑκατομ. λιρῶν (184 ἐκατ. δολλαρίων). 3) Νὰ ἀποδεσμεύσῃ τὰ εἰς Μ. Βρεταννίαν ἑλληνικὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα, τὰ δεσμευθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. 4) Νὰ μᾶς πωλήσῃ ἀμέσως, εἶδη ρουχισμοῦ, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα ἀξίας 500.000 λιρῶν εἰς τιμὴν κόστους. 5) Νὰ διαθέσῃ πλοῖα διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀκτοπλοῖαν, ὑλικὸν δεξαμενῶν καὶ ναυαγωσωστικά. 6) Νὰ ἀφήσῃ, εἰς τιμὰς ἐκποίησεως, ἐκ τῶν βρεταννικῶν στρατιωτικῶν ἀποθεμάτων, ὑλικὸν διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν κατὰ ξηρὰν συγκοινωνιῶν μας. 7) Νὰ χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαζοῦντα ἀνταλλακτικὰ καὶ ἐλαστικὰ διὰ τὴν συνεχῆ χρησιμοποίησιν τῶν χορηγηθέντων ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Οὐνρρα 4.000 φορτηγῶν αὐτοκινήτων. 8) Νὰ παράσχη ἐπὶ διαιτίαν τεχνι-

Αἱ ἐκλογαὶ διεξήχθησαν κατὰ τρόπον ἐξασφαλίσαντα τὴν ἀπόλυτως γνησίαν ἔκφρασιν τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Ἡ διὰ πολιτικούς λόγους ἀποχὴ δὲν ὑπερέβη, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς, τὸ 15% τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων ἢ 280.000. Ἐκ τοῦ ποσοστοῦ αὐτοῦ μόνον τὸ 9,3% ἢ 172.000, ἐδέχετο ἡ ἐπιτροπὴ, ἐνεφάνιζε τοὺς πειθαρχήσαντας εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ ΚΚΕ. Ἡ διαφορὰ μέχρι τοῦ 15% ἀντεπροσώπευε τοὺς ἀποσχόντας μὴ κομμουνιστάς. Ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ ποσοστὸν τῆς κομμουνιστικῆς δυνάμεως προέκυπτε καὶ ἐκ τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τοῦ ΚΚΕ ἀπὸ 380.000, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1945, εἰς 120.000, τὰ τέλη 1945, παρὰ τὴν πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως, τὴν ἐξασφαλισθεῖσαν διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδιδεν, ἐπὶ συνόλου 354 ἐδρῶν 206 εἰς τὴν Ἑνωμένην Παράταξιν Ἑθνικοφρόνων, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Λαϊκοῦ, Ἑθνικῶν Φιλελευθέρων (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Στυλ. Γονατᾶν) καὶ Μεταρρυθμιστικοῦ (τμῆμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ Ἀποστ. Ἀλεξανδρῆν), 68 εἰς τὴν Ἑθνικὴν Πολιτικὴν Ἐνωσιν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ τῶν κομμάτων Βενιζελικῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον, Δημοκρατικοῦ Σοσιαλιστικοῦ ὑπὸ τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ Ἐνωτικοῦ ὑπὸ τὸν Π. Κανελλόπουλον, 48 εἰς τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, 20 εἰς τὸ Ἑθνικὸν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐδῆς Ναπ. Ζέρβα, 9 εἰς τὴν Ἐνωσιν Ἑθνικοφρόνων (παλαιὰ στελέχη τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος), 1 εἰς τὸ ἀγροτικὸν Κόμμα καὶ 2 εἰς ἀνεξαρτήτους.

Εὐθύς ἀμέσως ἡ κυβέρνησις Θ. Σοφούλη παρητήθη καὶ τὴν 4ην Ἀπριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Παν. Πουλίτσαν, ἐκ τῆς Ἑνωμ. Παρατάξεως Ἑθνικοφρόνων καὶ τῆς ΕΠΕ. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ὁμως τὴν 17ην Ἀπριλίου τοῦ Κ. Τσαλδάρη, ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος (μέχρι τότε διηνθύνετο ὑπὸ τῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς), ἐσχηματίσθη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, κυβέρνησις ἀποκλειστικῶς ἐκ στελεχῶν τῆς Η.Π.Ε.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδειξε σαφῶς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ Κ.Κ.Ε., ἐπεθύμει καὶ τὴν ἄμεσον ἐπιστροφὴν τοῦ βασιλέως. Ἡ Η.Π.Ε., τὸ Ἑθνικὸν καὶ ἡ Ἐνωσις Ἑθνικοφρόνων εἶχον κατέλθει εἰς τὰς ἐκλογὰς μὲ αὐτὸ τὸ σύνθημα καὶ

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΜΑΛΟΤΗΤΟΣ

Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 31ης Μαρτίου 1946 διενηργήθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν συμμαχικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία περιελάμβανεν ἀντιπροσώπους τῶν ΗΠΑ, τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ Σοβ. Ἐνωσις, προσκληθεῖσα, δὲν ἐδέχθη νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους τῆς μετὰ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἡ παρακολούθησις τῶν ἐκλογῶν ἀποτελεῖ ἀνάμειξιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις συμμάχου χώρας. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν δημιουργίαν προηγουμένου, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν ὑπεχρέωνε νὰ δεχθῇ ἀναλόγου συνθέσεως ἐπιτροπὰς εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της χωρῶν καὶ τὴν παροχὴν παρ' αὐτῆς πιστοποιητικοῦ περὶ γνησίας ἐκφράσεως τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος. Τὸ τελευταῖον ἐβάρυνεν ὀλιγώτερον εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς στάσεώς της, δεδομένου ὅτι θὰ τῆς ἦτο δύσκολον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γνήσιον τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, ἐφ' ὅσον περὶ αὐτοῦ θὰ παρῆχον ἐγγύησιν αἱ τρεῖς ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις.

Τὸ ΚΚΕ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Βάρκιζας, εἶχεν ἐπιτύχει, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἄποψιν διενεργείας δημοψηφίσματος, ἐντὸς τοῦ 1945, καὶ ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐκλογῶν συντακτικῆς συνελεύσεως, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, τὴν 7ην Φεβρουαρίου 1946, ν' ἀπόσχῃ. Ἀπόφασιν περὶ ἀποχῆς, ἓνα μῆνα ἀργότερον, ἔλαβον καὶ ἄλλοι παράγοντες, ὡς οἱ Γ. Καφαντάρης, Ἐμμ. Τσουδερός, Γ. Καρτάλης, Ι. Σοφινάκης, μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐξεβίαζον ἀναβολὴν τῶν ἐκλογῶν. Ἡ ἀποχὴ τοῦ ΚΚΕ ὠφέιλετο εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐκ τῶν ἐκλογῶν θὰ ἀνεδεικνύετο μικρὰ μειονοψηφία, ἐνῶ ἰσχυρίζετο ὅτι ἐξεπροσώπει τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ λαοῦ, καὶ εἰς τὴν ἑλλειψιν διαθέσεως ὅπως ἀναγνωρίσῃ τὴν νομιμότητα τοῦ καθεστώτος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου προητοίμαζε νέαν ἔνοπλον ἐξόρμησιν. Ἡ ἀποχὴ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς νόθον.

Αἱ συνθήκαι εἰρήνης.

Τὸ ἐκδοθέν, μετὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πότσδαμ, ἀνακοινωθὲν ἀνέφερεν ὅτι ἀνετέθη εἰς τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰς συνθήκας εἰρήνης μετὰ τοὺς δορυφόρους τοῦ Ἄξονος. Ὡς δορυφόροι ἑξακριβηθήσαν ἡ Ἰταλία, ἡ Φινλανδία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία. Τὸ συμβούλιον θὰ ἀποτελεῖτο ἐκάστοτε ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια εἶχον ὑπογράψει τοὺς ὅρους παραδόσεως τοὺς ἐπιβληθέντας εἰς τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ ἀφεώρα ἡ συνθήκη. Τὰ ἄλλα σύμμαχα κράτη θὰ ἐκαλοῦντο νὰ μετὰσχουν τῶν συνεδριάσεων τοῦ συμβουλίου, ἐφ' ὅσον θὰ συνεζητοῦντο θέματα ἀμέσως ἐνδιαφέροντα αὐτά.

Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἤρχισε ἡ κατάρτισις τῶν συνθηκῶν εἰρήνης τὸν Σεπτέμβριον 1945. Συνεχίσθη μέχρι Ἰουνίου 1946. Τὴν δὲ 29ην Ἰουλίου συνῆλθεν εἰς Παρισίους διάσκεψις εἰρήνης, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον ἀντιπροσωπεῖαι τῶν 21 κρατῶν, τὰ ὅποια συνέβαλον εἰς τὴν ἥτταν τῆς Γερμανίας. Αἱ συνθήκαι εἰρήνης μετὰ τοὺς δορυφόρους χώρας ὑπεγράφησαν τὴν 10ην Φεβρουαρίου 1947.

Ἡ Ἑλλάς ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὰς συνθήκας μετὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Βουλγαρίαν. Οὔτε ἡ μία, οὔτε ἡ ἄλλη συνθήκη ἱκανοποίησαν τὰς ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις, αἱ ὁποῖαι συνίσταντο εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου, ὡς καὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων, ὥστε νὰ ἀποκλεισθῇ τὸ ἐνδεχόμενον μελλοντικῆς ἐπιθέσεως εἴτε βουλγαρικῆς, εἴτε διὰ μέσου τῶν βουλγαρικῶν ἐδαφῶν πραγματοποιουμένης, ὡς ἡ γερμανικὴ τοῦ 1941. Αἱ δύο μεγάλαι δυτικαὶ δυνάμεις εἶχον ἀναγνωρίσει τὸ δίκαιον τῶν ἐπιδιώξεών μας καὶ εἶχον ὑποσχεθῇ πλήρη ὑποστήριξιν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θέρους 1944 ἐπῆλθεν οὐσιώδης μεταβολὴ εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον. Ἡ Βουλγαρία, ἡ Νοτιοσλαβία καὶ ἡ Ἀλβανία εἶχον περιέλθει ὑπὸ σοβιετικὸν ἔλεγχον. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἰταλία, ἀπὸ 29ης Σεπτεμβρίου 1943 εἶχε θεωρηθῇ ὡς συνεμπόλεμος. Εἰς ἡμᾶς εἶχεν ἀπομείνει ὡς ἱκανοποίησις ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Βασίλισσα Ὀλγα» εἰς τὴν συμμαχικὴν ναυτικὴν μοῖραν, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὴν παράδοσιν τοῦ ἰταλικοῦ στόλου.

Τὸ θέμα τῆς Δωδεκανήσου διηνηθητῆθη εὐχερῶς. Τὸ συμβούλιον

συνεκέντρωσαν πλέον του 65% τῶν ψήφων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ μόλις συνελθοῦσα ἀπεφάσισε τὴν διενέργειαν δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1946. Εἰς τὸ δημοψήφισμα, διενεργηθὲν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν διεθνοῦς ἐπιτροπῆς, μετέσχον καὶ οἱ ἀποσχόντες τῶν ἐκλογῶν, τοῦ ΚΚΕ συμπεριλαμβανομένου. Ἐψήφισαν εἰς αὐτὸ 1.480.668, ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, καὶ 184.252, βάσει ἐιδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν, σύνολον 1.664.920. Ὑπὲρ τῆς ἐπανάδου τοῦ Βασιλέως εὐρέθησαν 1.136.280 ψηφοδέλτια ἢ 68,3%, ἐναντίον 524.771 ἢ 31,5%. Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 31ης Μαρτίου ἡ ΕΠΕ, τὰ κόμματα Φιλελευθέρων καὶ Ἀγροτικόν, κεκηρυγμένα κατὰ τῆς ἐπανάδου τοῦ Βασιλέως, ἔλαβον 370.693 ψήφους, συμπεραίνεται ὅτι οἱ ἀποσχόντες ἐξ αὐτῶν, λόγῳ πειθαρχίας εἰς τὸ σύνθημα τῆς ἀποχῆς, ἀνήρχοντο εἰς 154.078 ἢ 8,3% ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐκλογέων τὸν ὅποιον εἶχε δεχθῇ ἡ συμμαχικὴ ἐπιτροπὴ. Σύγκρισις μεταξὺ τῶν ψηφισάντων τὴν 31ην Μαρτίου (1.121.693) καὶ τῶν ψηφισάντων τὴν 1ην Σεπτεμβρίου (1.480.668) (οἱ βάσει ἐιδικῶν δελτίων καὶ πιστοποιητικῶν δὲν ὑπολογίζονται, διότι δὲν εἶχον δικαίωμα ψήφου ἢ ἂν εἶχον δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ ἀσκήσουν τὴν 31ην Μαρτίου) δὲν ἐπηρεάζει τὸ συμπέρασμα. Τὴν 31ην Μαρτίου τὰ ὑπὲρ τῆς ἐπανάδου τοῦ βασιλέως κεκηρυγμένα κόμματα ἔλαβον τὸ 67% τῶν ψήφων καὶ τὰ ἐναντίον τὸ 33%. Ἐκ τῶν ἐπὶ πλέον ψηφισάντων εἰς τὸ δημοψήφισμα, μόνον τὸ 25,2% ἐψήφισε ἐναντίον τῆς ἐπανάδου. (Ἐπὶ πλέον ψηφίσαντες 543.227 μείον ἐπὶ πλέον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ψηφοδέλτια 406.567 = 137.660 ἢ 25,2 %). Ἐξ οὗ καὶ ἡ αὐξησης τοῦ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ποσοστοῦ κατὰ 1,3%. Αὕτῃ δὲ ἡ αὐξησης παρουσιάζει καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ συμμετοχὴ τοῦ ΚΚΕ καὶ τῶν ἄλλων ἀποσχόντων εἰς τὸ δημοψήφισμα.

Τὴν ἐπαύριον τοῦ δημοψηφίσματος, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ἡ ΕΠΕ καὶ τὸ Ἀγροτικόν ἐδήλωσαν ὅτι θεώρουν ἀπολύτως ἔγκυρον τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπιβεβλημένην τὴν ἐπάνοδον τοῦ Βασιλέως. Οὗτος ἐπανῆλθε καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 27ην Σεπτεμβρίου, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ἡ πολιτειακὴ ἐκκρεμότης εἶχε τερματισθῇ.

ριστής ἑλληνοαλβανικῆς συνθήκης εἰρήνης, ῥυθμιζούσης καὶ τὴν τύχην τῆς Βορ. Ἠπείρου, ἀπέφυγε, μέχρι σήμερον, ν' ἀποκαταστήσῃ, διπλωματικὰς σχέσεις μετ' αὐτῆς.

Διὰ τῆς συνθήκης εἰρήνης ἡ Ἰταλία ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς πληρώσῃ, ὡς ἐπανορθώσεις, διὰ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ὑπέστημεν, τὸ ποσὸν τῶν 105 ἑκατ. δολλαρίων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπλήρωσεν. Ἐπίσης μᾶς παρέδωσε τὸ καταδρομικὸν «Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας» εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εὐδρόμου «Ἑλλη». Τὸ ἰταλικὸν καταδρομικὸν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπούλως τορπιλλισθέντος εὐδρόμου.

Μὲ τὴν Βουλγαρίαν τὰ πράγματα ὑπῆρξαν ἀκόμη δυσκολώτερα. Ὄταν μᾶς ἐπετέθησαν οἱ Γερμανοί, δὲν ἐκηρύξαμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς χώρας αὐτῆς, παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἐδάφη τῆς εἶχον χρησιμοποιηθῇ ὡς βάσις ἐξορμήσεως. Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ θὰ προβῇ εἰς δήλωσιν, τὴν 2αν Ἰουλίου 1941, ὅτι «κατάστασις πολέμου θεωρεῖται ὑφισταμένη μετὰξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἀφ' ἧς ἡ Βουλγαρία κατέλαβεν ἑλληνικὰ ἐδάφη», δηλαδὴ ἀπὸ 12ης Ἀπριλίου 1941. Ἡ Μ. Βρεταννία δὲν μᾶς ἠκολούθησεν εἰς τὴν γραμμὴν αὐτήν, διότι δὲν ἤθελε νὰ δυσανεστήσῃ, ὡς ἔλεγε, τὴν Σοβ. Ἐνωσιν καὶ τὴν Τουρκίαν. Ἐπρόκειτο ἡ Βουλγαρία τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1941, νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μ. Βρεταννίας καὶ τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Οὐδέποτε ἐναντίον τῆς Σοβ. Ἐνώσεως.

Τὴν 28ην Αὐγούστου 1943 ἀπέθνησεν αἰφνιδίως ὁ Βασιλεὺς Βόρις. Τὸν διεδέχθη ὁ 6ετῆς υἱὸς του Συμεών. Συνεστήθη τριμελὲς συμβούλιον ἀντιβασιλείας, μὲ συμμετοχὴν καὶ τοῦ μέχρι τότε πρωθυπουργοῦ Φίλωφ. Νέαν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Μπαγκριάνωφ, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῇ ἀπὸ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας τοῦ Φίλωφ, διότι ἤθελεν ἐθνικοσοσιαλιστικὸν καθεστῶς εἰς Βουλγαρίαν. Ὄταν ὅμως τὸ θέρος τοῦ 1944 ἐπραγματοποιήθη ἡ συμμαχικὴ ἀπόβασις εἰς Νορμανδίαν καὶ ἤρχισεν ἡ κατάρρευσις τοῦ γερμανικοῦ μετώπου εἰς Ρωσσίαν ἐσκέφθη ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή διὰ νὰ ἀλλάξῃ ἡ χώρα του στρατόπεδον. Τὴν 15ην Αὐγούστου 1944 μετέβη εἰς Ἀγκυραν (ἡ Τουρκία εἶχε διακόψει ἀπὸ 2ας Αὐγούστου τὰς σχέσεις τῆς μόνον μὲ τὴν Γερμανίαν) ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς Μουράνωφ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Δασκάλωφ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Βρεταννὸν πρεσβευτὴν, ζητήσαντες ἀνακωχὴν. Οἱ σύμμαχοι ἐν πά-

τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἑξωτερικῶν ἀπεφάσισε τὴν 27ην Ἰουνίου 1946 τὴν κατ' ἀρχὴν ἐκχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν νήσων εἰς τὴν Ἑλλάδα, δεδομένου ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν ἤτο ἀποκλειστικῶς ἑλληνικός. Τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου ἐπεκύρωσε παμψηφεί τὴν 21ην Σεπτεμβρίου ἡ ὀλομέλεια τῆς διασκέψεως εἰρήνης. Δὲν συνέβη τὸ ἴδιον μὲ τὸ θέμα τῆς Β. Ἡπείρου. Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1942, αἱ Η.Π.Α. καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἶχον ἀναγνωρίσει τὴν Ἀλβανίαν ὡς θῦμα τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ καὶ ὄχι ὡς σύμμαχόν του παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἀλβανικαὶ στρατιωτικαὶ μονάδες μετέσχον τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐπιθέσεως. Ἡ κυβέρνησις Τσουδεροῦ διεμαρτυρήθη τότε ἐντόνως, ἀλλὰ τῆς ἐδόθη ἡ κατηγορηματικὴ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ ἐν λόγω ἀναγνώρισις δὲν θὰ ἐπηρέαζε δυσμενῶς τὸ ἑλληνικὸν αἶτημα περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Βορ. Ἡπείρου. Ὁ Ἦντεν εἶχεν εἶπει εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον, τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1942: «Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Βορ. Ἡπειρος εἶναι ἰδική σας».

Ἡ Ἀλβανία ὅμως, ὅπως καὶ ἡ Αἰθιοπία, ἀπετέλει, τυπικῶς, τμῆμα τῆς Ἰταλικῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης. Ἡμποροῦσε, κατὰ συνέπειαν, νὰ συζητηθῇ τὸ αἶτημά μας περὶ ἐκχωρήσεως τῆς Βορ. Ἡπείρου εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς εἰρήνης. Πράγματι, τὴν 30ὴν Αὐγούστου, ἡ διάσκεψις ἐδέχθη διὰ ψήφων 12 ἔναντι 7 καὶ 2 ἀποχῶν τὴν ἑλληνικὴν ἀποψιν. Ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὴν ἀπόφασίν της τὴν 26ην Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀνάκλησις ἔδωκεν εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προτείνῃ ὅπως ἡ Ἀλβανία χαρακτηρισθῇ ὡς συνεμπόλεμος καὶ κατοχυρωθῶν τὰ πρὸ τῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Ἰταλίαν σύνορά της. Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις ἀπερρίφθησαν. Ἡ συνθήκη προέβλεπε μόνον περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀντιπροσωπεία, ἄλλωστε, τὴν 5ην Ὀκτωβρίου, κατέθεσε δήλωσιν ὅτι «ἡ προσθήκη ἐγγυήσεως τῆς ἀλβανικῆς ἀκεραιότητος θὰ ἡδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀποτελοῦσα ἐπιδοκιμασίαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως τῶν σημερινῶν ἀλβανικῶν συνόρων, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐν ἐκ τῶν Ἦνωμένων Ἐθνῶν, μέλος τῆς διασκέψεως, ἔχει ἔναντι τῆς Ἀλβανίας ἑδαφικὰς ἀπαιτήσεις, αἱ ὅποιοι δὲν ἐκρίθησαν ὑπὸ τῆς διασκέψεως». Οὕτω, τὸ βορειοηπειρωτικὸν παρέμεινε ἐκκρεμές. Ἡ Ἑλλὰς ἔχομένη στερρῶς τῆς ἀπόψεως ὅτι εὐρέθη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὅτι ἐχρειάζετο ἡ ὑπογραφή χω-

πουργός προήρχετο εἰς συμφωνίαν μετὰ τὸν Στάλιν περὶ σφαιρῶν ἐπιρροῆς. Βάσει τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Σοβ. Ἐνωσησις θὰ εἶχεν ἀποκλειστικὴν ἐπιρροὴν εἰς Ρουμανίαν καὶ ἡ Μ. Βρεταννία εἰς Ἑλλάδα. Ἀμφότεραι αἱ δύο Μεγάλαι Δυνάμεις θὰ ἐπέβλεπον τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἀνεγνωρίζετο ὅτι τὸ σοβιετικὸν ἐνδιαφέρον ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ βρετανικοῦ. Τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, ὃ εἰς Μόσχαν Ἕλλην πρεσβευτὴς εἰδοποιήθη ὑπὸ τοῦ Σοβιετικοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια, ἀπὸ τῆς 8ης Σεπτεμβρίου, εἶχον τεθῇ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατάρχου Τολμπούκιν, νὰ ἐκκενώσουν τὰ κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν ἑλληνικὰ καὶ νοτιοσλαβικὰ ἐδάφη. Πράγματι, τὴν ἐπομένην οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἀποσύρωνται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ἡ ἀνακωχὴ μετὰ τὴν Βουλγαρίαν ὑπεγράφη εἰς Μόσχαν τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς προεβλέπετο σύστασις τριμελοῦς, ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Η.Π.Α., Μ. Βρεταννίας, Σοβ. Ἐνώσεως, ἐπιτροπῆς ἐλέγχου, ἡ ὁποία μέχρι λήξεως τῶν μετὰ τῆς Γερμανίας ἐχθροπραξιῶν θὰ εὕρισκετο ὑπὸ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνωτάτης σοβιετικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως. Οὐσιαστικῶς, ἡ Βουλγαρία ἐτίθετο ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν σοβιετικὸν ἐλεγχον.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι ἡ διάσκεψις τῶν Παρισίων ἀπέρριψε τὸ αἶτημά μας περὶ διαρρυθμίσεως τῶν μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνόρων. Ὅ,τι μόνον ἐπετεύχθη ἦτο ἡ ἐπιβολὴ εἰς αὐτὴν τῆς ὑποχρεώσεως πληρωμῆς ποσοῦ 45 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα κατὰ τὴν ἐπὶ 3 1/2 ἔτη κατοχὴν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν.

Ὡς πρὸς τὰ θύματα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ὑπερβάντα τὰς 50.000 οὐδεμία εὐθύνη κατελογίσθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὑπεύθυνοι τῶν βουλγαρικῶν θηριωδιῶν ἐθεωρήθησαν μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος ἐκτελεσθέντες ἐκπρόσωποι τῆς παλαιᾶς βουλγαρικῆς ἰθινοῦσης τάξεως.

ση μυστικότητα, ἤρχισαν διαπραγματεύσεις. Οἱ Μουράνωφ καὶ Δασκάλωφ ἐπανῆλθον εἰς Σόφιαν, ἔλαβον ἐξουσιοδότησιν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ Κάϊρον, ὅπου ἔφθασαν τὴν 30ὴν Αὐγούστου, διὰ νὰ συνεχίσουν τὰς συνομιλίας.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀνεκοινώθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν οἱ ὅροι ἀνακωχῆς τοὺς ὁποίους εἶχε δεχθῇ ἡ Βουλγαρία. Δὲν ἱκανοποίησαν τὰς ἑλληνικὰς προσδοκίας. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνήλθε εἰς ἀλλεπαλλήλους συνεδριάσεις, διατυπῶσαν ἀντιπροτάσεις, ἀλλὰ τελικῶς ἀπεδέχθη τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν σχέδιον ἀνακωχῆς. Μόνον ὁ ὑπουργὸς Ἐπισιτισμοῦ Σπυρ. Θεοτόκης διεφώνησε καὶ παρητήθη.

Ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὴν Βουλγαρίαν ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἐτηρεῖτο ἐνήμερος. Δὲν μετεῖχεν ὁμως τῶν συζητήσεων, διότι δὲν ἦτο ἐμπόλεμος. Ἀπὸ τῆς 5ης Σεπτεμβρίου ἡ κατάστασις μετεβλήθη, διότι ἡ Σοβ. Ἐνωσις, τῆς ὁποίας τὰ στρατεύματα εἶχον φθάσει εἰς τὰ ρουμανοβουλγαρικὰ σύνορα, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ δύο ἡμέρας ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐζήτησεν ἀνακωχὴν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων στρατάρχην Τολμπούκιν καὶ τὴν 8ην Σεπτεμβρίου ἐκήρυσσε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἡ κυβέρνησις Μπαγκριάνωφ παρητήθη καὶ ἐσχηματίσθη ὕστερα ἀπὸ βραχύβιον κυβέρνησιν Μουρέβιεφ, νέα ὑπὸ τὸν Γκεώργκηφ, μὲ συμμετοχὴν κομμουνιστῶν. Τὴν 9ην Σεπτεμβρίου τὰ σοβιετικὰ στρατεύματα εἰσῆρχοντο εἰς Σόφιαν, ὅπου ἔγιναν δεκτὰ ὡς ἀπελευθερωτικά. Ἡ Βουλγαρία ἐπραγματοποιεῖ στροφὴν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐκ τῆς ἥττης ἐπιπτώσεις. Ἡ Σοβ. Ἐνωσις τὴν ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν της καὶ ἐγκάτεστησεν εἰς αὐτὴν κομμουνιστικὸν καθεστῶς.

Ἡ σοβιετικὴ ἐπέμβασις εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς. Ἡ πρωτοβουλία περιήλθεν εἰς τοὺς Σοβιετικούς. Ἀγωνία κατέλαβε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, μήπως, κατόπιν τούτου, ἡ Βουλγαρία δὲν ἐξεκένωνε τὰ κατεχόμενα παρ' αὐτῆς ἑλληνικὰ ἐδάφη. Ἦσκησε πίεσιν ἐπὶ τῆς βρετανικῆς ὅπως προστατεύσῃ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα. Οἱ Βρεταννοὶ ἦσαν ἤδη ἀνήσυχοι ἐκ τῶν ἐξελίξεων εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου, οἱ Τσῳρτσιλ καὶ Ἦντεν ἔφθασαν εἰς Μόσχαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας, ὁ Βρεταννὸς πρωθυ-

τερον τῶν τριῶν ἐτῶν — ἐνόπλου προσπάθειας πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κομμουνισμόν, ἐσημειώθη τὴν νύκτα τῆς 30ῆς Μαρτίου 1946, παραμονῆς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν. Ὅμᾳς κομμουνιστῶν ἐπετέθη ἐναντίον τῆς κωμοπόλεως Λιτόχωρον, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Λαρίσσης - Θεσσαλονίκης. Ἡ δύναμις χωροφυλακῆς, ἡ ὁποία τὴν ἐπροστάτευεν ἡμύνθη, ἀλλ' ὑπέκυψεν. Οἱ κομμουνισταὶ ἐφόνευσαν κατοίκους καὶ ἔκαυσαν οἰκήματα, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ ἐλεηλάτησαν. Ἀπεχώρησαν, πρὶν ἀφίχθουν ἐνισχύσεις, ἀφοῦ παρέλαβον τὸν ὅπλισμόν τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς, διάφορα ἐφόδια καὶ ὁμάδα στρατολογηθέντων.

Ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς 30ῆς πρὸς 31ην Μαρτίου 1946, ἡ χώρα μας ἀντεμετώπισε, χωρὶς δυστυχῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ λαὸς μας καὶ ἡ ἡγεσία του νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, μίαν σατανικῶς σχεδιασμένην καὶ ἐπιμελῶς ὠργανωμένην κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν. Οἱ ἀναλαβόντες τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως ἦσαν ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἀλλ' εἶχον τὴν διπλωματικὴν, οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν συμπαράστασιν ὁλοκλήρου τοῦ κομμουνιστικοῦ συνασπισμοῦ. Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἐπέζησε τῆς δοκιμασίας αὐτῆς — καὶ εἶναι τὸ μόνον ἔθνος εἰς τὸν κόσμον τὸ ὁποῖον ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τρεῖς κομμουνιστικὰς ἐπιθέσεις — ὀφείλεται εἰς τὴν πίστιν τῶν τέκνων της πρὸς αὐτὴν καὶ τὰ ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἐνσαρκώνει. Ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἀστείρευτον πηγὴν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ στηρίζονται εἰς τὴν μεγάλην ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ἐχρειάσθη σκληρὸς ἀγὼν διαρκείας τριῶν ἐτῶν καὶ πέντε μηνῶν. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος θὰ ἡμποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀμυντικὴ (μέχρι τέλους 1947), ἡ δευτέρα (1948) ὡς προπαρασκευαστικὴ τῆς τελικῆς ἀντεπιθέσεως καὶ ἡ τρίτη (1949) ὡς τοῦ νικηφόρου τερματισμοῦ.

Ἡ περίοδος ἀμύνης καὶ ἀναπροσαρμογῆς.

Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως χαρακτηρίζεται ἀπὸ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον σταθμῶν χωροφυλακῆς κειμένων εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Οὕτω θὰ ἐξεκαθαρίζοντο οἱ ὄρεινοι ὄγκοι Καϊμακτσαλάν,

Η ΞΕΝΟΚΙΝΗΤΟΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1945 μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΕ συνηντήθησαν εἰς Πετρίτσι τῆς Βουλγαρίας με ἐκπροσώπους τῶν Γενικῶν Ἐπιτελείων τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Οἱ συναντηθέντες ἀπεφάσισαν τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἑλάς, ὁ ὁποῖος ἐφεξῆς θὰ ἀπεκαλεῖτο «Δημοκρατικὸς Στρατός», ὥστε νὰ ἀναλάβῃ ἐπιθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Νοτιοσλαβία ὑπεσχέθη ἀμέριστον βοήθειαν εἰς ὑλικόν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1945 εἶχεν ἀναδιοργανωθῇ ἡ «Ἐπιμελητεία τοῦ Ἀντάρτη», καὶ εἶχε πραγματοποιήσει συγκέντρωσιν πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ ἐφοδίων εἰς κρησφύγετα κείμενα πλησίον τῶν Ἑλληνονοτιοσλαβικῶν συνόρων. Ἡ Κ.Ε. τοῦ Κ.Κ.Ε., συνελθοῦσα ἐν ὁλομελείᾳ τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1946, ἐπέκυρσε τὴν ἀπόφασιν περὶ νέας ἐνόπλου ἀποπείρας πρὸς ἐγκαθίδρυσιν κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος εἰς τὴν χώραν μας.

Εἰς τὸ ἀρχικόν στάδιον ἡ κομμουνιστικὴ δύναμις κρούσεως θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν Ἑλασιτῶν, περὶ τοὺς 4.000, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀρνηθῇ νὰ ἀφοπλισθοῦν μετὰ τὴν συμφωνίαν τῆς Βάρκιζας καὶ ἐκρύπτοντο εἰς διαφόρους ἀπομεμακρυσμένας ὄρεινὰς περιοχάς. (Μεταξὺ αὐτῶν δὲν θὰ εἶναι ὁ Ἄρης Βελουχιώτης. Εἶχε φονευθῇ, τὸν Ἰούνιον 1945, εἰς συμπλοκὴν μετὰ στρατιωτικὴν μονάδα, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ΚΚΕ τὸν εἶχεν ἀποκηρύξει ὡς προδότην, ἐπεὶ δὲ δὲν ἐδέχθη νὰ ἀφοπλισθῇ). Ἀκολουθῶς θὰ ἐνισχύοντο ὑπὸ τῶν Ἑλασιτῶν οἱ ὅποιοι εἶχον καταφύγει εἰς Νοτιοσλαβίαν καὶ ἀνήρχοντο εἰς 8.000. Οὗτοι εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μπουῦλκες, κείμενον εἰς ἀπόστασιν 50 χιλιομέτρων Β.Δ. τοῦ Βελιγραδίου, καὶ ἐξεπαιδεύοντο στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν Νοτιοσλάβων. Ἐπίσης θὰ ἐνισχύοντο καὶ ὑπὸ ἐμπειροπολέμων Ἑλασιτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον συμμορφωθῇ πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ ἀφοπλισμοῦ. Ἡ ἐπιστράτευσις, ἀναγκαστικὴ ἢ ἐθελοντικὴ, θὰ ἀπετέλει τὸ τελευταῖον στάδιον συγκεντρώσεως δυνάμεων.

Ἡ ἔναρξις τῆς νέας — τρίτης, κατὰ σειράν, εἰς διάστημα μικρό-

Ἐν τῷ μεταξύ, εἶχον ἐμφανισθῇ συμμορίαί εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἡ δρᾶσίς των ἤρχισε τὴν 22αν Σεπτεμβρίου, διὰ τῆς σφαγῆς ἀποσπασματος ἐκ 16 χωροφυλάκων εἰς Βασσάραν, καὶ εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπραγματοποίησαν τὴν πρώτην κροῦσιν, διὰ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ σταθμοῦ χωροφυλακῆς Ὑπάτης τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου.

Ἡ ἐξαπόλυσις τῶν πρώτων συμμοριῶν συνεχρονίσθη μὲ ἐπίθεσιν ἐπὶ τοῦ διπλωματικοῦ πεδίου τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ. Τὴν 24ην Αὐγούστου 1946, ἡ Οὐκρανία προσέφυγεν εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας κατηγοροῦσα τὴν Μ. Βρεταννίαν ὅτι μὲ τὰ εἰς Ἑλλάδα στρατεύματά της καθίστα δυνατὴν τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων «μοναρχικῶν» δίωξιν τῶν «δημοκρατικῶν» καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅτι, στηριζομένη εἰς τὴν βρεταννικὴν βοήθειαν, ἐδημιουργεῖ κινδύνους διὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὰ Βαλκάνια, λόγῳ τῶν εἰς βάρος τῆς Ἀλβανίας, Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας προκλήσεών της. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι μὲ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Βουλγαρίαν ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται ἐμπόλεμος κατάστασις. Τὸ Συμβούλιον μετὰ μακρὰν συζήτησιν ἀρχικῶς ἐπὶ τοῦ ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἐγγραφῇ εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν ἡ προσφυγὴ καί, ἀκολουθῶς ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, κατέληξεν εἰς τὴν υἱοθέτησιν, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, διὰ ψήφων 9 ἐναντι 2, ἀμερικανικῆς προτάσεως περὶ ἀποστολῆς ἐπιτροπῆς ἐρεῦνης, κινουμένης ἐλευθέρως ἐκατέρωθεν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ βασίμου τῶν κατηγοριῶν. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἦτο ἀνεκτέλεστος, ἐφ' ὅσον μεταξύ τῶν ἀρνητικῶν ψήφων ἦτο καὶ ἡ τῆς διαθετοῦσης δικαίωμα ἀρνησικυρίας Σοβ. Ἐνώσεως.

Τὸ ἑλληνικὸν θέμα θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας, διὰ τρίτην φορὰν ἐντὸς τοῦ 1946, διὰ τῆς ἀπὸ 30ῆς Νοεμβρίου προσφυγῆς τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία κατήγγειλεν ὅτι οἱ συμμοριῖται ἐδέχοντο βοήθειαν ἐκ μέρους τῶν τριῶν βορείων γειτόνων μας καὶ ἐζήτηι τὴν ἐπὶ τόπου διεξαγωγὴν ἐρεῦνης, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας τῶν κατηγοριῶν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ Σοβ. Ἐνωσις ἐδέχθη τὴν συγκρότησιν τῆς ἐπιτροπῆς, διότι, ἄλλως, ἡ ἀρνησίς της θὰ ἐσήμαινε σιωπηρὰν υἱοθέτησιν τῶν κατηγοριῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐρεῦνης τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν διὰ τὰ Βαλκάνια, ἡ ὁποία συνεκροτήθη ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἑνδεκα μελῶν τοῦ Συμβουλίου, ἤρχισε τὰς ἐργασίας της εἰς Ἀθήνας τὰ μέσα Ἰα-

Βερμίου, 'Ολύμπου, Πίνδου και θά ἐδημιουργοῦντο ἀσφαλεῖς διάδρομοι εἰσόδου τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας ἐκπαιδευμένων κομμουνιστῶν. Κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον θά ἐπεδιώκετο ἡ κατάληψις τῶν ὀρεινῶν ὄγκων Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου.

Ἡ ἐδαφολογικὴ διαμόρφωσις τῆς χώρας μας προσέφερεν, ὡς παρεδέχοντο οἱ Σοβιετικοί, εἴκοσι πέντε ὀρεινοὺς ὄγκους ὡς ὀρμητήρια συμμοριῶν. (Ἐφεξῆς αἱ κομμουνιστικαὶ ὁμάδες θά ἀποκαλοῦνται συμμορίαι, διότι αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπισήμως καὶ διεθνῶς χρησιμοποιοιθεὶς ὅρος χαρακτηρισμοῦ των). Ἡ ὑπαρξὶς ὅμως τόσον ὀρεινῶν ὄγκων καθιστᾷ δύσκολον τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως. Αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις θά ἔπρεπε νὰ κυκλώσουν ὅλα τὰ ὀρμητήρια τῶν συμμοριτῶν, διὰ νὰ τοὺς ἐξουδετερώσουν. Κάθε, δηλαδή, ὀρεινὸς ὄγκος ἀπετέλει καὶ ἓνα ξεχωριστὸν πεδίον μάχης. Ἐπὶ πλέον θά ἔπρεπε μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν νὰ παραμείνουν δυνάμεις ἱκαναὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐπανεγκατάστασιν των. Τέλος αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ προστατεύσουν τοὺς κατωκημένους χώρους καὶ τὰς συγκοινωνίας. Ἡ ἰσχὺς των θά ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλαπλασσία τῶν συμμοριῶν διὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὸ σύνολον αὐτὸ τῶν καθηκόντων των. Καὶ δὲν ἦτο.

Μέχρι Σεπτεμβρίου 1946 οἱ συμμορίται ἐπέτυχον νὰ ἐξουδετερώσουν τοὺς σταθμοὺς χωροφυλακῆς τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ἐν συνεχείᾳ ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον στρατιωτικῶν φρουρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπροστάτευον τὰς παραμεθορίους πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία. Τέλη Σεπτεμβρίου ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δεσκάτης, τὸν Ὀκτώβριον κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Σιατίστης. Τὴν 13ην Νοεμβρίου 1946, χίλιοι συμμορίται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Σκρᾶ ἀποτελουμένης ἐκ δύο διμοιριῶν. Ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ ὀκτάωρον. Ὅταν ἐπεκράτησαν, προέβησαν εἰς ἀπεριγράπτους ὠμότητες. Κατέσφαξαν ὅλους ὅσοι ἐβοήθησαν τὴν φρουράν, μεταξύ τῶν ὁποίων τὴν διδασκάλισσαν Βασιλικὴν Παπαθανασίου. Ἀκολούθως, κατὰ Νοέμβριον, ἐπετέθησαν καὶ ἐξουδετέρωσαν τὰς φρουράς Ἀρχαγγέλου, Νώτιας, Μάνδαλου, Πλικάτι - Χιονάδων, Βάθης Κρουσίων, Νυμφαίου Φλωρίνης, ὥστε νὰ ἀνοίξουν τὴν ἑλληνονοτιοσλαβικὴν μεθόριον. Τὸν Δεκέμβριον, 800 συμμορίται εἰσελθόντες ἐκ Βουλγαρίας προσέβαλον εἰς Θράκην τὴν Κυριακὴν καὶ τὸν Κόρυμβον.

τῆς συνθήκης τοῦ Μοντρέ διὰ τὰ Δαρδανέλλια). Εἰς μήνυμά του, ὁ Πρόεδρος Τρούμαν ἐτόνισεν ὅτι «ἡ ὑπόστασις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπειλεῖται, ὑπὸ τῆς τρομοκρατικῆς δράσεως χιλιάδων τινῶν ἐνόπλων διευθυνομένων ὑπὸ κομμουνιστῶν», ὅτι «ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ὀλιγάριθμος καὶ πενιχρῶς ἐξοπλισμένος». Καὶ συνέχισεν: «Ἐὰν ἡ Ἑλλὰς περιπέσῃ εἰς τὸν ἔλεγχον μιᾶς ἐνόπλου μειονοψηφίας, τὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς γείτονος Τουρκίας θὰ εἶναι ἄμεσον καὶ σοβαρόν. Συγχρόνως, ἀνωμαλίας θὰ διαχυθοῦν εἰς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀνατολήν. Ἐτι μᾶλλον, ἡ ἐξαφάνισις τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου κράτους θὰ ἀσκήσῃ βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἄν δὲν βοηθήσωμεν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν, κατὰ τὴν μοιραίαν αὐτὴν ὥραν, αἱ συνέπειαι θὰ εἶναι βαρυσήμαντοι διὰ τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν».

Τὸ μήνυμα αὐτὸ ποὺ ἀπεκλήθη «Δόγμα Τρούμαν», ἀπετέλεσεν ἀποφασιστικὴν στροφὴν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Δι' αὐτοῦ διεκηρύσσετο, ὡς ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος ἐτόνισεν, ὅτι οἰαδήποτε ἐπιθέσεις, ἄμεσος ἢ ἔμμεσος, ἀπειλοῦσα τὴν εἰρήνην θὰ ἀπετέλει, συγχρόνως, καὶ ἀπειλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν. Αὕτῃ ἡ διακήρυξις, περισσότερον καὶ τῆς βοηθείας, κατέστησε δυνατὴν τὴν σωτηρίαν τῆς χώρας μας. Διότι ὁ Στάλιν ἀντελήφθη ὅτι αἱ Η.Π.Α. ἦσαν ἀποφασισμέναι νὰ πολεμήσουν, διὰ νὰ κρατήσουν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν ἐκτὸς τοῦ παραπετάσματος.

Τὸ νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεκρίθη ὡς πρώτη δόσις βοηθείας τὸ ποσὸν τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ 100 ἑκατ. διὰ τὴν Τουρκίαν, ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Γερουσίας τὴν 22αν Ἀπριλίου, ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων τὴν 9ην Μαΐου καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τὴν 22αν Μαΐου. Αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι εἶχον ἀναλάβει τὴν ἡγεσίαν καὶ τὴν εὐθύνην διασώσεως τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Αὐτὸ κατέστη σαφέστατον διὰ τοῦ λόγου τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε, τὴν 5ην Ἰουνίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Χάρβαρντ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν στρατηγὸς Τζῶρτζ Μάρσαλ. Ἐτόνισεν ὅτι αἱ ΗΠΑ θὰ παρεῖχον τὴν βοήθειάν των εἰς τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ ἐπανεύρουν τὸ προπολεμικὸν ἐπίπεδον ζωῆς καὶ νὰ προχωρήσουν εἰς

νουαρίου 1947. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς ἀπόψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τεσσάρων ἐνδιαφερομένων χωρῶν, ἐκάλεσε καὶ ἐξήτασεν Ἑλληνας ὁλων τῶν παρατάξεων. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἀνέκρινε συλληφθέντας συμμορίτας καὶ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὴν ἡγεσίαν τῶν συμμοριτῶν. Ἀκολούθως συνέχισε τὴν ἔρευνάν της εἰς Βουλγαρίαν, Νοτιοσλαβίαν καὶ Ἀλβανίαν, καί, τέλος, μετέβη εἰς Γενεύην ὅπου συνέταξε τὸ πόρισμά της, δοθὲν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν 23ην Μαΐου. Δι' αὐτοῦ, ἡ πλειονοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπέδεδετο ὅτι ἡ Ἀλβανία, Νοτιοσλαβία καὶ Βουλγαρία παρεῖχον, πράγματι, κάθε δυνατὴν βοήθειαν εἰς τοὺς συμμορίτας (ἐνίσχυσιν εἰς ὑλικόν, καταφύγιον, περίθαλψιν καὶ ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ ἐδάφη των, βάσεις ἐξορμήσεως). Ἡ μειονοψηφία, ἐκ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως καὶ τῆς Πολωνίας, ἐθεώρησεν ὡς ἀποκλειστικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὰς εἰς Ἑλλάδα «ταραχὰς» τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Τὸ δόγμα Τρούμαν.

Ἐν τῷ μεταξῷ, σπουδαιόταται μεταβολαὶ ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ διεθνοῦς πεδίου. Τὴν 21ην Φεβρουαρίου, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ὅτι ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1947 θὰ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ διακόψῃ κάθε βοήθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποσύρῃ, διὰ λόγους οἰκονομιῶν, τὰ στρατεύματά της. Τρεῖς ἡμέρας προηγουμένως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν Μάρκ Ἐθριτζ εἶχεν εἰδοποιήσῃ ὅτι ὅλαι αἱ ἐνδείξεις φέρουν ὡς ἐπικειμένην τὴν κομμουνιστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως, ὁ εἰς Μόσχαν Ἀμερικανὸς πρεσβευτὴς Μπέντελ Σμιθ ἐτηλεγράφει ὅτι μόνη ἡ παρουσία τῶν βρεταννικῶν στρατευμάτων εἶχε μέχρι ἐκείνης τῆς στιγμῆς ἀποτρέψει τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ συνσπισμοῦ.

Ὁ Ἀμερικανὸς Πρόεδρος δὲν ἐδίστασεν. Ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ὅτι θὰ ἔχῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κογκρέσσου, ὅπου ἡ πλειονοψηφία ἦτο ρεπουμπλικανικὴ, ἀπηνθύνθη πρὸς αὐτὸ προσωπικῶς, τὴν 12ην Μαρτίου 1947, καὶ ἐζήτησε τὴν ἔγκρισιν ὅπως προσφέρῃ βοήθειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν (ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν 1945, ἦσκει πίεσιν ἡ Σοβ. Ἐνῶσις διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ἐπαρχιῶν Κάρς καὶ Ἀρνταχάν καὶ τὴν ἀναθεώρησιν

κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δημ. Μαξίμου, εἰς τὴν ὁποίαν, πλὴν τῆς Η.Π.Ε., συμμετέσχον τὰ κόμματα τῆς Ε.Π.Ε. καὶ τοῦ Ναπ. Ζέρβα. Ὁ τελευταῖος ἀνέλαβε τὴν δειύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως, ὁ Παπανδρέου τῶν Ἑσωτερικῶν, ὁ Σ. Βενιζέλος τῶν Ναυτικῶν, Ἐμπ. Ναυτιλίας καὶ Ἑθν. Οἰκονομίας, ὁ Π. Κανελλόπουλος τῆς Ἀεροπορίας. Ὁ Στυλ. Γονατᾶς διετήρησε τὰ Ὑπουργεῖα Δημ. Ἔργων, Μεταφορῶν καὶ Ἀνοικοδομήσεως, ὁ Ἀπ. Ἀλεξανδρῆς ἐτοποθετήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης. Τὰ ὑπόλοιπα ὑπουργεῖα διηύθυνον βουλευταὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Οἱ Κ. Τσαλδάρης, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ Σ. Βενιζέλος ὥρίσθησαν καὶ ἀντιπρόεδροι τῆς κυβερνήσεως. Ὀλίγον ἀργότερον, 19 βουλευταὶ τῆς Η.Π.Ε. συνεκρότησαν ἰδιαίτερον κόμμα, τὸ «Νέον Κόμμα», ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη.

Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1947 ἀπέθανεν, αἰφνιδίως, εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Β'. Ἐπειδὴ ἦτο ἄτεκνος (ἐκ τοῦ γάμου του μὲ τὴν πριγκίπισσαν Ἑλισάβετ τῆς Ρουμανίας, τελεσθέντος τὸ 1921, δὲν ἀπέκτησε τέκνα. Ἀλλωστε, ὀλίγον μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1924 ἐκθρόνισίν του ἡκαγκάσθη νὰ τὴν διαζευχθῇ) ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Παῦλος, ἡλικίας 45 ἐτῶν.

Ὁ Γεώργιος Β' διέθετε πολλὰς ἀρετάς, ψυχραιμίαν, μόρφωσιν, σύνεσιν, σεμνότητα, ἀποφασιστικότητα. Ἐξ ἄλλου εἶχε πολιτικὴν, διπλωματικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν. Ἡ ἀπόφασις του δέ, ἐν συνεχείᾳ τῶν δύο «Ὁχι», ὅπως ἡ Ἑλλάς συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἐδαφῶν τῆς ὑπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀξονος, τὸν καθιέρωσεν ὡς μίαν τῶν ἡρωικῶν προσωποποιήτων τοῦ ἐλευθέρου κόσμου. Ἡ γνώμη του ἠκούετο μετὰ προσοχῆς ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ τῶν Βρετανῶν. Ἐνέπνεε, παρὰ τὰς δημιουργηθείσας ἀντιθέσεις, σεβασμὸν εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Ὁ θάνατός του, ἐξ μόλις μῆνας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς στιγμὰς κρίσιμους διὰ τὴν χώραν, ἀπετέλεσε βαρὺ πλῆγμα διὰ τὸ ἔθνος.

Τὸ θέρος ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ βοηθείας διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὸν Ντουάιτ Γρίσουολντ, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν παρακολούθησιν τοῦ τρόπου διαθέσεως τῆς βοηθείας. Ἡ ἀποστολή, ὡς καὶ ἡ ἀμερικανικὴ πρεσβεία, αἱ ὁποῖαι ἐνδιέφερον διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως,

ανάπτυξιν τῆς οἰκονομίας των. Διότι, χωρίς ὑγιᾶ οἰκονομίαν, οὔτε ἡ πολιτικὴ σταθερότης, οὔτε ἡ εἰρήνη διασφαλίζεται. Ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ ἐκάλεσεν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν χωρῶν τοῦ σοβιετικοῦ συνασπισμοῦ νὰ συνεργασθῶν μετὰ τῶν ΗΠΑ διὰ τὴν κατάρτισιν τετραετοῦς προγράμματος οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως. Ἡ Σοβ. Ἐνωσης ἠρνήθη νὰ συνεργασθῇ, ὅπως καὶ οἱ δορυφόροι τῆς. Εἰς τὴν συνελθοῦσαν, τὸν Ἰούλιον 1947, διάσκεψιν εἰς Παρισίους, πρὸς συζήτησιν τοῦ «Σχεδίου Μάρσαλ», ὡς ἀπεκλήθη ἡ προσφορὰ τῶν Η.Π.Α., μετεῖχον αἱ τρεῖς σκανδιναβικαὶ χῶραι, ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ Γαλλία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Λουξεμβούργον, ἡ Ἑλβετία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία, ἡ Ἰρλανδία, ἡ Ἰσλανδία καὶ αἱ Ἑνωμ. Πολιτεῖαι. Ὡς προέκυψεν, ἐκ τῶν κομισθέντων στοιχείων, ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια διὰ τὴν τετραετίαν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνέλθῃ εἰς 17 δισ. δολλαρίων. Λήγοντος τοῦ ἔτους, τὸ Κογκρέσσον εἶχεν ἐγκρίνει τὸ ποσὸν αὐτό. Ἡ πρώτη δόσις, ἡ ὁποία θὰ ἐκάλυπτε τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 1ης Ἀπριλίου 1948 μέχρι 30 Ἰουνίου 1949, θὰ ἀνῆρχετο εἰς 6 δισ. 800 ἐκ. δολλαρίων.

Ὁ ἀντίκτυπος ἐκ τῆς στροφῆς τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα μετεῖχον εἰς τὰς κυβερνήσεις τῶν περισσοτέρων δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν, ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ πληθυσμὸς ἐπανεῦρε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ μέλλον. Καὶ ἐδέχθη νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς νέας Εὐρώπης.

Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946, ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Τσαλδάρης μετέβη εἰς τὴν Οὐάσιγκτων καὶ συνηντήθη μὲ τὸν Πρόεδρον Τρούμαν. Ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Η.Π.Α. Ὁ Πρόεδρος ἐδέχθη ν' ἀποστείλῃ ὁμάδα ἐμπειρογνώμων, ὑπὸ τὸν Πῶλ Πόρτερ, διὰ νὰ μελετήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Συγχρόνως, ἀπὸ ἀμερικανικῆς καὶ ἀγγλικῆς πλευρᾶς, ὑπεδείχθη εἰς τὸν Τσαλδάρην, ἡ ἀνάγκη διευρύνσεως τῆς κυβερνήσεως, ὥστε νὰ στερηθῇ ἡ διεθνὴς κομμουνιστικὴ προπαγάνδα τοῦ ἐπιχειρήματος τῆς μονοπλεύρου συνθέσεως τῆς. Πράγματι, τὴν 24ην Ἰανουαρίου 1947, ἐσχηματίσθη

200 - 400 και αναλόγως τοῦ λόχου καὶ διμοιριῶν. Διαρκοῦντος τοῦ 1947 οἱ συμμορίται θὰ λάβουν ἐκ τῶν βορείων γειτόνων μας αὐτόματα ὅπλα, πολυβόλα, ὅλμους, πυροβολικόν, ὡς καὶ ἀντιαρματικόν καὶ ἀντιαεροπορικόν ὅπλισμόν.

Κατὰ τὸ πρῶτον τρίμηνον τοῦ 1947, οἱ συμμορίται, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν, ἐξαπολύουν συστηματικὰς ἐπιθέσεις εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεάν, ὥστε νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐσωτερικοῦ κινήματος ἀντιδράσεως κατὰ τῶν μέτρων διώξεως τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Εἰς τὴν πραγματικότητά, μέτρα ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν ἤρχισαν νὰ λαμβάνωνται τὸν Μάϊον, ὁπότε συνελήφθη ὠρισμένος ἀριθμὸς πρῶτην ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν τοῦ Ἑλᾶς. Ἐν συνεχείᾳ ἀνελήφθη προσπάθεια ἐξουδετερώσεως τῶν κομμουνιστικῶν δικτύων πληροφοριῶν. Μόνον τὸν Ὀκτώβριον ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις τῶν κομμουνιστικῶν ἑφημερίδων.

Ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιον, αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἀπεδύθησαν εἰς σειρὰν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ φθινοπώρου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐκκαθαρίσεως τῶν ἐλεγχομένων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν περιοχῶν εἰς Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Βόρειον Ἑλλάδα. Αἱ περιοχαὶ αὗται ἦσαν ἐκτάσεως 26.000 τ.χ. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται παρ' ὅλον ὅτι προεκάλεσαν σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τοὺς κομμουνιστάς, δὲν ἀπέδωσαν τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα. Τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας ἦσαν δύο : 1) Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Τὸν Ἀπρίλιον ὁ ἐθνικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐξ 104.000 ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἠϋξήθησαν, τὸν Ἰούλιον, εἰς 120.000. Ἐξ αὐτῶν, μόνον 66.780, δηλαδὴ τὸ 58% , ἠμποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν δι' ἐπιχειρησιακοὺς σκοποὺς. Οἱ ὑπόλοιποι ἀνῆκον εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις διετέθησαν 40 τάγματα πεζικοῦ, ἕκαστον δυνάμεως 500 ἀνδρῶν, καὶ 36 Λόχοι Ὀρειῶν Καταδρομῶν (ΛΟΚ), ἕκαστος δυνάμεως 120 ἀνδρῶν, δηλαδὴ 24.800. 2) Ἡ υἱοθετηθεῖσα ἐσφαλμένη τακτικὴ, ἡ ὁποία προέβλεπε «στατικὴν ἄμυναν» τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ ἄλλων στρατηγικῆς σημασίας σημείων, καὶ ἐστέρει οὕτω ἐφεδρειῶν τὰς κινουμένας μονάδας, καὶ ὁ περιωρισμένος χρόνος ἐκάστης ἐκκαθαριστικῆς ἐπιχειρήσεως (τόσαι ἡμέραι διὰ τὸν Παρνασσόν, τόσαι διὰ τὸν Ὀλυμπον, τόσαι διὰ τὸ Βέρμιον). Μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ταχθείσης προθεσμίας αἱ μο-

ἔκρινον ὅτι ἐχρειάζετο ὁ σχηματισμὸς κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν δύο παλαιῶν κομμάτων, Φιλελευθέρων καὶ Λαϊκοῦ, ὡς πλέον ἀντιπροσωπευτικῶν. Πράγματι, τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ὠρκίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Θεμ. Σοφούλη, μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Κ. Τσαλδάρην. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 21 ὑπουργείων, ἐδόθησαν 9 εἰς τοὺς Φιλελευθέρους, μεταξύ τῶν ὁποίων τὰ ὑπουργεῖα Δικαιοσύνης, Δημ. Τάξεως καὶ Ἀεροπορίας καὶ 11, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν εἰς τοὺς Λαϊκοὺς. Τὸ ὑπουργεῖον Ναυτικῶν ἀνετέθη εἰς τὸν ναύαρχον Ἄλ. Σακελλαρίου. Ἡ κυβέρνησις Σοφούλη, ἡ ὁποία ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, προσέφερεν ἀμνησίαν εἰς τοὺς συμμορίτας, ἐὰν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας (ἀρχικῶς ἑνὸς μηνὸς καὶ ἀργότερον δύο) παρεδίδοντο μετὰ τοῦ ὅπλισμοῦ των. Ἡ προσφορὰ δὲν ἀπέδωσε. Μόνον 3.419 καὶ αὐτοὶ ὄχι μάχιμοι, παρεδόθησαν. Κατόπιν αὐτοῦ ἤρχισε ἡ ἐφαρμογὴ σκληρᾶς πολιτικῆς. Τὴν 24ην Δεκεμβρίου, τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ ὅλαι αἱ παραφυάδες του ἐκηρύχθησαν ἐκτὸς νόμου. Ἐπαυσεν οὕτω τὸ περίεργον φαινόμενον, τὸ Κ.Κ.Ε. νὰ εὐρίσκεται ἐν ἐπαναστάσει καί, συγχρόνως, νὰ ἀπολαμβάνη πλήρους ἐλευθερίας πολιτικῆς δραστηριότητος.

Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, ἀρχομένου τοῦ 1947, ἤγγιζε τὰς 15.000, ἐκ τῶν ὁποίων, πλέον τοῦ ἡμίσεος, προήρχετο ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Παραπετάσματος. Ἐξ αὐτῶν περὶ τὰς 12.000 εὐρίσκοντο εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Θράκην, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1946, τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν ἀνέλαβε, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Κ.Κ.Ε., ὁ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς καπετάνιος τοῦ Ἑλὰς εἰς Μακεδονίαν Μᾶρκος Βαφειάδης. Οὗτος τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀνήγγειλε τὴν συγκρότησιν τοῦ «Γενικοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος». Ὑπὸ τὰς διαταγὰς του εὐρίσκοντο τὰ ἀρχηγεῖα Πελοποννήσου, Ρούμελης, Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Κεντρικῆς, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Θράκης. Ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1947, ἡ ὁργάνωσις αὐτὴ θὰ μεταβληθῇ. Θὰ συγκροτηθοῦν ταξιαρχίαι, τάγματα, λόχοι, διμοιρίαι. Ἡ δύναμις ἐκάστης ταξιαρχίας θὰ κυμαίνεται μεταξύ 700 - 1.300 ἀνδρῶν, τοῦ τάγματος μεταξύ

Νοεμβρίου, έπεδίωξαν νά καταλάβουν τήν Δυτ. *Ηπειρον. Τò σχέδιόν των προέβλεπε τήν έγκατάστασίν των, κατά τήν πρώτην φάσιν, εις τήν περιοχήν Πωγωνίου - Μουργκάνας - Φιλιατών, ώστε νά άπειλήσουν τò άριστερόν πλευρόν τής 8ης Μεραρχίας, καί κατά τήν δευτέραν φάσιν εις τήν περιοχήν Παραμυθιάς - Σουλίου, ώστε νά άπειλήσουν καί τά νώτα τών έθνικών δυνάμεων. Έπέτυχον, τελικώς, νά έγκατασταθούν εις Μουργκάναν, ή όποία εύρίσκεται έπί τών συνόρων μέ τήν Άλβανίαν, καί τήν έπαρχίαν Πωγωνίου, ή όποία έπίσης στηρίζεται έπί τών άλβανικών συνόρων. Μικραί μονάδες των εισέδυσαν εις τήν περιοχήν Σουλίου, μέ σκοπόν νά άποκόψουν τήν όδόν 'Ιωαννίνων - Πρεβέζης.

Η έπιχείρησις αύτή ήτο καί προπαρασκευαστική τής έπιθέσεως κατά τής Κονίτσης, ή όποία έξαπελύθη τās πρωινās ώρας τής 25ης Δεκεμβρίου 1947 όποτε καί κατελήφθη ή γέφυρα τής Μπουραζάνης καί άπεκόπη ή όδός 'Ιωαννίνων - Κονίτσης. Διά τήν έπίθεσιν κατά τής πόλεως διετέθησαν 2 ταξιαρχίαι συμμοριτών καί δύο πυροβολαρχίαι όρειβατικοῦ πυροβολικοῦ. Διά τήν κάλυψιν τής έπιθέσεως 10 συμμοριτικά τάγματα. Αί δυνάμεις καλύψεως είχον έντολήν νά άποκλείσουν τήν άποστολήν ένισχύσεων εις Κόνιτσαν, διά καταλήψεως τών έλεγχόντων τήν όδόν 'Ιωαννίνων - Κονίτσης πλησίον τοῦ Καλπακίου ύψωμάτων.

Η άμυνα τής Κονίτσης είχεν άνατεθῇ εις τήν 75ην Ταξιαρχίαν, υπό τόν Ταξίαρχον Κ. Δόβαν. Αὔτη άπετελείτο έκ 2 ταγμάτων πεζικοῦ, ένός λόχου Μονάδων Άμύνης Υπαίθρου (Μ.Α.Υ.), ένός οὔλαμοῦ όλμων καί ένός οὔλαμοῦ πυροβολικοῦ. Τραυματισθέντος τοῦ Ταξιάρχου τήν μεσημβρίαν τής 25ης Δεκεμβρίου, τήν διοίκησιν τής Ταξιαρχίας ανέλαβεν ό άντισυνταγματάρχης Γ. Παλλαντάς.

Η μάχη τής Κονίτσης διήρκεσεν έπί έπταήμερον. Οί συμμορίται δέν κατώρθωσαν νά καταλάβουν τήν πόλιν, παρά τās άπεγνωσμένες έπιθέσεις των. Οί άμυνόμενοι άνεφοδιάζοντο άπό άέρος. Αί δυνάμεις τής 8ης Μεραρχίας (διοικητής ύποστράτηγος Άντωνόπουλος Μιχ.) έκινήθησαν άποφασιστικώς. Ένισχυθεῖσαι διά μονάδων Λ.Ο.Κ. καί ύποστηριζόμεναι υπό τής Άεροπορίας έπέτυχον, τήν έσπέραν τής 31ης Δεκεμβρίου, νά φθάσουν εις Κόνιτσαν, άφοῦ έδωσαν σκληράς μάχας, διά τήν ανακατάληψιν τών παρά τò Καλπάκι ύψωμάτων.

νάδες μετεκινούντο διὰ νὰ μετάσχουν ἄλλης, πάλιν περιορισμένης χρονικῆς διαρκείας, ἐπιχειρήσεως.

Ἡ «προσωρινὴ κυβέρνησις συμμοριτῶν».

Τὸν Ἰούλιον 1947, ἀντιπρόσωπος τοῦ Κ.Κ.Ε., ὁμιλῶν εἰς τὸ συνέδριον τοῦ γαλλικοῦ Κ.Κ., τὸ ὁποῖον συνήλθεν εἰς Στρασβοῦργον, ἀνεκοίνωσεν ὅτι ὁ συμμοριτισμὸς θὰ ἀπέκτα ἰδικήν του κυβέρνησιν καὶ ἰδικήν του κρατικὴν ὑπόστασιν. Τὸν Αὐγουστον, τὸ Γενικὸν Ἀρχηγεῖον ἐδημοσίευσεν ἓνα εἶδος Συντάγματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι «τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ δημοκρατία» καὶ ὅτι «τὸ δημοψήφισμα τῆς 1ης Σεπτεμβρίου εἶναι νόθος καὶ ἄκυρος». Τὸν Σεπτέμβριον, ἡ ἡγεσία τοῦ ΚΚΕ ἐκήρυξεν ἐπίσημως τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀπεφάσισε τὴν μετατροπὴν τοῦ Δ.Σ.Ε. εἰς τακτικόν, χωρὶς ἄμεσον ἐγκατάλειψιν τῆς τακτικῆς τοῦ ἀνταρτοπολέμου. Τὴν 23ην Δεκεμβρίου, τέλος, ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τοῦ Βελιγραδίου μετέδιδε τὴν εἴδησιν ὅτι «κάπου στὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας» ἐσχηματίσθη «προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις» μὲ πρωθυπουργὸν καὶ ὑπουργὸν Ἀμύνης τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην. Πρόγραμμα τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης» θὰ ἦτο «ἡ κινητοποίηση ὅλων τῶν λαϊκῶν δυνάμεων, ἡ συγκρότηση δημοκρατικοῦ στρατοῦ, ναυτικοῦ καὶ ἀεροπορίας γιὰ ν' ἀντισταθοῦν στὴν ξένη ἐπίθεσιν, ἡ ἀποκατάστασις στενῶν σχέσεων μὲ τοὺς βαλκανικοὺς γείτονες τῆς Ἑλλάδας».

Ἀλλ' ἡ «προσωρινὴ κυβέρνησις» ἐχρειάζετο κάποιαν πόλιν διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἑδραν της. Οὕτω θὰ ἀπεδείκνυν ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν της τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ θὰ διεξεδίκει τὴν ἀναγνώρισίν της, ἔστω καὶ μόνον ὑπὸ τῶν κομμουνιστικῶν χωρῶν. Δι' αὐτὸ τὸν Ὀκτώβριον κατεβλήθη προσπάθεια, δι' ἐπιμελῶς σχεδιασμένης ἐπιθέσεως, νὰ καταληφθῇ τὸ Μέτσοβον. Ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας αἱ ἦς, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ προσέφερεν ἀστικὸν κέντρον εἰς τοὺς κομμουνιστάς, θὰ ἀπέκοπτε καὶ τὴν ὁδὸν Τρικάλων-Ἰωαννίνων. Θὰ ἔφερε, δηλαδή, εἰς ἀπομόνωσιν τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις τῆς Ἠπείρου, ἐναντίον τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατο νὰ στραφῇ, ἐν συνεχείᾳ, ἡ κυρία κομμουνιστικὴ ἐνέργεια. Ἡ ἐπίθεσις τῶν συμμοριτῶν, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἕξ ἡμέρας, ἀπεκρούσθη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν εἰς Μέτσοβον, οἱ συμμοριταί, τὰ τέλη

1947, 6.977 νεκροί καὶ 5.260 συλληφθέντες. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα εἶχον στρατολογήσει, βιαίως ἢ οἰκιοθελῶς, 10.100 τὸ 1946 καὶ 27.840 τὸ 1947. Ἡ δραστηριότης των κατὰ τὰ δύο αὐτὰ ἔτη ἐκφράζεται μὲ τοὺς ἀκολούθους ἀριθμούς: 1) Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 502, 2) Ἐπιθέσεις κατὰ χωρίων ἢ πόλεων, 599, 3) Ληλασθαί χωρίων, 3.351, 4) Ἀνατινάξεις 115 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 125 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 163 ὁδικῶν γεφυρῶν.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1948 ἐπρόκειτο νὰ διαπράξουν τὸ φοβερότερον ἐγκλημὰ των. Εἰς τὴν συνελθοῦσαν τὴν 3ην Μαρτίου εἰς Βελιγράδιον διάσκεψιν τῆς Βαλκανικῆς Νεολαίας, ἀπεφασίσθη ὅπως ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα ἡλικίας 3 - 14 ἐτῶν, τὰ ὅποια θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κομμουνιστῶν, μεταφερθοῦν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ὅλαι αἱ δυτικαὶ ἔσπευσαν νὰ καταδικάσουν τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν, ἡ ὁποία ἐνεθύμιζε τὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας παιδομάζωμα, τὸ ὅποιον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐπ'ἀνδρωσιν τοῦ Σώματος τῶν Γενιτσάρων. Συμφώνως πρὸς πληροφορίας τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ 23.696 Ἑλληνόπουλα, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων των, μετεφέρθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος, μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1948. Τὸ 1949 ὑπερέβησαν τὰς 25.000. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν ἔλαβεν ἀπόφασιν, τὴν 27ην Νοεμβρίου 1948, ὅπως τὰ παιδιὰ ἐπιστραφοῦν εἰς τοὺς γονεῖς των, ἐφ' ὅσον ἓνας ἐξ αὐτῶν, ἢ, ἐν ἐλλείψει γονέων, ὁ στενώτερος συγγενής, ἐξέφραζε τοιαύτην ἐπιθυμίαν. Μέχρι 26ης Ἀπριλίου 1951 εἶχον ὑποβληθῇ αἰτήσεις διὰ τὴν ἐπιστροφὴν 10.344 παιδιῶν. Μέχρι τέλους 1952 μόνον 540 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1948 ἤρχισαν μὲ ἐντυπωσιακὴν ἐνέργειαν τῶν συμμοριτῶν ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς 10ην Φεβρουαρίου δύναμις 600 συμμοριτῶν μεθ' ἐνὸς ὀρειβατικοῦ πυροβόλου τῶν 75 χιλ. κατῴρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἀσβεστοχώριον. Ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ βάλῃ διὰ τοῦ πυροβόλου ἐναντίον τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης. Ἐρρίφθησαν περὶ τὰ 40 βλήματα, χωρὶς νὰ προξενήσουν ζημίας ἢ θύματα. Κεραυνοβόλος ὑπῆρξεν ἡ ἀντίδρασις τῶν ἐθνικῶν μονάδων. Ἡ θέσις τῶν συμμοριτῶν ἐπεσημάνθη καὶ ἤρχισεν ἀμέσως ἡ καταδίωξις των, ἡ ὁποία συ-

Ἡ ἥττα τῶν κομμουνιστῶν εἰς τὴν Κόνιτσαν ὑπῆρξεν ἀποφασιστικῆς σημασίας : 1) Διότι ἔδωσεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Τίτο, ὁ ὁποῖος ἤδη εὐρίσκετο εἰς προστριβὰς μὲ τὸν Στάλιν, νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης». Τὸ παράδειγμα τοῦ ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη. 2) Διότι ἀπέδειξε τὴν ἀδυναμίαν τῶν συμμοριτῶν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς μεθόδους τοῦ τακτικοῦ πολέμου. 3) Διότι ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἔθνικαὶ δυνάμεις εἶχον προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνταρτικοῦ πολέμου καὶ εἶχον ἀντιληφθῇ τὰς μεθόδους του. 4) Διότι ἐστέρησε τὸν διεθνῆ κομμουνισμόν ἐνὸς τεραστίας σημασίας προπαγανδιστικοῦ ὅπλου. 5) Διότι ἀποκατέστησε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν μεγάλων συμμάχων μας εἰς τὰς ἱκανότητας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1948, ὁ στρατηγὸς Μάρσαλ καθίστα γνωστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι «μία τοιαύτη ἀναγνώρισις (τῆς κομμουνιστικῆς κυβερνήσεως) ὄχι μόνον θὰ ἀντέκειτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἐπίσης σοβαρὰς διεθνεῖς συνεπείας».

Τὴν πόλιν τῆς Κονίτσης ἐπεσκέφθη, ἀμέσως μετὰ τὴν λήξιν τῆς μάχης (7 Ἰανουαρίου) ἡ βασίλισσα Φρειδερίκη, ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀσθενοῦντος βασιλέως, διὰ νὰ μεταφέρῃ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Ἔθνους. Ἐπὶ πλεον, εἰς τὴν πόλιν ἀπενεμήθη τὸ ἀριστεῖον ἀνδρείας διὰ τὴν ἡρωϊκὴν στάσιν τῶν κατοίκων, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης.

Τὸ 1948 καὶ τὸ παιδομάζωμα.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Κονίτσης, ὁ Μᾶρκος μετέβη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου συνηντήθη μὲ ἐκπροσώπους τῶν Γεν. Ἐπιτελείων Νοτιοσλαβίας καὶ Βουλγαρίας. Ἐζήτησεν ἡξημένην βοήθειαν καὶ ἰδίως ἰσχυρὰν ἀεροπορικὴν δύναμιν καὶ πολεμικὰ σκάφη. Τοῦ ἐδόθησαν μόνον ὄλμοι, φλογοβόλα, ἀντιαεροπορικὰ καὶ πυροβολικόν. Ἐκ μέρους δὲ τῆς Ἀλβανίας ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσίν του διάφορα μικρὰ σκάφη διὰ τὴν μεταφορὰν ἐφοδίων εἰς τοὺς συμμορίτας τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τῶν συμμοριτῶν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1948, ἀνῆρχετο εἰς 22.350. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου αἱ ἀπώλειαι τῶν ἦσαν κατὰ τὸ 1946, 599 νεκροὶ καὶ 350 συλληφθέντες, κατὰ τὸ

Καρδίτσης, κατορθώσαντες να εισέλθουν εις την πόλιν, όπου και παρέμειναν μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν τῆς 13ης. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς των ἐφόνευσαν 40 ἰδιώτας. Φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 1.050, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 35% ἦσαν γυναῖκες. Τὴν 22αν καὶ 23ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ναούσης καὶ Ἐδέσσης, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς συμμοριτικῆς δραστηριότητος, κατὰ τὸ 1948, δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τοὺς ἀκολούθους ἀριθμοὺς: 1) Ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 706.2) Ἐπιθέσεις ἐναντίον πόλεων καὶ χωρίων, 958. 3) Ληλατηθέντα χωρία, 2.415. 4) Ἀνατινάξεις 207 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 202 σιδηροδρομικῶν γεφυρῶν, 217 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαι των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἀνῆλθον εἰς 16.662 νεκροὺς καὶ 10.667 συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας. Διὰ τὴν κάλυψίν των ἐστρατολογήθησαν 34.449.

Ὁ ἀπολογισμὸς θὰ ἦτο ἑλλιπὴς ἐὰν δὲν ἀνεφέρετο καὶ ἡ δολοφονία τοῦ ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης Χρήστου Λαδᾶ, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη, εἰς Ἀθήνας, ἔξωθι τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύτσης, τὴν 1ην Μαΐου 1948, Μεγάλην Παρασκευήν.

Ἡ συντριβὴ τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Θεμ. Σοφούλη κατηγορεῖτο, ἀπὸ τοῦ θέρους 1948, ὅτι δὲν διηύθυνεν ἐπιτυχῶς τὸν ἀντισυμμοριακὸν ἀγῶνα. Τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἡ κρατοῦσα δυσφορία, τὴν ὁποίαν συνεμερίζοντο καὶ οἱ Ἀμερικανοί, ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀποσκιρτήσεως σημαντικῆς μερίδος Φιλελευθέρων (Ἀπὸ τοῦ τέλους 1947 οἱ Βενιζελικοὶ φιλελεύθεροι εἶχον ἐπανέλθει εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις εἶχεν ἀνέλθει εἰς 80 βουλευτάς), ὑπὸ τὸν Σοφ. Βενιζέλον καὶ ὁμάδος 10 βουλευτῶν τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ πρωθυπουργὸς ὑπέβαλε τὴν 12ην Νοεμβρίου τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἔδωκεν ἐντολὴν ἀνασχηματισμοῦ. Ἡ Βουλὴ ἐξέφρασε τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὴν ἀνασχηματισθεῖσαν κυβέρνησιν, διὰ πλειονοψηφίας μιᾶς ψήφου. Ἦτο δύσκολον νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Λόγῳ παρεμβληθείσης ἀσθενείας τοῦ πρωθυπουργοῦ ἀνεβλήθη ἡ διευθέτησις τῆς κρίσεως. Ἀρχομένου τοῦ 1949 ἐπετεύχθη συμφωνία σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Θεμ. Σοφούλην, μὲ συμμετοχὴν τῶν Φιλελευθέρων,

νεχίσθη ἐπὶ τριήμερον. Μόλις ἑκατὸν διέφυγον. Οἱ ὑπόλοιποι ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἐκυριεύθη ἐπίσης καὶ τὸ πυροβόλον. Ἡ τρομοκρατικὴ αὐτὴ ἐνέργεια οὐδεμίαν ἐπίδρασιν εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου 1948 αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Ἐντὸς τοῦ μηνὸς ἐξεκαθαρίσθη τὸ Βέρμιον. Τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ ἐκκαθάρισις τῶν Κρουσίων, ἡ ὁποία καὶ ὠλοκληρώθη τὰ τέλη Μαΐου. (Γ' Σῶμα Στρατοῦ, ὑποστράτηγος Θεοδ. Γρηγορόπουλος).

Τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι 7ης Μαΐου. Ἡ ἐπιτυχία ἦτο μερική. Σημαντικὸς ἀριθμὸς συμμοριτῶν ἐπέτυχε νὰ διαφύγῃ.

Τὴν 20ὴν Ἰουνίου ἤρχισε μεγάλη ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Βορείου Πίνδου. Ἀπέβλεπεν εἰς κύκλωσιν, διὰ διεισδύσεως ἐθνικῶν δυνάμεων μεταξὺ ἀλβανικῶν συνόρων καὶ Γράμμου, τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρεινου ὄγκου ὠχυρωμένων συμμοριτῶν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ δίμηνον, ἀλλ' οἱ συμμοριταὶ τελικῶς διέφυγον εἰς τὸ παρακείμενον ὄρεινὸν συγκρότημα τοῦ Βίτσι. Ἀμεσος, ἐν συνεχείᾳ, ἐπιθετικὴ ἐνέργεια κατὰ τοῦ τελευταίου δὲν ἀπέδωκεν ἀποτέλεσμα, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν διαθεσίμων δυνάμεων. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτὴ ἐπέτυχε τακτικῶς, διότι κατελήφθη ὁ ὄρεινός ὄγκος τοῦ Γράμμου, ἀλλὰ δὲν ἀπέφερε στρατηγικῶς, διότι οἱ συμμοριταὶ, παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν, δὲν ἐξουδετερώθησαν, οὔτε ἐξηναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ὄμορα κράτη.

Ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις εἰς τὰς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνοιξεως καὶ τοῦ θέρους ἐνεργηθείσας ἐκκαθαρίσεις τοῦ Καϊμακτσαλάν, Παϊκού, Ἀλῆ - Μπαμπᾶ - Μεντικίου, ὄρεινῶν συγκροτημάτων Β.Α. Κομοτηνῆς καὶ Ἐβρου. Ἀλλ' ὄχι ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Οἱ συμμοριταὶ, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κ.Κ.Ε. εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι τὸ 1948 θὰ ἦτο τὸ «ἔτος τῆς νίκης», παρὰ τὴν συνεχῆ πίεσιν τὴν ὁποίαν ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, προέβησαν διὰ λόγους γοήτρου εἰς ἀντιπερισπασμούς. Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Καστοριᾶς. Ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Τὴν 11ην Δεκεμβρίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς

(άντιστράτηγος Θρασ. Τσακαλώτος). Τὴν 11ην Φεβρουαρίου, οἱ συμμορίται ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Φλωρίνης. Ὑπέστησαν συντριπτικὴν ἥτταν. Ἀπώλεσαν 700 νεκροὺς καὶ 400 αἰχμαλώτους. (Τὴν περιοχὴν ἐπροστάτευεν ἡ 2α Μεραρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποστρατήγου Δημ. Παπαδοπούλου).

Ἡ ἀπόφασις διὰ τὰς ἐπιθετικὰς αὐτὰς ἐπιχειρήσεις ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Κ.Κ.Ε. Ν. Ζαχαριάδη, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1948, εἶχεν οὐσιαστικῶς ἀντικαταστήσει τὸν Μᾶρκον Βαφειάδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμοριτῶν. (Ἡ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Μάρκου ἐγίνε τὴν 31ην Ἰανουαρίου. Εἰς τὴν προεδρίαν τῆς «προσωρινῆς κυβέρνησης», ἡ ὁποία εἶχεν ἐμπλουτισθῇ καὶ δι' ἐνὸς Βουλγάρου καὶ ἐνὸς Ἀλβανοῦ, τὸν ἀντικατέστησεν ὁ Ι. Ἰωαννίδης). Οἱ λόγοι τῆς ἀντικαταστάσεως πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν ρῆξιν Στάλιν - Τίτο καὶ εἰς τὴν πεποιθήσιν τοῦ Ζαχαριάδη ὅτι οἱ συμμορίται διέθετον δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταφέρῃ καίρια πλῆγματα κατὰ τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐκδιώξεως τῆς Νοτιοσλαβίας ἐκ τῆς Κομινφόρμ (τοῦ διεθνoῦς κομμουνιστικοῦ ὄργανου ποὺ τὸ 1947 εἶχε διαδεχθῇ τὴν Κομμιτέρν, δηλαδὴ τὴν Γ' Διεθνῇ, τὴν ὁποίαν, διὰ λόγους ἐντυπώσεων διέλυσε τὸ 1943 ὁ Στάλιν) ἐγίνε τὴν 28ην Ἰουνίου 1948. Τὰ διάφορα Κ.Κ., μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἑλληνικόν, ἔπρεπε νὰ λάβουν θέσιν ἐπὶ τῆς ρήξεως, δηλαδὴ νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Τίτο. Ἀλλ' ἡ Νοτιοσλαβία ἀπετέλει τὴν βᾶσιν ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ συμμοριτισμοῦ. Ἐχθρικὴ στάσις τοῦ Κ.Κ.Ε. κατὰ τοῦ Τίτο θὰ ἐσήμαινε διακοπὴν τῆς βοηθείας. Ὑποστήριξις τοῦ Τίτο δὲν ἦτο ἐξ ἄλλου δυνατὴ, διότι τότε θὰ ἀπεμονοῦτο τὸ Κ.Κ.Ε. ἀπὸ τὸν κομμουνιστικὸν κόσμον. Δὲν ἦτο, ἐξ ἄλλου, βέβαιον ὅτι τὰ ἡγετικά στελέχη θὰ ἐτάσσοντο ὑπὲρ τῆς ρήξεως μετὰ τὴν Μόσχαν. Ὁ Ζαχαριάδης δὲν εἶχεν ἄλλην διέξοδον, παρὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπόσπασιν ἐντυπωσιακῆς νίκης. Ἡ υἱοθέτησις τῆς γραμμῆς Βαφειάδη, περὶ ἐπανόδου τοῦ συμμοριτισμοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν δράσεως κατὰ μικρὰς ὁμάδας, δὲν τὸν συνέφερε, διότι θὰ ἀπετέλει ὁμολογίαν ἥττης. Ἀπεφάσισε νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα, μετὰ τὴν ματαίαν ἐλπίδα ὅτι κάτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ σώσῃ. Καὶ ἠκολούθησε τακτικὴν ἢ ὁποία ὠδήγει εἰς τὴν ἀναπότρεπτον συντριβὴν τοῦ συμμοριτισμοῦ.

Ἡ νέα ἡγεσία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀπεφάσισε νὰ ἐκκα-

τῶν Λαϊκῶν, τοῦ Ἐνωτικοῦ Κόμματος καὶ τοῦ Νέου Κόμματος, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν ἐξωκοινοβουλευτικὸν Ἀλεξ. Διομήδην. Αἱ βασικαὶ γραμμαὶ τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς θὰ ἐχαράσσοντο ὑπὸ πολεμικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ ἀντιπρόεδρου, τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν, Κ. Τσαλδάρη καὶ Π. Κανελλοπούλου, καὶ τῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου ὑπουργῶν Σοφ. Βενιζέλου καὶ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Ἡ κυβέρνησις ὀρκισθεῖσα τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου 1949 ἀνέθεσεν ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνόλου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς τὸν στρατηγὸν Ἀλεξ. Παπάγον, μὲ πλήρεις ἐξουσίας ἀρχιστρατήγου ἐν πολέμῳ. Οὗτος, ἅμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του, ἀντικατέστησε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Γ.Ε.Σ. ἀντιστρατήγον Δημ. Γιαντζὴν διὰ τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Κοσμᾶ, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ εἰς τὸ ἀλβανικὸν μέτωπον, ἀπὸ 10 - 12 - 40 ἕως 5 - 3 - 41, ἀφοῦ προηγουμένως διώκησε τὸ συγκρότημα Κ (10η καὶ 11η Μεραρχία), τὸ ὁποῖον μετέσχε τῆς μάχης τῆς Κορυτσᾶς.

Ἀρχηγοὶ τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου Στρατοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀντισυμμοριακοῦ ἀγῶνος διετέλεσαν οἱ 1) Ἀντιστράτηγος Παν. Σπηλιωτόπουλος (15 Μαΐου 1946 ἕως 20 Φεβρουαρίου 1947), 2) Ἀντιστράτηγος Κων. Βεντήρης (20 Φεβρουαρίου 1947 - 23 Ὀκτωβρίου 1947), 3) Ἀντιστράτηγος Δημ. Γιαντζῆς (23 Ὀκτωβρίου 1947 ἕως 20 Ἰανουαρίου 1949).

Αἱ ἀνωτέρω μεταβολαὶ ἐπραγματοποιήθησαν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ συμμορῖται ἀνέλαβον ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν. Τὴν 11ην Ἰανουαρίου, ἐπέτυχον νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν Νάουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε φρουρὰ 4.600 ἀνδρῶν. Παρέμειναν εἰς αὐτὴν ἐπὶ τριήμερον, μέχρις ἀφίξεως ἐνισχύσεων εἰς τοὺς ὑπερασπιστάς. Κατὰ τὴν παραμονὴν των ἐφόνυσαν τὸν Δήμαρχον καὶ ἄλλους ἰδιώτας, φεύγοντες δὲ ἀπήγαγον 500 κατοίκους, μεταξύ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκας. Ἐπίσης παρέλαβον καὶ τὸ φαρμακευτικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὰ φαρμακεῖα, τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰς κλινικὰς τῆς πόλεως. Τὴν 21ην Ἰανουαρίου κατέλαβον τὸ Καρπενήσι, εἰς τὸ ὁποῖον παρέμειναν ἐπὶ 18 ἡμέρας, διότι, λόγῳ μεγάλης κακοκαιρίας, ἦτο ἀδύνατος ἡ πρὸς τὸ ὄρεινόν αὐτὸ σημεῖον προσπέλασις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀπελευθέρωσις του ἐπετεύχθη μόλις τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὑπὸ μονάδων τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ.

καὶ τῆς λιποταξίας καὶ προδοσίας τοῦ Τίτο». Τὴν ἡμέραν ποὺ μετεδόθη ἡ ἀνακοίνωσις 8.500 συμμορίται εὐρίσκοντο εἰς Ἀλβανίαν, 3.500 εἰς Βουλγαρίαν καὶ 1.000 ἐκρύπτοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνά. Οἱ τελευταῖοι ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν ἢ παρεδόθησαν πρὸ τῆς λήξεως τοῦ 1950.

Ἐνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνακοίνωσιν ὁ Ἀλεξ. Παπάγος προήγετο, βάσει εἰδικῶς ψηφισθέντος νόμου, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου. Ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος μέχρι σήμερον Ἕλλην ἀξιωματικός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπενεμήθη ὁ βαθμὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐξησφάλιζε τὴν ἰσόβιον ἡγεσίαν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Τὸν νικηφόρον τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐπρόλαβε νὰ χαιρετίσῃ ὁ Πρόεδρος Θεμ. Σοφούλης. Ἀπέθανεν ἐκ καρδιακῆς προσβολῆς τὴν 24ην Ἰουνίου εἰς ἡλικίαν 89 ἐτῶν. Ὁ πρεσβύτες πολιτικός εἶχεν ἐργασθῇ ἐντατικῶς διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν κομμουνιστικῶν σχεδίων. Παρὰ τὴν ἡλικίαν του ἐπανειλημμένως ἔσπευσε πλησίον τῶν μαχομένων μονάδων, διὰ νὰ τοὺς μεταδώσῃ τὴν ἀπεριόριστον αἰσιοδοξίαν του διὰ τὴν τελικὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ μαχητικὸν πνεῦμά του, τὸ ὁποῖον παρέμενε ἀμείωτον ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡγήθη τῆς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως εἰς Σάμον, τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα του.

Εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν διεδέχθη ὁ Ἀλεξ. Διομήδης. Οἱ Κ. Τσαλδάρης καὶ Σοφ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων, ὠρίσθησαν ἀντιπρόεδροι. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ σύνθεσις τῆς κυβερνήσεως παρέμεινε ὡς εἶχε τὴν 14ην Ἀπριλίου, ὅτε παρητήθη ὁ Σπ. Μαρκεζίνης.

Ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξε δυσχερέστατος. Ἦχθη εἰς αἴσιον πέρας διότι ἀπόφασις τῆς μεγίστης μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸν κομμουνιστικὸν τρόπον ζωῆς. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς λήξεως τοῦ ἀγῶνος τὰ λάθη τῆς κομμουνιστικῆς ἡγεσίας καὶ αἱ ἐνδοκομμουνιστικαὶ ἔριδες. Ἀλλ' ἀποφασιστικὸς παράγων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ νικηφόρου ἀποτελέσματος ὑπῆρξεν ἡ ἀκατάβλητος θέλησις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων νὰ διατηρήσουν τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον. Αἱ ἀπώλειαι τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις μέχρι τέλους Αὐγούστου 1949 ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ τῆς

θαρίση την 'Ελλάδα ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν. Ἡδη, ἀπὸ τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου 1948 εἶχον ἀρχίσει ἐπιχειρήσεις ἐκκαθαρίσεως τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι συνεχίσθησαν μέχρι τέλους Μαρτίου 1949, (9η Μεραρχία, ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης). Ὅλοι οἱ ἐκεῖ συμμορίται, 4.000, ἐφονεύθησαν, συνελήφθησαν ἢ παρεδόθησαν. Ἀπὸ 1ης Μαΐου ἤρχισεν ἡ ἐπιχείρησις ἐκκαθαρίσεως τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας. Ἐτελείωσε τὴν 19ην Ἰουνίου μὲ πλήρη ἐπιτυχίαν. Ὅλα τὰ ἡγετικά στελέχη τῶν ἐκεῖ μονάδων τῶν συμμοριτῶν ἢ ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν. Ἡ ἐπιχείρησις ἐξετελέσθη ὑπὸ μονάδων τῆς Στρατιωτικῆς Διοικήσεως Στερεᾶς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Κατσώτας Πaus.) καὶ τοῦ Στρατηγείου Κεντρικῆς Ἑλλάδος (ὑποστράτηγος Πεντζόπουλος Θ.) ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἀντιστρατήγου Θρ. Τσακαλώτου. Μετὰ τὰ ἐξάίρετα αὐτὰ ἀποτελέσματα ἀπεφασίσθη ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς κυρίας ἐστίας τῶν συμμοριτῶν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ ἀμυντικῶς ὥργανωμένη περιοχὴ τοῦ Γράμμου - Βίτσι, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 12.500 συμμορίται. Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς περιοχῆς ἤρχισε τὴν 2αν Αὐγούστου καὶ ἔληξε τὴν 29ην τοῦ ἰδίου μηνός, μὲ πλήρη νίκην τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων⁽¹⁾. Ὅσοι συμμορίται διέφυγον εἰς Νοτιοσλαβίαν ἀφωπλίσθησαν ὑπὸ τῶν νοτιοσλαβικῶν ἀρχῶν. Παράλληλοι ἐνέργειαι ἐπὶ τῶν συμμοριτικῶν ἐστιῶν παρὰ τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν μεθόριον κατέληξαν εἰς ἐξ ἴσου ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος εἶχεν, ἐπίσης, συντριβῇ. (Ἡ συμμοριτικὴ δραστηριότης κατὰ τὸ 1949 ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος: 205 ἐπιθέσεις κατὰ στρατιωτικῶν τμημάτων, 278 ἐπιθέσεις ἐναντίον χωρίων ἢ πόλεων, 1.151 λεηλασίαι χωρίων, 121 ἀνατινάξεις σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, 67 σιδ. γεφυρῶν καὶ 53 ὁδικῶν γεφυρῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν συμμοριτῶν ἀνῆλθον εἰς 11.946 νεκροὺς καὶ 8.681 συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας. Ἡ στρατολογία τοὺς ἀπέδωσε 6.006).

Τὴν ἡτταν παρεδέχθη ἡ κομμουνιστικὴ ἡγεσία, δι' ἀνακοινώσεως τῆς 16ης Ὀκτωβρίου 1949. Ἐτονίζετο εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ ἀγὼν ἔπαυε «προσωρινῶς», λόγῳ «τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀντιπάλου

(1) Ἡ ἐπιχείρησις κατὰ τοῦ Γράμμου - Βίτσι ἐνηργήθη ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς Ἡπείρου - Δυτ. Μακεδονίας (ἀντιστράτηγος Κ. Βεντήρης) ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπῆχθησαν τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ (ἀντ. Θρ. Τσακαλώτος) καὶ τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ (ὑποστράτηγος Στυλ. Μανιδάκης).

τική 'Ανεξάρτητος Παράταξις, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Κ. Μανιαδάκη, Κ. Κοτζιᾶ καὶ Θ. Τουρκοβασίλη, παλαιῶν συνεργατῶν τοῦ Ι. Μεταξᾶ, 16, ὁ Π. Κανελλόπουλος 7, ὁ Ν. Ζέρβας, 7, οἱ 'Αγροτικοὶ 3 καὶ τὸ Νέον Κόμμα, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀρχηγὸς Σπ. Μαρκεζίνης ἀπέτυχεν, 1.

Τὴν πρώτην μετεκλογικὴν κυβέρνησιν ἐσχημάτισεν ὁ Σοφ. Βενιζέλος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ παρὰ μόνον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κανελλοπούλου, ἤναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Τὴν 15ην 'Απριλίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας τῶν Φιλελευθέρων, τῆς ΕΠΕΚ καὶ τοῦ Παπανδρέου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ν. Πλαστήρα. Ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος ἐπέμενε νὰ ἐφαρμόσῃ πολιτικὴν ἐπιεικείας εἰς μεγάλην ἔκτασιν ἔναντι τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν, ἡ συνοχὴ τῆς κυβερνήσεως ὑφίστατο καθημερινὰς δοκιμασίας. Τελικῶς οἱ Φιλελεύθεροὶ ἤναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἐξ αὐτῆς τὰ τέλη Αὐγούστου. Παρὰ τὴν προσχώρησιν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων τῆς ὁμάδος Ζέρβα καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Παπανδρέου, ὁ Σοφ. Βενιζέλος δὲν ἤμπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐκ νέου συνεργασίαν μὲ τὸ Λαϊκὸν Κόμμα. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐσχηματίσθη κυβέρνησις ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, τῆς ὁποίας μετεῖχον οἱ Λαϊκοὶ καὶ ὁ Παπανδρέου. Ἐπέζησε μέχρι τέλους Ὁκτωβρίου, ὅποτε τὸ Λαϊκὸν Κόμμα διασπασθὲν ἤναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἡ κυβέρνησις, ὁμως, παρέμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐλλείψει ἄλλης λύσεως. Διότι ἡ ΕΠΕΚ ἡξίου νέας ἐκλογάς, ἀρνούμενη κάθε συνεργασίαν.

Ἡ κυβέρνησις, καίτοι στερουμένη αὐτοδυνάμου πλειονοψηφίας, θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν, δεδομένης καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουνίου 1950 προκληθείσης διεθνοῦς ἐντάσεως, κατόπιν τῆς ἐναντίον τῆς νοτίου Κορέας κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, ἐὰν τὴν 31ην Μαΐου 1951 ὁ ἀρχιστράτηγος Ἄλεξ. Παπάγος δὲν ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του, κατόπιν συγκρούσεώς του μὲ τὸν Βασιλέα. Ὁ στρατάρχης ἦτο δημοφιλής. Ἡ κοινὴ γνώμη εἶχε δυσφορήσει. Ὁ Βενιζέλος ἀπεφάσισε νὰ προσφύγῃ εἰς νέας ἐκλογάς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπετύγχανε τὴν ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἀποτρέποντος τὸν κατακερματισμὸν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὸς ὁ σχηματισμὸς σταθερᾶς κυβερνήσεως. Πράγματι, ἡ Βουλὴ ἐδέχθη νὰ ψηφίσῃ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀποκληθείσης ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς, ἡ ὁποία ἡνύκει

θελήσεως αὐτῆς: Ἀξιωματικοὶ νεκροὶ 877, ὀπλῖται νεκροὶ 9.591, ἀξιωματικοὶ τραυματίαι 2.129, ὀπλῖται τραυματίαι 31.669, ἀξιωματικοὶ ἐξαφανισθέντες 193, ὀπλῖται ἐξαφανισθέντες 5.276, σύνολον 49.735. Εἰς τὰς ἀπωλείας αὐτὰς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ 1.515 νεκροί, οἱ 159 ἀγνοούμενοι καὶ οἱ 2.605 τραυματίαι τῆς Χωροφυλακῆς, ὡς καὶ οἱ 3.023 ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ἰδιῶται, διότι, παρὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θανάτου, ἠρνήθησαν νὰ τοὺς προσφέρουν τὴν συνεργασίαν των.

Ἐπληρώθη ἐκ νέου ἀκριβὰ ἡ διασφάλισις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗΝ

Ὁ τερματισμὸς τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπέβαλε τὴν βαθμιαίαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὴν ὁμαλότητα, διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ ἀναθεωρηθέντος ὑπὸ εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς Συντάγματος καὶ τῆς διενεργείας νέων ἐκλογῶν, ἐφ' ὅσον, ἄλλωστε, τὸν Μάρτιον 1950, ἔληγε καὶ ἡ βουλευτικὴ περίοδος. Διαφωνία ὅμως τῶν δύο συνεργαζομένων κομμάτων ὠδήγησε, τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, εἰς παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Ἀλεξ. Διομήδους. Ὁ Βασιλεὺς ἀνέθεσε τότε τὸν σχηματισμὸν ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν τέως Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Ἰωάν. Θεοτόκην. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσηγήθη διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ προκήρυξιν ἐκλογῶν διὰ τὴν 5ην Μαρτίου. Καὶ πάλιν ἐφηρμόσθη ἡ ἀναλογικὴ, ὡς ἐκλογικὸν σύστημα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν περιορίσθη εἰς 250.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν δὲν ἔδωσε πλειονοψηφίαν οὔτε εἰς συνασπισμὸν δύο κομμάτων. Οἱ λαϊκοὶ ἐκέρδισαν 62 ἔδρας καὶ οἱ Φιλελεύθεροι 56. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἔλαβον ἡ Ἐθνικὴ Προσδευτικὴ Ἐνωσις Κέντρου, νεοσυγκροτηθεῖς πολιτικὸς σχηματισμὸς ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήρα, 45, τὸ κόμμα τοῦ Γ. Παπανδρέου 35, ἡ Δημοκρατικὴ Παράταξις ὑπὸ τοὺς Ι. Σοφιανόπουλον καὶ Ἀλεξ. Σβῶλον, ὑποστηρικθεῖσα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὁπαδῶν τοῦ ΕΑΜ, 18, ἡ Πολι-

ἀπετελεῖτο ἐκ 14 ἄρθρων. Προέβλεπε τὴν συνεργασίαν τῶν 12 χωρῶν εἰς τὸν στρατιωτικόν, πολιτικόν, οἰκονομικόν καὶ κοινωνικόν τομέα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἐπρόκειτο περὶ ἀμυντικῆς στρατιωτικῆς συμμαχίας. Ἡ δημιουργία Ὁργανισμοῦ τοῦ Βορειοατλαντικοῦ Συμφώνου (NATO), μὲ ἀνώτατον ὄργανον διευθύνσεως (τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν) καὶ ἀνώτατον κοινὸν στρατηγεῖον, ἐπιστοποίησεν ὅτι ἱερωταρχικὸς σκοπὸς τῆς Συμμαχίας ἦτο ἡ ἀμυνα κατὰ ἐνδεχομένης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως. Ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ συμφώνου, ἐπεζήτησεν τὴν ἔνταξιν της εἰς τὴν Συμμαχίαν. Ἐπειδὴ συνεχίζετο ὁ συμμοριτοπόλεμος, αἱ μικρότεραι τῶν χωρῶν τῆς συμμαχίας ἀντετάχθησαν, διότι ἐφοβοῦντο ἐμπλοκὴν τῶν εἰς αὐτόν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ συμμοριτοπολέμου ἐπανελήφθη ἡ προσπάθεια. Ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας τὸν Σεπτέμβριον 1951, ὅταν τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν ἀπεφάσισε τὴν ἔνταξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Τὸ πρωτόκολλον προσχωρήσεως τῶν δύο χωρῶν ὑπεγράφη εἰς Λονδῖνον τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὑπὸ τῶν ἀναπληρωτῶν τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀποτελούντων τὸ μόνιμον Συμβούλιον τοῦ NATO, καὶ μέχρι τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1952 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων τῶν 12 Κρατῶν - Μελῶν. Ἡ πανηγυρικὴ εἰσδοχὴ τῶν δύο νέων μελῶν ἔγινε τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου εἰς Λισσαβῶνα, ὅπου εἶχε συνέλθει τὸ συμβούλιον τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ NATO ἐξησφάλιζε τὴν χώραν μας ἀπὸ πάσης κομμουνιστικῆς ἐπιθέσεως, διότι θὰ τῆς παρέχετο ἡ ἄμεσος βοήθεια τῶν ὑπολοίπων μελῶν. Ἡ παροχὴ ἀμέσου βοηθείας διησφαλίζετο διὰ τοῦ κοινοῦ στρατηγεῖου, ὡς καὶ τῶν περιφερειακῶν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων περιλαμβάνεται καὶ τὸ στρατηγεῖον ΝΑ Εὐρώπης τὸ ἐδρεῖον εἰς Σμύρνην. Ἐπὶ πλέον, διὰ τῆς εἰσόδου της εἰς τὸ NATO ἡ Ἑλλάς ἐξησφάλιζε καὶ τὴν παροχὴν ἐνισχύσεως διὰ τὴν κάλυψιν ποσοστοῦ τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, ὡς καὶ τὸν ἐφοδιασμὸν της εἰς πολεμικὸν ὕλικόν.

Κυβέρνησις Παπάγου.

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα προέβη εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ ἀναθεωρηθέντος ὑπὸ τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Συντάγματος. Κατόπιν συμφωνίας τῶν κομμάτων ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν Βουλὴν τῆς 9ης Σεπτεμ-

τά μεγάλα κόμματα. Αυτό προεκάλεσε την δυσφορίαν τοῦ Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος παρητήθη.

Ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου, παρὰ ταῦτα, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ τὴν προκήρυξιν νέων ἐκλογῶν διὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1951. Ἀμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν, ὁ στρατάρχης Παπάγος ἀνεκοίνωσεν ὅτι θὰ μετείχεν εἰς αὐτάς, ἐπὶ κεφαλῇς νέου πολιτικοῦ σχηματισμοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὸς Συναγερμός». Οὗτος ἀπετελέσθη ἐκ τῶν λαϊκῶν βουλευτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος ματὰ τὴν διάσπασιν, τῶν ὁμάδων Κανελλοπούλου καὶ Μαρκεζίνη, μεγάλης μερίδος βουλευτῶν τοῦ Παπανδρέου καὶ πολλῶν νέων στοιχείων. Εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπέτυχε νὰ κερδίσῃ 114 ἔδρας, ἐπὶ συνόλου 258, ἐνῶ ἡ ΕΠΕΚ ἐλάμβανε 74, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων 57, τὸ Λαϊκὸν 2, ἡ Ἑνιαία Δημοκρατικὴ Ἀριστερὰ (ΕΔΑ), ἰδρυθεῖσα τὸν Αὐγούστου τοῦ 1951 εἰς ὑποκατάστασιν τοῦ ΚΚΕ, 10, τὸ Ἀγροτικὸν 1.

Καὶ ἡ νέα Βουλὴ δὲν προσεφέρετο διὰ σταθερὰν κυβέρνησιν. Προσπάθειαι σχηματισμοῦ κυβερνήσεως συνεργασίας τῶν τριῶν μεγάλων κομμάτων ἢ τοῦ Συναγερμοῦ καὶ τῆς ΕΠΕΚ ἀπέτυχον. Ὁ στρατάρχης ἔκρινεν ἐπιβεβλημένην τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν μὲ τὸ πλειονοψηφικὸν σύστημα, ὥστε ἡ χώρα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν σταθερὰν κυβέρνησιν τὴν ὁποίαν ἐχρειάζετο. Ὁ Βασιλεὺς δὲν συνεφώνει πρὸς τὴν λύσιν αὐτήν. Κατόπιν τούτου, τὴν 27ην Ὀκτωβρίου, ἐσχηματίσθη κυβέρνησις συνεργασίας ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Ν. Πλαστήραν, ὁ ὁποῖος ὑποστὰς μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐγκεφαλικὴν συμφόρησιν ἔπαυσεν ἐπὶ μακρὸν διάστημα νὰ ἀσκῇ τὰ καθήκοντά του. Ὁ ἀντιπρόεδρος Σοφ. Βενιζέλος τὸν ἀνεπλήρωνεν.

Εἵσοδος εἰς ΝΑΤΟ.

Ἐπὶ τῆς τελευταίας κυβερνήσεως Πλαστήρα (ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 ἀπέθανε τὸ θέρος 1953) ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνταξις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν τὴν 18ην Φεβρουαρίου 1952. Τὸ Σύμφωνον τοῦ Βορείου Ἀτλαντικοῦ ὑπεγράφη τὴν 4ην Ἀπριλίου 1949, εἰς Οὐάσιγκτων, ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελγίου, Καναδᾶ, Δανίας, Γαλλίας, Ἰσλανδίας, Ἰταλίας, Λουξεμβούργου, Ὀλλανδίας, Νορβηγίας, Πορτογαλλίας, Μ. Βρεταννίας καὶ Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Τὸ Σύμφωνον

ζημίας κατά την διάρκεια της ύπ' αὐτῶν κατοχῆς τῶν ἐδαφῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Τὸ σύνολον τῶν ζημιῶν τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς δράσεως τῶν ἰταλικῶν, γερμανικῶν καὶ βουλγαρικῶν στρατευμάτων κατοχῆς ὑπελογίσθη, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας ἐπιτροπῆς τῆς διασκέψεως, εἰς 8,5 δισεκατομμύρια δολλαρίων.

Πλέον τῶν 2.000 χωρίων καὶ κωμοπόλεων κατεστράφησαν, τὸ 25% τοῦ συνόλου τῶν οἰκοδομῶν τῆς χώρας εἶχε καταρρεύσει ἢ καταστῇ ἀκατοίκητον, ἡ κτηνοτροφία εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται λόγῳ διαρπαγῆς, τὸ 30% τῶν δασῶν εἶχε πυρποληθῇ, ἡ καλλιέργησιμος γῆ ἐμειώθη κατὰ 25%. Ἡ παραγωγή καπνοῦ καὶ βάμβακος εἶχεν ὀλοκληρωτικῶς ἀνασταλῇ. Τὸ 90% τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ.

Ἡ καταστροφή τῶν ἔργων ὑποδομῆς ἦτο καθολικῇ. Τὸ 90% τοῦ τροχαίου σιδηροδρομικοῦ ὕλικου, ὅλαι αἱ σιδηροδρομικαὶ γέφυραι μήκους ἄνω τῶν 10 μέτρων, ὅλαι αἱ σήραγγες, τὸ ἥμισυ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου καὶ ὅλαι αἱ ὁδικοὶ γέφυραι μήκους ἄνω τῶν 6 μέτρων, εἶχον ἀνατιναχθῇ. Οἱ κυριώτεροι λιμένες εἶχον ἀχρηστευθῇ. Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου εἶχεν ὑπερπληρωθῇ διὰ τεραστίων ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων. Ἐχρειάσθησαν πέντε ἔτη διὰ τὴν ἀπόφραξίν της. Τέλος ὁ πληθυσμὸς εἶχε δεκατισθῇ. Οἱ θανόντες κατὰ τοὺς 42 μῆνας τῆς κατοχῆς ἐξ ἀσιτίας ἢ ἐκτελεσθέντες ὑπὸ τῶν τριῶν κατακτητῶν ἀνῆλθον εἰς τὰς 500.000. Οἱ ἐπιζήσαντες ἦσαν ἐξηντλημένοι λόγῳ ὑποσιτισμοῦ. Κατὰ τὸν χειμῶνα 1941 - 42 ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τοῦ λαοῦ ἐλάμβανε περὶ τὰς 900 θερμίδας ἡμερησίως, ἔναντι τῶν 2.800, ποὺ θεωροῦνται κανονικὸν ἐπίπεδον διατροφῆς. Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1942 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ἡ κατάστασις ἐβελτιώθη. Ὁ μέσος ὅρος θερμίδων ἀνῆλθεν εἰς 1.400. Ἀλλ' ὁ ὑποσιτισμὸς συνεχίσθη μὲ συνέπειαν τὴν αὐξησιν τῶν κρουσμάτων φυματιώσεως. Τὸ 1945 ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν θανάτων ἐκ τῆς ἀσθeneίας αὐτῆς ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ἐπίσης εἶχε κατακτήσει τὸ ρεκόρ τῆς ἐλονοσίας. Τὸ 1/3 τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε προσβληθῇ.

Ὡς ἀνεπτύχθη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον οἱ σύμμαχοι ἐπρόνοησαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν. Παρὰ ταῦτα μόνον τὸν Ἀπρίλιον 1946 κατέστη δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡμερησίᾳ ποσότης τροφίμων κατ' ἄτομον περιέχουσα 2.300 θερμίδας.

βρίου 1951 τὸ δικαίωμα ὅπως, ἐντὸς διμήνου ἀπὸ τῆς καταρτίσεώς της εἰς Σῶμα, ψηφίσῃ τὸ νέον Σύνταγμα. Ἡ διαδικασία δὲν ἦτο ἡ συνταγματικῶς προβλεπομένη. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις συνταγματικοῦ χάρτου, ἀπὸ τοῦ 1935, ἐπέτρεπε τὴν κατ' οἰκονομίαν ἀντιμετώπισιν τοῦ ζητήματος. Τὴν συμφωνίαν ὅμως τῶν κομμάτων δὲν εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος, ὁ ὁποῖος ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασίν του νὰ πολιτευθῇ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ σχετικοῦ πρακτικοῦ. Ἐφ' ὧ καὶ τὸ νέον Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1952, ἐψηφίσθη μόνον ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῆς ΕΠΕΚ, τῶν Φιλελευθέρων καὶ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος. Ὁ Ἑλληνικὸς Συναγερμὸς ἀπέσχε τῆς ψηφοφορίας. Δὲν ἤρνήθη ὅμως νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ νέον καταστατικὸν χάρτην.

Παρὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ NATO, ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα δὲν ἤμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς πλειονοψηφίας, τὴν ἐντύπωσιν σταθερᾶς κυβερνήσεως, μόνης ἱκανῆς νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ νομισματικόν, δημοσιοοικονομικόν καὶ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ὄταν, μάλιστα, τὸν Αὐγούστου 1952, ἡ πλειονοψηφία της ἐμειώθη διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τριῶν ἐκ τῶν βουλευτῶν της, ἀπεφασίσθη ἡ διενέργεια νέων ἐκλογῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξησφαλίζετο ἐκλογικὸς νόμος περὶ καθιερώσεως ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος τοῦ πλειονοψηφικοῦ, ὥστε νὰ προέλθῃ ἰσχυρὰ πλειονοψηφία.

Αἱ νέαι ἐκλογαὶ διενεργήθησαν τὴν 16ην Νοεμβρίου 1952 καὶ ἔδωσαν συντριπτικὴν νίκην εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Συναγερμὸν, ὁ ὁποῖος, ἐπὶ συνόλου 300 ἐδρῶν, ἔλαβε 247. Ὁ συνασπισμὸς ΕΠΕΚ - Φιλελευθέρων ἐκέρδισε μόνον 53 ἐδρας. Ὁ Ν. Πλαστήρας, ὡς καὶ οἱ περισσότεροι τῶν ὑπουργῶν του, ἀπέτυχον. Ἡ ΕΔΑ οὐδεμίαν ἐδραν ἔλαβε. Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ὁ στρατάρχης Παπάγος ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν μὲ ὑπουργὸν Συντονισμοῦ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνην, Ἐξωτερικῶν τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον, Ἐθνικῆς Ἀμύνης τὸν Π. Κανελλόπουλον καὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου τὸν Ἐμμ. Τσουδερόν.

Ἡ Ἀνασυγκρότησις.

Ἡ διάσκεψις εἰρήνης τῶν Παρισίων, τοῦ θέρους 1946, ἡσχολήθη καὶ μὲ τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων τὰς ὁποίας ὠφείλον νὰ πληρώσουν αἱ ἡττηθεῖσαι χῶραι, διὰ τὰς προξηνηθείσας παρ' αὐτῶν

προβλήματος, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν τῶν λιμενικῶν ἐγκαταστάσεων. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος αὐτοῦ θὰ ἐχρειάζοντο 592 ἑκατ. δολλ. εἰς συνάλλαγμα καὶ τὸ ἰσόποσον 465 ἑκατ. δολλ. εἰς δραχμάς. Καὶ ὁ τερματισμὸς τοῦ συμμοριτοπολέμου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπετεύχθη παρὰ μόνον τὰ τέλη Αὐγούστου 1949. Ἡ ἀτυχὴς αὕτῃ συγκυρία εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διάθεσιν τῶν 550 ἑκατ. δολλαρίων, τῶν χορηγηθέντων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, διὰ τὴν περίοδον Ἰούλιος 1948 - Ἰούνιος 1950 εἰς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, εἰς τὴν διατήρησιν δηλαδὴ τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τοῦ ὑφισταμένου τὸ 1948.

Κατέστη ἀπαραίτητος ἡ κατὰ τὸ 1950 ἀναθεώρησις τοῦ προγράμματος καὶ ἡ μείωσις τῶν ποσῶν ἀπὸ 592 ἑκατ. δολλάρια εἰς 375 καὶ ἀπὸ 465 εἰς 289. Τὰς εἰς συνάλλαγμα δαπάνας θὰ τὰς ἀντιμετωπίζαμεν διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ. Αἱ δραχμαὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ εὑρεθοῦν εἰς Ἑλλάδα. Καὶ ἦτο ἀδύνατον. Ὁ προϋπολογισμὸς ἦτο ἐλλειμματικός, ἡ δημοσία πίστις ἀνύπαρκτος. Τὸ νόμισμα εἶχε περαιτέρω ὑποτιμηθῇ. Ἡ τιμὴ τοῦ δολλαρίου εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὰς 15.000 δραχμάς καὶ τῆς ἀγγλικῆς λίρας εἰς 42.000 (μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1949 ὑποτίμησίν της ἐναντι τοῦ δολλαρίου). Ἐσωτερικὸς δανεισμὸς ἀπεκλείετο. Ἡ ἀποταμίευσις ἐγένετο δι' ἀγορᾶς χρυσῶν λιρῶν. Οὔτε εἰς τὰς Τραπεζὰς δὲν ὑπῆρχεν ἐμπιστοσύνη, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν πρόπολεμικῶν καταθέσεων, λόγῳ τοῦ πληθωρισμοῦ τῆς κατοχῆς, τὴν ὁποίαν ἐνομιμοποίησεν ὁ Α.Ν.18/1944.

Ἐκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Σοφ. Βενιζέλου νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα καὶ νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του ὁ καθηγητὴς Κυρ. Βαρβαρέσος. Οὗτος ὑπέβαλε τὴν ἐκθεσὶν του τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1952. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ὁλόκληρος ὁ ἐπίλογός της: «Ἡ πρόοδος, ἡ ὁποία συνετελέσθη εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὴν παρελθούσαν πενταετίαν (1946 - 1951), χάρις εἰς τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἄνευ προηγουμένου γενναιοδωρίαν τῶν Η.Π.Α., εἶναι ἀξιοθαύμαστος, ἡ δὲ προοπτικὴ διὰ τὸ μέλλον οὐδέποτε ἦτο καλλιτέρα, διότι σήμερον ἔχομεν ἐξησφαλισμένον τὸ ἀμέριστον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προστασίαν τῆς ἰσχυροτέρας χώρας τοῦ κόσμου. Αἱ σημεριναὶ μας δυσχέρειαι δὲν ὀφείλονται εἰς ἀνεπάρκειαν ὑλικῶν μέσων, διότι οὐδέποτε τὰ εἰς τὴν διάθεσίν μας ὑλικά μέσα ἦσαν ἀφθονώτερα ἀπὸ σήμερον (ἀνέφερε, χαρακτηριστικῶς, εἰς τὴν ἐκθεσὶν του, ὅτι

Διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία εἰς τὰ προπολεμικά ἐπίπεδά της, ἐχρειάζετο νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἡ παραγωγικὴ μηχανή. Ἀπετέλει ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἡ κίνησις της καὶ διὰ τὴν αὐξησιν τῶν πρὸς διάθεσιν προϊόντων καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν φορολογητέας ὕλης, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ὑπῆρχον κρατικὰ ἔσοδα. Ἡ Οὐνρρα δὲν ἡμέλησε τὴν πλευρὰν αὐτὴν. Ἐφερε πρῶτας ὕλας καὶ γεωργικά μηχανήματα. Ἐξ ἄλλου, τὸν Ἰανουάριον 1946, ἡ ἀμερικανικὴ τράπεζα Ἐξαγωγῶν - Εἰσαγωγῶν μᾶς ἐχορήγησε δάνειον 25 ἑκατομμυρίων δολλαρίων διὰ τὴν ἀγορὰν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ μας. Τὸν ἐπόμενον μῆνα, ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μας 10 ἑκατ. δολλάρια, διὰ τὴν ἀγορὰν πλεονάζοντος πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ 45 ἑκατ. δολλάρια, δι' ἀγορὰν ἀμερικανικῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐκ τῶν ναυπηγηθέντων διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, τῶν γνωστῶν «λίμπερτις». Χάρις εἰς τὴν ἀμερικανικὴν προσφορὰν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀγορὰ 100 πλοίων τοῦ τύπου αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν ἀναδημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἡ τρίτη κομμουνιστικὴ ἐπίθεσις παρημποδίσε τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ προσέθεσε νέα προβλήματα. Εὐτυχῶς, ἦλθεν ἐγκαίρως ἡ ἀμερικανικὴ βοήθεια. Ἀρχικῶς ὑπελογίσθη ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν 300 ἑκατ. δολλαρίων τοῦ Δόγματος Τρούμαν θὰ διετίθετο διὰ κάλυψιν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς οἰκονομίας. Ταχέως ἔγινε φανερόν ὅτι τὸ ποσὸν τῆς στρατιωτικῆς βοήθειας δὲν ἦτο ἐπαρκές. Τελικῶς, ἐκ τῶν 648 ἑκατ. δολλαρίων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδόθησαν βάσει τοῦ Δόγματος Τρούμαν, τὰ 529 ἀπερρόφησαν αἱ πολεμικαὶ δαπάναι.

Τὸ Σχέδιον Μάρσαλ, ὡς προελέχθη, προέβλεπε τετραετὲς πρόγραμμα ἀνασυγκροτήσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Τὸ καταρτισθὲν δι' ἡμᾶς πρόγραμμα προέβλεπε τὴν ἀνάπτυξιν βιομηχανιῶν, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή θὰ ἐμείωνε τὰς εἰσαγωγάς, τὴν ἀξιοποίησιν τῶν κοιτασμάτων βωξίτου καὶ λιγνίτου, τὴν αὐξησιν τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας, τὴν κατὰ 40 % αὐξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σιδηροδρομικοῦ καὶ ὁδικοῦ δικτύου, τὸν ἐκσυγχρονισμόν τῶν τηλεπικοινωνιῶν, τὴν ἀνέγερσιν 200.000 κατοικιῶν, πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ στεγαστικοῦ

Ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα, λόγω ἀνεπαρκoῦς κοινοβουλευτικῆς βάσεως, δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐφαρμόσῃ μακροπρόθεσμον οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Περιορίσθη εἰς τὴν λήψιν μέτρων πρὸς συστολήν τῶν πληθωριστικῶν τάσεων καὶ τὴν ἔναρξιν ἐκτελέσεως ὀρισμένων ἔργων ὑποδομῆς. Τὸ θέρος 1952 ἐθεμελιώθησαν τὸ θερμοηλεκτρικὸν ἐργοστάσιον Ἀλιβερίου καὶ τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα Λάδωνος, Λούρου καὶ Ἄγρα.

Σταθεροποίησις νομίσματος.

Τὸ ἔργον τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως ἀνέλαβεν ἡ κυβέρνησις Παπάγου διὰ τοῦ ὑπουργοῦ Συντονισμοῦ Σπυρ. Μαρκεζίνη. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1953 ἀνεκοινώθη ἡ εἰσαγωγή νέας δραχμῆς ἴσης ἀξίας πρὸς 1.000 παλαιάς. Ἡ ἰσοτιμία πρὸς τὸ δολλᾶριον καθορίζετο εἰς 30 νέας δραχμάς. Κατηργήθησαν οἱ ἐπὶ τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν περιορισμοί, ὥστε, διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ, νὰ ἐπιτευχθοῦν αἱ καλῦτεραι δυναταὶ τιμαί. Ἀνηγγέλθη ἡ κατάρτισις μακροχρονίου προγράμματος ἀναπτύξεως, τοῦ ὁποίου αἱ λεπτομέρειαι ἐδόθησαν εἰς τὴν δημοσιότητα μετὰ τετράμηνον. Προέβλεπε τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων εἰς τὴν πεδιάδα Θεσσαλονίκης, ἀρδευτικῶν καὶ ἀντιπλημμυρικῶν εἰς τὸν Ἀχελῶν, ἀνέγερσιν θερμοηλεκτρικοῦ ἐργοστασίου 40.000 KW εἰς Πτολεμαῖδα, πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν ἐκεῖ λιγνιτῶν, ὑδροηλεκτρικῶν εἰς Μέγδοβα καὶ Ἀχελῶν 84.000 KW καὶ 184.000 KW ἀντιστοίχως, κατασκευὴν δικτύου συνδέσεως τῶν ἡλεκτρικῶν μονάδων Βορείου καὶ Νοτίου Ἑλλάδος, ἀνέγερσιν διύλιστηρίου πετρελαίου, ἐργοστασίων ἄλουμινίου, νίκελ, σακχάρους, ἀζώτου, καυστικῆς σόδας. Διὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἀπαιτεῖτο δαπάνη 236 ἑκατ. δολλαρίων, ἐξ ὧν τὰ 132 εἰς συνάλλαγμα. Ἀμα τῇ συμπληρώσει του θὰ ἐπὶ ῥαχτο οἰκονομία συναλλάγματος ἐξ εἰσαγωγῶν ὕψους 90 ἑκατ. δολλαρίων.

Ἡ κάλυψις τῶν δαπανῶν τοῦ προγράμματος θὰ ἐγίνετο :

- 1) Ὡς πρὸς τὰς δραχμάς, ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ διὰ ἐσωτερικοῦ δανείου 300 ἑκατ. δραχμῶν. Τοῦτο, τεθὲν εἰς δημοσίαν ἐγγραφὴν τὸ 1954, ὑπερεκαλύφθη. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ πρώτου, ἀπὸ τοῦ 1920, ἐσωτερικοῦ οἰκιοθελοῦς δανεισμοῦ.
- 2) Ὡς πρὸς τὸ συνάλλαγμα. Ἐκ πιστώσεων. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν στάδιον μᾶς ἐδόθησαν πιστώσεις ἐκ μέρους τῆς Δυτ. Γερμανίας (50 ἑκατ. δολλαρίων) καὶ Γαλ-

ἐνῶ τὸ σύνολον τοῦ προπολεμικοῦ δημοσίου χρέους ἀνήρχετο εἰς 1 δις. δολλαρίων ἀγοραστικῆς δυνάμεως 1951, ἡ δωρεὰν βοήθεια τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ 1945 - 1951 ἀνῆλθεν εἰς 2 δις. δολλαρίων), ὀφείλονται, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς τὰς συνηθείας καὶ νοοτροπίαν, αἵτινες ἀπεκτήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς καὶ διετηρήθησαν καὶ μεταπολεμικῶς καὶ αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν τὴν Ἑλλάδα ὡς μίαν χώραν ὅπου συνδυάζεται ἡ ἀπληστία καὶ ἡ ἀδιαφορία διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ συνόλου ἀφ' ἑνός, καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας ἀφ' ἑτέρου. Ἐγὼ δὲν πιστεύω εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν τῆς πατρίδος μου. Πιστεύω εἰς μίαν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τῶν ἐντίμων, ἐργατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν Ἑλλήνων. Πιστεύω ἐπὶ πλεον ὅτι ἡ Ἑλλάς αὐτὴ θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ θὰ ἐπιβληθῇ ἐν τέλει καὶ διὰ τοῦτο εἶμαι αἰσιόδοξος διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας».

Ἄλλ' ἡ ἔκθεσις Βαρβαρέσου δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς συντελεσθείσης προόδου, οὔτε τὴν διατύπωσιν τοῦ αἰσιοδόξου διὰ τὸ μέλλον κηρύγματος. Περιεῖχε καὶ θετικὰς ὑποδείξεις περὶ τῶν βασικῶν προϋποθέσεων μιᾶς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰς προσδιώριζεν ὡς ἑξῆς: 1) Νομισματικὴ σταθερότης. Ὑπενθυμίζεν ὅτι «δὲν ὑπάρχει ἐπιτηδειότερον καὶ ἀσφαλέστερον μέσον διὰ ν' ἀνατρέψῃ τις τὰ ὑφιστάμενα θεμέλια τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν διαφθοράν τοῦ νομίσματος». 2) Χρηστὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ διοίκησις. Ὑπέδειξε πλήρη ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. 3) Μακροχρόνιος προσπάθεια, ἐπιδιωκομένη μὲ συνοχήν, σύστημα καὶ συνέπειαν. Θὰ ἐστηρίζετο εἰς μελετημένον πρόγραμμα κοινῆς ἀποδοχῆς.

Πέραν τῶν βασικῶν γενικῶν ὑποδείξεων προέβαιναν εἰς συστάσεις περὶ τῶν ἀμέσως ληπτέων μέτρων διὰ τὴν αὔξησιν τῶν κρατικῶν ἐσόδων (ἀναπροσαρμογὴ φορολογίας, δίκωξις φοροδιαφυγῆς) καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ ἐλλείμματος ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. (Ἐλεγχος ἐπὶ τῶν εἰσαγωγῶν, ὥστε νὰ περιορισθοῦν εἰς εἶδη ἀπαραίτητα διὰ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἐν συνδυασμῶ με αὔξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὥστε νὰ γίνῃ αὐτάρκης ἡ χώρα εἰς ὅλα τὰ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, καὶ ἀνάπτυξιν τῶν βιομηχανικῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐστηρίζοντο πρωτίστως εἰς ἀξιοποίησιν ἐλληνικῶν πρώτων ὑλῶν).

Τὸ 1914, ὅταν τὰ δύο κράτη εὐρέθησαν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, ἡ Μ. Βρεταννία προσήρτησε τὴν Κύπρον. Τὴν προσάρτησιν ἀνεγνώρισεν ἡ Ὅθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν καὶ ἡ κεμαλικὴ Τουρκία, παραιτηθεῖσα παντὸς ἐπὶ τῆς νήσου δικαιώματός της, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Τὸ 1925, ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀποικία τοῦ βρεταννικοῦ στέμματος.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ὑπεδέχθη τοὺς Βρεταννοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς καὶ ἀνέμενεν ὅτι οὗτοι θὰ μετεβίβαζον τὴν Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου δὲν ἐξεδηλώθη τοιαύτη βρεταννικὴ πρόθεσις. Τὸ 1915 ὅμως ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, μᾶς προσέφερε τὴν Κύπρον. Ἡ προσφορὰ ἀνεκλήθη, πρὶν ἀκόμη δοθῇ κατηγορηματικὴ ἑλληνικὴ ἀπάντησις.

Μετὰ τὸν πόλεμον, οἱ Κύπριοι ἐξηκολούθουν νὰ ἐλπίζουν. Ἐπαυσαν νὰ τρέφουν αὐταπάτας, ὅταν καὶ τὸ Ἐργατικὸν Κόμμα, ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ δευτέραν φορὰν τὸ 1929, ἡρνήθη νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ περὶ ἐνώσεως μετὰ τὴν Ἑλλάδα αἷτημά των. Ἀντελήφθησαν ὅτι ἐχρειάζετο ἀγὼν διὰ νὰ κερδίσουν τὴν ὑπόθεσιν των. Τὸν Μάϊον τοῦ 1931, ἐπιτροπὴ Κυπρίων ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ υἱοθετήσῃ τὸ περὶ ἐνώσεως αἷτημά των. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἑλ. Βενιζέλος, πεπεισμένος ὅτι ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἔθνικοῦ πόθου τῶν Κυπρίων δὲν ἦτο δυνατὴ παρὰ μόνον διὰ συεννοήσεως μετὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, προέβαλεν ἄρνησιν. Ὑπέδειξε δὲ εἰς τοὺς Κυπρίους νὰ δεχθοῦν τὸ ὑπὸ τῆς ἐργατικῆς κυβερνήσεως προσφερόμενον πλεον φιλελεύθερον καθεστῶς. Δὲν εἰσηκούσθη.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1931 ἐσημειώθη εἰς Κύπρον ἐπαναστατικὴ ἐξέγερσις, ἡ ὁποία εὐχερῶς κατεστάλη. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος καὶ πάλιν ἡρνήθη νὰ μεταβάλῃ γραμμὴν, ἐπισήμως. Διὰ παρασκηνιακῶν ἐπαφῶν ὅμως ἐπεζήτησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς ἀγγλικὰς διαθέσεις. Διεπίστωσεν ὅτι ἡ κατάστασις δὲν ἦτο ὥριμος διὰ διαπραγματεύσεις.

Τὸ θέμα τῆς ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπανετέθη ἐπισήμως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1941. Ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλεξ. Κορυζῆς ἠθέλησε νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν ἐλθόντα τότε εἰς Ἀθήνας Ἀγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀντονι Ἡντεν, πῶς

λίας (15 έκ.τ. δολλαρίων). Ἡ Ἑλλάς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ θὰ κλείσωμεν ἀναφέροντες τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν πρόοδον μέχρι τοῦ ἔτους 1951, παρὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχεν ὑπερβῆ, τὸ 1949, τὸ προπολεμικὸν κατὰ 8,4%. Ἡ γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ παραγωγή ἦσαν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα τοῦ προπολεμικοῦ. Αἱ συγκοινωνίαι εἶχον ἀποκατασταθῆ. Ἡ ἐλονοσία καὶ ἡ φυματίωσις εἶχον ἐξαλειφθῆ. Αἱ καλλιέργειαι ὀρύζης καὶ βάμβκος ἄφηνον πλεόνασμα δι' ἐξαγωγήν. Ἡ ἀπόδοσις τῆς ἀλιείας εἶχε διπλασιασθῆ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβατηγῶν ἀεροπλάνων εἶχε τριπλασιασθῆ, τῶν δὲ αὐτοκινήτων ἠϋξήθη κατὰ 40%.

Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ νομίσματος ἠϋξήθησαν αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, μὲ ἀντίστοιχον αὔξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος, ἐτονώθη ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή καὶ αἱ τιμαὶ ἤρχισαν νὰ διαμορφοῦνται βάσει τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ

Τὸ Κυπριακὸν θέμα ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐξελίξεων, καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1954-1959. Παρ' ὀλίγον δὲ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς νέους ἐξωτερικοὺς προσανατολισμούς. Πέριξ αὐτοῦ διεγράφη ἡ πολιτικὴ ζωὴ κατὰ τὴν πενταετίαν.

Ἡ Κύπρος εὐρέθῃ ὑπὸ βρεταννικὴν κυριαρχίαν ἀπὸ 4ης Ἰουνίου 1878, ὅταν ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἐμίσθωσε τὴν νῆσον εἰς τὴν Μ. Βρεταννίαν ἀντὶ ἐτησίου μισθώματος 92.721 χρυσῶν λιρῶν Ἀγγλίας. Ἡ τελευταία ἀνελάμβανεν, εἰς ἀντάλλαγμα, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὄθωμ. Αὐτοκρατορίαν εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ὑφίστατο ρωσικὴν ἐπίθεσιν εἰς τὰ ἀσιατικὰ ἐδάφη της.

τοῦ θανόντος τὸν Ἰούνιον 1950 Μακαρίου Β', περὶ προσφυγῆς εἰς τὸν Ο.Η.Ε. Ἐπίσης καὶ ἡ κυβέρνησις Ἀλεξ. Παπάγου ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πολιτικὴν. Ὅταν δὲ ὁ Ἐθνάρχης ἐζήτησε, δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ο.Η.Ε., ὅπως τὸ κυπριακὸν ἀχθῇ πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος ἐδήλωσεν ὅτι ἡ κυπριακὴ αἵτησις ἐνδιαφέρει τὴν Ἑλλάδα. Πρὶν ὅμως τὴν υἱοθετήσῃ θὰ ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ κάθε δυνατότητα ἐπιλύσεως τοῦ κυπριακοῦ, δι' ἀπ' εὐθείας συνομιλιῶν μὲ τὴν Μεγ. Βρεταννίαν.

Δυστυχῶς, ἡ ὑπὸ τὸν σὲρ Οὐίνστον Τσῶρτσιλ βρεταννικὴ κυβέρνησις (τὸ συντηρητικὸν κόμμα εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν Ὀκτώβριον 1951) ἐτήρησε σαφῶς ἀρνητικὴν στάσιν. Κατόπιν τούτου, τὸν Μάιον 1954, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι θὰ προσέφευγεν εἰς τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη. Ἡ προσφυγὴ κατετέθη τὴν 16ην Αὐγούστου, παρὰ τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἀναβληθῇ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, καὶ συνεζητήθῃ τὴν 14ην Δεκεμβρίου. Μετὰ δύο ἡμέρας, ἡ Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἀπεφαίνετο ὅτι «πρὸς τὸ παρὸν» δὲν ἐθεωρεῖτο σκόπιμος ἡ λήψις ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κύπρου. Ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ἦτο σημαντικὴ. Ἀνεγνώριζε τὴν ὕπαρξιν τοῦ θέματος καὶ ἀρμοδιότητα εἰς τὸν Ο.Η.Ε., ὅπως ἐπιληφθῇ τῆς ἐξετάσεώς του, ἀπορρίψασα τὰς ἀντιθέτους βρεταννικὰς ἀπόψεις. Ἀνέβαλεν, ἀπλῶς, τὴν συζήτησιν.

Ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων. Τὴν 1ην Ἀπριλίου 1955 ἤρχισεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως Κυπρίων Ἀγωνιστῶν (ΕΟΚΑ), ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ συνταγματάρχου Γ. Γρίβα, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸ ψευδώνυμον Διγενῆς, ἐναντίον τῶν εἰς Κύπρον Βρεταννῶν. Ἡ δρᾶσις τῆς ΕΟΚΑ, διαρκέσασα μίαν ὁλόκληρον τετραετίαν, θὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Μ. Βρεταννίαν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν στάσιν της καὶ τελικῶς νὰ ὑποχωρήσῃ.

Τὴν 1ην Ἰουλίου, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις, τελοῦσα ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ σὲρ Ἀντονι Ἡντεν, ὁ ὁποῖος ὡς ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως Τσῶρτσιλ ἐχαρακτήρισε τὸ κυπριακὸν ὡς ἐσαεὶ ζήτημα κλειστόν, ἐσωτερικόν, διὰ

ή αγγλική κυβέρνηση τὸ ἀντεμετώπιζεν. Ὁ Ἦντεν ἀνεφέρθη εἰς τὴν κυβέρνησιν του, ἡ ὁποία τὸν ἐξουσιοδότησε νὰ δηλώσῃ εἰς τὸν Ἑλληνα Βασιλέα καὶ τὸν πρωθυπουργὸν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου θὰ συζητηθῇ μεταξύ Μ. Βρεταννίας καὶ Ἑλλάδος μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν δυσμενῆ ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων, ὁ Κορυζῆς ἐζήτησε νὰ ἐκχωρηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ πλήρη κυριαρχίαν, τμῆμα τῆς Κύπρου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτὸ ὁ Βασιλεὺς, ἡ κυβέρνησις καὶ ὅση δύναμις ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ. Ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη τὴν εἰς Κύπρον ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως, τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, μὲ δικαίωμα ἐτεροδικίας, ἀλλ' ἡρνήθη νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἐκχώρησιν τμήματος τῆς νήσου.

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Κύπρου κατετάγησαν ἐθελονταὶ εἰς τὸν βρεταννικὸν στρατόν, ἐνῶ ἄλλοι προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου.

Τὸν Νοέμβριον 1947, ἡ Μ. Βρεταννία συνεκάλεσε συμβουλευτικὴν συνέλευσιν, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο ἡ ὑποβολὴ ὑποδείξεων πρὸς κατάρτισιν Συντάγματος. Παρέστη εἰς αὐτὴν μόνον τὸ Κ.Κ. τῆς Κύπρου, τὸ ὁποῖον ἐζήτησεν αὐτοκυβέρνησιν. Τὸ ὑπουργεῖον Ἀποικιῶν τὴν ἡρνήθη καὶ ἡ συνέλευσις διελύθη. Τὸν Ἰούλιον 1948, ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ταῖμς τῆς Ν. Ὑόρκης», ὅτι «ἡ Ἑλλὰς ἐπιθυμεῖ καὶ θὰ συνεχίσῃ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἔνωσιν τῆς Κύπρου».

Τὴν 5ην Ἰανουαρίου 1950, διενηργήθη δημοψήφισμα τὸ ὁποῖον ἀπέδωκεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁμόφωνον ἐπιθυμίαν τῶν Ἑλληνοκυπρίων διὰ τὴν ἔνωσιν. Οἱ τόμοι, οἱ περιέχοντες τὰς ὑπογραφὰς τῶν 215.108 ἐπὶ συνόλου 224.749 ἐκδηλωθέντων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, (τὸ δημοψήφισμα διενηργήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διὰ τῆς ὑπογραφῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνοκυπρίων κειμένου δηλώσεως ἐκφραζούσης τοὺς πόθους των) κατετέθησαν εἰς τὰ Ἦνωμένα Ἔθνη καὶ τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις Σοφ. Βενιζέλου καὶ Ν. Πλαστήρα ἡρνήθησαν νὰ υἱοθετήσουν πρότασιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου καὶ Ἐθνάρχου Μακαρίου Γ', ὁ ὁποῖος ἐξελέγη τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1950 εἰς ἀντικατάστασιν

εις τὰ Ἑνωμ. Ἑθνη. Αἱ συνομιλίας θὰ διεξήγοντο μεταξύ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου νέου διοικητοῦ τῆς Κύπρου στρατάρχου σὲρ Τζὼν Χάρντινγκ. Οὗτος ἐνετάλη νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν Μακάριον αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου, μὴ ἀποκλείουσιν διὰ τὸ μέλλον τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, δηλαδὴ τῆς ἐνώσεως. Ἡ πρότασις Χάρντινγκ ἀπέκλειεν, ἐξ ἄλλου, τὴν συμμετοχὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς νήσου μὲ ἀποφασιστικὴν γνώμην (βέτο).

Ὁ Καραμανλῆς, αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἰδικῆς του κοινοβουλευτικῆς βάσεως, διέλυσε, τὸν Ἰανουάριον 1956, τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξε νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 19ην Φεβρουαρίου. Οἱ ἀντίπαλοί του, προφασιζόμενοι ὅτι ὁ ψηφισθεὶς, τὸν Δεκέμβριον 1955, ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ὁποῖος προέβλεπε τὴν ἐφαρμογὴν μικτοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος (πλειονοψηφικὸν εἰς τὰς μικρὰς περιφερείας, ἀναλογικὴ ἐκπροσώπησις εἰς τὰς μεγάλας) ἦτο δυσμενὴς δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, συνέπηξαν συνασπισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιέλαβον καὶ τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία μέχρι τότε εὑρίσκετο εἰς ἡθικὴν καὶ πολιτικὴν ἀπομόνωσιν. Οὕτω ὁ συνασπισμὸς μετεβλήθη εἰς λαϊκὸν μέτωπον, δηλαδὴ εἰς τὴν μορφήν συνεργασίας τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκον οἱ Κομμουνισταὶ διὰ νὰ νομιμοποιηθοῦν καί, διὰ τῆς νομιμοποιήσεως, νὰ ἐπιτύχουν διάβρυσιν τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος.

Τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα ἔδωκεν 165 ἔδρας εἰς τὸν Καραμανλῆν, ὁ ὁποῖος κατῆλθεν εἰς τὰς ἐκλογὰς ἐπὶ κεφαλῇ νέου κόμματος, τῆς Ἑθνικῆς Ριζοσπαστικῆς Ἑνώσεως (ΕΡΕ). Οἱ ἀντίπαλοί του ἔλαβον 135 ἔδρας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 18 ἀνῆκον εἰς τὴν ΕΔΑ. Τὸ μόνον κόμμα, τὸ ὁποῖον δὲν μετέσχε τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου, τῶν Προοδευτικῶν ὑπὸ τὸν Σπυρ. Μαρκεζίνην, οὐδεμίαν ἔδραν ἐκέρδισεν. (Ὁ Σπ. Μαρκεζίνης, κατόπιν διαφωνίας πρὸς τὸν Παπάγον, εἶχε παραιτηθῇ τὴν 1ην Ἀπριλίου 1954. Τὰς ἀρχὰς 1955, ἱδρυσε τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεχώρησαν 30 βουλευταὶ τοῦ Ε.Σ.). Εἰς τὰς ἐκλογὰς τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1956 ἐψήφισαν, διὰ πρώτην φοράν, αἱ γυναῖκες. Εἰς τὴν μετεκλογικὴν δὲ κυβέρνησιν τοῦ Κ. Καραμανλῆ, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη τὴν 29ην Φεβρουαρίου, μετεῖχε, διὰ πρώτην ἐπίσης φοράν, καὶ γυναῖκα, ἡ Λίνα χήρα Παναγῆ Τσαλδάρη ὡς ὑπουργὸς Κοινωνικῆς Προνοίας.

τὴν Μ. Βρεταννίαν», ἀπηύθυνε πρόσκλησιν πρὸς τὰς κυβερνήσεις 'Ελλάδος καὶ Τουρκίας, ὅπως μετάσχουν τριμεροῦς διασκέψεως πρὸς «ἐξέτασιν πολιτικῶν καὶ ἀμυντικῶν ζητημάτων σχετιζομένων μετὴν 'Ανατολικῆν Μεσόγειον, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνεται καὶ τὸ Κυπριακόν». Διὰ τῆς προσκλήσεως ἡ Μ. Βρεταννία ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ θέμα ὡς ἐσωτερικόν, ἀλλ' ἐπεχείρει νὰ ἐμφανίσῃ καὶ τὴν Τουρκίαν ὡς ἐνδιαφερομένην δύναμιν. Ἡ 'Ελλάς, διαπιστώσασα τὸν βρεταννικὸν ἐλιγμόν, ἐδίστασε νὰ μετάσχῃ. Τελικῶς ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Ἡ διάσκεψις, συνελθοῦσα τὴν 29ην Αὐγούστου καὶ διαρκέσασα ἐπὶ δεκαήμερον, οὐδὲν ἀπέδωκε, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῆς Τουρκίας νὰ δεχθῇ ὄχι μόνον αὐτοδιάθεσιν ἀλλὰ καὶ αὐτοκυβέρνησιν τῆς νήσου. Πρὸς ὑπογράμμισιν δὲ τῆς ἐχθρικῆς στάσεώς της, ἡ ὑπὸ τὸν 'Αντνὰν Μεντερὲς τουρκικὴ κυβέρνησις ὠργάνωσε ἐπιθέσεις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Σμύρνην 'Ελλήνων. Κατοικίαι, καταστήματα, ἐκκλησίαι ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐπυρπολήθησαν ἐνῶ πλεῖστα μέλη τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος ἐκακοποιήθησαν. Ὑπεχρεώθησαν βεβαίως οἱ Τοῦρκοι, κατόπιν ἐπεμβάσεως καὶ τῆς ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, νὰ παρᾶσχουν πλήρη ἠθικὴν ἱκανοποίησιν πρὸς τὴν 'Ελλάδα καὶ νὰ ἀποζημιώσουν τοὺς ὑποστάντας ζημίαν "Ελλήνας. Αἱ ἑλληνοτουρκικαὶ ὁμως σχέσεις ὑπέστησαν βαρύτατον πλήγμα.

Ἡ Κυβέρνησις Καραμανλῆ.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου 1955, κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας, ἀπέθανεν ὁ 'Αλεξ. Παπάγος. Τὴν μεθεπομένην ἐσχημάτιζε κυβέρνησιν ὁ μέχρι τότε ὑπουργὸς Δημοσίων Ἔργων καὶ Συγκοινωνιῶν Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, μετ' ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν Σπυρ. Θεοτόκην. (Ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐπιλογή τοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ ὄχι ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἀντιπροέδρων τῆς κυβερνήσεως Παπάγου Στ. Στεφανοπούλου καὶ Π. Κανελλοπούλου, προεκάλεσεν ἀντίδρασιν. Ἀλλ' ἡ μεγίστη μερίς, πλὴν μικρᾶς ὁμάδος ὑπὸ τὸν Στεφανόπουλον, τῶν βουλευτῶν τοῦ Ε.Σ. ἐψήφισε τὴν νέαν κυβέρνησιν).

Ὁ Καραμανλῆς ἀπεφάσισε νὰ συνεχισθοῦν αἱ συνομιλίες μετὰ τὴν Μ. Βρεταννίαν, πρὸ πάσης νέας συζητήσεως τοῦ Κυπριακοῦ

εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεδύθησαν τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ἰσραήλ, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν περιοχὴν τῆς διώρυγος. Ὡς βάσις ἐξορμήσεως ἐχρησιμοποιοῦν ἡ Κύπρος. Ἠπειλήθη διεθνὴς σύρραξις, ἀποσοβηθεῖσα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Ἑνωμ. Πολιτειῶν. Οἱ Βρεταννοὶ καὶ οἱ Γάλλοι ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς διώρυγος καὶ τὰ Ἰσραηλινὰ στρατεύματα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς χερσονήσου Σινᾶ, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει. Τὸ θέμα τῆς ἐλευθέρως διὰ τῆς διώρυγος ναυσιπλοίας ἐρρυθμίσθη διὰ μεταγενεστέρας συμφωνίας.

Λήγοντος τοῦ 1956 ὁ λόρδος Ράντκλιφ, ἄγγλος νομομαθὴς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀνέθεσε τὸ θέρος 1956 νὰ καταρτίσῃ σχέδιον συντάγματος διὰ τὴν Κύπρον, ἐτερμάτισε τὴν ἐργασίαν του. Τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἀποικιῶν Λέννοξ - Μπούντ καὶ ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ράντκλιφ σχέδιον.

Αὕτη τὸ ἀπέρριψε, διότι τοῦτο προέβλεπε τὴν συμμετοχὴν τῶν Τουρκοκυπρίων εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἡρνήθη νὰ συζητήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον θὰ συνεχιζέτο ἡ κράτησις του.

Ἀρχομένου τοῦ 1957, ὁ σὲρ Ἄντονυ Ἦντεν παρητήθη καὶ τὸν διεδέχθη εἰς τὴν προεδρίαν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ὁ Χάρολντ Μακμίλλαν. Ὀλίγον ἀργότερον τὸν Φεβρουάριον ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἐξέδιδεν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς προσφυγῆς διὰ τῆς ὁποίας συνίστα τὴν ἐξεύρεσιν «εἰρηνικῆς, δημοκρατικῆς καὶ δικαίας λύσεως» δι' ἧς εὐθείας συνεννοήσεων τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν. Ὡς συνεννόησιν τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ θεώρει τὰς μεταξὺ Μ. Βρεταννίας καὶ Κυπρίων συνομιλίας, ἐνῶ τὸ Λονδῖνον καὶ ἡ Ἀγκυρὰ ὑπεστήριζον διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν τριῶν κυβερνήσεων. Ἐνῶ συνεχίζοντο αἱ ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀποφάσεως συζητήσεις, ἡ βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀπηλευθέρωσε τὸν Ἀπρίλιον τοὺς κρατούμενους εἰς τὰς νήσους Σευχέλλας. Δὲν τοὺς ἐπέτρεψεν ὁμως τὴν ἐπάνοδον εἰς Κύπρον. Ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας ἀπὸ 17ης Ἀπριλίου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ 1957 ἐσημειώθησαν τρεῖς εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κυπριακὸν ἐξελίξεις. Τὸν Ὀκτώβριον ἡ ἀγγλικὴ

Ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀδιαλλάκτων στοιχείων, προέβαλε νέας ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἀπεδέχθησαν οἱ Βρεταννοί. Ἐματαιώθη οὕτω ἡ μόνη συμβιβαστικὴ λύσις, ἡ ὁποία, διὰ τῆς αὐτοκυβερνήσεως, θὰ ἔφερεν ἐντὸς 10-15 ἐτῶν εἰς τὴν αὐτοδιάθεσιν. Ἐξοργισθέντες οἱ Βρεταννοί ἐκ τῆς ἀδιαλλαξίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διέπραξαν βαρύτατον σφάλμα. Προέβησαν τὴν 9ην Μαρτίου 1956 εἰς τὴν σύλληψιν του, ὡς καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κηρυναίας Κυπριανοῦ, καὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐκτόπισιν των, ὁμοῦ μετὰ τοῦ δημοσιογράφου Πολυκάρπου Ἰωαννίδη, εἰς μίαν ἐκ τῶν Σεύχελλῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ ἀγγλικὴ ἐνέργεια εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἐν Λονδίνῳ Ἑλλήνου πρεσβευτοῦ καὶ τὴν κατάθεσιν νέας προσφυγῆς εἰς τὰ Ἑνωμ. Ἔθνη.

Δὲν περιωρίσθησαν οἱ Βρεταννοί εἰς τὴν ἄστοχον αὐτὴν πρᾶξιν. Προέβησαν καὶ εἰς τὴν δι' ἀπαγχονισμοῦ, ἐκτέλεσιν Κυπρίων ἀγωνιστῶν — μελῶν τῆς ΕΟΚΑ. Οἱ ἐκτελεσθέντες ἦσαν νέοι ἡλικίας 18-20 ἐτῶν. Μὲ τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων θυμάτων τοῦ κυπριακοῦ ἀγῶνος, Καραολῆ καὶ Δημητρίου, ἐτιμήθη ἡ ὁδὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ μέγαρον τῆς ἐν Ἀθήναις βρεταννικῆς πρεσβείας.

Ἡ ματαίωσις τῆς συμβιβαστικῆς λύσεως καὶ ἡ ἐκτράχυνσις τῆς εἰς Κύπρον καταστάσεως κατέστησαν δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σπυρ. Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος καὶ παρητήθη τὴν 28ην Μαΐου. Ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ μέχρι τότε ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας Εὐάγγ. Ἀβέρωφ - Τσοίτσα.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ 1956 αἱ διεθνεῖς ἐξελίξεις κατέστησαν τὸ κυπριακὸν περίπλοκον θέμα. Τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ ἡγέτης τῆς Αἰγύπτου Νάσερ προέβη εἰς τὴν ἐθνικοποίησιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Οἱ Βρεταννοί καὶ οἱ Γάλλοι, ἔχοντες τὴν πλειονοψηφίαν τῶν μετοχῶν τῆς Ἑταιρείας ἡ ὁποία διεχειρίζετο τὴν διώρυγα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως. Συνεκάλεσαν δὲ τὸν Αὐγουστον διάσκεψιν εἰς Λονδίνον τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι διέθετον ἐμπορικὴν ναυτιλίαν καὶ ἐνδιεφέροντο ὅπως ἡ διὰ τῆς διώρυγος ναυσίπλοια εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ Ἑλλὰς ἠρνήθη νὰ μετάσχη, ἐνῶ ὁ Χάρντιγκ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ΕΟΚΑ προσέφερεν ἀνακωχὴν, ἡξίωσε τὴν ἄνευ ὄρων παράδοσιν της. Ἡ ἐξήγησις τῆς τοιαύτης στάσεως του ἀνευρέθη

νέπεια τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου τοῦ 1956. Ἀφελεῖς ψηφοφόροι, δυση-
ρεστημένοι μὲ τὰ ἄλλα κόμματα, ἐπίστευσαν, ὕστερα ἀπὸ τὴν μετὰ
τῆς ΕΔΑ συνεργασίαν ἐθνικοφρόνων κομμάτων, ὅτι ἡδύναντο ἀκιν-
δύνως νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ κοινοβουλευτικὴ τάξις ὑπέστη
ἰσχυρὸν πλήγμα.

Ἡ σχηματισθεῖσα τὴν 17ην Μαΐου 1958 νέα κυβέρνησις ὑπὸ
τὴν προεδρίαν τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἦτο ἄρκετὰ ἰσχυρά. Οἱ Βρεταννοὶ
τὸ ἀντελήφθησαν. Ὁ Μακμίλλαν παρουσίασε τὸν Ἰούνιον 1958
σχέδιον ἑλληνοβρεταννοτουρκικῆς συγκυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κύπρου
διὰ μίαν ἑπταετίαν. Ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ τὸ ὑποστηρίξῃ.
Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ ὁ Μακάριος τὸ ἀπέρριψαν. Κατὰ τὸν
Δεκέμβριον ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ΝΑΤΟ,
ἤρχισε συνεννοήσεις δι' ἀπευθείας συνομιλίας μὲ τὴν τουρκικὴν.
Τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1959 συνηντήθησαν εἰς Ζυρίχην οἱ πρω-
θυπουργοὶ τῶν δύο χωρῶν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν
τῶν Ἐξωτερικῶν. Κατόπιν διαπραγματεύσεων μιᾶς ἑβδομάδος,
κατέληξαν, τὴν 11ην Φεβρουαρίου, εἰς συμφωνίαν ὅπως ἡ Κύπρος
ἀνακηρυχθῇ ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ συμφωνία αὕτῃ ἐπεκυρώθη,
τὴν 19ην Φεβρουαρίου, ὑπὸ διασκέψεως συνελθούσης, ἀμέσως ἐν
συνεχείᾳ, ἐν Λονδίνῳ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον οἱ πρωθυπουργοὶ
Ἑλλάδος, Μ. Βρεταννίας, Τουρκίας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος
καὶ ὁ δόκτωρ Κιουτσούκ, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν Τούρκων τῆς Κύπρου.
Διὰ τῆς συμφωνίας οἱ Τοῦρκοι ἐπέτυχον τὰ ἀκόλουθα: 1) Βέτο ἐπὶ
τοῦ θέματος τῆς Ἐνώσεως καὶ ἐπὶ τῶν βασικῶν θεμάτων ἐσωτε-
ρικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. 2) Συμμετοχὴν των εἰς τὴν κυβέρ-
νησιν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ νέου κράτους κατὰ ποσοστὸν μεγα-
λύτερον τῆς ἀναλογίας τουρκικοῦ πρὸς ἑλληνικὸν πληθυσμόν.
(Τρεῖς ὑπουργοὶ ἐπὶ δέκα, 30% τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων, 40%
εἰς τὴν ἐκ 2.000 ἀνδρῶν ἐθνοφρουράν, ἐνῶ ἀντεπροσώπευον μόνον
τὸ 18% τοῦ πληθυσμοῦ). Ἐπίσης θὰ διέθετον ἰδιαιτέραν κοινοτικὴν
Βουλὴν, ἐνῶ εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα θὰ ἐξέλεγον, εἰς χωριστοὺς
ἐκλογικοὺς συλλόγους, 15 ἐκ τῶν 50 συνολικῶς βουλευτῶν. 3) Δι-
καίωμα ἀποστολῆς μικροῦ στρατιωτικοῦ τμήματος εἰς τὴν νῆσον.
Ἐξ ἄλλου εἰς τοὺς Βρεταννοὺς ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα νὰ δια-
τηρήσουν, κατ' ἀπόλυτον κυριαρχίαν, δύο πολεμικὰς βάσεις. Μετα-
βατικὴ περίοδος ὠρίσθη διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Συντάγματος τοῦ

κυβέρνησις αντικατέστησε τὸν στρατάρχην σὲρ Τζὼν Χάρντιγκ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου σὲρ Χιού Φούτ, ἤδη λόρδου Κάραντον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς ἦτο βουλευτὴς τοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος. Τὸν ἴδιον μῆνα τὸ συνέδριον τοῦ ἐν λόγῳ κόμματος ἐψήφισε πρότασιν περὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰς Κύπρον. Τέλος τὸν Δεκέμβριον εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῶν Ἑνωμ. Ἐθνῶν ἡ ἑλληνικὴ προσφυγὴ συνεκέντρωνε τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν, ἀλλ' ὅχι τὴν εἰδικὴν τῶν 2/3, ἡ ὁποία ἐχρειάζετο διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀπόφασις. Παρὰ ταῦτα, ἡ ψῆφος τῆς Γεν. Συνελεύσεως ἐπρόδινε σημαντικὴν πρόοδον τοῦ θέματος.

Νέαι ἐκλογαί.

Τὸ 1958 ἤρχιζε μὲ καλοὺς οἰωνούς. Τὴν 28ην ὁμως Φεβρουαρίου οἱ ὑπουργοὶ Ἑμπορίου καὶ Δημ. Ἔργων Π. Παπαληγούρας καὶ Γ. Ράλλης παρητήθησαν. Συγχρόνως ὁμοῦ μετ' ἄλλων 13 βουλευτῶν κατέθεσαν δήλωσιν εἰς τὴν Βουλὴν περὶ ἄρσεως τῆς ἐμπιστοσύνης των ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Ὁ Καραμανλῆς εὐρεθεὶς χωρὶς πλειονοψηφίαν ἠναγκάσθη τὴν 5ην Μαρτίου νὰ παραιτηθῇ. Ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Κ. Γεωργακόπουλον, ἡ ὁποία, μὲ τὴν σύμφωνον γνώμην τῶν κομμάτων ΕΡΕ καὶ Φιλελευθέρων, διετήρησε τὴν Βουλὴν ἐν ζωῇ ἐπὶ μῆνα, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος. Καθωρίσθη ἐκ νέου ἡ ἀναλογικὴ, ἀλλὰ «ἐνισχυμένη». Προέβλεπεν ὁ νέος ἐκλογικὸς νόμος, ὅτι εἰς τὴν δευτέραν κατανομήν τῶν ἐδρῶν θὰ μετεῖχον κόμματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον τὸ 25% τῶν ψήφων εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐπικράτειαν. Αἱ ἐκλογαὶ διενεργήθησαν τὴν 11ην Μαΐου 1958 καὶ ἡ ΕΡΕ ἐκέρδισεν 173 ἐπὶ συνόλου 300 ἐδρῶν. Τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων δὲν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ παρὰ 20,8% τῶν ψήφων. Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ νόμος προέβλεπεν ὅτι ἐὰν μόνον ἓν κόμμα συνεκέντρωνεν 25%, τότε μετεῖχε τῆς δευτέρας κατανομῆς ἐδρῶν τὸ ἔχον τὰς περισσοτέρας, μετὰ τὸ πρῶτον, ψήφους κόμμα, ἡ ΕΔΑ ἡ ὁποία ἔλαβεν 24,4% τῶν ψήφων καὶ ἦλθε δεύτερον κόμμα μετέσχε τῆς δευτέρας κατανομῆς καὶ ἐξέλεξεν 79 βουλευτάς. Διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοβουλίου κόμμα μὲ κομμουνιστικὰς τάσεις ἐνεφανίζετο ὡς ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευσις. Αὕτῃ ἦτο ἡ ἔμμεσος συ-

θοδήγησιν τοῦ ὁποίου θὰ εἰργάζοντο τὸ μόνιμον συμβούλιον, ἡ γραμματεία καὶ τὸν κοινὸν ἐπιτελεῖον τῆς συμμαχίας. Τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἔγιναν δεκτοὶ εἰς Βελιγράδιον, ὡς ἐπίσημοι προσκεκλημένοι τοῦ νοτιοσλαβικοῦ κράτους, οἱ "Ἕλληνες Βασιλεῖς.

Ἡ Δυτ. Γερμανία ἐπέδειξεν, εὐθύς ἅμα τῇ συγκροτήσει της τὸ 1949, εἰλικρινῇ διάθεσιν ἐξαλείψεως ἐκ τῆς μνήμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅλων τῶν ἐκ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς δυσaráεστων ἀναμνήσεων. Ἐδέχθη νὰ γίνῃ ἐκ νέου ὁ καλὸς ἀγοραστὴς τῶν ἑλληνικῶν γεωργικῶν προϊόντων, κατόπιν τῶν συνομιλιῶν τὰς ὁποίας διεξήγαγεν εἰς Βόννην ὁ ὑπουργὸς τοῦ Συντονισμοῦ Γ. Παπανδρέου, τὰ τέλη 1950, καὶ νὰ μᾶς παράσχη, μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν τοῦ Σπ. Μαρκεζίνη τὸν Νοέμβριον 1953 εἰς τὴν δυτικογερμανικὴν πρωτεύουσαν, πιστώσεις 50 ἑκατ. δολλαρίων. Τὸν Μάρτιον 1954 ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐπίσημος προσκεκλημένος ὁ Γερμανὸς καγκελλάριος Κόνρατ Ἀντενάουερ καὶ τρεῖς μῆνας ἀργότερον μετέβαινεν εἰς Γερμανίαν ὁ στρατάρχης Ἀλεξ. Παπάγος. Τὸ 1955 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Θ. Χοῦς καὶ τὸ 1956 ἀνταπέδωσαν τὴν ἐπίσκεψιν οἱ "Ἕλληνες Βασιλεῖς. Τὸ ἴδιον ἔτος θὰ γίνουν ἐπισήμως δεκτοὶ καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ρενὲ Κοτύ.

Οὐδεμίαν δυσκολίαν συνήντησε καὶ ἡ ἀναζωογόνησις τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1952 ἐπεσκέφθη τὴν Ἀγκυραν ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν Σοφ. Βενιζέλος καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἦλθον εἰς Ἀθήνας ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς Ἀντὴν Μεντερὲς μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Φουὰτ Κιοπρουλοῦ. Κατὰ τὰς διεξαχθεῖσας συνομιλίας ἐπετεύχθη προσέγγισις ἀπόψεων ἐπὶ τῶν ἐκκρεμῶν μετὰ τῶν δύο χωρῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο κυρίως εἰς τὰ δικαιώματα μειονοτήτων, ἑλληνικῆς ἐν Τουρκίᾳ καὶ τουρκικῆς εἰς Ἑλλάδα. Τὸ δημιουργηθὲν φιλικὸν κλίμα ἐπέτρεψε τὴν ἐπίσημον εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν τοῦ Προέδρου τῆς Τουρκικῆς Δημοκρατίας Τζελάλ Μπαγιάρ, τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1952, καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Ἀγκυραν τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους.

Ἡ Ἀλβανία ἐδείχθη ἀπόρθητος πρὸς οἰανδήποτε συνεννόησιν. Ἐζήτησεν ὅπως παραιτηθῶμεν ὀριστικῶς καὶ τελεσιδίκως τῶν ἐπὶ

νέου κράτους, τήν ἐκλογὴν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, τοῦ Προέδρου καὶ Ἀντιπροέδρου. Οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξέλεγον τὸν Πρόεδρον καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν Ἀντιπρόεδρον. Ὡς ἀνεμένετο ἐξελέγησαν ἀντιστοιχῶς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος καὶ Κιουτσούκ, κατὰ τὰς διενεργηθείσας τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1959 ἐκλογάς.

Τὸ νέον Κράτος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον τὴν 16ην Αὐγούστου 1960, δεκαεὺς ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν δύο κοινοτικῶν βουλῶν καὶ τοῦ κοινου νομοθετικοῦ σώματος. Ἡ Κύπρος ἐγένετο ἀμέσως μέλος τῶν Ἡνωμ. Ἐθνῶν καὶ τῆς βρεταννικῆς Κοινοπολιτείας.

Αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις 1950 - 1963.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ συμμοριτοπολέμου προσηνατολίσθη πρὸς τὴν ἔνταξιν μας εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν, τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς φιλίας μετὰ τὴν Τουρκίαν, τὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων μετὰ τὰ πρὸς βορρᾶν ὁμορὰ κράτη καὶ τὴν ἀποκατάστασιν φιλικῆς ἀτμοσφαιρας τόσο μετὰ τὴν Ἰταλίαν, ὅσον καὶ μετὰ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν, τὸ γερμανικὸν κράτος τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν τριῶν δυτικῶν ζωνῶν κατοχῆς. (Ἡ σοβιετικὴ ζώνη κατοχῆς μετεβλήθη εἰς Λαϊκὴν Δημοκρατίαν τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας).

Ἡ ἔνταξις εἰς τὸ NATO ἐπετεύχθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος, ὡς προελέχθη, ὡς καὶ ἡ ἐκκαθάρισις τῶν μετὰ τῆς Ἰταλίας ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν περὶ ἐπανορθώσεων διατάξεων τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μετὰ τὴν Νοτιοσλαβίαν, αἱ ὁποῖαι εἶχον μόνον τυπικῶς διατηρηθῇ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ συμμοριτοπολέμου, ἐπετεύχθη τὰ τέλη τοῦ 1950. Ἐκτοτε αἱ ἑλληνονοτιοσλαβικαὶ σχέσεις ἔβαινον σταθερῶς βελτιούμεναι, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὑπογραφή τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1953, εἰς Ἀγκυραν, τριμεροῦς συμφώνου φιλίας μεταξὺ Ἑλλάδος, Τουρκίας καὶ Νοτιοσλαβίας. Τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1954 ὁ στρατάρχης Τίτο ἐπραγματοποιεῖ ἐπίσημον ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς με τιμὰς ἀρχηγοῦ κράτους. Τὴν 9ην Αὐγούστου 1954 ὑπεγράφητο εἰς Μπλέντ, θέρετρον εἰς Σλοβενίαν, συμμαχία μεταξὺ τῶν τριῶν χωρῶν, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Ἀτλαντικῆς. Προέβλεπεν ὡς ἀνώτατον ὄργανον συμβούλιον ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπὸ τὴν κα-

νά καταβάλῃ, εἰς δώδεκα ἔτησίαις δόσεις, ποσὸν 7 ἑκατ. δολλαρίων τρεχοῦσης ἀξίας. Ἐπὶ πλέον, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μᾶς χορηγῇ, ἐπὶ 65 ἔτη, 3 ἑκατ. κύβικα μέτρα ὕδατος ἑτησίως ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, διὰ τὴν ἄρδουσιν περιοχῶν τῆς Βορ. Ἑλλάδος. Ἡ συνολικὴ ἀξία τοῦ ὕδατος αὐτοῦ ὑπελογίσθη εἰς 15 ἑκατ. δολλαρίων.

Διὰ τῆς δευτέρας συμφωνίας καθωρίζοντο οἱ ὅροι ἀξιοποιήσεως τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν Στρυμόνος, Νέστου καὶ Ἐβρου, δεδομένου ὅτι αἱ πηγαὶ τῶν τριῶν ποταμῶν εὐρίσκονται εἰς Βουλγαρίαν. Διὰ τῶν ὑπολοίπων δέκα ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐπικοινωνιῶν, σιδηροδρομικῶν, ὁδικῶν, ἀεροπορικῶν, τηλεγραφικῶν, τηλεφωνικῶν, διὰ τὴν ἀμοιβαίαν παροχὴν δασμολογικῶν διευκολύνσεων, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν συμφωνιῶν δὲν προσέκρουσεν εἰς δυσχερείαις κατὰ τὴν διαρρέυσασαν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς των πενταετίαν.

Ὁ θάνατος τοῦ Στάλιν, τὴν 5ην Μαρτίου 1953, ἐπέτρεψε τὴν ἐκ μέρους τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως ἐφαρμογὴν μεθόδων ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πλέον ἐλαστικῶν. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν εἰς βιομηχανικὸν ἐξοπλισμὸν, εἰς ἔθνικὸν εἰσόδημα καὶ πυρηνικὰ ὄπλα, καθίστα ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ παγίου σκοποῦ τῆς σοβιετικῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπιβολῆς δηλαδὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ τρόπου ζωῆς εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τῆς βίας. Αὐτὸς οὗτος ὁ Στάλιν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βερολίνου (1948-1949), τῶν πιέσεων ἐπὶ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιθέσεων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Νοτ. Κορέας, ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην κάποιας προσεγγίσεως μὲ τὴν Δύσιν. Τοῦ ἦτο ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σοβ. Ἐνώσεως. Οἱ διάδοχοί του ἔσπευσαν νὰ ἀμβλύνουν τὴν σκληρὰν γραμμὴν τοῦ θανόντος στρατάρχου καὶ νὰ υἱοθετήσουν τὸ δόγμα τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως. Ἐντὸς τοῦ θέρους 1953 ἐπετεύχθη ἀνακωχὴ εἰς τὴν Κορέαν. Προσπάθεια δὲ ἀποκαταστάσεως καλῶν σχέσεων μὲ ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς Μόσχας.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς νέας αὐτῆς τακτικῆς εὐρίσκετο καὶ ἡ τοποθέτησις, τὸ 1953, Σοβιετικοῦ πρεσβευτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ ἐπταετίαν ἡ πρεσβεΐα διηυθύνετο ὑπὸ ἐπιτετραμμένου. Ὁ νέος πρεσβευ-

τῆς Β. Ἑπείρου δικαιωμάτων μας. Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ἦτο φυσικὰ ἀδύνατον καὶ νὰ συζητηθῇ ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς. Αἱ μόναι συμφωνίαι μὲ τὴν Ἀλβανίαν ἦσαν ἡ τῆς ἐκκαθαρίσεως (1958) τοῦ Στενοῦ τῆς Κερκύρας ἐκ τῶν ναρκῶν καὶ ἡ περὶ ἀποδόσεως τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν.

Ἡ Βουλγαρία ἐδέχθη, τὸν Μάϊον 1954, νὰ ὑπογράψῃ κοινὴν ἐλληνο-βουλγαρικὴν δήλωσιν περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον, ὡς προελέχθη, διακοπῇ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου 1941. Εἰς τὴν δήλωσιν προσετίθετο ὅτι ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐκ τῆς συνθήκης εἰρήνης τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1947 ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις της.

Ἦσαν: 1) Ἡ καταβολὴ εἰς ὀκτῶ ἐτησίαις δόσεις ἐπανορθώσεων ἐκ 45 ἐκατ. δολλαρίων ἀξίας τοῦ 1938. 2) Ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους ἀφαιρεθέντων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου περιουσιακῶν στοιχείων. 3) Ἡ ἀποκατάστασις εἰς τὰ περιουσιακὰ δικαιώματά των τῶν πρὸ τοῦ πολέμου ἐγκτεστημένων εἰς Βουλγαρίαν Ἑλλήνων.

Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθουν δέκα ἀκόμη ἔτη διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ ὀριστικὸς διακανονισμὸς τῶν μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἐκκρεμοτήτων. Τὴν 9ην Ἰουλίου 1964 ὑπεγράφησαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος Στ. Κωστοπούλου καὶ Βουλγαρίας Μπάσεφ δώδεκα συμφωνίαι, προῖον διετῶν διαπραγματεύσεων. Διὰ τῆς πρώτης ἐκ τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν ἐρρυθμίζετο τὸ θέμα τῶν ἐπανορθώσεων. Οἱ Βούλγαροι ὑπεστήριζον ὅτι εἶχον λαμβάνειν σημαντικὸν ὑπόλοιπον ἐκ τῆς συμφωνίας Καφαντάρη-Μολλῶφ τοῦ 1927, διὰ τῆς ὁποίας διεκανονίσθησαν οἱ λογαριασμοὶ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὑπεστηρίζετο ἤδη πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὅτι οὐδὲν χρεωστικὸν ὑπόλοιπον μᾶς ἐβάρυνεν, διότι τὰ ὀφειλόμενα παρ' ἡμῶν, βράσει τῆς ἀνωτέρω συμφωνίας, εἶχον συμψηφισθῇ μὲ τὰς ἐξ ἐπανορθώσεων ἐκ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἀπαιτήσεις μας. Οἱ Βούλγαροι ἀντέλεγον ὅτι αἱ ἐπανορθώσεις ἐκεῖναι εἶχον ἀποσβεσθῇ διὰ τοῦ χρεωστασίου Χοῦβερ. Τελικῶς συνεφωνήθη ὅπως ὅλαι αἱ ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεις καὶ ἀνταπαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τῶν περιουσιακῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων, συμψηφισθοῦν, τῆς Βουλγαρίας ἀναλαμβάνουσας τὴν ὑποχρέωσιν

ἐπίδρασιν. Διότι αἱ ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀναζητοῦν τὴν ὑποστήριξιν τῆς πλειονοψηφίας τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. διὰ νὰ ἐπιτύχουν εὐνοϊκὰς ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν θέσεων ἀποφάσεις. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν κρατῶν μελῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ ἠῤῥξανεν ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐφ' ὅσον τὰ παλαιὰ ἀποικιακὰ ἐδάφη ἀνεκηρύσσοντο ἀνεξάρτητα κράτη (ἀπὸ 50 τὸ 1945 ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. ἀνῆλθεν εἰς 111 τὸ 1963 καὶ εἰς 126 τὸ 1968). Τὸν Ἀπρίλιον 1955, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος μετέσχε διασκέψεως 39 ἀφρικανικῶν καὶ ἀσιατικῶν κρατῶν, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς Μπαντούγκ τῆς Ἰνδονησίας. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὠργανώθησαν εἰδικαὶ ἀποστολαὶ εἰς διάφορα ἀσιατικά καὶ ἀφρικανικά κράτη. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ πρῶν γαλλικαὶ ἢ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἐπηρεάζοντο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ Γαλλία ἀντεμετώπιζε κινήματα ἀνεξαρτησίας τῶν ἀποικιῶν της, ὥς καὶ ἡ Μ. Βρεταννία, ἦτο φυσικὸν ἡ γραμμὴ της εἰς τὰ Η.Ε. νὰ εἶναι εὐθυγραμμισμένη πρὸς τὴν βρεταννικὴν. Ἀλλωστε τὸ σύνολον τῶν κρατῶν - μελῶν τοῦ NATO δὲν ἔβλεπεν εὐχαρίστως τὴν ἀνακίνησιν τοῦ κυπριακοῦ θέματος καὶ συνετάσσετο μὲ τὴν Μ. Βρεταννίαν εἰς τὰς ψηφοφορίας τοῦ Ο.Η.Ε. Αὐτὸ εἶχε προκαλέσει αἶσθημα πικρίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν συμμάχων μας τοῦ NATO. Τὴν εὐλογον αὐτὴν πικρίαν αἱ κυβερνήσεις Παπάγου καὶ Καραμανλῆ μετὰ δυσκολίας κατῴρθωσαν νὰ περιορίσουν εἰς ὅρια μὴ θέτοντα εἰς κίνδυνον τὴν εἰς τὴν συμμαχίαν θέσιν μας. Ἦναγκάσθη ὁμως ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σουέζ, εἰς τὴν ὑπόθεσιν Λιβάνου καὶ Ὑπεριορδανίας (1958), εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ἀλγερίας, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων τῶν διαβιούντων εἰς τὰ ἀραβικά κράτη, ὥς καὶ τῶν εἰς αὐτὰ Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων, νὰ ταχθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν τελευταίων. Γενικώτερον δὲ ἡ ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς καλλιέργειαν φιλικῶν σχέσεων μὲ τὸν ἀραβικὸν κόσμον. Ἐφ' ᾧ καὶ μέχρι σήμερον δὲν ὑπάρχουν ἐπίσημοι διπλωματικαὶ σχέσεις μὲ τὸ Ἰσραήλ.

Ἡ ἐπελθοῦσα συμβιβαστικὴ λύσις τοῦ κυπριακοῦ ὠδήγησεν εἰς ἐξάλειψιν τῆς δυσφορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν συμμάχων μας. Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ γνησίου φιλοδυτικοῦ πνεύματος

τῆς Σεργκέϊεφ εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς γραμματεὺς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου εἰς Ἀθήνας. Ἐκαμνε δὲ χρῆσιν τῶν μικρῶν γνώσεών του τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνας συνομιλητάς του. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ ἡ προθυμία τῶν δορυφόρων χωρῶν, εἴτε ἦσαν σύμμαχοι κατὰ τὸν πόλεμον, ὡς ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τσεχοσλοβακία, εἴτε εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἀνῆκον, ὡς ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Οὐγγαρία, ὅπως ἀποκαταστήσουν διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴν χώραν μας. Αἱ χῶραι αὗται ἐδέχθησαν νὰ προβοῦν εἰς ἀπελευθέρωσιν ἀπαχθέντων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν παιδιῶν καὶ νὰ προέλθουν εἰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ὑπογραφὴν ἐμπορικῶν συμφωνιῶν καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν ἐκκρεμοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἐθνικοποιήσεως, κυρίως εἰς Ρουμανίαν, τῶν περιουσιῶν τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων.

Τὴν τάσιν αὐτὴν διακριτικοῦ ἀνοίγματος τοῦ παραπετάσματος ἀνέστειλεν ἡ σημειωθείσα παγκόσμιος ἀντίδρασις εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν σοβιετικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τὸν Νοέμβριον 1956, εἰς Οὐγγαρίαν, διὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ οὐγγρικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος καὶ ἐγκαθίδρυσιν φιλελευθέρης δημοκρατίας. Ἀλλ' ὄχι ἐπὶ μακρόν. Ὁ ἡγέτης τῆς Σοβ. Ἐνώσεως Νικήτας Κροῦτσεφ, ἀφοῦ ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ὠρισμένα παλαιὰ στελέχη, ὡς ὁ Μολότωφ, ἐπωφελήθη τοῦ γοήτρου τὸ ὁποῖον ἐκέρδισεν ἡ χώρα του, ἐκ τῆς ἐξαπολύσεως τοῦ πρώτου τεχνητοῦ δορυφόρου (Ὀκτώβριος 1957), διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν γραμμὴν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Ἡ γραμμὴ αὕτη εἶχε γίνει, ἄλλωστε, ἀπαραίτητος διὰ τὴν Μόσχαν, διότι, ἡ Κομμουνιστικὴ Κίνα (ἀπὸ τοῦ 1949 εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἡπειρωτικὴν Κίναν κομμουνιστικὸν καθεστῶς. Οἱ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Τσάγκ-Κάι-Σὲκ Κινέζοι ἐθνικισταὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν νῆσον Φορμόζαν (Τάϊβάν), εἶχεν ἀρχίσει νὰ διεκδικῇ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ κομμουνιστικὸν στρατόπεδον.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐπιδιώξις ἱκανοποιητικῆς λύσεως τοῦ κυπριακοῦ θέματος ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν

γραμμα οικονομικής ανάπτυξεως διὰ τὴν περίοδον 1959 - 63, ἐν ἔτος δὲ ἀργότερον (τὴν 9ην Ἀπριλίου 1960), ἀνεκοινώθη τὸ ὀριστικὸν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον εἶχε καταρτισθῇ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν Ἰταλῶν ειδικῶν, μὲ ἐπικεφαλῇ τὸν καθηγητὴν Π. Σαρατσένο. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν δεκαετίαν 1960 - 69. Προέβλεπε μέσον ῥυθμὸν ἐτησίας ἀναπτύξεως 6%. Οἱ συντάκται τοῦ προγράμματος ὑπῆρξαν ἐπιφυλακτικοί. Κατὰ τὴν ὀκταετίαν 1960 - 1967 ὁ μέσος ἐτήσιος ῥυθμὸς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἦτο 6,91%. Οὕτω τὸ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν εἰσόδημα, εἰς σταθερὰς τιμὰς τοῦ 1958, ἀνῆλθε τὸ 1967 εἰς 145,5 δισ. δραχμῶν, ἔναντι 76.897 τοῦ ἔτους 1958. Ἡυξήθη, δηλαδή, κατὰ 89%.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1960 ἀπέβλεπε βασικῶς εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ προέβλεπε μέσῃ ἐτησίαν αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν βιομηχανίαν κατὰ τὴν πρώτην πενταετίαν 21%. Ἄς προστεθῇ ὅτι, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἰδρύθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Καραμανλῆ καὶ ὁ Ὅργανισμὸς Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΒΑ), τοῦ ὁποίου κυρία ἀποστολὴ ἦτο ἡ προγραμματισμένη βιομηχανικὴ ἐπένδυσις. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς καὶ ὁ Ὅργανισμὸς Χρηματοδοτήσεως Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως (ΟΧΟΑ), ἰδρυθεὶς διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν χορηγηθέντων εἰς τὰς βιομηχανίας δανείων ἐκ τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, συνεχωνεύθησαν, τὸ 1964, εἰς τὴν τότε ἰδρυθεῖσαν Ἑλληνικὴν Τράπεζαν Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως (ΕΤΒΑ).

Αἱ βασικαὶ βιομηχανίαι τῶν ὁποίων τὴν ἰδρυσιν προέβλεπε τὸ πρόγραμμα ἀνεφέροντο καὶ εἰς τὰ προγράμματα 1948 καὶ 1954. Αἱ περισσότεραι δὲν εἶχον ἰδρυθῇ. Ἀπὸ τοῦ 1960 ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἰδρυσίς των δηλαδή τῆς βιομηχανίας ἀλουμινίου, τοῦ ἀζώτου, τῶν ὑπερφωσφορικῶν λιπασμάτων, τοῦ χάλυβος. Ἐπὶ πλέον τὸ 1963 ἐπραγματοποιήθησαν ἐπενδύσεις διὰ τὴν ἀνέγερσιν μεγάλου βιομηχανικοῦ συγκροτήματος εἰς Θεσσαλονίκην, περιλαμβάνοντος δεῦτερον διύλιστήριον πετρελαίου, χαλυβουργεῖον, βιομηχανίαν πλαστικῶν, ἀμμωνίας κ.ἄ.

Ἐπὶ πλέον ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἐπέδιωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν σύνδεσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, τὴν περισσότερον γνωστὴν ὡς Κοινὴν Ἀγοράν. Ἡ Ε.Ο.Κ.

ἐπεβεβαίωσεν ἡ μεγαλειώδης ὑποδοχή τὴν ὁποίαν ἐπεφύλαξεν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Πρόεδρον τῶν Η.Π.Α. (1952 - 1960) στρατηγὸν Ντουαῖτ Ἀϊζενχάουερ ὅταν ἐπεσκέφθη τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1959. Ἦτο ὁ πρῶτος Ἀμερικανὸς Πρόεδρος ὁ ὁποῖος ἐπεσκέπτετο τὴν χώραν μας. Ἐπίσης ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς τὸν Ἰούλιον 1962, ὁ τότε ἀντιπρόεδρος καὶ ἀπὸ 22/11/1963 μέχρι 20/1/1969 Πρόεδρος τῶν Η.Π.Α. Λύντον Τζόνσον, ὡς καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, στρατηγὸς Κάρολος Ντὲ Γκώλ, τὸν Ἀπρίλιον 1963.

Διὰ τὴν προβολὴν τῆς διεθνοῦς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Καραμανλῆς ἐπραγματοποίησε πολλὰς ἐπιστῆμους ἐπισκέψεις εἰς τὰς δυτικὰς χώρας, ὡς καὶ εἰς Νοτιοσλαβίαν, Τουρκίαν (εἰς Ἀγκυραν μετέβη ἀμέσως μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης καὶ Λονδίνου, τὸν Ἀπρίλιον 1959), Αἴγυπτον.

Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ εἰς Οὐάσιγκτον ἐπίσκεψίς του, τὴν ἀνοίξιν 1961, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Προέδρου Τζὼν Κέννεντυ. Ἐπίσης συνέβαλον εἰς τὴν τοιαύτην προβολὴν καὶ αἱ ἐπισκέψεις τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους εἰς Η.Π.Α., Γαλίαν, Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Ἰνδίαν, Ταϋλάνδην, Λίβανον, Μ. Βρεταννίαν, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ 1956 - 1963.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ, μετὰ τὴν ῥύθμισιν τοῦ Κυπριακοῦ, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν της εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Τὰ ἐπιτευχθέντα μέχρι τοῦ 1958 εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα ἦσαν ἱκανοποιητικά, ἀλλ' ὅχι ὅσα ἔπρεπε νὰ γίνουν. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶχε διπλασιασθῇ μὲ βάσιν τὸ 1948 καὶ εἶχεν αὐξηθῇ κατὰ 78,2% ἔναντι τοῦ προπολεμικοῦ (1938). Ὁ μέσος ῥυθμὸς αὐξήσεως τῆς δεκαετίας 1949 - 1958 ἦτο 7,3%.

Τὸν Ἀπρίλιον 1959 ἐξηγγέλθη προσωρινὸν πενταετὲς πρό-

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΤΑΘΕΙΑ

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1961 ἡ κυβέρνησις Κ. Καραμανλῆ παρῆντήθη, διὰ τὰ σχηματισθῆ ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις πρὸς διενέργειαν ἐκλογῶν. Ὁ πρωθυπουργὸς ἔκρινεν ὅτι ἡ παρέλευσις 40 μηνῶν ἀπὸ τῆς τελευταίας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας ἦτο χρονικὸν διάστημα ἐπαρκές, διὰ τὰ δικαιολογήσῃ νέαν προσφυγὴν εἰς τὸ ἐκλογικὸν σῶμα. Αἱ ἐκλογαὶ προσδιωρίσθησαν τὴν 29ην Ὀκτωβρίου καὶ διενεργήθησαν ὑπὸ ὑπηρεσιακῆς κυβερνήσεως προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ Βασιλέως ἀντιστρατήγου Κ. Δόβα.

Εἰς τὰς ἐκλογὰς μετέσχον τρία κόμματα, ἡ Ἐθνικὴ Ριζοσπαστικὴ Ἐνωσις (ΕΡΕ) ὑπὸ τὸν Κ. Καραμανλῆν, ἡ Ἐνωσις Κέντρου ὑπὸ τὸν Γεωρ. Παπανδρέου καὶ ἡ ΕΔΑ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βουλευτικῆς περιόδου 1958 - 1961 τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων οὐσιαστικῶς διελύθη. Προσπάθειαι ἀνασυστάσεως καὶ διευρύνσεώς του, μετὰ τὴν ἐπωνυμίαν Κίνημα Ἐθνικῆς Ἀναδημιουργίας, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατηγοῦ Γ. Γρίβα (Διγενῆ), (οὗτος, μετὰ τὰς συμφωνίας Ζυρίχης - Λονδίνου καὶ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ, τιμῶσα τὴν ἀγωνιστικὴν προσπάθειάν του, τὸν προήγαγεν εἰς ἀντιστράτηγον καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸν Μεγαλόσταυρον Γεωργίου Α'), περὶ τοῦ ὁποίου ἐπιστεύθη ὅτι, λόγῳ τῆς αἰγλῆς τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν εἰς Κύπρον, ἡδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν κίνησιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγερμοῦ τοῦ στρατάρχου Παπάγου, ἀπέτυχεν. Ὅπως ἀπέτυχε καὶ προσπάθεια δημιουργίας μετριοπαθοῦς ἀριστεροῦ κόμματος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἡλίου Τσιριμώκου, ὁ ὁποῖος τὸ 1958 εἶχε συνεργασθῇ μετὰ τὴν ΕΔΑ. Τελικῶς, ἐν ᾧψει τῶν ἐκλογῶν, ἀπεφασίσθη τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1961 ἡ ἴδρυσις νέου κόμματος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐνωσις Κέντρου», εἰς τὸ ὁποῖον συνεχωνεύθησαν ὅλα τὰ στελέχη, τὰ ἐκτὸς τῆς ΕΡΕ καὶ τῆς ΕΔΑ εὐρισκόμενα. Ἀρχηγὸς τοῦ νέου κόμματος ὠρίσθη ὁ Γ. Παπανδρέου καὶ ὑπαρχηγὸς

ιδρύθη, διὰ τῆς ὑπογραφείσης εἰς Ρώμην, τὴν 25ην Μαρτίου 1957 συνθήκης ὑπὸ τῆς Γαλλίας, Δυτ. Γερμανίας, Ἰταλίας, Βελγίου, Ὀλλανδίας καὶ Λουξεμβούργου. Ἡ Ε.Ο.Κ., μετὰ μίαν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς της θὰ μετετρέπεται εἰς τελωνειακὴν ἔνωσην τῶν ἑξ χωρῶν. (Ἡ ἔνωσις ἐπραγματοποιήθη τὴν 1ην Ἰουλίου 1968).

Ἡ συμφωνία συνδέσεως Ἑλλάδος - Ε.Ο.Κ. ὑπεγράφη εἰς Ἀθήνας τὴν 9ην Ἰουλίου 1961. Ἦσαν προσηρτημένα εἰς αὐτὴν 20 πρωτόκολλα, 4 πίνακες καὶ 9 δηλώσεις. Σκοπὸν ἡ σύνδεσις εἶχεν, ὥς ὠρίζετο εἰς τὸ ἄρθρον 2 τῆς συμφωνίας, «νὰ προαγάγῃ τὴν διαρκῆ καὶ ἰσόρροπον ἐνίσχυσιν τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Μερῶν, λαμβανομένης πλήρως ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνάγκης ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιτάχυνσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας τῆς Ἑλλάδος, ὥς καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐπιπέδου ἀπασχολήσεως καὶ τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν τελωνειακὴν ἔνωσην μετὰ μίαν δωδεκαετίαν ἀπὸ τῆς θέσεως εἰς ἰσχὺν τῆς συμφωνίας, (ἡ τοιαύτη μεταβατικὴ περίοδος, ὥς ἀπεκαλεῖτο, ὠρίζετο διὰ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς 22 ἔτη), θὰ ἐνηρμόνιζε τὴν πολιτικὴν της (οἰκονομικὴν) πρὸς ἐκείνην τῆς Ε.Ο.Κ. καὶ θὰ ἐλάμβανε πόρους προοριζομένους νὰ διευκολύνουν τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἀναπτύξεώς της. Οἱ πόροι αὐτοί, κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 19 προσηρτημένον πρωτόκολλον, χορηγούμενοι ὑπὸ μορφήν δανείων μέσῳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τραπεζῆς Ἐπενδύσεων, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνέλθουν εἰς 125 ἑκατ. δολλαρίων διὰ τὴν πρώτην πενταετίαν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ πρωτοκόλλου.

Κυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Βουλῆς καὶ τῶν κοινοβουλίων τῶν ἑξ ἄλλων χωρῶν ἡ συμφωνία συνδέσεως ἤρχισεν ἰσχύουσα ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1962. Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας αὐτῆς ἤρχισε νὰ μετρῆται καὶ ὁ χρόνος τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Κατ' ἀκολουθίαν, τὸν Νοέμβριον 1974 θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν τελωνειακὴν ἔνωσην, τὸν δὲ Νοέμβριον 1984 θὰ παύσῃ ἡ εἰδικὴ μεταχειρίσις τῶν ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

παραστοῦν εἰς δεξιώσεις δοθείσας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως πρὸς τιμὴν τοῦ Προέδρου τῆς Ἱταλικῆς Δημοκρατίας, τοῦ Προέδρου Μακαρίου, τοῦ Προέδρου Ντὲ Γκώλ, ὡς καὶ εἰς τοὺς γάμους τῆς πριγκιπίσσης Σοφίας) καὶ κατὰ τῆς ἡγεσίας τοῦ στρατεύματος, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει συνεργὸν εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν βίαν καὶ νοθείαν. Ἐπρόκειτο καθαρῶς περὶ ἐνεργείας εὕρισκομένης ἐκτὸς τῶν πλαισίων τοῦ πολιτεύματος.

Ἄλλ' ἡ ἐπίθεσις δὲν εἶχεν ἀπήχησιν εἰς τὸν λαὸν καὶ δὲν θὰ ἀπέδιδεν, ἐὰν δὲν διεπράττοντο δύο λάθη. Πρῶτον λάθος ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Καραμανλῆ ἀνακίνησις θέματος ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος. Δεύτερον ἡ διαφωνία Βασιλέως - Καραμανλῆ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βασιλικῆς ἐπισκέψεως εἰς Λονδῖνον.

Ἡ ὑπὸ βουλευτῶν τῆς Ε.Ρ.Ε., μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, κατάθεσις τὴν 21ην Φεβρουαρίου 1963 προτάσεως περὶ ἀναθεωρήσεως μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος ἀπέτελει ἔναρξιν τῆς διαδικασίας ἀναθεωρήσεως. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐθεώρει τὸν καταστατικὸν χάρτην ξεπερασμένον. Ἐσήμαινεν ἐπίσης ὅτι ἐντὸς τοῦ ἔτους θὰ ἔπρεπε νὰ διενεργηθοῦν ἐκλογαὶ πρὸς ἀνάδειξιν ἀναθεωρητικῆς βουλῆς. Οὕτω ἐγένετο ἐμμέσως ἀποδεκτὸν τὸ αἶτημα τῆς ἀντιπολιτεύσεως περὶ νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, ἐνῶ συγχρόνως ἐξεφράζοντο ἀμφιβολαὶ περὶ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ὑφισταμένου πολιτειακοῦ καθεστῶτος. Κατόπιν τούτου δὲν ἦτο περίεργον ὅτι ἡ ἀντιπολιτευσις ἀνεθάρρῃσεν. Ἀπέκρουσε τὴν ἀναθεώρησιν καὶ ἐζήτησεν ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀδιαβλήτου τῆς νέας λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Συγκεκριμένως, ἡξίωσε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς ὡς ἐκλογικοῦ συστήματος, τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ ὑπερησιακῆς κυβερνήσεως τῆς ἐμπιστοσύνης της, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν νομαρχῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον ὑπὸ δικαστῶν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος ψήφου τῶν στρατιωτικῶν.

Ἐνῶ ἡ πολιτικὴ κατάσταση εὕρισκετο εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, συνετελέσθη τὸ δεύτερον λάθος. Οἱ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθησαν ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης τῆς Μ. Βρεταννίας νὰ ἐπισκεφθοῦν ἐπισήμως τὸ Λονδῖνον τὴν 9ην Ἰουλίου 1963. Ἡ πρόσκλησις ἐγένετο ἀποδεκτὴ, διότι ἐθεωρήθη ὅτι ἡ ἐπίσκεψις θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν

όσοφ. Βενιζέλος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἡσθάνετο ἡ Ε.Κ. ἀρκετὰ ἰσχυρὰ διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἐκλογικὴν νίκην ἀπεφάσισε νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν. Ὁ ἐκλογικὸς νόμος, ὁ ψηφισθεὶς τὸ θέρος τοῦ 1961, ἡνύόει τὴν συνεργασίαν, διότι καθιέρωνε σημαντικῶς μικρότερα ποσοστὰ καὶ διὰ τὰ αὐτοτελεῖ κόμματα καὶ διὰ τοὺς συνασπισμοὺς κομμάτων συμμετοχῆς εἰς τὴν δευτέραν κατανομήν.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν ἔδωσεν εἰς τὴν Ε.Ρ.Ε. τὰ 50,81% τῶν ψήφων καὶ 176 ἔδρας, εἰς τὸν συνασπισμὸν Ε.Κ. - Προοδευτικοὶ τὰ 33,66% τῶν ψήφων καὶ 100 ἔδρας καὶ εἰς τὴν Ε.Δ.Α. τὰ 14,63% τῶν ψήφων καὶ 24 ἔδρας. Δὲν ἱκανοποίησε τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ὑπελόγιζε, παρὰ τὸ ὅτι ἦτο ἀρτιγενὴς καὶ ἀνομοιογενὴς, εἰς πλειονοψηφίαν. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ καταγγέλλῃ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς προῖον βίας καὶ νοθείας, συνεπικουρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς Ε.Δ.Α., ἡ ὁποία βαρέως ἔφερε τὴν μείωσιν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεώς της. Ἐὰν ἡ ἀντιπολίτευσις περιωρίζετο εἰς ἀμφισβήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος, οὐδεμία ἀνωμαλία θὰ προεκαλεῖτο. Ἀποτελεῖ παράδοσιν, οἱ ἡττημένοι εἰς τὰς ἐλληνικὰς ἐκλογὰς νὰ ἀποδίδουν τὴν ἡττάν των εἰς ἄλλα ἐκτὸς τῆς μειωμένης ἀκτινοβολίας των αἰτία. Ἄλλ' ἡ Ε.Κ. καὶ ἡ Ε.Δ.Α. ἔστρεψαν τὰ βέλη των καὶ κατὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος τὸν ὁποῖον κατηγορήσαν καὶ διὰ τὴν κυβέρνησιν Δόβα καὶ διότι ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κ. Καραμανλὴν ἐκ νέου τὴν πρωθυπουργίαν. Τὸν ἐκάλουν δὲ νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, διότι ἄλλως θὰ καθίστατο ὑπεύθυνος. Ἡ ὅλη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Βασιλέως ἦτο ἐστερημένη οἰουδήποτε ἄλλου νοήματος, πλην ἐκείνου τῆς ἀσκήσεως ἐπ' αὐτοῦ ἠθικῆς πιέσεως. Διότι ὁ ἀνώτατος ἄρχων δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἢ τὴν δυνατότητα νὰ ἐλέγξῃ τὸ ἐκλογικὸν ἀποτέλεσμα, εἰς τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως, ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποταγῇ. Τὸν τρόπον διενεργείας τῶν ἐκλογῶν ἤλεγχε, βάσει τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952, τὸ Ἐκλογοδικεῖον. Καὶ τὸ Ἀνώτατον αὐτὸ δικαστικὸν σῶμα μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν, οὐδόλως ἄλλοιοῦσαν τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα, ἐδικαίωσε τὴν Ε.Κ. Ἀλλ' οὔτε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολύσεως τῆς κυβερνήσεως, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀπολαύει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἔχει ὁ Βασιλεὺς. Ὅλα αὐτὰ ἡ ἡγεσία τῆς Ε.Κ. τὰ ἡγνόησεν. Ἡ ἐπίθεσις της ἐστράφη καὶ κατὰ τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος. (Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὰ στελέχη τῆς Ε.Κ. ἡρνήθησαν νὰ

ἀνέλαβε νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα αἰτήματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἀντικατέστησε δηλαδὴ τοὺς νομάρχας καὶ τοὺς διοικητὰς τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας. Γενικῶς δὲ ἐπέδειξε φιλικὸν πρὸς τὴν Ε.Κ. πνεῦμα.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἐλαφρῶς εὐνοϊκὸν διὰ τὴν Ε.Κ., ἡ ὁποία ἔλαβε τὰ 42,04% τῶν ψήφων καὶ 138 ἔδρας. Ἡ Ε.Ρ.Ε. ἐκέρδισεν 132 ἔδρας μὲ τὸ 39,37% τῶν ψήφων, ἡ Ε.Δ.Α. 28 μὲ 14,34% τῶν ψήφων καὶ τὸ κόμμα τῶν Προοδευτικῶν 2 μὲ 3,73% τῶν ψήφων. Θὰ ἔπρεπε κανονικῶς νὰ σχηματισθῇ κυβέρνησις συνασπισμοῦ ἢ νὰ ἀνεμένετο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, διὰ νὰ συναχθοῦν συμπεράσματα περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως τοῦ κυβερνητικοῦ θέματος. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐπίστευσεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἐδείκνυε στροφὴν τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος καὶ ὅτι ὥς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῇ εἰς τὴν Ε.Κ. ἡ διακυβέρνησις τῆς χώρας. Τὴν 8ην Νοεμβρίου ὠρκίζετο ἡ πρώτη κυβέρνησις Παπανδρέου μὲ ἀντιπρόεδρον καὶ ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν Σοφ. Βενιζέλον. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν του ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι θὰ εἰσηγεῖτο διάλυσιν τῆς Βουλῆς καὶ νέας ἐκλογάς, ἐὰν ἡ κυβέρνησίς του δὲν ἐξησφάλιζεν ἐπαρκῆ ἐθνικοφρονα πλειονοψηφίαν. Ἐκάλεσε δὲ τοὺς βουλευτὰς τῆς Ε.Ρ.Ε. νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κόμμα των καὶ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Ε.Κ. Μόνον δύο ἤκουσαν τὴν ἐκκλησίαν του.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου, τὴν 9ην Δεκεμβρίου, ὁ Κ. Καραμανλῆς ἀνεχώρησε διὰ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐδήλωσεν ὅτι ἀποχωρεῖ τῆς πολιτικῆς καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ε.Ρ.Ε. εἰς τὸν Π. Κανελλόπουλον, ὁ ὁποῖος διετέλεσεν ἀντιπρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1959. Ἡ ἀποχώρησις τοῦ Καραμανλῆ διηκόλυνε τὴν συνεργασίαν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων. Ὁ Παπανδρέου τὴν ἀπέκλεισεν. Ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλὴν, τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου, καὶ ἀνέγνωσε τὰς προγραμματικὰς δηλώσεις του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον προεκλογικὸς λόγος παρὰ κυβερνητικὸν πρόγραμμα. Διότι δι' αὐτῶν ἐγνωστοποιεῖ πλῆθος παροχῶν πρὸς διαφόρους τάξεις καὶ ὑπέσχετο ἀκόμη περισσοτέρας εἰς τὸ μέλλον. Ἐλαβε ψῆφον ἐμπιστοσύνης, διότι ἐψήφισεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ Ε.Δ.Α. Δὲν τὴν ἐδέχθη. Παρητήθη τὴν 25ην Δεκεμβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέσπα ἡ νέα κυπριακὴ

πλήρη αποκατάστασιν τῆς ἑλληνοβρεταννικῆς φιλίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποστῇ σοβαρὰν δοκιμασίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυπριακῆς κρίσεως. Συνέβη ὁμως τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἀπριλίου νὰ μεταβῇ εἰς τὴν βρεταννικὴν πρωτεύουσαν, ἀνεπιστήμως, ἡ Βασίλισσα Φρειδερίκη. Κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν τῆς Βρεταννοῦ κομμουνιστῶν μετὰ ἐπὶ κεφαλῇ τὴν Ἀγγλίδαν σύζυγον Ἕλληνας κομμουνιστοῦ βαρυνομένου μετὰ καταδίκην διὰ τὴν κατὰ τὸν συμμοριτοπόλεμον δρᾶσίν του, ἀπεδοκίμασαν τὴν Βασίλισσαν. Ἐκρίθη ὅτι ἡ βρεταννικὴ ἀστυνομία δὲν εἶχε λάβει τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἀποτροπῆς τοῦ ἐπεισοδίου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατόπιν τούτου, καὶ παρὰ τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν ἡ βρεταννικὴ, ἐφοβήθη ὅτι θὰ ἐσημειοῦντο ἐπεισόδια ἀποδοκιμασίας τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν. Ὑπέδειξε τὴν ματαίωσιν ἢ τὴν ἀναβολὴν τοῦ εἰς Λονδῖνον ταξιδίου. Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἠρνήθη νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόδειξιν. Ἡ κυβέρνησις Καραμανλῆ ἠναγκάσθη τὴν 11ην Ἰουνίου νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησίν της.

Μετὰ διαβουλεύσεις διαρκείας μιᾶς ἑβδομάδος ἀνετέθη ὁ σχηματισμὸς τῆς νέας κυβερνήσεως, ἐξωκοινοβουλευτικῆς συνθέσεως, εἰς τὸν ὑπουργὸν Ἐμπορίου τῆς παραιτηθείσης Π. Πιπινέλην. Οὗτος ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ε.Κ., ἵνα ἐμφανιζόμενος εἰς τὴν Βουλὴν καὶ λαμβάνων ψῆφον ἐμπιστοσύνης, ἐπιδιώξῃ ψήφισιν νέου ἐκλογικοῦ νόμου, ἱκανοποιούντος τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ὑποστήριξις δὲν τοῦ ἐδόθη παρὰ τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου γνώμην τοῦ Σοφ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐψήφισε μόνος τὴν κυβέρνησιν Πιπινέλη.

Τὸ βασιλικὸν ταξίδιον εἰς Λονδῖνον ἐπραγματοποιήθη τὴν καθωρισμένην ἡμερομηνίαν, χωρὶς οἱ κομμουνισταὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν δημιουργίαν σοβαρῶν ἐπεισοδίων. Ἐξ ἄλλου ἡ Βουλὴ ἐψήφισεν ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου οὐσιαστικῶς καθιερώθη ἡ ἀπλὴ ἀναλογικὴ, ἀλλὰ δὲν κατηργήθη τὸ δικαίωμα ψήφου τῶν στρατιωτικῶν. Τέλος ὁ πρωθυπουργὸς ἐξήγγειλεν ὅτι αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο τὴν 3ην Νοεμβρίου. Ἡ ἀντιπολίτευσις ὁμως ἠξίωσε τότε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Πιπινέλη, μετὰ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀποχῆς ἐκ τῶν ἐκλογῶν. Ὁ Βασιλεὺς ἐνέδωκε καὶ τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ὠρκίζετο νέα κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Στυλ. Μαυρομιχάλη, ἡ ὁποία

τῆς 6ης Μαρτίου 1964 υπέκυπτεν εἰς τὸ μοιραῖον, εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν, εἰκοσιπέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 17ου ἔτους ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον.

Πέμπτος κατὰ σειράν βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας Γεωργίου Α'. ὁ Παῦλος ὁ Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δυσκολωτέρας στιγμὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας. Ἐπέδειξε θάρρος, σωφροσύνην, πραότητα, συνέπειαν. Εἶχε συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς του καὶ ἥσκησε τὰ καθήκοντά του κατὰ τρόπον ἐξυπηρετικὸν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Διαρκοῦντος τοῦ συμμοριτοπολέμου, παρὰ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεχε καὶ ἐκ μόνης τῆς ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν ναρκοθετήσεως τῶν ὁδῶν, εὕρίσκετο συνεχῶς πλησίον τῶν ἐθνικῶν μονάδων καὶ τῶν ἐκ τῆς καταστροφικῆς μανίας τῶν κομμουνιστῶν πασχόντων πληθυσμῶν. Μετὰ τὴν νίκην ὑπῆρξε πολύτιμος παραστάτης τῶν κυβερνήσεων. Ἡ ἐμπειρία του καὶ ἡ ἡρεμος σκέψις του τὸν ἐβοήθουν εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνδεδειγμένων ὑποδείξεων καὶ παροχὴν ἀξιολόγων συμβουλῶν. Ἀνέπτυξε σημαντικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν τομέα καὶ παρηκολούθησε μὲ ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας. Ἐπέτυχε νὰ καταπραῦνη τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν δημιουργίαν προϋποθέσεων πολιτικῆς στεθερότητας.

Τὸν διεδέχθη ὁ ἡλικίας 23 ἐτῶν υἱὸς του Κωνσταντῖνος Β'. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν του, τὴν ἑσπέραν τῆς 6ης Μαρτίου, ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διὰ τοῦ ὁποίου παρῆχε τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ ἐνέμενεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του χαραχθεῖσαν γραμμὴν. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνυμφεῦθη τὴν 18ην Σεπτεμβρίου 1964 τὴν πριγκίπισσαν Ἀνναν - Μαρίαν τῆς Δανίας καὶ τὴν 10ην Ἰουλίου 1965 ἀπέκτα τὸ πρῶτον τέκνον του, τὴν πριγκίπισσαν Ἀλεξίαν. Τὴν 21ην Μαΐου 1967, ἀπέκτησε καὶ δεύτερον, τὸν διάδοχον Παῦλον.

Ἐλλειψις ἐνότητος καὶ προγράμματος.

Ἡ πλειονοψηφία τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Ε.Κ. ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐνότητός της, συνέβαλεν εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων της. Αὐτὸ ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τὴν 19ην Μαρτίου 1964. Ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος Γ. Ἀθανασιάδης - Νόβας συνεκέντρωσε, κατὰ τὴν πρώτην

κρίσις. Ἀφοῦ κατεβλήθησαν μάταιαι προσπάθειαι διὰ τὴν σύμ-
πραξιν τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, ἐν ὧσιν τῆς δημιουργηθείσης
κρίσεως καταστάσεως ἐκ τῶν γεγονότων τῆς Κύπρου, τὴν 31ην
Δεκεμβρίου ἐσχηματίσθη ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ὑποδιοι-
κητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος Ι. Παρασκευόπουλον,
ἡ ὁποία προεκέρχεν νέας ἐκλογὰς διὰ τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1964.

Κατ' αὐτὰς ἡ ΕΡΕ μετέσχεν ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ κόμμα τῶν
Προοδευτικῶν, ἐνῷ ἡ ΕΔΑ κατήρτισε συνδυασμούς εἰς 31 μόνον
ἐκλογικὰς περιφερείας ἐπὶ συνόλου 55. Εἰς τὰς ὑπολοίπους 24 ἔδω-
σεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὁπαδούς της νὰ καταψηφίσουν τὴν ΕΡΕ. Ἐμ-
μέσως, δηλαδή, τοὺς ἐκάλει νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς Ε.Κ. Ἡ τελευ-
ταία ἐπέτυχε σημαντικὴν ἐκλογικὴν νίκην. Ἐλαβε τὰ 52,72% τῶν
ψήφων καὶ 171 ἔδρας, ἐνῷ ὁ συνασπισμὸς ΕΡΕ - Προοδευτικοὶ συ-
νεκέντρωσε τὰ 35,26% τῶν ψήφων καὶ 107 ἔδρας (αἱ 8 ἦσαν τῶν
Προοδευτικῶν) καὶ ἡ ΕΔΑ τὰ 11,8% τῶν ψήφων καὶ 22 ἔδρας.

Τρεῖς ἡμέρας ἀργότερον ὠρκίζετο ἡ δευτέρα κυβέρνησις Γ.
Παπανδρέου, μὲ ἀντιπρόεδρον τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Ὁ Σοφ.
Βενιζέλος δὲν ἀπετέλει μέλος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Εἶχεν
ἀποθάνει τὰς πρῶτας ὥρας τῆς 7ης Φεβρουαρίου ἐκ καρδιακῆς
προσβολῆς εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν. Ὁ θάνατος τὸν εὗρεν εἰς τὸ πλοῖον
διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέστρεφεν ἐκ Κρήτης ἀφοῦ εἶχε συμπληρώσει τὴν
ἐκεῖ προεκλογικὴν περιοδείαν του.

Ὁ θάνατός του ἐστέρησε τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς χώρας
ἐνὸς σώφρονος πολιτικοῦ ἡγέτου καὶ τὴν Ε.Κ. τοῦ πεπειραμένου
ψυχραίμου καὶ κατέχοντος ἔντονον τὸ αἶσθημα εὐθύνης συναρχηγοῦ.
Ἡ ἀπουσία τοῦ Σοφ. Βενιζέλου ἐκ τῆς δευτέρας κυβερνήσεως Παπαν-
δρέου ἀπετέλεσεν τὴν αἰτίαν ὅλων τῶν διαπραχθέντων ὑπ' αὐτῆς
σφαλμάτων. Ἡ παρουσία του θὰ ἀπέτρεπε τὴν ἐθνικῶς ἐπικίνδυνον
δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρέου Παπανδρέου, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ
του ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως Παύλου.

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος, τὸν ὁποῖον τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ ἐσέβετο καὶ ἡγάπα, προσεβλήθη, τὸ δεύτερον ἐξάμηνον 1963,
ὑπὸ ἀνιάτου ἀσθενείας. Ἡ διάγνωσις τῆς νόσου ἐγίνε κατὰ τὰς
τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου 1964. Τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας

ήκολούθησε τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετον τακτικὴν. Ἀρκεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὰ τέλη Ἰουλίου ἐπέβαλε πειθαρχικὴν ποινὴν ἐξαμήνου παύσεως εἰς τὸν Εἰσαγγελεὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἱκανοποιουῖσα ἀξίωσιν τῆς ἀριστερᾶς, διὰ νὰ δοθῇ σαφὴς εἰκὼν τοῦ προσανατολισμοῦ της. Ἐνῶ ὑπετίθετο ὅτι ἡ κυβέρνησις Κέντρου ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν δημοκρατικὴν ἀρχὴν τῆς παρεμποδίσσεως τῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας, ἀντιθέτως παρέσχε κάθε εὐχέριαν τονώσεώς της. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὀργανώσεως τῶν Λαμπράκηδων (Ἡ ὀργάνωσις ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκρας Ἀριστερᾶς ἀμέσως μετὰ τὸν φόνον εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν 22αν Μαΐου 1963, ὑπὸ ἀνευθύνων στοιχείων τοῦ συνεργαζομένου μετὰ τῆς ΕΔΑ βουλευτοῦ Πειραιῶς Γρ. Λαμπράκη), ἐπὶ κυβερνήσεως Παπανδρέου ἐπραγματοποιήθη. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν της καὶ μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ὠργανώθη εἰς τὸ στράτευμα στρατιωτικὸς σύνδεσμος, ὁ ΑΣΠΙΔΑ (ἀρχικὰ τῆς λέξεως Ἀξίωματικοί, Σώσατε Πατρίδα, Ἰδανικά, Δημοκρατίαν, Ἀξιοκρατείαν).

Ἡ στροφὴ πρὸς τὰ ἀριστερὰ κατέστη περισσότερον ἐκδηλὸς ἀρχομένου τοῦ 1965. Τὴν 6ην Ἰανουαρίου εἰσήρχετο εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν ὁ Ἡλ. Τσιριμῶκος, ἐνῶ ἐξεδιώκοντο δύο συντηρητικὰ στελέχη, οἱ μέχρι τότε ὑπουργοὶ Ἑσωτερικῶν καὶ Ἐμπορίου ναύαρχος Ι. Τούμπας καὶ Γ. Μελάς. Τὴν 5ην Φεβρουαρίου ἡ πλειονοψηφία τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐψήφισεν πρότασιν τῆς ΕΔΑ περὶ παραπομπῆς εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ Κ. Καραμανλῆ καὶ τῶν πρώην ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Βιομηχανίας Παν. Παπαληγούρα καὶ Νικ. Μάρτη. Τὴν 5ην Μαρτίου ὁ Γ. Παπανδρέου ἀπεδέχετο πρόσκλησιν τοῦ Σοβιετικοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅπως ἐπισκεφθῇ ἐπιστήμως τὴν Μόσχαν. (Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Παπανδρέου, κατόπιν ἐκδηλωθείσης ἀντιδράσεως ἐκ πολλῶν πλευρῶν, ὑπεχρέωθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀποδοχὴν τῆς προσκλήσεως). Τὴν 29ην Ἀπριλίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς ὑπουργὸς - ἀναπληρωτῆς Συντονισμοῦ ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος εἶχε παραιτηθῇ τὴν 15ην Νοεμβρίου 1964 κατόπιν δημιουργηθέντος θορύβου, διότι ἀνέθεσε ἄνευ διαγωνισμοῦ τὴν κατάρτισιν τεχνικῆς μελέτης εἰς προσωπικὸν φίλον του.

ψηφοφορίαν, μόνον τὰς ψήφους 136 ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. Τριάκοντα πέντε βουλευταὶ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος. Ἐχρειάσθη καὶ δευτέρα ψηφοφορία διὰ νὰ συγκεντρώσῃ ὁ κυβερνητικὸς ὑποψήφιος τὴν ὑπόλοιπον πλειονοψηφίαν. Δὲν ἀνέφερον τὰ κοινοβουλευτικὰ χρονικὰ ἀνάλογον προηγούμενον. Ὁ Γ. Παπανδρέου κατήγγειλεν ὡς προδότας τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς τοὺς 35, διέγραψεν ἐκ τοῦ κόμματος τοὺς φερομένους ὡς ἡγέτας Ἡλ. Τσιριμῶκον καὶ Σάββαν Παπαπολίτην καὶ ἠπέιλησε διενέργειαν νέων ἐκλογῶν.

Κατὰ τὸ δεκαεπτάμηνον διάστημα καθ' ὃ περέμεινε εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου οὐδέποτε ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν τῆς σταθερότητος. Δὲν παρουσίασε τὴν εἰκόνα ἐνιαίου καὶ πειθαρχημένου συνόλου, ἀλλὰ συνασπισμοῦ ὑποβλεπομένων ομάδων. Ἡ προβολὴ τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου προεκάλει ὑποψίας καὶ ἀντιδράσεις τῶν ἄλλων στελεχῶν, καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγα, τὰ ὅποια ἐφίλοδόςουν νὰ διαδεχθοῦν τὸν πατέρα εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ κόμματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξις πολλῶν διεκδικητῶν τῆς ἀρχηγίας ἀπετέλει παράγοντα διασπάσεως καὶ ὄχι ἐνότητος. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους οὐδὲν χρήσιμον ἔργον ἡδύνατο ἡ κυβέρνησις νὰ προσφέρῃ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀφιέρωσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς δραστηριότητός της εἰς κριτικὴν τοῦ ἔργου τῆς κυβερνήσεως τῆς ΕΡΕ, ὡς ἐὰν τὸ κόμμα αὐτὸ ἐξηκολούθει νὰ εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν.

Βαρὺ πλῆγμα κατὰ τοῦ γοήτρου τῆς κυβερνήσεως κατέφερον αἱ δημοτικαὶ καὶ κοινοτικαὶ ἐκλογαὶ τῆς 5ης Ἰουλίου. Τὰ δύο μεγάλα κόμματα ἀπέφυγον νὰ προσδώσουν εἰς αὐτὰς πολιτικὸν χαρακτήρα. Δὲν ἔπραξε τὸ αὐτὸ ἡ ΕΔΑ, ὡς καὶ πλεῖστα τοπικὰ στελέχη τῆς Ε.Κ., τὰ ὅποια συνειργάσθησαν μετὰ τῆς Ἀκρας Ἀριστεράς. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐκλογῶν αὐτῶν προέκυψεν ὅτι ἡ Ε.Κ. ἀπώλεσε σημαντικὰς δυνάμεις τόσο εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, ὅσον καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον ὑπὲρ τῆς ΕΔΑ. Εἰς τὸν δῆμον Ἀθηναίων αἱ ψῆφοι τῆς Ε.Κ. ἐμειώθησαν κατὰ 25% ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκλογὰς τῆς 16ης Φεβρουαρίου. Ὁ ὑποψήφιος τῆς ΕΔΑ κατέκτησε τὴν πρώτην θέσιν. Ἡ κυβέρνησις Παπανδρέου, ἀντὶ νὰ συναγάγῃ τὰ ἀπαραίτητα ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ΕΔΑ συμπεράσματα καὶ νὰ χαράξῃ πολιτικὴν ἀνασχέσεως τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ρεύματος

άντíρρησιν διὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἀλλ' ἀντετέθη εἰς τὸ δεύτερον αἶτημα. Ἐκρίνεν ὅτι ἐφ' ὅσον συνεχίζοντο αἱ ἀνακρίσεις διὰ τὴν ὀργάνωσιν ΑΣΠΙΔΑ, τῆς ὁποίας ἐμπνευστὴς ἐφέρετο ὁ υἱὸς Παπανδρέου, θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ προΐσταται τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμύνης ὁ πατὴρ του. Ὁ πρωθυπουργὸς, ἀφοῦ πρὸς στιγμὴν συνεζήτησε τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ὑπουργείου εἰς ἄλλο στέλεχος τοῦ κόμματός του — ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀντίρρησιν εἰς τὰ ὑποδειχθέντα πρόσωπα — τελικῶς, τὴν 15ην Ἰουλίου, ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του. Τὴν ἐπομένην δὲ ἐζήτησεν τὴν διενέργειαν νέων ἐκλογῶν. Διὰ νὰ ἐκβιάσῃ δὲ τὴν λύσιν αὐτὴν, ἤρχισε τὴν ὀργάνωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς ΕΔΑ μαχητικῶν διαδηλώσεων, ἀντιβασιλικοῦ χαρακτῆρος. (Ἡ ἄκρα ἀριστερὰ προθύμως καὶ εὐχαρίστως ἐδέχετο τὴν συνοδοιπορίαν τῆς Ε.Κ., διότι ἡ ἡγεσία της, ἤδη πρὸ τῶν ἐκλογῶν τῆς 3ης Νοεμβρίου 1963, εἶχε καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ δρόμος τῆς ΕΔΑ περνᾷ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Ε.Κ.»). Αἱ διαδηλώσεις αὗται συνεχίσθησαν ἐπὶ 70 ἡμέρας, με ἀποκορύφωμα τὰς σκηνὰς τῆς 20ῆς Αὐγούστου, ὁπότε καθαρὰ διεγράφη ἡ ἀπειλὴ καὶ ἐμπρησμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ βασιλεὺς, ἀμέσως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γ. Παπανδρέου καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν ὀχλοκρατικῶν ἐκδηλώσεων εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ἐκάλεσε τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Γ. Ἀθανασιάδην - Νόβαν καὶ τοῦ ἀνέθεσε νὰ σχηματίσῃ κυβέρνησιν ἐκ τῆς Ε.Κ. Οὗτος ὥρκισθη παραχρῆμα τὴν νύκτα τῆς 15ης Ἰουλίου μετὰ τοῦ Στ. Κωστοπούλου ὡς ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ τοῦ ναύαρχου Ι. Τούμπα ὡς ὑπουργοῦ Δημ. Τάξεως. Τὴν ἐπομένην δὲ καὶ τὴν 20ὴν Ἰουλίου συνεπλήρωσεν τὴν κυβέρνησίν του καὶ δι' ἄλλων στελεχῶν τῆς Ε.Κ., ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ ἦσαν μέλη καὶ τοῦ μέχρι τῆς 15ης Ἰουλίου ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ μάλιστα τοῦ ἡγετικοῦ πυρῆνός του. Ἡ ἐμφανὴς πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐκτροπὴ τοῦ Παπανδρέου καὶ ἰδίως ἡ προσπάθειά του τὰς τελευταίας ἡμέρας νὰ θέσῃ ὑπὸ προσωπικὸν ἔλεγχόν του καὶ τὸν στρατόν, εἶχε προκαλέσει εὐλόγους ἀνησυχίας εἰς τὴν συντηρητικὴν μερίδα τῆς Ε.Κ.

Ἡ κυβέρνησις Νόβα δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως τὴν 30ὴν Ἰουλίου. Ἐπίσης, οὔτε ὁ Ἡλ. Τσιριμῶκος, σχηματίσας κυβέρνησιν τὴν 20ὴν Αὐγούστου, ἔτυχε ψήφου ἐμπιστοσύνης. Κατόπιν τούτου συνεκλήθη

Ἡ ἐπάνοδος τοῦ υἱοῦ Παπανδρέου ἐσήμαινεν ὅτι ἡ κυβέρνησις θὰ ἐφήρμοζε ριζοσπαστικὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόγραμμα καὶ ὅτι εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τομέα θὰ ἠκολούθει γραμμὴν περαιτέρω προσεγγίσεως πρὸς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμόν.

Τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ πορείαν ἀνέκοψεν ἡ δημοσία ἀποκάλυψις τὴν 19ην Μαρτίου, ὅτι εἰς τὸν στρατὸν εἶχε δημιουργηθῇ ἡ πολιτικοστρατιωτικὴ ὀργάνωσις ΑΣΠΙΔΑ. Ὁ Παπανδρέου ἠρνήθη ἀρχικῶς τὴν ὑπαρξίν της, ἐν συνεχείᾳ δὲ προσεπάθησε νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος. Τελικῶς, ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν ἐνέργειαν τακτικῶν ἀνακρίσεων. Ἄλλ' ἐγνώριζεν ὅτι τὸ πόρισμά των θὰ ἐνοχοποιεῖ τὸν υἱόν του. Ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ προσωπικῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἐξαναγκάζων εἰς παραίτησιν τὸν διευθύνοντα αὐτὸ Π. Γαρουφαλιάν. Πρὶν ἢ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτήν, ἠθέλησε νὰ κατευνάσῃ τὴν Ε.Ρ.Ε. Ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς βουλευτὰς τῆς Ε.Κ. νὰ δεχθῶν ὅτι τὰ ἀδικήματα (ἐὰν εἶχον διαπραχθῇ), διὰ τὰ ὁποῖα ἐζητεῖτο ἡ παραπομπή εἰς εἰδικὸν δικαστήριον τοῦ Κ. Καραμανλῆ, Π. Παπαληγούρα καὶ Ν. Μάρτη, εἶχον παραγραφῇ. Ἡ ψηφοφορία ἐγένετο εἰς τὴν Βουλὴν τὴν νύκτα τῆς 17ης πρὸς 18ην Ἰουνίου. Ἐκ τῶν 171 βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. μόνον 105 ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς παραγραφῆς. Εἰκοσιπέντε ἐψήφισαν ἐναντίον τῆς παραγραφῆς ὁμοῦ μὲ τὴν ΕΔΑ, ἑπτὰ ἠρνήθησαν ψῆφον καὶ τριάκοντα τρεῖς ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας. Τὸ 40% δηλαδή, τῶν βουλευτῶν τῆς Ε.Κ. ἐκηρύχθη, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀλληλέγγυον πρὸς τὴν ΕΔΑ, ἡ ὁποία ἦτο τὸ μόνον ἐναντίον τῆς παραγραφῆς κηρυχθέν κόμμα. Ἡ ἀλληλεγγύη αὕτη, ἡ ὁποία ἀπετέλει καὶ σαφὲς δεῖγμα ἀπειθαρχίας, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἐκάλεσε τὴν Βουλὴν νὰ ἐκφράσῃ τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην της. Ἡ ΕΡΕ ἀπέσχε τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ψηφοφορίας, ἀλλ' οἱ Βουλευταὶ τῆς Ε.Κ. παρέσχον, ἐν τῷ συνόλῳ των, τὴν ψῆφον των ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως. Ἀμέσως, ἐν συνεχείᾳ, ἐκηρύχθη λήξασα ἡ σύνοδος τῆς Βουλῆς καὶ ὁ Παπανδρέου ἀπεδύθη εἰς ἔντονον ἀγῶνα πίεσεως τοῦ Βασιλέως, ὅπως ὑπογράψῃ διάταγμα ἀπολύσεως τοῦ Π. Γαρουφαλιά, ἀρνούμενον νὰ παραιτηθῇ ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, καὶ ἀναθέσεως εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς διευθύνσεώς του. Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔφερεν

Παρά την αντίδρασιν τοῦ μετώπου, ἡ κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ ἂν κατώρθωνε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἀδυναμίας τῆς καὶ ἂν ἀντελαμβάνετο ὅτι ὤφειλε νὰ χαράξῃ τελείως διάφορον τῆς κυβερνήσεως Παπανδρέου πολιτικὴν. Ἐπίστευσεν ὅτι ἂν ἐνεφανίζετο ὡς συνεχίζουσα τὴν πολιτικὴν τῆς ΕΚ (Τὸ σύνθημα τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου ἦτο ὅτι ὁ Παπανδρέου ἀπέτυχε διότι δὲν ἐφήρμοσε τὸ προεκλογικὸν πρόγραμμα τοῦ κόμματος ἐνῶ τὸ ἀντίθετον ἦτο ἀληθές. Ἀπέτυχεν ἀκριβῶς διότι τὸ ἐφήρμοσε μὲ ἀπόλυτον συνέπειαν) θὰ προσεῖλκεν ἀρκετοὺς ἐκ τῶν παπανδρεϊκῶν βουλευτῶν. Ἐφ' ὅσον ὁμως ὁ Παπανδρέου κατηγορεῖ τοὺς ἀποσχισθέντας ὡς «προδότας» (τελικῶς, ὁ ἐπικρατήσας χαρακτηρισμὸς ἦτο «ἀποστάται»), ἡ προσπάθεια συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς του ἦτο ἀπίθανον νὰ εὕρισκεν ἀπήχησιν. Δικαίως αἱ λαϊκαὶ μᾶζαι θὰ διηρωτῶντο, διὰ ποῖον λόγον οἱ ἀποσχισθέντες τὸν ἐγκατέλειπαν, ἀφοῦ δὲν διεφώνουν πρὸς τὴν πολιτικὴν γραμμὴν του.

Ἡ ἀδυναμία τῆς κυβερνήσεως Στεφανοπούλου νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Παπανδρέου, ν' ἀντιληφθῇ, δηλαδή, ὅτι οὗτος ἤσκησεν ἐκβιασμὸν ἐπὶ τοῦ Βασιλέως, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἔλεγχον καὶ ἐπὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ἀφοῦ εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου κρατικοῦ μηχανισμοῦ κυριαρχίαν του, ἀπέτέλεσε τὴν βασικὴν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας τῆς. Διότι δὲν ἔλαβε τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ἐκκαθαρίσεως τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὥστε νὰ παύσῃ ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἔλεγχος τοῦ Παπανδρέου καὶ τῆς συνεργαζομένης μετ' αὐτοῦ ΕΔΑ, τῆς ὁποίας πολλοὶ ὁπαδοὶ εἶχον εἰσέλθει εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας. Διότι δὲν προέβη εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ὀργανώσεως τῶν «Λαμπράκηδων», ἀλλ' ἀντιθέτως τῆς ἐπέτρεψε νὰ ἀναπτυχθῇ ἀκόμη περισσότερον. Τέλος, διότι δὲν ἐχάραξε μίαν σαφῶς ἰδικὴν τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τομέως. Διέπραξε δὲ τὸ ἀσυγχώρητον λάθος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς νὰ ἀποκτήσῃ λαϊκὸν ἔρεισμα, νὰ ἐφαρμόσῃ μικροπολιτικὴν, ἡ ὁποία ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὴν ἐβλάπεν. Οὕτω τὸ ἱδρυθὲν τὸν Δεκέμβριον 1965 ὑπὸ τῶν 40 ἐκ τῶν 45 βουλευτῶν Φιλελεύθερον Δημοκρατικὸν Κέντρον, ἀπεδείχθη ἀνίσχυρον καὶ ψηφοφόρους καὶ βουλευτὰς νὰ προσελκύσῃ.

Παρά ταῦτα ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρέμεινεν εἰς τὴν

τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1965 συμβούλιον τοῦ Στέμματος εἰς τὸ ὁποῖον, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, μετέσχον ὅλοι οἱ διατελέσαντες πρωθυπουργοί. Ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἐπὶ διήμερον συζητήσεων, εἰς τὰς ὁποίας μετέσχε καὶ ὁ Γ. Παπανδρέου, διεπιστώθη ὅτι οὗτος ἐνέμενεν ἀδιαλλάκτως εἰς τὸ αἶτημά του περὶ νέων ἐκλογῶν, τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὁποίων, ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας τρομοκρατήσεως ὑπὸ τῶν Λαμπράκηδων ἐθεώρουν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες καὶ ἀπέστεργον τὰ ἄλλα ἐθνικόφρονα κόμματα. Κατόπιν τούτου ἐξουσιοδοτήθη ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ὅπως ἀποδυσθῇ εἰς νέαν προσπάθειαν σχηματισμοῦ κυβερνήσεως ἐκ τῆς ὑπαρχούσης Βουλῆς. Ἡ ἐντολὴ ἐδόθη εἰς τὸν Στεφ. Στεφανόπουλον. Οὗτος ἐσχημάτισε κυβέρνησιν τὴν 17ην Σεπτεμβρίου, μὲ συμμετοχὴν 2 ὑπουργῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου, ἑνὸς ἐκπροσώπου τῆς ΕΡΕ καὶ ἑνὸς τῶν Προοδευτικῶν, ἡ ὁποία, τὴν 24ην, ἔτυχε τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, διὰ ψήφων 152 ἐναντι 148.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ 21^{ΗΣ} ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1967

Ἡ κυβέρνησις Στ. Στεφανοπούλου εἶχε τὰ ἀκόλουθα προβλήματα νὰ λύσῃ: 1) Τὴν διεύρυνσιν τῆς κοινοβουλευτικῆς βάσεώς της καὶ τὴν ὀργάνωσιν εἰς νέον πολιτικὸν σχηματισμὸν τῶν ἀποσχισθέντων ἐκ τῆς Ε.Κ. 45 βουλευτῶν, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πολιτικὴ στέγη δι' ὅσους εἰς τὸ μέλλον θὰ ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν Γ. Παπανδρέου καὶ τὸν υἱὸν του. 2) Νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν. 3) Νὰ ἐφαρμόσῃ οἰκονομικὴν πολιτικὴν ἡ ὁποία θὰ ἐπανέφερε τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ κλονισθὲν νόμισμα καὶ τὰς δυνατότητας περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς χώρας. 4) Νὰ δημιουργήσῃ συνθήκας ὁμαλῆς πολιτικῆς ἐξελίξεως. Ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιτύχῃ ἀγωνιζομένη ἐναντίον τοῦ δημιουργηθέντος μετώπου Ε.Κ. - ΕΔΑ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῖ ὅλα τὰ μέσα, ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἀντιπάλων του.

τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ θὰ διενηργοῦντο ὅπωςδὴποτε τὴν ταχθεῖσαν ἡμερομηνίαν.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις Παρασκευοπούλου ἀνετράπη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 28ην Μαρτίου, διότι ἡρνήθη, κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ ἐκλογικοῦ νομοσχεδίου, νὰ δεχθῇ τροπολογίαν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ τῆς ΕΚ, ὅπως ἡ ἀσυλία τῶν βουλευτῶν συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδον. Ἡ ΕΚ ἀπέβλεπε νὰ προστατεύσῃ τὰ ἐνεχόμενα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ στελέχη της.

Μετά τὴν ἀποτυχίαν προσπάθειας τοῦ Βασιλέως πρὸς σχηματισμὸν κυβερνήσεως εὐρυτάτης συνεργασίας, κατόπιν ἀρνήσεως τῆς ΕΚ. ὅπως μετὰσχῃ εἰς αὐτήν, ὥρκισθη τὴν 3ην Ἀπριλίου κυβέρνησις ἐκ τῆς ΕΡΕ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Π. Κανελλοπούλου. Ἐπειδὴ δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ κοινοβουλευτικὴν βάσιν, διότι οἱ «ἀποστάται» δὲν ἐδέχθησαν νὰ τὴν ψηφίσουν, φοβούμενοι τὴν ἀπώλειαν κάθε ἐκλογικῆς πελατείας, διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ προεκήρυξεν ἐκλογὰς διὰ τὴν 28ην Μαΐου.

Ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ.

Εὐθὺς ἅμα τῇ προκηρύξει τῶν ἐκλογῶν κατεφάνη ὅτι ὁ προεκλογικὸς ἀγὼν θὰ προσελάμβανεν ἀσυνήθη ὀξύτητα καὶ ὅτι δὲν ἀπεκλείοντο ἀκόμη καὶ αἱ αἱματηραὶ συγκρούσεις. Ἐξ ἄλλου ἦτο μαθηματικῶς βέβαιον ὅτι ἐκλογικὴ ἐπιτυχία τῆς ΕΚ θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβολὴν μονοκομματικῆς ἀριστερᾶς ὑφῆς κυβερνήσεως. (Ὅλα αὐτὰ ἐπεβεβαιώθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων δι' ἐγγράφων τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ΕΔΑ καὶ τοῦ Α. Παπανδρέου). Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἡ χώρα ἔβαινε σταθερῶς πρὸς ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ προεκλογικὴ συγκέντρωσις τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀργανώσει ἡ ΕΚ διὰ τὴν Κυριακὴν 23ην Ἀπριλίου εἰς Θεσσαλονίκην ἦτο φανερόν ὅτι θὰ ἐξειλίσσετο εἰς ἀναμέτρησιν δυνάμεων μεταξὺ τῆς Κεντροαριστερᾶς καὶ τῶν Ἐθνικοφρόνων. Αἱματηρὰ γεγονότα προεξωφλοῦντο ὡς βέβαια. (Τὰ ὅσα συνέβησαν τὴν 10ην Ἰουλίου 1966, ὅταν δυσηρεστημένοι ἀγρόται ἐκ τῆς τιμῆς συγκεντρώσεως τοῦ σίτου, καθοδηγούμενοι ὑπὸ κεντροαριστερῶν, ἐπεδίωξαν νὰ καταλύσουν τὰς ἀρχὰς εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσιν, ἀπέτελουν μικρὸν δεῖγμα τῶν ὅσων ἡδύναντο νὰ συμβοῦν τὴν 23ην Ἀπριλίου).

έξουσίαν ἐπὶ 15 μῆνας. Ἐπέτυχε δὲ νὰ προωθήσῃ τὴν ἐκκαθάρισιν ὠρισμένων θεμάτων. Οὕτω τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1966 ἤρχισεν εἰς Θεσσαλονίκην ἡ δίκη διὰ τὸν φόνον τοῦ βουλευτοῦ τῆς ΕΔΑ Γρηγ. Λαμπράκη. Τὸ δικαστήριον, μετὰ ἐξονυχιστικὴν διαδικασίαν, ἐδέχθη ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν κατηγορηθέντων ὑπὸ τῆς ΕΔΑ ἀνωτάτων καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς χωροφυλακῆς εἶχεν ἀνάμixin εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου τὴν 14ην Νοεμβρίου 1966 ἤρχισεν ἐνώπιον τοῦ Τακτικοῦ Στρατοδικείου Ἀθηνῶν προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ Ἀεροπαγίτου Θ. Καμπέρη ἡ δίκη τῶν ἀξιωματικῶν οἱ ὅποιοι εἶχον κριθῇ, διὰ τοῦ ἀπὸ 2ας Ὀκτωβρίου πορίσματος τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ ἐν λόγῳ Στρατοδικείου, ὡς πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς ἐν λόγῳ ὀργανώσεως. Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1967 καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν καταδίκην τῶν 14 ἐκ τῶν 28 κατηγορηθέντων, διεπιστώθη ἡ πλήρης πολιτικὴ ἀλληλεγγύη τῆς Ε.Κ. πρὸς τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν ἀξιωματικούς. Ποινικὴν εὐθύνην εἰς ὠρισμένα στελέχη τοῦ κόμματος κατελόγισεν ὁ τακτικὸς ἀνακριτὴς, ὁ ὁποῖος ἐπελήφθη τῆς ὑποθέσεως διὰ τοὺς μὴ στρατιωτικούς. Οὗτος τὴν 24ην Φεβρουαρίου ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Βουλὴν ὅπως ἄρῃ τὴν ἀσυλίαν τῶν βουλευτῶν Α. Παπανδρέου καὶ Π. Βαρδινογιάννη (πρώην ὑπουργῶν τῆς κυβερνήσεως Γ. Παπανδρέου), διότι ὑπῆρχον στοιχεῖα πείθοντα ὅτι ἐνείχοντο εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ.

Ἐπέτυχεν ἐπίσης ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου ιδίως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἡλ. Τσιριμώκου (11 Ἀπριλίου 1966) καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς διευθύνσεως τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ι. Τούμπα, νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις διαλόγου μετὰ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ.

Ἡ κυβέρνησις Στεφανοπούλου παρητήθη τὴν 21ην Δεκεμβρίου 1966, κατόπιν δηλώσεως τῆς ΕΡΕ ὅτι ἔπαυε νὰ τῆς παρέχῃ κοινοβουλευτικὴν στήριξιν. Τὴν ἐπομένην ἐσχηματίζετο ὑπηρεσιακὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ι. Παρασκευόπουλον, τῆς ὁποίας ἔργον θὰ ἦτο νὰ διενεργήσῃ ἐκλογὰς τὴν 28ην Μαΐου 1967, ἀφοῦ προηγουμένως ἐψήφισε νέον ἐκλογικὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ καθιεροῦτο ἐκ νέου ὡς ἐκλογικὸν σύστημα ἡ ἀπλὴ ἀναλογικὴ. Τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβον νὰ στηρίξουν εἰς τὴν Βουλὴν ἡ ΕΚ καὶ ἡ ΕΡΕ. Ὁ Βασιλεὺς διὰ διαγγέλματός του παρεῖχε

βίον. Διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, προσετίθετο, «δὲν ὑπάρχουν Δεξιοί, Κεντρώοι, Ἀριστεροί. Ὑπάρχουν μόνον Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς ἓν εὐγενές, ἀνώτερον καὶ πλῆρες ἰδεῶδες τῆς ἀληθοῦς Δημοκρατίας καὶ ὄχι τῆς δημοκρατίας τοῦ πεζοδρομίου, τῆς ὀχλοκρατίας καὶ τῆς ἀναρχίας». Τὸ διάγγελμα κατέληγε μὲ τὴν ἐκκλησιν ὅπως ὅλοι πειθαρχήσουν εἰς τὸ κράτος, ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας καὶ τὴν προειδοποίησιν ὅτι οἰαδήποτε ἀντίδρασις εἰς τὸ ἔθνικόν ἔργον τῆς ἀλλαγῆς, θὰ ἐπατάσσετο διὰ παντὸς εἰς τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως μέσου.

Τὴν ἐπομένην ἡ κυβέρνησις συνεπληρώθη διὰ τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ ἀντιστρατήγου Γ. Ζωϊτάκη ὡς ὑφυπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ πρεσβευτοῦ Π. Οἰκονόμου - Γκούρα ὡς ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, τῶν ἀρεοπαγιτῶν Π. Ροζάκη, Κ. Καλαμποκιᾶ, Δ. Οἰκονομοπούλου, Ν. Οἰκονομοπούλου ὡς ὑπουργῶν Δικαιοσύνης, Παιδείας, Συγκοινωνιῶν, Βιομηχανίας, τοῦ τ. ἀντεισαγγελέως Ἀρείου Πάγου Π. Τσαρούχη, Δημ. Ἔργων, τοῦ Γεν. Διευθυντοῦ Ὑπουργείου Κοιν. Προνοίας Εὐστ. Πουλαντζᾶ, Προνοίας καὶ Ὑγιεινῆς, τοῦ ἀντιναύάρχου ἐ.ἁ. Α. Ἀθανασίου, Ἐμπ. Ναυτιλίας, τοῦ Ἀδ. Ἀνδρουτσοπούλου, Οἰκονομικῶν, τοῦ Π. Τοτόμη, Δημ. Τάξεως, Γ. Παπαδημητρακοπούλου, Ἐμπορίου, Ἀλ. Ματθαίου, Γεωργίας, Ι. Ροδινοῦ - Ὁρλάνδου, ὑφυπουργοῦ Συντονισμοῦ.

Ἡ ἀνασύνταξις τῆς πολιτείας.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἐκινήθη μὲ ταχύτητα πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἐξάλειψιν ὅλων τῶν αἰτίων δυσφορίας τῶν λαϊκῶν τάξεων, αἱ ὅποιοι μὲ ἀνακούφισιν ἐδέχθησαν τὴν ἐπελθοῦσαν ἀλλαγὴν. Ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τῶν ὀργανισμῶν κοινῆς ὠφελείας καὶ τῶν Ν.Π.Δ.Δ. ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων, ποὺ παρημπόδιζον τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν των ἐλλείπει ἰκανότητος ἢ ἔθνικῆς πίστεως. Καθιερώθη ἡ ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ τοῦ πολίτου μὲ τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας, ὥστε νὰ παραμερισθοῦν οἱ πάσης φύσεως μεσάζοντες, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν γραφειοκρατικὴν δυσκινήσιον ἀπέβλεπον διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ὑπηρεσίας των νὰ ἀποκομίσουν κομματικὰ ἢ οἰκονομικὰ ὀφέλη. Ἐπραγματοποιήθη ῥιζικὴ μεταβολὴ τῆς ἐκ-

Ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐκρήξεως ἐμφυλίου πολέμου ἡ ἐπιβολὴς μονοκομματικοῦ καθεστῶτος αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν. Τὴν 6.30 π.μ. τῆς Παρασκευῆς 21ης Ἀπριλίου ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων μετέδωσε τὴν ἀκόλουθον ἀνακοίνωσιν: «Λόγῳ τῆς δημιουργηθείσης ἐκρύπτου καταστάσεως, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου ὁ στρατὸς ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας».

Συγχρόνως μετεδόθη Βασιλικὸν Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου, βάσει τοῦ ἄρθρου 91 τοῦ Συντάγματος, ἐκηρύσσετο ὁ στρατιωτικὸς νόμος εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν.

Τὴν 7 μ.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας ὠρκίσθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν τὸ πρῶτον κλιμάκιον τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως μετὰ τὴν ἀκόλουθον σύνθεσιν: Πρωθυπουργὸς ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Κ. Κόλλιας, Ἀντιπρόεδρος καὶ ὑπουργὸς Ἐθν. Ἀμύνης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ ἀντιστρατήγος Γρηγ. Σπαντιδάκης, ὑπουργὸς Προεδρίας τῆς κυβερνήσεως ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Γεωργ. Παπαδόπουλος, ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν ὁ ταξίαρχος Στυλ. Παττακός, ὑπουργὸς Συντονισμοῦ ὁ συνταγματάρχης πυροβολικοῦ Νικ. Μακαρέζος.

Τὸ κλιμάκιον ἀπηύθυνε διάγγελμα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὸ ὁποῖον ἐτονίζετο ὅτι εἶχε δημιουργηθῇ «κλίμα ἀναρχίας καὶ χάους», ὅτι ἐκαλλιεργοῦντο «συνθῆκαι μίσους καὶ διχασμοῦ», ὅτι, ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἀπεκλείετο ὁμαλὴ διεξαγωγή τῶν ἐκλογῶν, τῶν ὁποίων, ἄλλωστε, τὸ ἀποτέλεσμα, οἷονδῆποτε καὶ ἂν ἦτο, θὰ ὠδήγει τὴν χώραν εἰς τὴν «αἵματοχυσίαν καὶ τὸ χάος». Ἐπιτακτικῇ, ὡς ἐκ τούτου, κατέστη ἡ ἐπέμβασις τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὸ διάγγελμα ὑπεγραμμίζετο ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις δὲν ἀνῆκεν εἰς πολιτικὸν κόμμα ἢ παράταξιν, οὔτε εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὀλιγαρχίαν, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν τοῦ μόχθου καὶ θὰ ἐστέκοντο εἰς τὸ πλευρὸν τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἀποκλειστικὴ ἐπιδιώξις των θὰ ἦτο ἡ κατάργησις τῆς φαυλοκρατίας, ἡ ἐξυγίανσις τοῦ δημοσίου βίου, ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς σήψεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευεν ὁ ὀργανισμὸς τῆς χώρας, ἡ ἀποτροπὴ τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀλληλοσφαγῆς, ἡ δημιουργία ὑγιῶν βάσεων διὰ τὴν ταχεῖαν ἐπάνοδον τῆς χώρας εἰς τὸν ἀληθῆ ὁρθόδοξον κοινοβουλευτικὸν

Οὗτος ἀμέσως ἀνέθεσεν τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως εἰς τὸν συνταγματάρχην Γ. Παπαδόπουλον, ἡ ὁποία καὶ ὠρκίσθη αὐθωρεῖ. Εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν ὁ πρωθυπουργὸς ἀνέλαβε καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμύνης, τὸ ὁποῖον ἐγκατέλειπεν ὁ Γρ. Σπαντιδάκης, ἐνῶ ὁ Ταξίαρχος Στυλ. Παττακὸς ὠρκίσθη καὶ ἀντιπρόεδρος. Οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὰ ἄλλα μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐπῆλθεν, ἐκτὸς τῆς μεταθέσεως τοῦ Π. Τοτόμη εἰς τὸ ὑπουργεῖον Συγκοινωνιῶν καὶ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ὑπουργείου Δημ. Τάξεως εἰς τὸν Π. Τζεβελέκον. (Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀντεπαναστάσεως εἶχε γίνει ἀνασχηματισμὸς τῆς κυβερνήσεως κατόπιν ἀποχωρήσεως τῶν Οἰκονόμου - Γκούρα, Ροζάκη, Ν. καὶ Δ. Οἰκονομοπούλου καὶ Τσαρούχη. Τὸ ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Παν. Πιτινέλην, τὸ ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης εἰς τὸν Κ. Καλαμποκιᾶν, τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας εἰς τὸν Θεοφ. Παπακωνσταντίνου, τὸ ὑπουργεῖον Βιομηχανίας εἰς τὸν Κ. Κυπραῖον, τὸ ὑπουργεῖον Δημ. Ἔργων εἰς τὸν Κ. Παπαδημητρίου).

Ἡ νέα κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐχορήγει ἀμνηστίαν εἰς ὅλους τοὺς μετασχόντας τῆς ἀντεπαναστάσεως, ὥς καὶ εἰς ὅσους ἐβαρύνοντο μὲ ἀδικήματα διαπραχθέντα μέχρι τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967. Οὕτω ἐδόθη ἀμνηστία καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ΑΣΠΙΔΑ καὶ ἀπηλευθερώθη ὁ Α. Παπανδρέου, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακὰς βάσει ἐντάλματος τοῦ τακτικοῦ ἀνακριτοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα διὰ τὸ νέον Σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον παρέδωσεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, τὴν 23ην Δεκεμβρίου, θὰ διεξήγето τὸ ἀργότερον μέχρι 15ης Σεπτεμβρίου 1968. Μετὰ τρεῖς μῆνας, ὁ πρωθυπουργὸς ἔδωσεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ σχέδιον Συντάγματος τῆς ἐπιτροπῆς, ὥστε νὰ διεξαχθῇ δημοσίᾳ ἐπ' αὐτοῦ συζήτησις, καὶ ὥρισεν ὥς ἡμερομηνίαν διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος τὴν 1ην Σεπτεμβρίου 1968.

Ἡ νέα κυβέρνησις ἔλαβεν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1968, σειράν ῥιζοσπαστικῶν μέτρων ὑπὲρ τῶν ἀπορωτέρων τάξεων. Ὑψωσε τὰ κατώτατα ἐπίπεδα μισθοῦ καὶ ἡμερομισθίων, ἐχάρισε τὰ μέχρις 100.000 δραχμῶν δάνεια τῶν ἀγροτῶν, τὰ συναφθέντα πρὸ τῆς 21ης Ἀπριλίου, ὥρισεν ὅτι οἱ σπουδασταὶ θὰ ἐλάμβανον δωρεάν τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς σπουδὰς των ἐπιστημονικὰ συγγράμματα

παιδεύσεως, ώστε να επανεύρη την εθνικήν γραμμήν της καί να αποκτήσῃ ἀληθῶς προοδευτικὸν περιεχόμενον. Κατηρτίσθη ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος πενταετὲς πρόγραμμα ὁικονομικῆς ἀναπτύξεως, στηριζόμενον βασικῶς εἰς ἐξ ἑλληνικῶν πηγῶν χρηματοδότησιν. Συνεκροτήθη εἰκοσαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἐπιφανῶν νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας Χαρ. Μητρέλια διὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἐτάχθη ἐξάμηνος προθεσμία, ἡ ὁποία ἔληγε τὴν 15ην Δεκεμβρίου 1967, πρὸς περαίωσιν τοῦ ἔργου της. Ἐπεδιώχθη καὶ ἐπετεύχθη ἐξυγίανσις τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι ἐντὸς ὀκταμήνου ἔπρεπε νὰ καταρτισθοῦν δύο προϋπολογισμοί, ὁ τοῦ 1967 καὶ ὁ τοῦ 1968, κατέστη δυνατόν ὁ τελευταῖος νὰ κατατεθῇ καὶ νὰ κυρωθῇ ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν προθεσμιῶν, διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ 35 ἐτῶν. Ἐπραγματοποιήθη, τέλος, ἡ ἐξυγίανσις τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀρχιμανδρίτου Ἱερωνύμου Κοτσῶνη ὡς Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐκ τῆς ἱεραρχίας ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν διαβεβλημένων στοιχείων.

Ἀπόπειρα ἀντεπαναστάσεως.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις ἐπροχώρει μὲ ἀλματώδη ταχύτητα πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν της, ἐξεργάγη τὴν 13ην Δεκεμβρίου 1967, ἀντεπαναστατικὸν κίνημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἡγεσίαν παρεσύρθη καὶ ἀνέλαβεν ὁ Βασιλεὺς, μεταβὰς εἰς τὴν Καβάλλαν. Τὸ κίνημα ἐκδηλωθὲν εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα ὅπου εὐρίσκοντο συγκεντρωμέναι αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ μονάδες, λόγῳ τῆς ἀπειληθείσης συρράξεως μὲ τὴν Τουρκίαν, κατεστάλη ἐντὸς ὀλίγων. ὥρων Ἡ μεγίστη πλειονοψηφία τῶν ἀξιωματικῶν ἠρνήθη νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἀντεπαναστάτας, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ ἀποτολμήσουν ἔστω καὶ ἀπλῆν συμπλοκήν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν. Ὁ Βασιλεὺς μεθ' ὀλοκλήρου τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας κατέφυγεν εἰς Ρώμην. Μετ' αὐτοῦ ἦτο καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Κ. Κόλλιας.

Ἡ ἡγεσία τῆς Ἐπαναστάσεως, εὐρεθεῖσα πρὸ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ ἀναχώρησις τοῦ Βασιλέως, ὥρισεν ὡς Ἀντιβασιλέα, τὸν ἀντιστράτηγον Γ. Ζωϊτάκη, ὁ ὁποῖος ὠρκίσθη καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν νύκτα τῆς 13ης Δεκεμβρίου.

Τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου 1968 τὸ σχέδιον ἦτο ἔτοιμον καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἐξουχιστικὴν ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Τὸ τελικῶς ἐγκριθὲν σχέδιον ἐδόθη εἰς τὴν δημοσιότητα, τὴν 11ην Ἰουλίου 1968, ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὁ ὁποῖος συγχρόνως, ἀνεκοίνωσεν ὅτι τὸ δημοψήφισμα πρὸς ἔγκρισιν τοῦ συντάγματος θὰ διεξήγετο τὴν 29ην Σεπτεμβρίου 1968.

Καὶ ἐπὶ τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου διευτυπώθησαν ἐλευθέρως παρατηρήσεις, ἀρκετὰς τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἐνεσωμάτωσεν εἰς τὸ σχέδιόν της. Τὸ ὀριστικὸν κείμενον τοῦ Συντάγματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκλήθη νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐδόθη πρὸς δημοσίευσιν τὴν 16ην Σεπτεμβρίου 1968.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δημοψηφίσματος, τὰ ἐπικυρωθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: Ἐγγεγραμμένοι εἰς τοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους: 6.606.111, ἐψήφισαν: 5.133.906, ἔγκυρα ψηφοδέλτια: 5.117.250, ἄκυρα: 16.256, ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Συντάγματος: 4.713.421 ἢ τὸ 92,108% καὶ ἐναντίον 403.829 ἢ τὸ 7,892%. Τὸ ἐγκριθὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ Σύνταγμα, ἀφοῦ ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου αἱ ὑποβληθεῖσαι κατὰ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ δημοψηφίσματος ἐνστάσεις, ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὴν 15ην Νοεμβρίου 1968, ἀφ' ἧς καὶ ἤρχισε νὰ ἰσχύῃ.

Τὸ νέον σύνταγμα περιέχει πολλὰς καινοτομίας. Αἱ κυριώτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι: 1) Ἡ ἰδρυσις τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνους. Τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο ἰσχυροτέρων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, τοῦ Προέδρου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Τὸ Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ Βασιλεὺς, συγκαλεῖται εἰς περιπτώσεις διορισμοῦ πρωθυπουργοῦ, διαλύσεως τῆς Βουλῆς πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας της καὶ εἰς ὅσας ἄλλας περιπτώσεις ἤθελε κρίνει ἀπαραίτητον τὴν σύγκλησίν του τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον.

Τὸ Συνταγματικὸν Δικαστήριον ἀποφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα ἀρμοδιοτήτων τοῦ Ἀνωτάτου Ἀρχοντος, τῆς Βουλῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως, κατ' αἴτησιν

καί θά ἐδικοιοῦντο σπουδαστικῶν δανείων, διὰ τήν πραγματοποίησησιν τῶν σπουδῶν των. Συγχρόνως, ἐχάραξε τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ ἔθνους μέ βάσιν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν.

Ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τὴν 7.40 π.μ. τῆς 13ης Αὐγούστου 1968 ἐγένινεν ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ πρωθυπουργοῦ Γεωργίου Παπαδοπούλου, ὑπὸ τοῦ λιποτάκτου Ἀλ. Παναγούλη, ἐνεργοῦντος διὰ λογαριασμόν συνωμοτικῆς ὁργανώσεως κατευθυνομένης ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ δολοφόνος, συλληφθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόπειραν, ἀπεκάλυψε τὸν μηχανισμόν τῆς ὁργανώσεως καὶ τὰ μέλη αὐτῆς. Ὅσοι εὐρίσκοντο ἐν Ἑλλάδι συνελήφθησαν καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Παναγούλη ἐδικάσθησαν τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Νοεμβρίου 1968. Διὰ τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως ὁ μὲν Παναγούλης κατεδικάσθη εἰς θάνατον, οἱ δὲ ὑπόλοιποι κατηγορούμενοι εἰς ποινὰς φυλακίσεως, καθίερξεως καὶ ἰσοβίων δεσμῶν.

Ὡς ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς πράξεως κατηγορήθησαν οἱ Ἀνδρέας Παπανδρέου καὶ ὁ ὑπουργὸς Ἑσωτερικῶν τῆς Κύπρου Γεωργιάτσης, ὁ ὁποῖος καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Λόγῳ τῆς ἀπουσίας των ἐξ Ἑλλάδος, ἡ δίκη δι' αὐτοὺς ἐχωρίσθη.

Ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατεδίκασε τὴν βδελυρὰν πράξιν καὶ ἐξεδήλωσε τὴν συμπαράστασίν του πρὸς τὸν πρωθυπουργόν. Ἐπίσης καὶ ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη ἀπεδοκίμασε τὴν ἐνέργειαν καὶ τοὺς δράστας.

Τὸ δημοψήφισμα.

Ἡ δημοσία συζήτησις ἐπὶ τοῦ σχεδίου Συντάγματος τῆς Ἐπιτροπῆς Μητρέλια διήρκεσε μέχρι τέλους Μαΐου 1968. Παρατηρήσεις διευτρώθησαν ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου, εἰς δημοσίας συγκεντρώσεις, ὡς καὶ διὰ δελταρίων ἀποσταλέντων εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δελταρίων αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 5.000.000.

Ἐν τῷ μεταξύ, τετραμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ὑπουργῶν ἐπελήφθη τῆς διατυπώσεως τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου Συντάγματος. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τῆς ὅλας τὰς διατυπωθείσας παρατηρήσεις.

Ἐπὶ πλέον τὰ κόμματα ὑποχρεοῦνται νὰ φέρουν εἰς τὴν δημοσιότητα στοιχεῖα ἀποκαλύπτοντα τοὺς οἰκονομικοὺς πόρους τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν.

4) Ἡ διάρκεια τῆς βουλευτικῆς περιόδου αὐξάνει ἀπὸ τέσσαρα εἰς πέντε ἔτη. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διενεργοῦνται ὑπὸ πολιτικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐπιτρέπεται, δηλαδή, ὁ διορισμὸς ὑπηρεσιακῆς. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι τῆς Βουλῆς ἐκλέγονται δι' ὁλόκληρον τὴν βουλευτικὴν περίοδον καὶ ὄχι διὰ μίαν σύνοδον.

5) Ἡ Βουλὴ δὲν θὰ συνεδριάζῃ μόνον ἐν ὁλομελείᾳ, ἀλλὰ καὶ εἰς τμήματα (2), διὰ τὴν ἀσκησιν τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου της.

6) Πρωθυπουργὸς θὰ διορίζεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λαβόντος τὴν ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν κόμματος. Μόνον ἐν ἀδυναμίᾳ τῆς Βουλῆς νὰ ὑποδείξῃ τὸν πρωθυπουργόν, οὗτος θὰ διορίζεται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως μετὰ γνώμην τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου.

7) Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνώτερος τῶν εἴκοσι. Εἰς τὰ μέλη αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ προστεθοῦν δύο, κατ' ἀνώτατον ὅριον, ἀντιπρόεδροι. Οἱ ὑφυπουργοὶ δὲν μετέχουν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἐξαίρεσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδεὶς βουλευτῆς διορίζεται ὑπουργὸς ἢ ὑφυπουργός. Ὅπως, ἐπίσης, ἐξαίρεσει τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν δύο ἀντιπροέδρων, οὐδὲν μέλος τῆς κυβερνήσεως δύναται νὰ ὑποβάλλῃ ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ κατὰ τὰς ἀμέσως ἐπομένους ἐκλογάς, ἔστω καὶ ἂν παραιτηθῇ πρὸ τῆς λήξεως τῆς περιόδου. Οὕτω, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως θὰ ἀσχολοῦνται, ἀπερίσπαστα ἐκ τῆς φροντίδος ἐπανεκλογῆς, εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων των.

8) Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ἡ διοίκησις των θὰ ἀσκῆται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων δυνάμεων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπάγονται οἱ Ἀρχηγοὶ Στρατοῦ Ξηρᾶς, Θαλάσσης καὶ Ἀέρος. Αἱ προαγωγαί, ἀποστρατεῖαι, τοποθετήσεις καὶ μεταθέσεις τῶν ἀξιωματικῶν ἐνεργοῦνται ὑπὸ ὑπηρεσιακῶν συμβουλίων, τῶν ὁποίων αἱ ἀποφάσεις εἶναι ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὸν ὑπουργὸν Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Δὲν ὑπόκεινται, ἐπὶ πλέον, εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας.

τῆς κυβερνήσεως ἢ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἢ ἀνεγνωρισμένου κόμματος. Ἐπίσης ἀποφασίζει ἐπὶ τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων, εἰς περίπτωσιν ἐκδόσεως ἀντιθέτων ἀποφάσεων ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀνωτάτων δικαστηρίων, ἐπὶ τοῦ κύρους τῶν ἐκλογῶν, ὡς καὶ τῶν προπαρασκευαστικῶν πράξεων διεξαγωγῆς των καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν θεμάτων τὰ ὅποια τὸ Σύνταγμα ὑπάγει εἰς τὴν ἀρμοδιότητά του.

Διὰ τῶν δύο αὐτῶν ὀργάνων δημιουργοῦνται αἱ ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις ἀσκήσεως τῆς ἐξουσίας κατὰ δημοκρατικὸν καὶ συνταγματικὸν τρόπον.

2) Ὁ περιορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν εἰς 150 κατ' ἀνώτατον ὄριον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν εἰς δέκα ἕως δέκα πέντε. Οὕτω παύει ἡ ἐξάρτησις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν τοπικῶν ἢ ἀτομικῶν τῶν ἐκλογέων συμφερόντων. Ἐπίσης διευκολύνεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ἐπιτελῶν τῶν κομμάτων διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἐκλογῆς ὠρισμένου ἀριθμοῦ βουλευτῶν, οὐχὶ μικροτέρου τοῦ ἐνὸς ἕκτου ἢ μεγαλυτέρου τοῦ ἐνὸς πέμπτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, ὑπὸ τοῦ συνόλου τῆς Ἐπικρατείας, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐκλογικῆς δυνάμεως ἐκάστου κόμματος. Οἱ βουλευταὶ αὐτοὶ ἐκλέγονται ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων ἐκάστου κόμματος, ὁ ὁποῖος κατατίθεται πρὸ τῶν ἐκλογῶν εἰς τὸ Σύνταγματικὸν Δικαστήριον, καὶ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ ψήφων προτιμήσεως τὰς ὁποίας ἔλαβον.

3) Ἡ πρόβλεψις περὶ δημοκρατικῆς ὁργανώσεως τῶν κομμάτων. Ὅρίζεται ἐπίσης ὅτι ἡ δρᾶσις των πρέπει νὰ ἐκφράζη τὴν λαϊκὴν θέλησιν καὶ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Οὐδὲν κόμμα δικαιούται νὰ μετᾶσχη τῶν ἐκλογῶν, ἐὰν τὸ καταστατικὸν του δὲν ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου. Ἡ λειτουργία τῶν κομμάτων τελεῖ ὑπὸ τὸν διαρκῆ ἐλεγχον τοῦ δικαστηρίου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον δικαιούται νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν κόμματος παραβαίνοντος τὸ Σύνταγμα ἢ τοὺς νόμους. Ἐπίσης προβαίνει εἰς τὴν διάλυσιν κομμάτων τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς καὶ ἡ δρᾶσις ἀντιτίθενται ἐμφανῶς ἢ συγκεκριμένως πρὸς τὸ πολίτευμα ἢ τείνουν εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστώτος ἢ ἐκθέτουν εἰς κίνδυνον τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Κράτους ἢ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα καινοτομία εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία. Ἔχει οὕτω :

«Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης του ἔναντι τῶν ἐπέρχομένων γενεῶν, πιστὸς εἰς τὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, τῆς δημοκρατίας, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς προόδου καὶ ἐμφορούμενος ἀπὸ τὴν θέλησιν

νὰ διασφαλίσῃ τὴν ἐθνικὴν καὶ κρατικὴν ἐνότητα,

νὰ ἐδραιώσῃ τὸ πολίτευμα τῆς Βασιλευομένης Δημοκρατίας ἐν ἐλευθερίᾳ, ἰσότητι καὶ δικαιοσύνῃ,

ν' ἀνακαινίσῃ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινοβουλευτικὸν βίον,

νὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν,

νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, ὡς ἰσότιμον μέλος τῆς παγκοσμίου κοινωνίας τῶν λαῶν, τὴν διεθνῇ εἰρήνην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ, ἐγκρίνει τὸ παρὸν Σύνταγμα διὰ Δημοψηφίσματος».

Μία νέα περίοδος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος διεγράφετο εἰς τὸν ὀρίζοντα τὴν ἐπαύριον τῆς 29ης Σεπτεμβρίου 1968.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Σελ.

Η ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ	7
ΚΕΦ. Α' — 'Η ἔκρηξις.	8
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀνάμιξις τῆς Ἑλλάδος.	11
'Η ἀπομάκρυνσις τοῦ Βασιλέως.	16
ΚΕΦ. Γ' — Τὸ τέλος τοῦ Πολέμου	17
'Αποσύνθεσις τῶν ἡττηθέντων	19
'Η ἐπανάστασις εἰς Ρωσίαν.	20
Αἱ δυσχέρειαι τῶν νικητῶν	21
ΚΕΦ. Δ' — 'Η Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία	22
'Η Συνθήκη τῶν Σεβρῶν	25
Νέαι ἐπιχειρήσεις	29
'Αναζητήσεις συμβιβασμοῦ.	30
ΚΕΦ. Ε' — 'Η ἀποχώρησις ἐκ Μ. Ἀσίας.	33
'Η Μάχη τοῦ Ἀλῆ Βεράν.	37
'Η ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν πλοίων.	39
'Η καταστροφὴ τῆς Σμύρνης.	42
ΚΕΦ' ΣΤ' — 'Η ἐπανάστασις τοῦ Στρατοῦ.	43
'Η ἀνακωχὴ τῶν Μουδανιωτῶν	45
ΚΕΦ' Ζ' — 'Η Συνθήκη τῆς Λωζάννης	46
ΚΕΦ' Η' — 'Ο τυφικισμὸς τῶν «ἔξ» καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.	51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΝ	53
ΚΕΦ. Α' — 'Η κατάληψις τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν.	55
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀντεπανάστασις καὶ ἡ ἐκθρόνησις τοῦ βασιλέως	57
ΚΕΦ. Γ' — Ἀστάθεια	61
Κυβέρνησις Μιχαλακοπούλου.	61
'Η δικτατορία Θ. Παγκάλου.	63
ΚΕΦ. Δ' — Προσπάθεια συμφιλίωσεως	66
ΚΕΦ. Ε' — 'Η ἐπάνοδος τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου	69
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η παλινόρθωσις	74
Τὸ κίνημα 1ης Μαρτίου 1935	77
ΚΕΦ. Ζ' — 'Η 4η Αὐγούστου	80

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

	Σελ.
Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	191
ΚΕΦ. Α' — 'Η Ελλάδα πρώτος στόχος της Σοβ. 'Ενώσεως.	193
Σοβιετική προσφυγή	195
'Ο νέος πληθωρισμός	198
ΚΕΦ. Β' — 'Η αποκατάστασις της όμαλότητος	202
Αί συνθήκαι ειρήνης	205
ΚΕΦ. Γ' — 'Η ξενοκίνητος επίθεσις.	210
'Η περίοδος άμύνης και αναπροσαρμογής.	211
Τò δόγμα Τρούμαν	214
Αί μεταβολαί εις τήν 'Ελλάδα	216
'Η εξέλιξις τών επιχειρήσεων	218
'Η «προσωρινή κυβέρνησις συμμοριτών»	220
Τò 1948 και τò παιδομάζωμα	222
'Η συντριβή του κομμουνισμού.	225
ΚΕΦ. Δ' — 'Από του πολέμου εις τήν ειρήνην.	230
Είσοδος εις NATO	232
Κυβέρνησις Παπάγου	233
'Η άνασυγκρότησις	234
Σταθεροποίησις νομίματος	239
ΚΕΦ. Ε' — Τò Κυπριακόν.	240
'Η κυβέρνησις Καραμανλή	244
Νέαι έκλογαί	248
Αί έξωτερικαί σχέσεις 1950 - 1963	250
'Η επίδρασις του Κυπριακού	254
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η οικονομική ανάπτυξις.	256
ΚΕΦ. Ζ' — Πολιτική άστάθεια.	258
'Ο θάνατος του βασιλέως Παύλου	264
'Ελλειψις ενότητος και προγράμματος.	265
ΚΕΦ. Η' — 'Η επανάστασις της 21ης 'Απριλίου 1967	270
'Η επέμβασις του στρατού.	273
'Η άνασύνταξις της Πολιτείας.	275
'Απόπειρα άντεπαναστάσεως	276
'Η άπόπειρα κατά του Πρωθυπουργού.	278
Τò δημοψήφισμα και τò νέον Σύνταγμα.	278

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Σελ.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	87
ΚΕΦ. Α' — 'Η ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος.....	91
ΚΕΦ. Β' — 'Η ἀπὸ κρουσίς τῆς εἰσβολῆς — Τὸ ἱστορικὸν «Ὅχι».....	97
ΚΕΦ. Γ' — 'Η Ἑλληνικὴ ἀντεπίθεσις	102
'Ο θάνατος τοῦ Ι. Μεταξᾶ	105
ΚΕΦ. Δ' — 'Η Γερμανικὴ ἐπέμβασις	107
Τὸ δεύτερον «Ὅχι».....	110
'Η συνθηκολόγησις	115
'Η κατάληψις τῆς Κρήτης.....	119
'Η ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς συμβολῆς	124
ΚΕΦ. Ε' — Κατοχὴ καὶ ἀντίστασις	126
'Ο πόλεμος γίνεται παγκόσμιος.....	127
'Η ἔναρξις τῆς ἀντιστάσεως.....	129
Τὸ ΚΚΕ καὶ ἡ προδοτικὴ δραστηριότης του	130
'Ο Γοργοπόταμος.....	134
ΚΕΦ. ΣΤ' — 'Η ἐλευθέρᾳ Κυβέρνησις	135
'Η ἀναδιοργάνωσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων	137
Οἰκονομικὰ θέματα	142
Διπλωματικὴ θέματα.....	144
ΚΕΦ. Ζ' — 'Ο πρῶτος γῦρος	144
'Ανασχηματισμὸς ἐλευθέρᾳς κυβερνήσεως	146
'Η ἀντιπροσωπεΐα τῶν Βουνῶν.....	153
'Επίθεσις κατὰ τοῦ Ἑδῆς καὶ τρομοκρατία	156
Ἀπρίλιος 1944.....	160
'Η ἀναδιοργάνωσις	165
'Ο φόνος τοῦ Δ. Ψαρροῦ.....	167
Τὸ Συμβόλαιον τοῦ Λιβάνου	168
'Η συμφωνία τῆς Καζέρτας.....	172
'Η ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος	176
'Ο ἀφοπλισμὸς τῶν ἀνταρτῶν	178
'Η μάχη τῶν Ἀθηνῶν.....	180
'Η ἀντίδρασις τῶν Βρεταννῶν.....	182
Αἱ ὁμότητες τῶν κομμουνιστῶν.....	187
'Η διάλυσις τοῦ Ἑδῆς	188
'Η συμφωνία τῆς Βάρκιζας.....	188

0020557130

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε' 1973 (IV) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 60.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2311/28-2-73
'Εκτύπωσης — Βιβλιοδεσία : ΑΦΟΙ Γ. ΡΟΔΗ — 'Αμαρουσίου 59 — 'Αμαρουσίου

